

శ్రీ రత్నం.

ఆంధ్ర నామ సంగ్రహము, 10

ఆంధ్ర నామ కేషము.

శ్రీమదాదికామమృతమృతమృతమృతము.

10

చే న్న పు రి :

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము.

1926.

All Rights Reserved.

పీఠిక.

ఆంధ్రభాష తత్వము, తత్వవాదేంద్ర్య, గ్రామ్యములని నాలుగు
తేగలుగలదిగ నున్నది. అందు మొదటి దగుతత్వమభాషా
పదముల యర్థపరిష్కారమునకై యనునసింహాకవివర్యునిచే రచిం
పబడిననామలీంగానుశాసనము మున్నగునిఘంటువు లవరిమిత
ములుగా నున్నవి. కడపటి దగుగ్రామ్యభాష ప్రయోగార్హము
గానుచే దానికి నిఘంటువు లక్కఱలేక వాడుకలో నిలిచినది.
ఇంక దేంద్ర్యతత్వవాత్మకమగు నాంధ్రభాషకే ప్రత్యేకనిఘంటువు
కావలసివచ్చినందున నట్టినిఘంటువుల నాంధ్రకవులు కొన్నింటిని
వ్రాసిరి. వానిలోఁ బ్రసిద్ధి కెక్కినవి ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆం
ధ్రనామశేషము, తరువాతిది సాంబనిఘంటువు-వీనిలో మొదటి
రెండుగ్రంథములను పక్కం ద్రిదివఱకు ననేకపర్యాయములు
టీకలతోఁజేర్చి ముద్రించిరి.

ఈసూర్పుయొక్క గొప్పసూర్పు.

అయినను, నిఘంటువులగుఁ దేక ప్రాచుర్యముందు రెండు
విషయములు ముఖ్యముగా గమనింపవలెను. ఒక్కటి, చూర్ణ
పదములగుఁ దప్పఁ నక్కినవాని కవయవార్థముఁ దెలుపవల
యును. రెండవది, ఆరూపములనిష్పత్తి మాపవలయును.
ఈపద్ధతి ననుసరించియే అమరమునకు సుధ యను నొకవ్యాఖ్యా
నమును మహాపండితుఁ డగుభానుజీదీక్షితుఁడు రచించెను. అట్లే
ఋతేనుఁగు నిఘంటువులకును వ్రాసినబాగుండునని తలంచి
తద్భవములకెల్ల నవి యేసంస్కృతపదములనుండి వచ్చినవో

అపదములును కఠినస్థలంబులందు వ్యాకరణాంశములును ససూత్రోదాహరణంబుగాను వ్రాయఁబడినవి. గొప్పయొక్కవృత్తియేమన, ఈనిఘంటువులు పద్యరూపముగా నున్నందునఁ గవివారు అకారాద్యనుక్రమణిక శ్రమవ్యయముల కోర్చి వ్రాయించి దీనితోఁజేర్పఁబడినది. దానియుపయోగమును గూర్చి పదునను తెలిసికొనఁగలరు. కాఁబట్టి యీ గ్రంథము నానఁగించి, దీనినొదలిలోపములను దెల్పి, యిది యింకను వన్నె గల వస్తువునట్లు భావించుటకును, ఇట్టి గ్రంథము లన్నియుఁ ద్వరలో వచ్చునట్లు భావించుటకును భాషాభిమానులు ప్రోత్సాహము గలిగింతురుగాక యని కోరుచున్నాము

— ఆంధ్ర నామసంగ్రహము. —

ఆంధ్రనామసంగ్రహము పైఁడిపాటి లక్ష్మణాచార్యునిచే రచింపఁబడినది. ఈపైఁడిపాటి లక్ష్మణాచార్యుని కౌండిన్యగోస్థుఁడు. ఏకామ్రమంత్రిపుత్రుఁడు. ఈకవి తనగ్రంథాది నిష్పదేవత "ప్రారణమనందు "శ్రీపతిపంధ్యుక్" అని విశేషణము చేర్చియుండుట చే నితఁడు మహేశ్వరభక్తుఁడని తెలియుచున్నది. కావుననే తనగ్రంథమును కాశీవిశ్వనాథుని కంకితముచేసెను. ఈకవియొక్క కాలంబు నిర్ణయింప నొక్కయూధారం బైనను లేదు. అయినను, ఆంధ్రనామశేషము రచించిన అడిదము సూరయకవీంద్రుఁడు పీఠికయందు "ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని, కొన్ని తెనుఁగుమఱుఁగు లన్ని కూర్చి, యాంధ్రనామశేష మానుజేగఁ జెప్పెద" నని చెప్పియుండుటచే, సూరనకవికి ముందఁజివాఁడయి యుండవలెను. అట్లయినచో నితఁడు పదునేడవశతాబ్దాంతమున నున్నవాఁడని తోచుచున్నది.

— ఆంధ్రనామశేషము. —

ఆంధ్రనామశేషము అక్షిదము సూరకవి రచించెను. ఈ సూరకవితండ్రి బొలభొక్కరుఁడు, నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఈ మహాకవి - కవిజనరంజనము, రామలింగేశ్వరశతకము, కవిసం గ్రయవిచ్ఛేదము, ఆంధ్రచంద్రాలోకము, ఆంధ్రనామశేషము అనునైదుగ్రంథములను రచించెను. ఈమహాకవి క్రీ.వె.1750సం వత్సరము మొదలు 1780 సంవత్సరమువఱకు నున్నట్లు కవిజీవితమువలనఁ దెలియుచున్నది.

అంధ నామసంగ్రహము

స టీ క ము.

అవతారిక — పైఁడిపాటి లక్ష్మణకవి యాంధ్రనామసంగ్రహమునెడి గ్రంథమును రచించుటూని, తాను జేయుటూనిన యీ గ్రంథము నిర్విఘ్నముగఁ బఠింపఁబోవు నొందుటకై తన యిష్టదేవతావమస్కారరూప మైనమంగళము నాచరించి, యింకమిందను గ్రంథకర్త లాదిని మంగళముఁ జేయుదురుగాక యనుతలంపుతో నామంగళమును బన్యరూపముగా గ్రంథారంభమునఁ జేర్చుచున్నాఁడు. రెండవ మూలపద్యములందు గలిగి తనపేరును, గ్రంథనామమును, ఆ గ్రంథవిషయములను, కృతిపతిని నెలియఁ జేయుచున్నాఁడు—

క. శ్రీహరివంద్య విశాలా

క్షీపతిని భజించి యిష్టసిద్ధులు వరుసఁ

బ్రాపింపఁగ గణనాశుని

శ్రీపాదంబులకు నెఱుంగి • చెందినవేష్టన.

1

క. నశభక్తలోకరత్నా

రతికిం జంపత్కృపాతరంగితపరిణిత

శతమఖముఖసురనుతిసం

గతికిఁ మహిమోన్నతినిని ♦ గాశీవతికిన్.

2

తే. అంతే మొనర్తుఁ దెనుఁగుపే ♦ శృరసి గూర్చి

గరిమతో నాంధ్రనామసంగ్రహ మనంగ

నమరుకృతిఁ బైఁడిపాటియే ♦ కామ్రమంత్రి

సుతుండఁ గవిలత్తణాఖ్యుండ ♦ సుజనపితృవంశ.

3

తా. పైఁడిపాటి యే కామ్రమంత్రి కుమారుడను, సజ్జనుల క్షిప్తబంధు నైన పైఁడిపాటి కవిలత్తణుఁ డను నేను కలఁచినవార్యులు నిజజీవితమున శ్రీమహావిష్ణువుచే బూజింపఁదగిన విశాలాక్షీవతి యగు గాశీవిశ్వేశ్వరుని ధ్యానించి, పిదప విఘ్నేశ్వరుని మహిమగలపాదములకు మ్రొక్కి మ్రొక్కి సంతోషము నొందినవాడనయి, తన్ను మ్రొక్కెడుభక్తులను గాపాడుట యందు శ్రద్ధగలవాఁడును, దయారసముతోఁ గూడినబుద్ధిగలవాఁడును, దేవేంద్రుఁడు మొదలగు సకలదేవతలచేఁ జేయఁబడునవస్కానముల నంగీ కరించువాఁడును, విశేషమహిమగలవాఁడును నైన గాశీవిశ్వేశ్వరస్వామికి సంతకముగాఁ దెనుఁగుపేళ్లన్నియుఁ జేర్చి యాంధ్రనామసంగ్రహ మను గ్రంథము నొనర్చెదను (అని గ్రంథకర్త ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాఁడు).

అవ. గ్రంథకర్త తాను రచియింపఁదలఁచిన గ్రంథమునం దలి పరిభాషను దెలుపుచున్నాఁడు.—

తే. దేవమానవస్థావరతిర్యగాఖ్య

వర్గ లోనరింతు నానార్థవర్గఁ గూడ

వర్గములు గాఁగఁ గూర్తు నాహ్వయములందు

నిడుదు వివరించునెడల సంస్కృతపదంబు.

4

తా. నేను రచింపఁబోవు ఆంధ్రనామసంగ్రహమందు దేవవర్గ, మానవవర్గ, స్థావరవర్గ, తిర్యగ్వర్గ, నానార్థవర్గ అను ఐదువర్గలను రచించెదను.

పర్యాయపదములన్నియుఁ దెలుఁగుపదములుగా నుండును. ఆర్థమును వివరించుటకై ఆపర్యాయపదములకుఁ దుదను సంస్కృతపదము నుంచెదను (అని గ్రంథకర్త చెప్పెను).

[దేవనర్ధనందు దేవతలు, వారికి సంబంధించినవి చెప్పఁబడినవి. మానవనర్ధనందు మనుష్యులు, వారికి సంబంధించినవి వివరింపఁబడినవి. స్థావరనర్ధనందు కొండలు, చెట్లు మున్నగునచరములనుగూర్చి చెప్పఁబడినవి. తిర్యగ్నర్ధనందు పశుపక్ష్యాదులకు సంబంధించినవానినిగూర్చి వివరింపఁబడినది. నానార్థనందు ననేకాంగములయినపదములఁ గూర్చి వివరింపఁబడినవి.]

క. శ్రీలలనాధిపవంశ్య వి

శాలాక్షీప్రాణనాథః ♦ శతమఖముఖది

కృతాల్లీప్తద సమధిక

శీలా కాశీనివేశ ♦ శ్రీవిశ్వేశా.

౪

తా. లక్షీనాథుఁ డగువిష్ణుదేవతఁ గొనియూడఁదగినవాఁడవును, కాశీవిశాలాక్షికి మగఁడవును, ఇంద్రాదిలోకపాలురొక్కల నీదేర్పవాఁడవును, నొప్పన్వభావముగలవాఁడవు నైన కాశీపురియందు వెలయుచున్న యోవిశ్వేశ్వరా! నీవు నాగ్రంథము నవధరింపుము (అని గ్రంథకర్త కృతిపతిని హెచ్చరించెను).

సీ. ముక్కుంటి యగపతిః ♦ మోములవేలుపు

మినుసిగదయ్యంబు ♦ మిత్తిగొంగ

గట్టువిల్లుఁడు గఱఁకంఁదఁడు మిక్కిలి

కంటిదేవర బీసికంటివేల్పు

వలిమల్లుఁడు మిన్ను ♦ వాకతాళుపు కొండ

వీటిజంగము గుఱ్ఱు ♦ వేల్పుతండ్రి

వలరాజుసూడు జంక్కులతేనిచెలికాడు
 బూచులయెకిమీఁడు పునుకతాల్పు
 తే. విసపుమేతరి జన్నంపువేటకాడు
 బుడుతనెలతాల్పు వెలియాలపొతురొతు
 తోలుదాలుపు ముఘైసనవాలుదాల్పు
 నాఁగ భవదాఖ్యి లొప్పు (సంధకవివక్ష).

6

టీ. ముక్కంటి=మూడునేత్రములుకలవాడు, [బహుస్త్రిహినిసమా
 సాంతకార్యములు చూపజేడి. బాల.సమా.సూ. చేత 'ముక్కంటి' యని య
 య్యెను.] అరవదిమోములవేలుపు = విదుముఖములు గలదేవుఁడు, మినుసిగ
 దయ్యంబు = ఆకాశము జుట్టుగాఁగలదేవుఁడు, మిత్తిగొంగ = మృత్యువునకు
 శత్రువు, [మిత్తి-ప్రకృతి. మృత్యువు.] గట్టునిల్తుఁడు=మేరువర్షశము ధను
 స్సుగాఁగలవాఁడు, [బా. సమా. సూ. చా. ముక్కంటి.] కఱికండుఁడు=
 నల్లనికుత్తుకగలవాఁడు, ["ఆగృవ్యవహారంబుల దృష్టంబు గ్రాహ్యంబు" బాల.
 సంజ్ఞా. 23సూ. చేత నిది యనిండ్యగ్రామ్యము.] మిక్కిలికంటిదేవుని = హే
 చ్చునేత్రములుగల దేవుఁడు, తేసికంటివేల్పు = మూఁడు నేత్రములుగలదే
 వుఁడు, [మూఁడు ఆనునది తేసిసంఖ్య.] పనిమలల్లుఁడు = మంచుకొండయొ
 క్క(హిమవంతునియొక్క) అల్లుఁడు, మిన్న వాకతాలుపు=మిన్న=ఆకాశము,
 వాక=నది] ఆకాశగంగను శిరస్సున ధరించువాఁడు, కొండవీటిజంగము =
 కైలాసపర్వతము నివాసముగాఁ గలభీక్షుకుఁడు, గుజ్జావేల్పుశంక్ర=పొట్టిదే
 వర యగువిఘ్నేశ్వరుని జనకుఁడు, వలరాజుసూడు=మన్మథునికీ బగతుఁడు,
 జంక్కులతేనిచెలికాడు = [జంక్కులు=యక్షులు, వానికి తేనిఁడు కుబేరుఁడు,
 అతనికి నేహితుఁడు.] కుబేరునిన్నేహితుఁడు, బూచులయెకిమీఁడు = విశా
 చములకు అధిపతి, పునుకతాల్పు = బ్రహ్మకపాలధారి, విసపుమేతరి=విషము
 దిన్నవాఁడు, జన్నంపువేటకాడు=దక్షునియొగము ధ్వంసముచేసినవాఁడు,

[దినము + మేతరి, జన్మము + వేలు కాఁడు—కర్తృభార్యయమందు మువర్తము నకు పుంపులగు. బా. సంధి. 32 సూ. చేత పుంపుగాగమము.] బుద్ధుతనెల తాల్పు = బాలచంద్రుని శిరంబునఁ దాల్చినవాఁడు, వెలియాలపోతురాసు = తెల్లనియాఁబోతు నెక్కుయోధుఁడు, తోలుదాలుపు = వ్యాఘ్రచర్మమును ధరించువాఁడు, ముమ్మెనవాలుదాల్పు = మూఁడు మొనలుగల ఆయుధమును (త్రిశూలమును) ధరించినవాఁడు, నాఁగ్ = అయి ఈయిరువదిరెండును, అంధ కవిపక్ష = అంధకాసురునికి శత్రుఁడా! ఘవత్ ఆఖ్యలు పిప్పను = నీపేళ్లనఁ దగు. (ఈపద్యములోఁ జెప్పిన ౨౨ ను ఈశ్వరునిపేళ్లు.)

సీ. సోఁకుమూఁకలగొంగ ♦ చుట్టుఁగైదుపుజోదు

పచ్చవిల్లునితండ్రి ♦ చచ్చిమగఁడు

పులుఁగుతత్తడిరాసు ♦ వలమురితాలుపు

వెన్నుఁడు కఱివేల్పు ♦ వెన్నుదొంగ

నునుగాడ్పుదిండిపాఁనుపునఁ బండెదనమేటి

బమ్మదేవరతండ్రి ♦ తమ్మికంటి

పదివేసములసాఁడు ♦ పసిఁడుపుట్టముదాల్పు

కట్టినచ్చలి సరిగట్టుదారి

తే. యాలకాపరి వ్రేతలఁమేలువాఁడు

పాలకడలల్లుఁడును బక్కిఁడాలుతేఁడు

తేయుఁ బవలును జేయుకన్దోయివాఁడు

మామమా మన హరి యొప్పు ♦ (శ్రీమహేశ). 7

టీ. సోఁకుమూఁకలగొంగ = రాక్షససమూహములకు శత్రువు, చుట్టుఁగైదుపుజోదు = గుండ్రనియాయుధమును (సుదర్శనమును) దాల్చు వీరుఁడు,

( ) మూలములో నీకుండలమున నుంచఁబడిన పదములు పర్యాయ పదయర్థములకు సంబంధపడ నని యెఱుంగుఁడు.

[చుట్టు + కైదువు - చుట్టుకైదువు, సమాసమున నుదంత స్త్రీసమంజసములకుం బరు
 వనరశములు పరము లగునపుడు నుగాగమంబగు. బా. సంధి. 25 సూ. యోధ
 శబ్దమునకు వికృతి-జోడు.] పచ్చవిల్లునితండ్రి = పచ్చనివిల్లు గలమన్నధనినిఁ
 దండ్రి, లచ్చిమగఁడు = లక్ష్మీకి భర్త, (లక్ష్మీ-వికృ. లచ్చి.) పులుగుశక్తిడి
 రాతు = గరుడవాహనము నెక్కిడి వీరుఁడు, పలముఁతాలుపు = పాంచలన్య
 మనుశంఖమును ధరించువాఁడు, వెన్నుఁడు = (విష్ణుశబ్దభవము.) అంతరి వ్యా
 పించువాఁడు, కటివేల్పు = నల్లనిమేనిచాయ గలదేవుఁడు, వెన్నదొంగ =
 (కృష్ణావతారంబున గోపికల యిండ్లయందు) వెన్న నవహరించినవాఁడు,
 *నునుగాడ్చుదిండిపానుపునఁ బండెడిదొర = మృదువైనవాఁడును భక్తిం
 చెడు. శేషతల్పమునందుం బరుండు దొర, బన్తుదేవరశండ్రి = బన్తుదేవునిఁ
 దండ్రి, తమ్మికంటి = కమలములఁబోలు కన్నులు గలవాఁడు, పనివేషముల
 సామి = దశావతారము లెత్తిన దేవుఁడు, (సామి-ప్రకృ. స్వామి. వేషము-
 ప్రకృ. వేషము.) పసిడిపుట్టముదాల్పు = పీతాంబరము ధరించినవాఁడు,
 కట్టినెచ్చెలి = అర్జునునకు ముఖ్యస్నేహితుఁడు, (నట + చెలి = నెచ్చెలి.) పరి
 గట్టుదారి = కవ్వపుఁ గొండను (మందగపర్వతమును) మోసినవాఁడు, ఆలకా
 పరి = పసులను మేఁపినవాఁడు, (ఆవు-బహు. ఆవులు-లేక ఆలు. బహు
 వచనము పరంబగునపు డావుప్రభృతుల తుదియక్షరంబునకు లోపం బగు.
 బా. సంధి. 21 సూ. చేత ఆవుశబ్దమున కంత్యపర్ణ లోపము.) ప్రేక్షకమేలు
 వాఁడు = గోపికాస్త్రీలను రక్షించువాఁడు, పాలకడలల్లుఁడు = లక్ష్మీదేవునిఁ
 దండ్రి యైనక్షీరసముద్రున కల్లుఁడు, పక్కిదాలు తోఁడు = గరుడధ్వజము
 గలవాఁడు, రేయంబలును జేయుకన్దోయివాఁడు = నిశాకరదినకరులు(చంద్ర
 సూర్యులు) నేత్రములుగాఁ గలవాఁడు.

* 'నునుగాలిమేతపానుపునఁ బండెడిదొర'-అని పాతాంతరము.

* మామమామ=మామ యగు సముద్రమునకు మామ—అనన్ (శ్రీమహా. కా) వారి ఒప్పను. ఈ ౨౨ పదములును విష్ణువుపేర్లు.

సీ. పక్కిడాల్వేలుపు ♦ పొక్కిలిపసిబిడ్డ
హంచతేటినెక్కి ♦ యాడురాతు
మనెడుప్రొద్దులనొసళ్లను వ్రాయుదేవర
చదువులవేలుపు ♦ జన్నిగట్టు
తెలివమ్మిగద్దియ ♦ గొలుపుండు రాయడు
నిక్కపుజగమేలు ♦ నేర్పుకాడు
కడుపుబంగారుబొంక సముద్ర జేసినమేటి
పోరోగిరములిండి ♦ పోతుతిండి

సీ. నలువ తమ్మిచూలి ♦ నలుమొంగంబులవేల్పు
వేల్పుపెద్ద పలుకువెలచివగడం
తాత బమ్మ యన విధాతనానాము లొప్పు
(నఘవినాన యీనాన ♦ యెప్పుకేన.)

సీ.

టీ. పక్కిడాల్వేలుపుపొక్కిలిపసిబిడ్డడు = గరుడభట్టాడ ప్రసవిష్ణువు
యొక్క శాశ్వతమలంబునందు బుట్టిన చిన్న బిడ్డడు, అంచతేటినెక్కియాడు
రాతు = హంచవాహనారాధుడు, మనెడుప్రొద్దులనొసళ్లను వ్రాయుదే
వర = మానవులచేత కాలమును మోములందు వ్రాసెడువేల్పు, చదువులవే
లుపు=విద్యలకు బ్రతువు, జన్నిగట్టు=యజ్ఞోపవీతమును దాల్చినవాడు, తెలి
వమ్మిగద్దియ గొలుపుండురాయడు = తెల్లనితామరపువ్వు అనెడుసింహాసన

*మామమామ యెట్లనగా—లక్ష్మీదేవి సముద్రమునకు బుట్టినది గనుక విష్ణు
వునకు సముద్రుడు మామ యయ్యె. విష్ణుడు తనపాదములందు బుట్టిన
గంగను సముద్రున కొనకగుటచే సముద్రమునకు దాను మామ యయ్యె.

మందుఁ గూర్చుండు ప్రభువు, నిక్కపుటగ మేలు నేర్పుకొందు = సత్కర్మము
ను బాలించెడి ప్రభువు, కడుపుబంగారు బొక్కసముః జేసిన మేటి = హిరణ్యగ
ర్భుండు, పోకోగిరములిండిపోతుతండ్రి = జగదామె యానాగిముగాఁ గలిగిన
నారదునికే దండ్రి, నలువ = నాలుగునోళ్ళుగలవాఁడు, [నాలుగునాకులుగల
వాఁడు - నలువ. బహు వ్రీహి... బా. సమా. 22 సూ. చేత సమాసాంతకావ్యముగ
లిగినది.] తమ్మి చూలి = నిష్ఠువు నాభికమలమునందుఁ బుట్టిన వాఁడని, నలు మొగింపుల
వేల్పు = చతుర్ముఖుఁడగు దేవుఁడు, వేల్పు పెద్ద = దేవతలకుఁ బెద్దవాఁడు, పలు
కువెలదిమగఁడు = వాక్కులదేవి యగు సరస్వతీదేవికి భర్త, తాత = పితామ
హుఁడు, బమ్మ [బ్రహ్మశబ్దభవము.] ఈ ౧౬ ను బ్రహ్మదేవుని పేర్కొ.

తే. గట్టరాయనిపట్టి ముక్కంటివెలది

యేనుఁగులగొంగత త్తడి + నెక్కుదంట

సామిసామేనిఁ జేకొన్న చాన జగము

తల్లి యన గౌరివే ల్లోప్పు + (ధర నుమేశ). 9

టీ. గట్టరాయనిపట్టి = పర్వతరా జగుహిమచంకునిరూఁతురు, ముక్కంటి
టివెలది = త్రినేత్రునిభార్య, ఏనుఁగులగొంగత త్తడి నెక్కుదంట = ఏనుఁగు
లకు విరోధి యైనసింహమునెక్కిడు ధీరురాలు, సామిసామేనిఁ జేకొన్న
చాన = భర్తయొక్క యథాంగమును గ్రహించినయాఁడు, (సామేను = జగ
ముదేహము.) జగముతల్లి = జాగముయొక్క తల్లి - అను గాగ ను పార్వీ
తికిఁ జేర్చు.

తే. లచ్చి కలుములజవరాలు + పచ్చవిల్లు

తల్లి కటివేల్పునిల్లాలు + తల్లితల్లి

కడలికూతురు సిరి లిబ్బిపడఁతి తమ్మి

యింటిగరి తన శ్రీ యొప్పు + (మృగధ నాంక). 10

టీ. లచ్చి [లక్ష్మీ శబ్దభవము.], కలుములజవరాలు = సంపదలు గలయాఁ
డుది, పచ్చవిల్లుతల్లి = మన్మథునితల్లి, కటివేల్పునిల్లాలు = విష్ణుపత్ని, తల్లితల్లి =

తల్లియైనగంగకుఁ దల్లి, కడలికూతురు=నమ్మదునికూతురు, సిరి [శ్రీ శబ్దభవము.], గబ్బిపడఁతి = నిధులం దుండుదేవత, తమ్మయింటిగరిత=కమలనివాసిని యగు నాఁడుది - అను నీ ౯ యం లక్ష్యీకి నామములు.

క. తలవాఁకిటను మెలంగెడు

పొలఁతుక పలుకులవెలంది ♦ పొత్తముముత్తో

నలువపడఁతి కలుములపై

దలికోడ లనంగఁ బరఁగు ♦ (ధర) వాఁచి (శివా). 11

టీ. తలవాఁకిటను మెలంగెడుపొలఁతుక=శిరస్సునకు ద్వారమైన నోటియందు సంచరించు స్త్రీ, పలుకులవెలంది=వాక్కుల కధిదేవత యగుపదుచు, పొత్తము ముత్తో=పుస్తకములందు వెలయునట్టి ముత్తైదువ, నలువపడఁతి=బ్రహ్మదేవునిభార్య, కలుములపైదలికోడలు=సంచద కధిదేవత యగులక్ష్యదేవికిఁ గోడలు [లక్ష్యపుత్రుఁడు బ్రహ్మ; లక్ష్యీకిఁ దనకొడుకుభార్య యగుటచేఁ గోడలు.]-ఈ గీ ను సరస్వతికిఁ బట్ట.

సీ. ఇద్దలునల్లుల♦ముద్దుబిడ్డఁడు పని

చలువులదొర చేట♦చవులవేల్పు

వంకరతోండుంబు♦వాఁ డేనుఁగుమొంగంబు

దేవర పాఁచజం♦దెములమేటి

మొక్కువారలపనులో ♦ చక్కఁజేసెడుసామి

గజికపూజల మెచ్చు♦గబ్బివేల్పు

ముక్కుంటిపండుల♦మెక్కెడిలిండిఁడు

ముక్కుంటిగా రాంబు♦ముద్దుపట్టి

ఆ. పెద్దకడుపువేల్పు ♦ పిల్లారి కుడుముల

లిండికాఁడు కొక్కు♦తేజరాతు

గుజ్జావేలు పొంటికిఁకొమ్ముదేవర వెనె

కయ్య యన వినాయకాభ్య (ప్రీత).

12

టీ. ఇద్దఱుతల్లులముద్దుబిడ్డఁడు=గంగాపార్వతులకీర్తనకుఁ బ్రేమంపుఁ
బుత్తుఁడు, పనిచెఱుపులదొర=కార్యవిఘాతము చేయుచేపుఁడు, చేటచేపుల
వేల్పు = చేటలవలె వెడల్పుయినచేపులు గలదేపుఁడు, వంకరకొండఁబువ్వ
డు=వంకరగా నుండుతొండము గలవాఁడు, ఏనుఁగుమొంగుముదేవర = గజ
వక్త్రము గలదేవత, పాఁపజంబెములపేటి=పాములే యజ్ఞోపవీతముగా దా
ల్చుప్రభువు, మ్రొక్కువారలపనుల్ చక్కజేసిపాపామితన్ముగల్గువాని
కార్యము లనుకూలపఱచుదేపుఁడు, గణికపూజల మెచ్చు గద్దీవేల్పు=గణిక
పూజకు మెచ్చుకొనెడుగొప్పదేపుఁడు, ముక్కంటిపండుల మెక్కెడుతొం
డీఁడు=తెంకాయలను దినెడువాఁడు, ముక్కంటి గారమున్నపట్టి=ప్రసే
తుఁడగునీశ్వరునికి మిక్కిలి యిష్టం డగుమూరుఁడు, పెద్దకడుపువేల్పు =
లంబోదరుఁడగుదేపుఁడు, పిల్లారి, కుడుములతండికాఁడు = కుడుములు దిను
వాఁడు, కొక్కులేజిరాతు = మూషకవాహనము నెక్కుదేపుఁడు, గుజ్జావేలు
పు=పొట్టిదేపుఁడు, ఒంటికిఁకొమ్ముదేవర=ఒకదంతము గలదేపుఁడు, వినాయక-
ఈ ౧2 ను వినాయకునిపేర్లు.

సీ. వెనుఁబాఁపకవణంబుఁ ♦ దినువారువమురొతు

గట్టులయెకిమీనిపట్టిపట్టి

తెల్లుచూ లార్గురుతల్లులకొమరుండు

గాడుపుసంగడికానికొడుకు

పుంజుదాలుపు వేలుపులతేనిదళవాయి

జంటముమ్మాములదంటవేల్పు

కొంచగుబ్బలివ్రక్కలించినబలుదిట్ట

రెండాలుచేతుల ♦ దండిమగఁడు

తే. వేలుపులమూఁక సేరిటి వెలఁదిమగఁడు
 వేల్పుగమికాఁడు వెనకయ్య వెనుకవాఁడు
 కొమరుసా మన సేనాని ♦ కొమరుమిగులు
 (విగతభవసాశ కాశీని వేశ యీశ).

13

టీ. వెనుఁబాఁపక నణంబుఁచిను వారువముకాదు = గొప్పసర్వములనెదు
 కబళమును మ్రింగునట్టి నెమ్మి నెక్కు యోధుఁడు (మయూరవాహనుఁడు),
 గట్టులయెకిమినిపట్టిపట్టి = పర్వతరాజపుత్రి యగు పార్వతికిఁ బుత్రుఁడు,
 తెల్లుచూలు = తెల్లునందుఁబుట్టినవాఁడు, ఆర్ధరుతల్లులకొమరుఁడు =
 పట్కృత్తికలకుఁ బుట్టినవాఁడు, గాడుపుసంగడికానికొడుకు = వాయు
 సఖుఁడగు అగ్నికిఁ బుత్రుఁడు, పుగిసాదాలపు = కోడిపుంజు భ్వజము
 నందు ధరించినవాఁడు, వేలుపులఁతొరిదళవాయి = ఇంద్రునిసేనాధిపతి, జంట
 ముమ్మోములదంట వేల్పు = అటుముఖములు గలదేవతోత్తముఁడు, కొంచగుబ్బలి
 ప్రక్కలించినబలుదిట్ట = క్రొంచపర్వతంబును బగులఁగొట్టిన బలవంతుఁడు,
 రెండాలుచేతులదండిమగఁడు = పండ్రెండుచేతులు గలధీరుఁడగుపురుషుఁడు,
 [రెండాలులు = పండ్రెండనియర్థము. ఇట్లే, జంటమూఁడులు = రెండుమూఁ
 డులు, ఆటు అని యర్థము.] వేలుపులమూఁక సేరిటి వెలఁదిమగఁడు = దేవసేన
 యనుకాంతకు భర్త, [వేలుపులమూఁక అనఁగా దేవసేన అని సంస్కృతమున
 పర్యాయపదము. పద, తదర్థములకు నభేదము.] వేలుపుగమికాఁడు = దేవ
 తలసేనాధిపతి, వెనకయ్య వెనుకవాఁడు = వినాయకునితమ్ముఁడు, కొమరుసా
 మి = [కుమారస్వామికబ్ధవికృతి.] ఈ ౧౪ ను కుమారస్వామికిఁ జేర్చె.

సీ. అలరువిల్తుండు కన్ములవిల్తుండును గమ్మ
 విలుకాఁడు చక్కెర వింటివాఁడు
 చెఱకువిల్కాఁడు కెంజిగురులవిల్తుండు
 వెడవిల్తుండును బచ్చవిల్తు డించు

విల్లుదాలుపు తుంటు*విలుకాడు తియ్యవి
 ల్కాడును జమిలిము*క్కాలినారి
 విలుకాడు చౌవంచ*ములుకులుగలదంట
 రాచిల్కనెక్కెడు*రాయరౌతు

తే. మీను మొసలిసిడంబుల*మేటి చంద

మామయల్లుడు వలరాజు * మరుడు లచ్చి
 కొమరు డనుపేళ్ల నొప్పును * గుసుమధన్వి
 (విగతేభవపాశ కాశీని*వేశ యాశ).

14

టీ. ఆలరువిల్లుండు = పుష్పములు ధనుస్సుగాఁగలవాఁడు, కన్నుల
 విల్లుండు=గణపులధనుస్సుగలవాఁడు, కమ్మవిలుకాడు = తియ్యనిధనుస్సు గల
 వాఁడు, చక్కెరవంటివాఁడు=పంచదార నొసఁగు ధనుస్సు గలవాఁడు, చె
 ఱుకువిలుకాడు = చెరుకుగడ . ధనుస్సుగాఁ గలవాఁడు, కెంజిగురులవిల్లుం
 డు=ఎఱ్ఱనిచిగుళ్లు విల్లుగాఁగలవాఁడు, [కెంపు + చిగురు - ప్రాతాదిగను క
 నాద్యక్షరశేషము, కెం + చిగురు=అనుస్వారము ద్రుతతుల్యముగాన పరుష
 మునకు సరళాదేశము. కెంజిగురనియాయెను. [వెడవిల్లుండు= చులకనిధనుస్సు
 గలవాఁడు, పచ్చవిల్లుండు=పచ్చనిధనుస్సు గలవాఁడు, ఇంచువిల్లుదాలుపు =
 చెరుకుగడ ధనుస్సు ధరించువాఁడు, తుంటువిలుకాడు = చెరుకుతుంట విల్లు
 గాఁగలవాఁడు, తియ్యవిల్కాడు=తియ్యనివిల్లుగలవాఁడు, జమిలిముక్కాలి
 నారివిలుకాడు = ఆఱుకాళ్లు గలపురుగులు (తుప్పెదలు) అల్లెత్రాడుగాఁ
 గలధనుస్సుగలవాఁడు, [జమిలిముక్కాళ్లు=రెండుమూళ్ల కాళ్లు. ఆఱుకాళ్లు.]
 చౌవంచములుకులు గలదంట = విదుబాణములు గలయోధుండు, రాచిల్క
 నెక్కెడురాయరౌతు = శ్రేష్ఠమగుచిలుక నెక్కెడు మేటిపీరుండు, మీను
 మొసలిసిడంబులమేటి = చేపలు మొసళ్లు భ్వజమునందుఁ గలదిట్టరి, చంద
 మామయల్లుండు = చంద్రుని కల్లుండు, వలరాజు = ప్రేమలకు నధిపుండు,

మరుడు, [స్వ రశబ్ధభవము.] లచ్చిగొమరుడు=లక్ష్మీ దేవియొక్క పుత్రుడు= అను నీ ౧౯ యను మన్వధునిపేర్లు.

సీ. చలువలతేడు వెన్నెలతేడు రేతేడు

జాబిల్లి రేవెల్లు ♦ చందమామ

తమ్మలపగవాడు ♦ కమ్మవిల్లునిమామ

కలువలతేడు పాల్కొండలిపట్టి

జక్కవకవవిప్పు ♦ ముక్కంటితలపువ్వు

చుక్కలదొర ప్రొద్దుబోడుకోడె

తపసికన్నాప బిత్తరిజింకతాలుపు

కటివేల్పుడాకన్ను ♦ కడలివెన్ను

తే. పంటపైరులయెకిమీడు ♦ జంటదంట

చౌకములపాళ్ల తెలిముద్ద ♦ చలివెలుగు

వేలుపులబువ్వ చీకటివేరువిల్లు

నెల యనగఁ జంద్రుపేల్లిప్పు ♦ (నీలకంఠ). 15

టీ. చలువలతేడు=చల్లదనము గలరాజు, వెన్నెలతేడు=వెన్నెల కథిపతి, రేతేడు = నిశానాథుడు, జాబిల్లి = (జాను + బిల్లి) అందమైన చింబము, రేవెల్లు=రాత్రియందుఁ బ్రకాశించువాడు, చందమామ, [చంద్ర మన్ శబ్ధభవము.] తమ్మలపగవాడు = కమలములకు విరోధి, కమ్మవిల్లుని మామ = మన్వధునికిమామ, కలువలతేడు=ఉత్పలములకు రాజు, పాల్కొండలిపట్టి = తీరసముద్రునిపుత్రుడు, చక్కవకవవిప్పు = చక్రవాకమిథున మును వియోగపఱచువాడు, (రాత్రిపూట చక్ర వాకదంపతులు గలిసి యుండవు.) ముక్కంటితలపువ్వు = ఈశ్వరునిశిరోభూషణ మయినవాడు, చుక్కలదొర = నక్షత్రములకురాజు, ప్రొద్దుబోడుకోడె = సూర్యునితోసమానుఁ డగు పీరుడు, తపసికన్నాప = ఆత్రిమునీంద్రునియొక్క నేత్రమునఁ బుట్టిన చిన్నవాడు, బిత్తరిజింకతాలుపు=సొగసైనమృగంబునుదాల్చినవాడు,

కఱివేల్పుడాకన్న = విష్ణువుయొక్క యెడమ నేత్రము, కడలివెన్న = సముద్రమునందలివెన్న, (పాలసముద్రము చిలుకునప్పుడు పుట్టుటచేత వర్ణమునుబట్టి వెన్న యని చెప్పబడియె.) పంటపైరుల యెకిమీడు = సస్యములకు రాజు, జంటదంటచౌకములపాళ్ల తెలిముద్ద = పదునాఱు కళలుగల తెల్లనిబింబము, [జంట=రెండు, దంట=రెండు, చౌకము = నాలుగు, రెండు రెండులు నాలుగు-నాలుగునాలుగులు పదునాఱు.] చలివెలుంగు = చల్లనికిరణములు గలవాడు, వేలుపులమువ్వ=దేవతల కాహారమైనవాడు, [చంద్రుని కళలలో 15 కళలను దినదిన మొక్కొక్కదేవత పానము నేయుచున్నదని శ్రుతి.] చీకటివేరువిత్తు=చీకటిని బోగొట్టువాడు, నెల-ఆను నీ 24 ను చంద్రునిపేళ్లు.

సీ. వెన్నునివలకన్ను ♦ వేడివేలుపు ప్రొద్దు
తొవలరాయడికాడు ♦ పవలునేయు

వేలుపు పచ్చగుఁజ్జులవజీరుండు

వేడివెలుంగు రేవెల్లుబోడు

జంటాటుమేనులసామి చీకటిగొంగ

యెఱ్ఱనివేలుపు ♦ నివముసూడు

చదలుమానికము ప్రాజదువులపెట్టియ

యేడుగుఱ్ఱములతేరెక్కుబోడు

మువ్వేలుపులయిక్క ♦ మ్రొక్కులదేవర

గాములతేడు జక్కవలతేడు

వేయిచేతులతేడు ♦ వెలుంగులయెకిమీడు

చెయువులసాకిరి ♦ చాయమగఁడు

తే. మింటితెరువరి తమ్మివాల్లంటిమగఁడు

పోరనీల్గెడు మొనగాండ్రు ♦ పోవుదారి

జగముచుట్టంబు జమునయ్య ♦ జగముకన్ను
నాంగ సూర్యునిపేల్లోప్పు ♦ (నాగభూష).

16

టీ. వెన్నునివలకన్ను=విష్ణువుయొక్కకుడికన్నెనవాడు, వేడివేలుపు=
తైత్తియముగలదేవుడు, ప్రొద్దు, [బ్రహ్మశబ్దభవము.] తొవలరాయిడికాడు=
కలువలకువిరోధి, పవలునేయువేలుపు = దినకరుడు, పచ్చగుట్టలవజీరుండు=
పచ్చగుట్టములనెక్కెడికాత, వేడివేలుంగు = వేడికిరిణములుగలవాడు,
రేవెల్లజోడు=రాత్రియందుఁ బ్రకాశించుచుండునికి సమానుడు, జంటాఱు
మేనులసామి=ద్వాదశశాస్త్రుడు, వీడకటిగొంగ=వీడకటిని బోగొట్టుదేవుడు,
ఎఱ్ఱనివేలుపు=ఎఱ్ఱనిదేహముగలదేవుడు, ఇవమునూడు = మంచునకుశత్రువు,
చదలుమానికము=ఆకాశమునకురత్నము, ప్రాణదువులపెట్టియ=వేదములకునికి
పట్టు, ఏడుగుట్టములతేరెక్కుజోడు, ముప్పేలుపులయొక్క = శ్రీమూర్తులకుఁ
దావరమైనవాడు, మ్రొక్కులదేవర = నమస్కారములకుఁ బ్రయోజనమున
దేవుడు, గాములఁజేడు = గ్రహములకురాజు, జక్కవలఁజేడు=చక్రవాక
ములకధిపతి, పేయిచేతులఁజేడు=సహస్రకిరణుడు, వెలుగులయొకిమిడు =
వెలుతురులకన్నిటికిఁ బ్రభువు, చెయువులకాకిరి = కట్టలకు సాక్షిభూతుడు,
చాయమగడు=ఛాయాదేవికిఁ బెనిమిటి, మింటిలేరువరి=ఆకాశమునదిరుగు
బాటసారి, తమ్మివొల్లంజిమగడు=బద్ధిని యనుకాంతకు నాధుడు, పోరనీల్లె
డు మొనగాండ్లుపోవుదారి = యుద్ధమునఁజచ్చినవీరులు స్వర్గలోకమునకుఁ
బోవుమార్గమైనవాడు, (యుద్ధమునఁజచ్చినవీరులును, యోగులును సూర్యమండ
లమును భేదించియొని స్వర్గమునకుఁబోవుదురనిశ్రుతి.) జగముచుట్టంబు=లోక
బాంధవుడు, జమునయ్య = యమునకుఁదండ్రీ, జగముకన్ను = లోకమునకు
నేత్రము అను ౨౯ యను సూర్యునికినామములు.

సీ. చట్టుపల్దెగగట్ల ♦ గొట్టెడుజెట్టి నూ
ఱుచులవాలు చేమించుజోడు

దుగబొట్లపిఱిది యైదుకనుంగవలవేల్పు

పాటుతపసియింటిపంచకోడి

యొడలిచూపాడయఁ డెక్కుడుమొగుల్ గలప్రాడ

నిక్కువీనులజక్కి • నెక్కురొతు

తెల్లయేనుఁగు నెక్కి • తిరిగెడుదొర తూర్పు

మాగాని యేలెడుమణియకాడు

తే. జమిలిచౌవంచపదులు జన్నములు నేసి

నట్టివేలుపు సోమాసి • పెట్టుఁ జెట్టు

పొట్టితమ్ముడు గల్గినయట్టివేల్పు

నాగ నిందునిపేల్లోప్ప • (నాగభూష).

17

టీ. చట్టుపల్ దగగట్లఁగొట్టెడుజెట్టి=పర్వతములయొక్క తెక్కలను
 ఛేదించినదిట్టరి, నూఱుంచులవారుచేమించుజోడు=నూఱుంచులు గలవజ్రాయు
 ధమును జేతఁదాల్చినయోధుఁడు, దుగబొట్లపిఱిది యైదుకనుంగవలవేల్పు =
 నమాన నేత్రుఁడు, [దుగబొట్లపిఱిదియైదు అనఁగా ఐదు నూలు-రెండు
 సున్నలువెనుకఁగలయైదు=500, వానికవలు=వానిజత-500 × 2=1000 వేయి.]
 పాటుతపసియింటిపంచకోడి = గౌతమునియౌశ్రమంబునఁ గోడిరూపము
 నెత్తినవాఁడు, ఒడలిచూపాడయఁడు = దేహమంతయుఁ గన్నులుగలదొర, ఎ
 క్కుడుమొగుల్ గలప్రాడ = మేఘములె వాహనములుగాఁ గలనేర్పుకాడు,
 [ప్రాడ-వికృ. ప్రాడ.] నిక్కువీనులజక్కి నెక్కురొతు=నిక్కుచేవులవాహన
 మును (ఉచ్చైశ్రవ మనుగుఱ్ఱమును) ఎక్కునట్టిదిట్టరి, తెల్లయేనుఁగు నెక్కి
 తిరిగెడుదొర=విరావత మనుగజమునెక్కి సంచరించెడుప్రభువు, తూర్పుమా
 గానియేలెడు మణియకాడు = తూర్పుదిక్కును పాలించెడియొద్యోగస్థుఁడు,
 జమిలిచౌవంచపదులు జన్నములు నేసినట్టి వేలుపు = నూలుయొగములుచేసిన
 దేవుఁడు, [జమిలి=రెండు, చౌవంచ=ఐదు, రెండుఐదులు=పది, పదిపదులు =
 నూలు.] సోమాసిపెట్టుఁజెట్టు = సోమయాజులపాలికిల్పవృక్షము, పొట్టి

శఘ్నుఁడు గల్గినయట్టివేల్పు = వామనుని దమ్మునిగఁ గలవాఁడు - అను నీ ౧-౨ ను ఇంద్రునిపేళ్లు.

ఆ. నీరుపాప గాలి ♦ నెచ్చెలి యన్నింటి

తిండికాఁడు కప్పుఁ ♦ దెరువుజాడ

యంటరానివేల్పు ♦ జంటమోములసామి

యగ్గి యనఁగ నొప్పు ♦ ననలుఁ (డీశ).

18

టీ. నీరుపాప = నీటియందుఁబుట్టిన బిడ్డఁడు, గాలినెచ్చెలి = వాయు సఖుఁడు, అన్నింటితిండికాఁడు = సర్వభక్షకుఁడు, కప్పుఁదెరువుజాడ = నల్లని మార్గము కలవాఁడు (కృష్ణవర్ణ), యంటరానివేల్పు = తాఁగుటకు వీలుపడని దేవుఁడు, జంటమోములసామి = రెండుముఖములు గల వేలుపు, అగ్గి [అగ్ని శబ్దభవము.] ఈ ౨ ను అగ్నిహోత్రుని నామములు.

తే. జముననైదోడు పెతరులసామి జముఁడు

ప్రాద్దుకొమరుఁడు గుదెతాల్పు ♦ పోతుజక్కి

నెక్కి యాడెడుబలురొతు ♦ దక్కిణంపు

సామి యన నంతకుం డొప్పు ♦ (శ్రీమహేశ).

19

టీ. జముననైదోడు = యమునకుఁ దోఁబుట్టినవాఁడు, పెతరులసామి = పితృదేవతలకుఁ బ్రభువు, జముఁడు, [యముఁడు-వికృ. జముఁడు.] ప్రాద్దుకొమరుఁడు = సూర్యునికొడుకు, గుదెతాల్పు = గుదెను భరించినవాఁడు, పోతుజక్కి = నెక్కి-యాడెడుబలురొతు = దున్నపోతు నెక్కెడిబలిమిగలదిట్టర, దక్కిణంపుసామి = దక్షిణదిశ నేలువాఁడు - ఈ ౨ ను యమునినామములు.

ఆ. మూలతేఁడు సోఁకుఁమూఁకలతేఁడు రే

ద్రిమ్మరీఁడు పొలసు ♦ దిండిపోతు

రక్కసుండు నల్ల ♦ ద్రావువాఁ డనఁగను

నిర్మతిపేళ్లు నెల్లు ♦ (నీలకంఠ).

20

టీ. మూలతేఱుడు=నిర్భతిమూల కథివతి, సోఁకుమూఁకలతేఱుడు=రా
క్షసులసేనలకు రాజు, రేద్రిమ్మరీఁడు = రాత్రులందుఁ దిరుగువాఁడు, పొలను
దిండిపోతు = మాంసమును దినువాఁడు, రక్కసుఁడు, [రాక్షసశబ్దభవము.]
నల్లద్రావువాఁడు=రక్తపానము చేయువాఁడు-ఈ ౬ ను నిర్భతికిఁ బేర్లు.

ఆ. మేటిసీరుచూలి ♦ మెయితాలుపులసామి
వల్లెత్రాడుదాల్పు ♦ నీళ్ల రాయఁ
డేటిబోఁటిమగల ♦ యెకిమిఁడు పడమటి
దొర యనంగ నొప్పు ♦ వరుణుఁ (శ్రీశ).

21

టీ. మేటిసీరుచూలిమెయితాలుపులసామి = విస్తారజలము గలసముద్ర
మునందుఁ బుట్టినదేవాసులు గలజలజంతువులకు తేఱుడు, వల్లెత్రాడుతాల్పు =
పాశ మనెడు ఆయుధముఁ దాల్చినవాఁడు, నీళ్ల రాయఁడు=రసాధివతి, ఏటి
బోఁటిమగలయెకిమిఁడు = నదులకు భర్తైన సముద్రములకు రాజు, పడమటి
దొర=పడమటిదిక్కు నేలెడిరాజు - ఈ ౫ ను వరుణునికిఁ బేర్లు.

సీ. వడిగలజింకత ♦ త్తడి నెక్కునెఱరాతు
మేటిసాములమేఁత ♦ నీటితాత
యొడలితాల్పులపిండు ♦ కుసు రగుబలియుండు
సోఁకుదయ్యము వింటి ♦ చూలి గాలి
కరువలి తెచ్చెర ♦ గాడ్పు పయ్యరయ్యెంటి
మ్రాకులపెనుముప్పు ♦ మబ్బువిప్పు
సురటివీవులఁబుట్టు ♦ సుడిగొట్టు చలినట్టు
బక్కవారలపెను ♦ బాద యిఁద

తే. అబ్బురపుఁదియ్యవిలుకాని ♦ నిబ్బరంపు
దెబ్బపోరుల నలయిక ♦ ప్రబ్బుబోంట్ల

గబ్బిగుబ్బలచెమటల ♦ యుబ్బడంచు
 గబ్బినాఁ జను మారుతాఖ్యలు (మహేశ). * 22
 క. మరుదాఖ్య లొప్పుచుండును
 ధర వినుచూలి యని సోఁకుఁదయ్యిమనం బ
 య్యెర యని గొట్టన నీఁ దనఁ
 గరువలి యనఁ దెచ్చెరనఁగ ♦ గాలి యనంగన్. 23

టీ. వడిగలబింకత త్రడినెక్కు నెఱకాతు=వేగము గలలేడి యనువా
 హనము నెక్కడి నేర్పరి యగుచున్నది, మేటిపాములమేత=ప్రేష్టము లగుపా
 ములకు ఆహార మైవచ్చును, నీటితాత = ఉదకములగుఁదాత, ఒడలితాల్పుల
 పిండు కుసు రగు బలియుండు= దేహభావలకు ప్రాణమైనబలిమి గలవాఁడు,
 సోఁకుదయ్యము = స్వర్గగుణముగలదేవుఁడు, మింటిచూలి = ఆకాశంబునఁ
 బుట్టినవాఁడు, గాలి, కరువలి, తెచ్చెర, గాడ్పు, పయ్యెర, పింటిమ్రొంతుల
 పెనుముప్పు = పింటరిగానున్నచెట్లకు మిక్కిలిబంధ గలిగించునది, మబ్బుచిప్పు
 = మబ్బులను జెదరఁగొట్టునది, నురటిసీపులఁబుట్టు = నురటిసీచుటచేఁబుట్టి
 నది, నుడిగొట్టు=గుండ్రముగా నీచునది, చరినట్టు = శీతమన కునికిపట్టు
 నది, బక్కవారలపెనుబాద = కృశించినవారికి మిక్కిలి బాధాకరుఁడు,
 ఈడ, అబ్బరపునియ్యనిలుకాని నిబ్బరంపు చెబ్బనీరుల నలయిక ప్రబ్బు
 బోంట్ల గబ్బిగుబ్బల చెమటల యుబ్బడంచుగబ్బి = ఆశ్చర్యకరములై మన్న
 భునిబాణముల ప్రహరమువలన నలతనొందిన యువతులయొక్క గొప్ప

* ఈసీసపద్యమునఁ జెప్పఁబడిన పర్యాయపదములనే వెనుకటి కంద
 మునందును జెప్పినాఁడు. ఏవో రెండుపదములుమాత్రము చేర్పఁబడినవి. అవి
 కేవలపద్యపూర్ణార్థము చేర్పఁబడినవి గాన మరల వానిని అర్థమునందు వ్రాయ
 లేదు. కాఁబట్టి పర్యాయపదములు ౨౧ అనుటసరి. అందును ఒకదీర్ఘ సమాస
 పద మొక్కటి కానఁబడుచున్నది. అది పర్యాయపద ముటల యొక్కముగాఁ
 దోచలేదు. పాదపూర్ణార్థమనియే చెప్పవచ్చును.

స్తనములమీఁది యొక్కవచెమటఁ బోఁగొట్టునేర్పరి, వినుచూలి=ఆకాశమును
బుట్టినదేవుఁడు, గొట్టు-ఈ ౨౦ యును గాలికఁ బేర్లు.

క. ముక్కంటియనుఁగుఁజెలి వడ

చక్కెలిక చాగకాఁడు * జక్కులదొర బల్

రొక్కమెకిమీఁడు మానిసి

నెక్కెడువాఁ డనఁగ జనుధ*నేశుం (డభవా). 24

టీ. ముక్కంటియనుఁగుఁజెలి=ఈశ్వరునికిఁ బ్రాణస్నేహితుఁడు, వడచ
క్కెలిక=ఉత్తరదిక్కు నేలడిప్రభువు, * చాగకాఁడు= ధనమొసఁగువాఁడు,
జక్కులదొర = యక్షులకు రాజు, బల్ రొక్కమెకిమీఁడు = ఎక్కువ కలి
మికి రాజు, మానిసి నెక్కెడువాఁడు = నరవాహనుఁడు - ఈ ౬ ను.
కుబేరునినామములు.

క. విడిముడి గలవేలుపుచెలి

జడముడిజంగంబు గడదె*సం గాపరి యా

యొడయండు పాఁపతొడవుల

నిడియెడివే ల్పనఁగ నొప్పు * నీశానుఁ డిలన్. 25

టీ. విడిముడిగల వేలుపుచెలి=రొక్కము గలవేల్పునకు (కుబేరునకు)
మిత్రుఁడు, జడముడిజంగంబు=జడలను దాల్చినబిచ్చగాఁడు, కడదెసంగాపరి
యా యొడయండు = కడపటిదిక్కుగనీశాన్యదిక్కునేలడి ప్రభువు, పాఁప
తొడవుల నిడియెడివేలుపు=నాగభూషణుఁ డగుదేవుఁడు- ఈ ౪ ను ఈశా
నునిపేరులు.

క. దేవాలయాహ్వాయంబులు

కోవెల యన దేవళంబు * గుడి నా వెలయున్

* లేగకాఁడు - అని పా.

దేవ శ్లన జేజే లనఁ

గా వేలుపు లనఁగ వెలయుఁ ♦ గ్రతుభగభిఖ్యల్. 26

టీ. కోవెల, దేవశంబు, (దేవాలయశబ్దభవము.) గుడి, ఇవి 3ను దేవాలయములకుఁ బేరులు. దేవశ్ల-(దీనికి ఏకవ. దేవర.) జేజేలు, వేలుపులు-ఆను నీ 3 ను దేవతలకుఁ బేరులు.

ఆ. ఊతిని బేళ్లు దనరు ♦ సీద్రంపుఁబెద్ద బల్

పాఁవతేఁడు వెన్ను ♦ పాను పనఁగఁ

బుడమితాలు పనఁగఁ ♦ దడవులనిడువఁడు

చిలువతేఁ డనఁగ ♦ శేషునకును.

27

టీ. సీద్రంపుఁబెద్ద=మమనముగలగొప్పవాఁడు, బల్పాఁవతేఁడు=పాములపెద్దలకుఁ బెద్దదైనపాము, వెన్నుపానుపు=విష్టువుయొక్క-నెత్తియైనవాఁడు, పుడమితాలుపు = భూమిని మోయువాఁడు, తడవులనిడువఁడు = చిరకాలజీవి, చిలువతేఁడు=పాఁపరాజు - ఈ ౬ ను అదిశేషునకుఁ బేరులు.

క. మరునయ్య తేజి పులుఁగుల

దొర పాములవేటకాఁడు ♦ తూరుపునా డేల్

దొరబువ్వఁ గొన్నలావరి

గరుటామంతుఁ డన నొప్పు ♦ గరుడం (దభవా). 28

టీ. మరునయ్య తేజి=మన్న ధునితండ్రియగువిష్ణునకు వాహనము, పులుఁగులదొర = పక్షీంద్రుఁడు, పాములవేటకాఁడు = పన్నగశత్రువు, తూరుపునాడేలుదొరబువ్వఁ గొన్నలావరి=పుగ్గడిశను బాఁగించుచేపుఁ డగు నిండ్రియోహరం బగు అమృతమును దెచ్చినబలవంతుఁడు, గరుటామంతుఁడు - ఈ ౫ ను గరుత్మంతునిపేర్లు.

ఆ. నల్లవలువతాల్పు ♦ తెల్లనిమెదంట

వెన్నదొంగయన్న ♦ వెట్టిసీళ్ల

మేలువాఁడు దుక్కిఁవాలుదాలుపు తాటి
పడగవాఁడనంగఁ బలుఁడు (రుద్ర.).

29

టీ. నల్లపలువతాల్పు=నల్లనిబట్టదాల్చినవాఁడు, తెల్లనిమైదంట=తెల్లనిదేహముగలదిట్టరి, వెన్నదొంగయన్న = కృష్ణుని యగ్రజుఁడు, వెట్టిసిల్ల మేలువాఁడు=మద్యపానమునం దాసక్తిగలవాఁడు, దుక్కిఁవాలుదాలుపు=నాఁగేలాయుధముగాఁ గలవాఁడు, తాటిపడగవాఁడు-ఈ ౬ ను బలరామునిపేర్లు.

క. వడముడి యనఁగా గాడుపు

కొడు కన నివి రెండుబేళ్లఁ గుఱ భీమునకుం

బుడమిం గట్టి యనం గ

వ్వడి యన వివ్వచ్చుఁడనంగఁ వాసవి (యూశా). 30

టీ. వడముడి, గాడుపుకొడుకు=వాయుపుత్రుఁడు-ఈ రెండును భీమునికే బేరులు. కట్టి, కవ్వడి=ఇరుగేలను బాణప్రయోగము చేయువాఁడు, [కవ+వడి-అం దదుకుప్రభృతులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రాహ్యంబులు బాలసంధి. 42 సూ. చే నిపాతము.] వివ్వచ్చుఁడు - [బీభత్సశబ్దభవము.] ఈ 3 ను అర్జునునికే బేర్లు.

తే. వేలుపులత్రోవ యుప్పరవీడి యాక

సంబు విను విన్ను మిను మిన్నుఁ చదలు నింగి

దివి మొయిలుదారి చుక్కలఁతెరువు బయలు

గాడ్పుతం ద్రన నభమొప్పుఁ (గరళకంఠ).

31

టీ. వేలుపుల త్రోవ=దేవతలు సంచరించుమార్గము, ఉప్పరవీడి=పైనుండు మార్గము, ఆకసంబు, (ఆకాశశబ్దభవము.) విను, విన్ను, మిను, మిన్ను, చదలు, నింగి, దివి, (ద్యుశబ్దభవము. ద్యుహృచ్చబ్దంబులకు దివి-భువి యగు. బా. తత్స. 84 సూ. చే "దివి" యని నిపాతము.) మొయిలుదారి = మేఘమార్గము, చుక్కలతెరువు=నక్షత్రమార్గము, బయలు, గాడ్పుతండ్రి = వాయుపుతండ్రి - ఈ ౧౪ ను ఆకాశమునకుఁ బేరులు.

తే. వెలయు ధరణి జతుర్దిశల్ ♦ నలుగడ లన
 నలరు దచ్చికడ లన దిశాష్టకంబు
 దనరు నీరైదుకడలు నా ♦ దశదిశలును
 (మౌళిధృతగంగ యంగజముదవిభంగ).

32

టీ. నలుగడలు=నాలుగుదిక్కులకుంటేరు. దచ్చికడలు=ఎనిమిదిదిక్కులకుంటేరు. ఈరైదుకడలు=(ఈరు=రెండువిధులు=పది) పదిదిక్కులకుంటేరు.

ఆ. తాటిసిడమువానితల్లి కూంతురిబిడ్డ
 వెన్ను నడుగుపాప ♦ మిన్నువాచక
 వేల్పుటేలు గడలి ♦ వెలదుక ముత్తోవ
 ద్రిమ్మ రనంగ నొప్పు ♦ (దివిజగంగ).

33

టీ. తాటిసిడమువానితల్లి=తాలభృతా దగుభీష్మనితల్లి, కూంతురిబిడ్డ=తనకూతురు రగులక్ష్మికి కూతురు, వెన్నునడుగుపాప = విష్ణుపాదమునకు బుట్టిన చిన్నది, మిన్నువాచక = ఆకనమునందుఁబాటునది, వేల్పుటేలు = దేవతలనది, (వేల్పు + ఏలు-కర్త ధారయసమాసమందుఁ బేర్వాదిశబ్దముల కచ్చుపరంబగు నపుడు టుగాగమం బగు. బాల. సంధి. నూ. చే టుగాగమంబు.) కడలివెలదుక = సముద్రనిభార్య, ముత్తోవ ద్రిమ్మరి = మూడుప్రేపలుగాఁబాటునది, త్రిపథగ-ఈ 2 ను గంగానదికిం బేరులు.

తే. వేలుపులగౌరు చౌదంతి ♦ వెల్లయేనుఁ
 గనంగ నై రావతంబున ♦ కాఖ్య లమరు
 వేల్పుదొరలేజి యనంగను ♦ వెల్లగుట్ట
 మనంగ నుచ్చైశ్శ్రవం బొప్పు ♦ నంబికేశ.

34

టీ. వేలుపులగౌరు = దేవతలయేనుఁగు, చౌదంతి=నాలుగుదంతములు గలది, వెల్లయేనుఁగు = తెల్లయేనుఁగు-ఈ 3 ను విరావతమునకుంటేరులు. వేల్పుదొరలేజి=దేవేంద్రునివాహన మగుగుట్టము, వెల్లగుట్టము=తెల్లని గుట్టము - ఈ 2 ను ఉచ్చైశ్శ్రవమునకు నామములు.

ఆ. పుడుకుదొడుకు వేలుపులగిడ్డి వెలిమొద
వనగఁ గామధేను ♦ వలరుచుండు
గల్పకంబు దనరు ♦ వేల్పుఁజె ట్టివుల
మ్రాను వెల్లమ్రాను ♦ నా (నుమేశ).

35

టీ. పుడుకుదొడుకు = కోర్కల నొసఁగునట్టియావు, వేలుపులగిడ్డి = దేవతలయావు, వెలిమొదవు = తెల్లనియావు-ఈ 3 ను కామధేనువునకుఁబెట్టె. వేల్పుఁజెట్టు = దేవతలవృక్షము, [వేల్పు + చెట్టు-సమాసంబుల నుదంత... బగు-బా. సంధి. 25 ను. చే “వేల్పుఁజెట్టు” అని రూపము. ఇట్లే పుడుకుదొడుకు] వెల్లమ్రాను = తెల్లనిచెట్టు, ఈవులమ్రాను = కోరికలొసంగెడుచెట్టు-ఈ 3 ను కల్పవృక్షమునకుఁబెట్టె.

ఆ. అవని గుడుసుకైదు ♦ వనగఁ వేయంచుల
కైదు వనగఁ జుట్టు ♦ కైదు వనగఁ
బటువుఁగైదు వనగఁ ♦ బరఁగు సుదర్శన
చక్రమునకుఁ బేల్లు ♦ (చంద్రమాలి).

36

టీ. గుడుసుకైదువు = గుండ్రనియాయుధము, వేయంచులకైదువు = వేయిమొనలుగలయాయుధము, చుట్టుఁగైదువు = గుండ్ర మైనయాయుధము, బటువుఁగైదువు = దిట్టమైన యాయుధము-ఈ 4 ను విష్ణుచక్రమగునుదర్శనమునకుఁబెట్టె.

ఆ. వలమురి యనఁ జుట్టువాలుజోడనఁ గల్గి
కొమ్మమగనిబూరఁగొమ్మనంగఁ
దనరుఁ బాంచజన్యమునకు నభిఖ్యలు
(ధృతకురంగ ధవళవృషతురంగ).

37

టీ. వలమురి = కుడితట్టుగాఁ దిరిగియుండునది, చుట్టువాలుజోడు = నుదర్శనమునకుఁ దోడయినది. కల్గి కొమ్మమగనిబూరఁగొమ్మ = లక్ష్మీ దేవిభర్తనూరించె డివాద్యవిశేషము-అను నీ 3 ను పాంచజన్య మనెడి శంఖమునకుఁ బెట్టె.

తే. రిక్క లనఁ జొక్క లనఁగను ♦ ఋక్షములకు
నాఖ్య లై యొప్పుఁ దెఱఁగంటి ♦ యన్ను లనఁగ
నచ్చర లనఁగ వేలుపుమచ్చకంటు
లనఁగ సురకాంతలకు నాఖ్య ♦ లగు (గిరిశ). 38

టీ. రిక్కలు, (ఋక్షశబ్దభవము.) చుక్కలు-అను నీ ౨ ను నక్షత్రములకుఁ బేర్లు. తెఱఁగంటియన్నులు = అనిమిషస్త్రీలు, అచ్చరలు, [అచ్చర శబ్దమునకు వికృతి.] వేలుపుమచ్చకంటులు=దేవతలస్త్రీలు-ఈ 3 ను అచ్చర సలకుఁ బేరులు.

తే. పవలు పగ లనఁ బేల్లొప్పు ♦ దినమునకును
రాత్రిపేల్లొప్పు రే రేయి ♦ రాత్రి రనఁగ
వెలయుచుండును రేయెండ ♦ వెన్నె లనఁగఁ
జంద్రకకును సమాఖ్యలు ♦ (చంద్రమాళి). 39

టీ. పవలు, పగులు-ఈ ౨ ను దినమునకుఁ బేర్లు. రే, రేయి, రాత్రి-ఈ 3 ను రాత్రికిఁ బేర్లు. రేయెండ=రాత్రి అందుగాయనెండ, వెన్నెల=తెల్లని చంద్రుడు గలది - [వెలి+నెల గలది] ఈ ౨ ను చంద్రకాంతికిఁ బేరులు.

క. మించు లన మెఱుపు లనఁగను
జంచలలకుఁ బేల్లొ దనరు ♦ జలధరములు రా
ణించుం బలుకంగ మొయి
ళ్లంచు మొగుళ్లంచు మబ్బు ♦ లంచున్ (భర్గా). 40

టీ. మించులు, మెఱుపులు-ఈ ౨ ను మెఱుపులకుఁ బేర్లు. మొయిలు, మొగులు, మబ్బు-ఈ 3 ను మేఘములకుఁ బేర్లు.

క. తొలుచదువులు ప్రాజదువులు
దొలుమినుకులు ప్రామినుకులు ♦ దొలుపలుకులు ప్రా

బలుకులు * వెనుమినుకులు నా

వెలయున్ శ్రుతులకును బేల్లు ♦ (విశ్వాధిపతి). 41

టీ. తొలుచదువులు, ప్రాజదువులు, తొలుమినుకులు, ప్రామినుకులు, తొలుపలుకులు, ప్రాబలుకులు (ఈయాఱుపదములకును “ఆదివాక్యము” అని యర్థము.) వెనుమినుకులు = విస్తారవాక్యములు - అను నీ 2 ను వేదములపేర్లు.

క. ఇది దేవవర్గు దీనిం

జదివిన వ్రాసినను వినిన ♦ జనులకు నిత్యా

భ్యదయంబు లొసఁగుచుండును

వదలక కాశీనివాస♦వాసుఁడు వేర్చిన్. 42

టీ. ఈదేవవర్గు నెవరు వ్రాయుచున్నారో, ఎవరు చదువుచున్నారో, ఎవరు వినుచున్నారో, వారికిఁ గాశీవిశ్వేశ్వరుఁడు గరుణించి యెడతెగని సంపద లొసఁగును.

దేవవర్గు సమాప్తము.

— మా న వ వ ర్గు. —

తే. పాఱుఁ డనఁగఁ బుడమివేల్పు ♦ బాఁపఁ డనఁగ

జన్నిగ ట్టన విప్రుండు ♦ జగతిఁ బరఁగు

నొడయఁ దేలిక యెకిమిఁడు ♦ పుడమితేఁడు

తేఁడు దొర సామి యన నొప్పు ♦ నృపతివేల్లు. 1

టీ. పాఱుండు, పుడమివేల్పు = భూదేవుండు, బాఁపఁడు, జన్నిగట్టు = యజ్ఞోపవీతము ధరించువాఁడు - ఈ ౪ ను బ్రాహ్మణునిపేర్లు. ఒడయఁడు, ఏలిక, ఎకిమిఁడు, పుడమితేఁడు = భూపాఱుండు, తేఁడు, సామి, [స్వామి శబ్దభవము.] దొర - ఈ 2 ను క్షత్రియునికిఁ బేర్లు.

* ‘వెనుఁబలుకులు’ అని పా.

సీ. కోమట్లు మూడవకొలమువాం ద్రున బేరు
 లన వైశ్యనామము ♦ ల్లనరుఁ గాఁపు
 వాండ్లు నా నాలవవాండ్లు నా బలిజేవాం
 ద్రునఁ జను శూద్రసమాహ్వాయములు
 వడుగు నా గోచిబాఁపఁడు నాఁగ బ్రహ్మచా
 రికిఁ బేళ్లు నడచు ధరిత్రియందు
 నాలుబిడ్డలు గలయతఁ డిలుతేఁడు గే
 స్తన నొప్పుఁ బేళ్లు గృహధిపతికి

ఆ. నడవిమనికిపట్టు ♦ జడదారి యన నన
 వాసి యొప్పు నిల్లు ♦ వాసి తిరుగు
 బోడ తపసి కావిపుట్టగోచులసామి
 యన యతీంద్రుఁ డలరు ♦ (నలికనేత్ర.)

2

టీ. కోమట్లు, మూడవకొలమువారు, బేరులు-ఈ 3 ను ప్రశస్తినికొ
 బేళ్లు. కాఁపువాండ్లు, నాలవవాండ్లు, బలిజేవాండ్లు-ఈ 3 ను శూద్రునికొ
 బేళ్లు. వడుగు, గోచిబాఁపఁడు - ఈ 2 ను బ్రహ్మచారికిఁ బేళ్లు. ఆలుబిడ్డలు
 గల యతఁడు=పెండ్లాము బిడ్డలు గలవాఁడు, ఇలు తేఁడు = ఇంటియజ
 మానుఁడు, గేస్తు, [గృహస్థశబ్దభవము]. ఈ 3 ను గృహస్థునిపేళ్లు. అడవి
 మనికిపట్టు=అరణ్యమునం దుండువాఁడు, జడదారి-జడలను ధరించినవాఁడు-
 ఈ 2 ను వానప్రస్థునికొ బేరులు. ఇల్లువాసి తిరుగు = ఇంటినిదిడివిపెట్టి
 తిరుగునట్టివాఁడు, బోడ, తపసి, కావిపుట్టగోచులసామి = కావిరంగు
 గలపుట్టగోచులను బెట్టుకొనువాఁడు - ఈ 3 ను సన్న్యాసికిఁ బేరులు.

సీ. అప్పు నాఁ దల్లి నా ♦ నవ్వ నాఁ గన్నది
 యన మాతృకాఖ్య లా ♦ (నభ్రకేశ)

అబ్బ నాయన యయ్య ♦ యనఁ దండ్రి యన నప్ప
యన జనకాఖ్య లా ♦ (నగనివేశ)

తోడఁబు ట్టనఁగ నై ♦ దోడు తోఁబు ట్టన
సోదరాహ్వయము లా ♦ (నాదిదేవ)

భర్తృసహోదరు ♦ భార్యకుఁ దోడితో
డ లన నేరా లన ♦ నలరు (నభవ)

తే. చెలియ లనఁ జెల్లె లనఁగను ♦ వెలయుచుండు

నాహ్వయములు కనిష్ఠకన్యకు (గిరీశ)

జ్యేష్ఠకన్యకు నాఖ్యలై ♦ ఊతిని వెలయు

నప్ప యన నక్క యనఁగఁ (జంధ్రార్థమకుట).

3

టీ. అమ్మ, [అంబాశబ్దభవము.] తల్లి, అవ్వ, కన్నది-ఈ ౪ ను మా
తకుఁ బేరులు. అబ్బ, నాయన, అయ్య, (అర్హశబ్దభవము.) తండ్రి, అప్ప-
ఈ ౩ ను తండ్రికిఁబేర్లు. తోడఁబుట్టు-పా. తోడఁబుట్టుగు, తోడఁబుట్టువు,
నైదోడు, తోఁబుట్టు-పా. తోఁబుట్టువు, తోఁబుట్టుగు-ఈ 3 ను సోదరునికిఁ
బేర్లు. తోడితోడలు=తనతో సమానురాలగుతోడలు, ఏరాలు = అన్యనిభా
ర్య [ఎరవు + ఆలు]. ఈ ౨ ను తోడితోడలికిఁబేరులు. చెలియులు, చెల్లెలు -
ఈ ౨ను చిన్న ఆడుతోఁబుట్టునకుఁబేరులు. అప్ప, అక్క-ఈ ౨ను పెద్ద
యూడుతోఁబుట్టువునకుఁ బేరులు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేళ్లగు ♦ ముగుద యనన్ ముద్ద
రాలు నా గోల నా ♦ బేల యనఁగ

గట్టివాయి యనంగ ♦ గయ్యాళి యన తాఁగ

యన ధూర్తసతికి ♦ నాహ్వయము లమరు

నైదువ నాఁగ ముఁత్రైదువ నా నయి

దువరాలు నాఁ బుణ్యయువతి వెలయు

మృతచిరంటికి నాఖ్య • లెసంగుఁ బేరంటాలు
 నాఁగను జక్కిని • నా ధరిత్రి
 తే. గేస్తురా లనునాఖ్యచే • గృహిణి వెలయు
 నాలు పెండ్లాము రాణి యిల్లా లనంగ
 భార్య దనరును దొత్తన • బానిసె యన
 వరపు డన దాసికాఖ్య నౌ • (గరళకంఠ).

4

టీ. ముగుడ, [ముగ్ధశబ్దభవము.] ముద్దరాలు [ముష్ట + ఆలు-“పే
 దాదిశబ్దంబుల కాలుశబ్దంబు పరం బగునపుడు కర్తృధారయమందు రుగాగ
 మం బగు” అను బాల. సంధి. 30 సూ. “చేర్” అని ఆగమము.] గోల, బేల-
 ఈ ర ను బదునాటునంపత్సరముల పయస్సుగల పడుచునకుఁ బేరులు. గట్టి
 వాయి = పెద్దగొంతుగలది, గయ్యాళి, బాంగ - ఈ 3 ను ధూర్జస్తీకిఁ
 బేరులు. విడువ, ముత్తైదువ, అయిదువరాలు [అయిదువ + ఆలు-అయిదు
 వరాలు = మంగళసూత్రము, పసుపు, కుంకుమము, గాఢాలు, చెవ్వాకు అను
 నైదువస్తువులు గలది.] - ఈ 3 ను సుమంగలియగు స్త్రీకిఁ బేరులు. పేరం
 టాలు, జక్కిని - ఈ 2 ను మృతినొందిన దీర్ఘ సుమంగలిపేర్లు. గేస్తురాలు
 [గేస్తు+ఆలు.], ఆలు, పెండ్లాము, రాణి, ఇల్లాలు-ఈ 4 ను భార్యకుఁ
 బేర్లు. తొత్తు, బానిసె, వరపుడు-ఈ 3 ను దాసికిఁ బేర్లు.

సీ. కన్నియ కన్నె నాఁ • గన్యకుఁ బేళ్ళొప్పు
 జవరాలు కొమరాలు • జవ్వని యనఁ
 దనరు యువతి ప్రోడ • యన గట్టివయసుది
 యనఁ బ్రోడ దాల్చునీ•యాహ్వాయములు
 ముసలి మిండలకోర • ముప్పదియాతేండ్లు
 చనినది యనుపేళ్ల • నెనయు లోల

ముసలిది ముదుసలి ♦ ముదియ వెద్దన నివి

యాఖ్య లై తనరు వృద్ధాంగనకుసు

ఆ. చెడిప అంకులాడి ♦ చెడ్డతోయ్యలి వెలి

చవులు గనిన దనఁగ ♦ జార దనరు

నిలను విటులదూత ♦ యెడకాఁడు కుంఠెన

కాఁడనంగఁ దనరుఁ ♦ (గరళకంఠ).

5

టీ. కన్నియ, కన్నె-ఈ ౨ ను పెండ్లికానివనిచూపేరులు. జవరాలు, కొమరాలు, జవ్వని-ఈ 3 ను యౌవనవనికిఁ బేరులు. బ్రద, ప్రాశ శబ్దవికృతి రూపము.] గట్టివయసుది = దిట్టవైనవయస్సుగలది - ఈ ౨ ను ముప్పదేండ్ల వయస్సుగలదానిపేరులు. ముసలి, మిండలకొర, ముప్పదియాఁటేండ్లు చనినది-ఈ 3 ను లోలస్త్రీకిఁబేరులు. ముసలిది, ముదుసలి, ముదియ, వెద్ద-ఈ ౪ ను వృద్ధాంగనకుఁ బేర్లు. చెడిప, అంకులాడి, చెడ్డతోయ్యలి = చెడుగుణముగలయాఁడుది, వెలిచవులుగనినది = పరపురుషుల వెలని పొందు మరగినది-ఈ ౪ ను వృథాచారికిఁ బేరులు. ఎడకాఁడు, కుంఠెనకాఁడు = స్త్రీపురుషులను జేర్చునట్టివాఁడు-ఈ ౨ ను విటునిదూతపేర్లు.

తే. వేల్పుబానిసె వెలయాలు ♦ వేడ్కకత్తె

లంజె బోగముచాన వెల్లాటకత్తె

పడపుంజెలి యాటచేడియ ♦ గడనకత్తె

నాఁగ నివి వేశ్య కాఖ్యలా ♦ (నగనివేశ).

6

టీ. వేల్పుబానిసె = దేవశలపనికిత్తె, వెలయాలు=రొక్కమునకు వచ్చెడి భార్య, [వెల+ఆలు=వెలయాలు-బహుళగ్రహణముచే అకారమునకు సంధితేదు.] వేడ్కకత్తె, [మతుబర్థమునందు పుంచాచక స్త్రీచాచకములకు క్రమముగా కాక త్రియలగు. బా. తద్ధి. ౧౧ సూ. చే వేడ్కకత్తెయనురూపము.] లంజె, బోగముచాన=అనుభవించుటకైన స్త్రీ, వెల్లాటకత్తె-పా. వెల్లాటకత్తె = ఎక్కువనాట్యముచేయునది, పడపుంజెలి = ద్రవ్యసంపాదనము చేసెడి స్త్రీ,

[పడపు+చెలి = (నుగాగము) పడపుచెలి.] అటచేడియ = అటాడునట్టి యాడుది, గడనకత్తై=సంపాదనచేయుస్త్రీ-ఈ ౯ యు బోగముదానిపేర్లు.

అ. వెచ్చకాడు బొజుగు ♦ వేడుకకాడు మిం
డండు ననుపుకాడు ♦ మిండగీడు
లంజెకాడు నా భగం జనుం బల్లవ
నామధేయములు (పినాకహస్త).

7

టీ. వెచ్చకాడు=ద్రవ్యస్వయముచేయువాడు, బొజుగు, వేడుక
కాడు = సోగసు గలవాడు, మిండండు, ననుపుకాడు = మెత్తదనము గల
వాడు, మిండగీడు, లంజెకాడు=లంజె గలవాడు-అదిను పట్టునిపేర్లు.

అ. కోడెకాడు దనంగ ♦ గోవాల్లు నాగను
యువజనాభ్యు లొప్పుచుండు గండు
నాగవాస నునంగ ♦ నామ సూ వేళ్ళాజు
నంబుమేళమునకు ♦ (నంబికేసే).

8

టీ. కోడెకాడు=యావనపంతులు, గోవాల్లు=యావనము గలవాడు,
[గోవ+వార్లు-గోవాల్లు. నిత్యబహువచనాంతము.] అదిను ప్రాయము
గలవానికి పేర్లు. నాగవాసము-ఇది వేళ్ళాజనకూటమునకుం బేరు.

సీ. నెలెతుక క్రాల్లంటి ♦ పొలెతుక ముద్దియ
వాలుగంటి మగువ ♦ పడెలి మడెలి
చెలి మచ్చెకంటి యుగ్గలి యింతి తొయ్యలి
నవలా కలువకంటి ♦ నాతి గోతి
పూబోడి చిగురాకుబోడి పైదలి మించు
బోడి ముద్దులగుమ్మ ♦ పొలెతి కొమ్మ
ప్రాయా లువిద తీగెబోడి చేడియ యించు
బోడి యన్న వెలంది ♦ బోటి బోటి

తే. చాన తెఱవ వెలందుక ♦ చామ లేమ

చెలువ యెలనాగ చిలుకలకొలికి కలికి

తలిరుబోడి యలరుబోడి ♦ నెలత పొల్లి

గరిత యతివ నాస్త్రీసమాఖ్యలు (మహేశ).

9

టీ. నెలతుక, క్రాంతి = ప్రకాశించెడి కన్నులు గలది, పొలతుక, ముద్దియ, వాలుగంటి=వెడల్పు నేత్రములు గలది, మగువ, పడతి, మడతి, చెలి, మచ్చెకంటి=మీసనేత్ర, ఉగ్గలి, ఇంతి, తొయ్యలి, నవళా, కలువకంటి= కలువలంబోలు కన్నులుగలది, నాతి, గోతి, పూబోడి = పూవువంటిశరీరము గలది, [పూవు+మేనుగలది. బహువ్రీహి స్త్రీ]వాచ్యంబగుచో నుపమానంబు మీఁచిమేనునకు బోడియగు. బా. సమాస. 23నూ.ఇట్లే చిగురుబోడి మొదలైనవి. చిగురాకుబోడి=చిగురువంటి మేనుగలది, పైదగి, మించుబోడి=మెఱిపువలెవెలిగెడి స్వరూపముగలది, ముద్దులగుమ్మ=ముద్దులమూటగట్టునది, పొలతి, కొమ్మ, ప్రాయాలు, ఉవిద, తీగెబోడి=తీగెవంటిసన్నసి శరీరముగలది, చేడియ, ఇంచుబోడి=చెఱుకువలె బ్రయమైనశరీరము గలది. అన్ను, వెలది, బోటి, బోటి, చాన, తెఱవ, వెలందుక, చామ, లేమ, చెలువ, ఎలనాగ, చిలుకలకొలికి=చిలుకముక్కులవంటి కన్నులకొనలు గలది, కలికి, తలిరుబోడి = చిగురువలె మెత్తని దేహము గలది, అలరుబోడి = పూవువంటి మెత్తని దేహము గలది, నెలత, పొల్లి, గరిత, అతివ-ఈ ౪౦ యను స్త్రీకింకెట్లు.

తే. చెలిమి నేస్తంబు పొందు నా ♦ స్నేహ మలరు

నెచ్చెలి యనుంగు సంగతి ♦ నేస్తకాండు

సంగడి డనక జెలికాండు ♦ సంగడ దనరు

స్నేహితునకు సమాఖ్యలు ♦ (శ్రీమహేశ).

10

టీ. చెలిమి, నేస్తము, పొందు-ఈ 3 ను స్నేహమునకు జేర్చు. నెచ్చెలి, అనుంగు, సంగతి, నేస్తకాండు, సంగడిండు, చెలికాండు [మతుప్పక్కయంతములు.] ఈ- ౬ ను స్నేహితునికే జేరులు.

సీ. దొంగ తెక్కలికాడు ♦ దొరకోలుసన్నాసి
 ముచ్చెత్తుబరికాడు ♦ ముడియవిడుపు
 తెరువాటుకాడు క♦ తెరదొంగ చేవాడి
 కాడు వల్లడికాడు ♦ కన్నగాడు
 మునిముచ్చు గడిదొంగ ♦ యన దస్కరాభ్యుతౌఁ
 జెండిపోతు గరాసు ♦ ముండికట్టె
 టకటొంకు టాటోటు ♦ టక్కులాడు పిసాళి
 టక్కురి ముడికాడు ♦ తవళికాడు
 తే. కల్లరియు గొంటు కైలాటకాడు చెడుగు
 జేరజము కుచ్చితుడు దోసకారి చెనఁటి
 పాలసుండు నాలిబూతంబు ♦ పలువ తులువ
 కూళ గడు సన వర్తిలు ♦ గుజనుపేళ్లు.

11

టీ. దొంగ, తెక్కలికాడు = బందిపోటు పేయవాడు, దొరకోలు
 సన్నాసి = వేషము దాల్చి యితరులను నమ్మించి సొమ్ముపొందుకొని పోవువాఁ
 డు, ముచ్చు, ఎత్తుబరికాడు, ముడియవిడుపు = ముడిచి యెత్తుకొని పోవు
 వాడు, తెరువాటుకాడు = దారి యడ్డగించి కొట్టి తీసికొని పోవువాడు,
 కత్తెరదొంగ = కత్తిరించి దొంగిలించువాడు, చేవాడికాడు = చేతిపనిన
 ముగలవాడు, వల్లడికాడు = కొల్ల పెట్టువాడు, కన్నగాడు = కన్నమువేసి
 దొంగిలించువాడు, మునిముచ్చు = మునివలె మానముతో నేమి తెలియన
 ట్లుండువాడు, గడిదొంగ = ఆంధ్రము నెఱింగినవాడు-ఈ ౧౩ ను దొంగ
 కుఁ జేరులు. చెండిపోతు = మూఢబుద్ధి గలవాడు, గరాసు, ముండికట్టె,
 టకటొంకు, టాటోటు, టక్కులాడు = కల్లలాడువాడు, పిసాళి, టక్కురి,
 [మత్స్యర్థమం దరిప్రత్యయము.] ముడికాడు, తవళికాడు = మోసము గల
 వాడు, కల్లరి = బొంకులాడువాడు, గొంటు, కైలాటకాడు = మాయోపా
 యముల నెఱింగినవాడు, [కైలాటము + కాడు = మువర్త లోపము.] చెడుగు,

బేరజము, కుచ్చితుడు, [కుత్తితశబ్దభవము.] దోసకారి = పాపములు చేయు
వాడు, చెనఁటి, పాలనుడు, నాలిబూతము, పలువ, తులువ, కూళ, గడు
ను-ఈ ౨౪ ను కుచ్చితునికిఁ బేర్లు.

ఆ. పాప బుడుత చిటుత ♦ పట్టి సిసువు కందు
కూన నిసువు బిడ్డ ♦ కుట్ట బొట్టె
యనఁగ శిశుసమాఖ్య ♦ లగు గొమరుండు నాఁ
గొడుకు నాఁ గుమారకుండు వెలయు. 12

టీ. పాప, బుడుత, చిటుత, పట్టి, సిసువు, [శిశుశబ్దభవము.] కందు,
కూన, నిసువు, బిడ్డ, కుట్ట, బొట్టె-ఈ ౧౧ ను శిశువునకుఁ బేర్లు. గొమరుండు,
[కుమారశబ్దభవము.] కొడుకు-ఈ ౨ ను పుత్రునిపేర్లు.

ఆ. వటుసమాఖ్య లగును ♦ వసుధలోఁ గొండిక
వాఁ డనంగఁ బడుచు ♦ వాఁ డనంగఁ
బిన్న వాఁ డనంగఁ ♦ బిన్న వాఁ డనంగను
(వినుతగుణసనాథ ♦ విశ్వనాథ). 13

టీ. కొండికవాడు, పడుచువాడు, పిన్నవాడు, చిన్నవాడు-ఈ ౪
ను బాలునికిఁ బేర్లు.

సీ. గిటక పొట్టి కుటుచ ♦ గిట్ట గు జ్జనఁగ వా
మనుఁ డొప్పు జను నపస్తానిపేళ్లు
వెడఁగు వేందులు వెట్టి ♦ వీటిఁడి వేటిఁడి
వెంగలి వెంబరవి త్తనంగ
జతురునకును బేళ్లు ♦ జాణ దంట వలంతి
వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగ
ప్రన్ననివాడు రూపరి చూడఁగలవాడు
చక్కనివాడు నా ♦ జగతిఁ బరఁగు

తే. సుందర కారవంతుండు ♦ సొగసుకాండు

వన్నెకాండన శృంగారి ♦ వసుధ వెలయు

నంధకునిపేళ్లు చీకు గు ♦ ధ్వజంగ మూంగ

మూవ యన మూకనామముల్ ♦ (దేవదేవ). 14

టీ. గిటక, పొట్టి, కుటుచ, గిట్ట, గుజ్జ-ఈ గ న పొట్టివానిపేళ్లు. వెడంగు, వేడులు, వెట్టి, వీటిండి, వేట్టిడి, వెంగలి, వెంబరవిత్తు-ఈ 2 ను మూర్ధునికే బేళ్లు. జాణ, దంట, వలంతి, వెనవరి = [వెంపు + అరి, మత్వర్థమునం దరియగు.] ఉపాయముగలవాండు, ప్రొడు, [ప్రాధశబ్దవికృతి.] సేర్పరి = [సేర్ప + అరి - మత్వర్థీయకతస్థితాంతము.] సేర్పు గలవాండు. ఈ 2 ను సమర్థునికే బేళ్లు. ప్రన్ననివాడు, రూపరి [రూపు + అరి] = అందముగలవాండు, చూడంగలవాండు = ఇతరులచే జూడదగినవాండు, చక్కనివాండు - ఈ ౪ ను సౌందర్యవంతునికే బేళ్లు. సొగసుకాండు [సొగసు + కాండు] = వేమిగలవాండు, వన్నెకాండు = వన్నె గలవాండు - ఈ ౨ ను సింగారిండుకొన్నవానికే బేళ్లు. చీకు, గుడ్డి - ఈ ౨ ను అంధునినామములు. మూంగ, మూవ-ఈ ౨ ను మూంగవానిపేళ్లు.

క. కాయముపేల్చె వెలయును

మే యన నొడ లనంగ మేను ♦ మెయి యన భోగ్య

ప్రాయముపేళ్లగుం బరువము

పాయము జవ్వన మనంగ ♦ భావబదమనా). 15

టీ. మే, ఒడలు, మేను, మెయి - ఈ ౪ ను శరీరమునకు నామములు. పరువము, పాయము, జవ్వనము [యౌవనశబ్దభేదము.] - ఈ 3 ను యౌవనమునకు నామములు.

తే. నెలులు కురులు వెండుకలు నా ♦ నెఱక లనంగ

గొప్పు తులు మన వేనలి ♦ క్రొవ్వెన యన

గేశధమ్మిలములు మించు • గీలుగంటు

క్రొమ్మడి యనంగ గేశబంధ మ్మగు (భవ). 16

టీ. నెలులు, కురులు, పెండ్రుకలు, నెలుకలు-ఈ ౪ ను కేశముల నామములు. కొప్పు, తులుము, వేనలి, క్రొవ్వెద [క్రొత్త+వెద, ఆద్యక్షర శేషంబగు క్రొత్తశబ్దమునకు బర మగుపరుషసరళశ్చిరములకు ద్విత్వము గలుగును]-ఈ ౪ ను స్త్రీలకొప్పునకుఁ బేర్లు. కీలుగంటు, క్రొమ్మడి [క్రొత్త+ముడి-చూ-క్రొవ్వెద]-ఈ ౨ ను పెండ్రుకలముడికిఁ బేర్లు.

తే. నొసలు నెన్నొసల్ నుదురు నెన్నుదు రనంగ

దనరు ఫాలంబు చూడ్కి చూ • పనంగ నొప్పు

నాహ్వయము లీక్షణమునకు • నక్షి కాఖ్య

లలరుం గౌ గను కన్ను నా • (నభ్రకేశ). 17

టీ. నొసలు, నెన్నొసలు, నుదురు, నెన్నుదురు-ఇవి ౪ ను ఫాలభాగ మనకుఁ బేర్లు. చూడికి. ప. చూడ్కి, [చూచుధాగుపుకృదం.] చూపు-ఈ ౨ ను చూచుటకుఁబేర్లు. కౌ, కను, కన్ను-ఈ 3 ను నేత్రములకుఁ బేర్లు.

క. వీను లనఁ జెవు లనంగా

జానుగు లన నాహ్వయములు • శ్రవణంబులకు

గౌ నన నడు మనఁగా నభి

ధానము లగు మధ్యమునకు • (దరుణేందుధరా). 18

టీ. వీను, చెవి, జానుగు-ఈ 3 ను చెవులకునామములు. కౌను, నడుము-ఈ ౨ ను నడుమునకుఁ బేర్లు.

తే. అక్కు తొ మైద బోర నా • నలరు వక్ష

మాస్యమున కొప్పుచుండు నాఖ్యలు మొగంబు

మోర మో మనఁ బేల్లోప్పు • నూరువునకు

బెందొడ యనంగ గులువు నా • (నందివాహ). 19

టీ. అక్క, తొమ్మి, ఎద, [హృదయము-వికృ. ఎద.] బోర-ఈరను
వక్షస్థలమునకుఁబేర్చె. మొగంబు, [ముఖశబ్దభవము] మోర, మోము [ముఖ
ము-వికృ. మోము]-ఈ 3 ను ముఖమునకుఁబేర్చులు. పెందొడ, కుటుపు-ఈ
అ ను ఊరువునకు నామములు.

తే. వదనగుహ యొప్పు నోరు నా ♦ వాయి యనఁగఁ

బల్లు పలు నాఁగ దంతంబు ♦ పేళ్లు వెలయుఁ

బెదవి వాతెఱ మోవి య ♦ న్నేళ్లఁ దనరు

చుండు నోష్టుంబు (శీతాంశుఁగ్నిండునూల్చి).

20

టీ. నోరు, వాయి - ఈ అ ను నోటిరంధ్రమునకుఁ బేర్చులు. పల్లు
పలు-ఈ అ ను దంతనామములు. పెదవి, వాతెఱ, మోవి - ఈ 3 ను పిష్ట
మునకు నామములు.

క. కయి యనఁ గై నాఁ గే లనఁ

జెయి యనఁ జై నాఁగఁ జెయ్యి ♦ చే నా హాస్తి

హ్వయము లగు (నన్నపూర్ణి

ప్రియవల్లభ కాళి కాశుఁరీవరనిల చూచి).

21

టీ. కయి, జై, కేలు, [కేలు-చిత్తైక్యకవచసాంతము.] చెయి, చే,
చెయ్యి, చే-ఈ 2 ను హస్తములు.

క. ఎద యనఁ డెందం బనఁగా

మది యనఁగా నెడఁ దనంగ ♦ వాటి యుల్లము నా

హృదయమునకు నివి యెసఁగును

విదితంబుగ నాహ్వయములు ♦ (విశ్వాధిపతీ).

22

టీ. ఎద, డెందము, మది, [మతిశబ్దభవము.] ఎదఁద-పా. ఎదఁ[హృ
దయశబ్దభవము.] ఉల్లము-ఈ ౩ ను మనస్సునకుఁ బేర్చు.

క. లోఁజె య్యన నఱచె య్యనఁ

గాఁ జెల్లును బేళ్లు రెండుఁకరతలమునకుఁ

మీఁజె య్యన బెడచెయ్యియు

నాఁ జనుఁ గరచరమభాగఁనామములు (శివా). 23

టీ. లోఁజెయ్య = చేతియొక్కలోపలిభాగము, అఱచెయ్య = లోపలి
చెయ్యి-ఈ ౨ ను అఱచేతికిఁ బేరులు. మీఁజెయ్య = చేతియొక్కమీఁదిభా
గము, (మీఁదు+చెయ్యి = మీఁజెయ్యి) పెడచెయ్యి = చేతికి వెనుకటిభాగము-
ఈ ౨ ను హస్తముయొక్క వెనుకటిభాగమునకుఁ బేరులు.

ఆ. పొట్ట డొక్క కడుపు ♦ బొజ్జ బొజ్జి యనంగ

నొప్పుచుండు నాఖ్య ♦ లుదరమునకు

నాభిబిలమునకును ♦ నామధేయము లగు

బొడ్డు నాఁగ మఱియుఁ ♦ బొక్కి లనఁగ. 24

టీ. పొట్ట, డొక్క, కడుపు, బొజ్జ, బొజ్జి-ఈ ౫ ను ఉదరమునకుఁ
బేర్లు. బొడ్డు, పొక్కిలి-ఈ ౨ ను నాభికిఁ బేర్లు.

తే. వె న్ననంగను వీఁపు నా ♦ వెనుకమేను

నాఁగఁ జరమాంగమున కొప్పు ♦ నామములుగఁ

బుట్టె తలపాల నాఁ బున్న ♦ పుటియ నాఁ గ

ఫాలమున కాఖ్య లై యొప్పు ♦ (ఫాలనేత్ర). 25

టీ. వెన్న, వీఁపు, వెనుకమేను = శరీరముయొక్క వెనుకటి భాగము-
ఈ 3 ను వీఁపుకుఁ బేరులు. పుట్టె, తలపాల, పున్నక, పుటియ - ఈ ౪ ను
కపాలమునకుఁ బేర్లు.

క. అడు గంజ హజ్జ యనఁగాఁ

బుడమిఁ బదంబునకు నామములు విలసిల్లున్

మెడ కుత్తు కట్టు గొం తన

నడరు గళంబునకుఁ జే (శ్లో॥నంగభవంసీ).

26

టీ. అడుగు, ఆంజ, హజ్జ-ఈ 3 ను పాదమునకుఁ జేర్చు మెడ, కుత్తు క, అట్టు, గొంతు-ఈ ౪ ను గొంతునకుఁ జేర్చు.

ఆ. బువ్వ వంటకంబు ♦ బోనంబు మెతుకు నూ

డోగిరము పసాద ♦ మోరె నునంగ

నన్న మొప్పుఁ జేల ♦ మలరుఁ బుట్టంబు దు

వ్వలువ చీర కోక ♦ వలువ యనంగ.

27

టీ. బువ్వ, వంటకము, బోనము, మెతుకు, నూడు, ఓగిరము, పసాదము, ఓరెము-ఈ ౮ యును అన్నమునకు నామములు. పుట్టము, నువ్వులువ, చీర-పా. చీర, కోక, వలువ-ఈ ౩ ను పశ్చిమునకు నామములు.

తే. మెసవె నారోగిణ మొనర్చె ♦ మెక్కెఁ దినియె

గుడిచె నారగించెను బసాపడియె నమలె

సాపడె ననంగ నొప్పు భోజనము చేసె

ననుట కివి యాఖ్యైలై (యి॥౧౦ ♦ యత్తై॥).

28

టీ. మెసవెను-పా. మెనంగెను, ఆరోగిణమొనర్చెను-పా. ఆరోగిణ మొనర్చెను, మెక్కెను, తినియెను, గుడిచెను, అరగించెను, పసాపడియెను, నమలెను, సాపడెను-ఈ ౯ యును భోజనముచేసె ననుటకుఁ జేరులు.

క. నాన యన సిగ్గు సిబ్బిలి

నా నివి ప్రీడాపదంబు ♦ నామంబు లగుం

బానము నేయుటపే శ్లగు

నానుట త్రావు టనఁ ద్రాగు ♦ టనఁ క్రోలు టనన్.

29

టీ. నాన, సిగ్గు, సిబ్బిలి-ఈ 3 ను లజ్జకుఁజేరులు. అనుట, త్రాగుట, త్రావుట, క్రోలుట [ఈనాలుగును భావార్థకములు.] ఈ ౪ ను మద్భాషి ద్రవద్రవ్యములఁ బానము నేయుటకుఁ జేరులు.

ఆ. తళియ పల్లెరంబు ♦ తెలె హరివాణంబు
 తట్టి కంచ మనంగు ♦ దనరు బాత్ర
 చెల్లు జపకమునకు ♦ బేళ్లు డబ్బుర కోర
 గిన్నె యనంగ (రజతగిరినివాస).

30

టీ. తళియ, పల్లెరము, తెలె, హరివాణము, తట్టి, కంచము - ఈ ౬ ను భోజనపాత్రమునకు బేరులు. డబ్బుర, కోర, గిన్నె-ఈ 3 ను పానపాత్రమునకు బేరులు.

తే. నలికి బేళ్లొప్పు బోత దండము జొహారు
 మ్రొక్కు జేజే యనంగ గేలో మొగిచె గొలిచె
 నెఱంగె జేమోడ్చె నన నమస్కృతి యొనర్చె
 ననుట కివి యాఖ్య లగు (నీశ ♦ యత్రకేశ).

31

టీ. జోత, దండము, జొహారు, మ్రొక్కు, జేజే-ఈ 5 ను నమస్కారమునకు బేరులు. కేల్కొగిచెన్=చేతులు జోడించెను, కొలిచెను, ఎఱంగెన్-పా. ఎరంగెన్, చేమోడ్చెను=చేతులు జోడించెను-ఈ ౪ ను నమస్కారము చేసె ననుటకు బేరులు.

తే. ఒప్పు శయనించుటకును బండ్నుండె బండె
 బవ్వడించె బరుండెను ♦ బవ్వళించె
 నత్తమిల్లె నన న్నటి ♦ మెత్త సెజ్జ
 పఱపు పా న్నన దగు శయ్య ♦ (ఫాలనేత్ర).

32

టీ. పన్నుండెను, పండెను, పవ్వడించెను, పరుండెను, పవ్వళించెను, అత్తమిల్లెను-ఈ ౬ ను శయనించె ననుటకు బేర్లు. మెత్త, సెజ్జ, [శయ్య-వికృ. సెజ్జ] పఱపు, పాన్పు-ఈ ౪ ను శయ్యకు బేరులు.

తే. ఒప్పు ధ్వనివేళ్లు రొద యన ♦ నులివు నాంగ
 స ద్దనంగను గూత నా ♦ జప్పు డనంగ

నలుకు డన రోదనము నేసె ♦ ననుట కాఖ్య

లెనఁగు నఱచెను వాపోయె ♦ నేడ్చె ననఁగ. 33

టీ. రొద, ఉలిపు, నద్దు, [శబ్దశబ్దవికృతి.] కూఁత, చప్పుడు, అలుతుడు-ఈ ౬ ను శబ్దమునకుఁ బేరులు. అఱచెను, వాపోయెను, ఏడ్చెను-ఈ 3 ను రోదనము చేసె ననుటకుఁ బేరులు.

క. అగుఁ బేళ్లు నీరువ ట్టన

దగ వప్పియు దూప యనఁగ ♦ దాహంబునకున్

నగవు నగు నవ్వు నవు నా

నగు నాఖ్యలు హాసమునకు ♦ (నగబాధీశా). 34

టీ. నీరువట్టు, దగ, దప్పి, దూప-ఈ ౪ ను దాహమునకుఁ బేరులు. నగవు, నగు, నవ్వు, నవు - ఈ ౪ ను హాసమునకుఁ బేరులు.

క. చాగము నాఁ బుడు కనఁగా

నీగి యనఁగ నిడుట యనఁగ ♦ నీవి యనఁగాఁ

దేగము నాఁ బెట్టుడు నాఁ

ద్యాగమునకు నాఖ్య లగుచు ♦ ధరఁ బరఁగు (శివా). 35

టీ. చాగము, పుడుకు, ఈగి, [ఇచ్చుఁ. కృ.] ఇమిట, [ఇచ్చుఁ. ధా. భావార్థకము.] ఈవి, లేగము, [త్యాగశబ్దభవము.] పెట్టుడు-ఈ ౭ ను దానమునకుఁ బేరులు.

ఆ. ఎలసె బెరసె హత్తె ♦ నెనసె నదికె జెందె

బొందె దొరసె గూడె ♦ నొందె చెనకె

ననఁగ సక్తమయ్యె ♦ ననుటకు నివి యాఖ్య

లగు (గిరీశ యీశ ♦ యభ్రకేశ). 36

టీ. ఎలసె, బెరసె, హత్తె, ఎనసె, అదికె, జెందె, బొందె, దొరసె, గూడె, ఒందె, చెనకె-ఈ ౧౧ ను కలిసికొనె ననుటకుఁ బేర్లు.

ఆ. ఎడనెఁ బాసె వేటుపడెఁ బురివిచ్చె నా
 నలరు భేద మయ్యె ♦ ననుట పేళ్లు
 స్వవశ మయ్యె ననుట ♦ కవుఁ జేళ్లు లోనయ్యె
 నగమయ్యె ననఁగ ♦ (నసమనేత్ర). 37

టీ. ఎడనెఁ, పాసెఁ, వేటుపడెఁ, పురివిచ్చెఁ-ఈ ౪ ను వియో
 గమయ్యె ననుటకుఁ బేరులు. లోనయ్యెఁ, అగమయ్యెఁ-ఈ ౨ ను స్వాధీన
 పడె ననుటకుఁ జేళ్లు.

ఆ. అగు గృహీత మయ్యె ♦ ననుటకుఁ బేళ్లుగ
 పడియెఁ జేపడియెను ♦ బట్టుపడియెఁ
 జిక్కువడియెఁ దగిలెఁ ♦ జిక్కెఁ దగుల్పడె
 ననఁగ (నగనివేశ ♦ యభ్యుకేశ). 38

టీ. అగపడియెఁ (అగము+పడియెను)=అధీన మయ్యెను, చేపడియె
 ను(చే+పడియెను) = చేతఁజిక్కిను, పట్టుపడియెను=పట్టుచిక్కిను, చిక్కు
 పడియెను, తగిలెను, చిక్కిను, తగుల్పడెను-ఈ ౪ యను గృహీతమయ్యె
 ననుటకుఁ బేరులు.

తే. అనియె నొడివె వక్కాణించె ♦ నాడెఁ జెప్పె
 వినిచె వాక్రుచ్చెఁ బలికె నాఁ ♦ జను వచించె
 ననుట కాలించె నాలకించెను వినె నన
 నలరు నవధరించె నటుంట ♦ కాఖ్య (లీల). 39

టీ. అనియెను, నొడివెను, వక్కాణించెను, అడెను, చెప్పెను, వినిచె
 ను, వాక్రుచ్చెను, పలికెను-ఈ ౪ యను చెప్పె ననుటకుఁ బర్యాయములు.
 అలించెను, అలకించెను, వినెను-ఈ 3 ను అవధరించె ననుటకుఁ బేరులు.

క. కనియెను చూచెను కాంచెను
 కనుఁగొనెఁ గన్గొనె ననఁగ ♦ గలయవి పేళ్లు

చను వీక్షించె నటంటకు

(ఘనతరగోరాజగమన • కాయజవననా). 40

టీ. కనియెను, చూచెను, కాంచెను, కనుగొనెను, కన్గొనెను-ఈ ౫ ను దర్శించె ననుటకుఁ జేర్చె.

క. చనుఁ గృతగమనుఁడ నయ్యెద

ననుటకు గామంబు లగుచు • నవని సరిగెనె

జనియెదఁ బోయెద నేగెద

పనివినియెద ననెడునట్టి • పలుకులు (గుద్రా). 41

టీ. ఆరిగెను, చనియెను, పోయెను, విగెను, పనివినియెను-ఈ ౫ ను బయలుదేరి ననుటకుఁ జేర్చె.

ఆ. ద్విగుణమున కభిఖ్య • లగు నిబ్బ డిమ్మడి

జంట దంట దుగయు • జమిలి రెట్టి

యినుమడి యన మిథునమున కాఖ్య లగు బోడు

దోయి కవ యనంగ • (ధూతకలుష). 42

టీ. ఇబ్బడి, ఇమ్మడి, జంట, దంట, దుగ, జమిలి, రెట్టి-పా. రెంటు, ఇనుమడి-ఈ ౮ యు రెండింతలకుఁ జేర్చె. బోడు, దోయి, కవ-ఈ ౩ ను మిథునమునకుఁ జేర్చె.

సీ. ఒం డొక్కఁ డొకటి యొక్కొం డన నగు నేక

మారు రెం డిరు నాఁగ • నెసఁగు ద్వయము

తిగ మూడు మూ ర్నాఁగఁ • దగు ద్రయ తీవంచ

నలు నాల్గు చొ యన • నగుఁ జతుష్క

మెసఁగుఁ జొవంచ యై • దే ననఁ బంచకం

బా తిరుమూఁ డిత్తి • గనఁగ నొప్పు

పట్కంబు ఋషిసంఖ్య • సత చక్కుపగడ యే
 డన నొప్పు నష్టసంఖ్యకును బేర్లు
 తే. దనరు నిరునాలు గెనిమిది • దచ్చి యనగఁ
 బరఁగు నీరాటు పండ్రెండు • బార యనగఁ
 ద్వాదశమునకు నాఖ్యలు • ధరణియందు
 (వినుతకరుణాసనాథ శ్రీవిశ్వనాథ).

43

టీ. ఒండు, ఒక్కఁడు, ఒకటి, ఒక్కఁడు-ఈ ౪ ను ఏకసంఖ్యకు
 నామములు. ఈరు, రెండు, ఇరు-ఈ 3 ను ద్వయమునకుఁ బేరులు. తిగ,
 మూఁడు, మూరు-త్రితయమునకుఁ బేర్లు. తీవంచ = మూఁడునొక్కటియు,
 నలు, నాలుగు, చౌ - ఈ ౪ ను నాలుగునకుఁ బేర్లు. చౌవంచ = నాలుగు
 నొక్కటియు, ఐదు-రూ, అయిదు, ఏను-ఈ 5 ను పంచసంఖ్యానామము
 లు. ఆఱు, ఇరుమూఁడు=రెండుమూఁడులు, ఇత్తిగ=(ఇరు+తిగ=ఇత్తిగ)
 రెండుమూఁడులు-ఈ 3 ను పట్నంఖ్యానామములు. సత (సప్తశబ్దభవము.)
 చక్కుపగడ=ఆఱునొకటియు, ఏడు-ఈ 3 ను సప్తసంఖ్యకుఁ బేరులు. ఇరు
 నాలుగు=రెండునాలుగు, ఎనిమిది, దచ్చి-ఈ 3 ను అష్టసంఖ్యకుఁ బేరులు.
 ఈరాఱు=రెండాఱులు, పండ్రెండు, బార - ఈ 3 ను ద్వాదశసంఖ్యకుఁ
 పేరులు.

తే. జరిగె నూడెను జాతెను • నుటికె వెల్లెఁ
 బాతెఁ బటచెను దొలఁగె నొప్పులుకులెల్ల
 నవనిలోనఁ బలాయితం • డయ్యె ననుట
 కాఖ్యలై యొప్పుఁ (జంద్రరేఖావతంస).

44

టీ. జరిగెను, ఊడెను, జాతెను, ఉటికెను, వెల్లెను, పాతెను, పట
 చెను, తొలఁగెను-ఈ ౮ యుం బరుగెత్తె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. వేంచేసెను వచ్చెం జను

దెంచెను విచ్చేసె నరుగుదెంచె ననగ నే

తెంచె నన నయ్యె నాగతుఁ

డంచుం బలుకుటకు నాభ్య • (లంబరకేశా).

45

టీ. వేంచేసెను, వచ్చెను, చనుడెంచెను (చను + తెంచెను), విచ్చేసెను, అరుగుడెంచెను - రూ. అరుడెంచెను, వితెంచెను-పా. విగుడెంచెను-ఈడను ఆగతుఁడయ్యెననుటకుఁ జేర్చు.

తే. నాఁటిసుత నాఁటినుండియు • నాఁటఁగోలె

నాఁటఁబట్టి నాఁడు మొదలు • నాఁగ నాహ్వా

యమ్ము లయ్యెఁ దదారభ్య • యనుట కవని

(వినుతకరుణాసనాథ శ్రీవిశ్వనాథ).

46

టీ. నాఁటిసుత, నాఁటినుండి, నాఁటఁగోలె, నాఁటఁబట్టి, నాఁడు మొదలు-ఈగను, అది మొదలు=అదినమునుండి యనుటకుఁ జేర్చు.

తే. వైరమునకును భర సమాహ్వా యము లగుచు

గంటు పగ మచ్చరంబు సూ • డొంటును యన

వలపు కూరిమి మేలు నా • నలగుఁ జేల్లు

మోహమునకును (శారదాంబుననిభంగ).

47

టీ. కంటు, పగ, మచ్చరము, (మత్సరశబ్దము.) సూడు, డొంటును-ఈగను విరోధమునకుఁ జేర్చు. వలపు, (వలచుభావులు కృదంతము.) కూరిం-రూ. కూర్చి, మేలు-ఈ ౨ ను మోహమునకుఁ జేర్చు.

క. పెనఁకువ జగడము కయ్యం

బని బవరము కలను చివ్వు • యాలము పోట్లా

టన దురము పోరు నాఁగాఁ

జను యుద్ధంబునకుఁ జేల్లు • (చంద్రార్ధం).

48

టీ. వెనఁకువ, (వెనఁగు-కృదం.) జగడము, కయ్యము, (కలహశబ్దభవము.) అని, బవరము, కలను, చివ్వ, ఆలము, పోట్లాట, (పోట్లాడు-కృదం.) దురము, పోరు-ఈ ౧౧ ను యుద్ధమునకుఁ జేరులు.

ఆ. సదమదంబు నేనెఁ జక్కాడె నుగ్గాడె
జదివెఁ బీచమడచెఁ జంపెఁ గెడపె
నుఱుమునేనెఁ ద్రుంచెఁ బరిమార్చెఁ దెగటార్చె
మన్నిగొనియెఁ దునిమెఁ మడిపె ననఁగ. 49

తే. హతము గావించె ననుటకుఁ నాఖ్య లయ్యె
మనిపె నేలెను బ్రతికించెఁ మంచెఁ బ్రోచె
సాకె నన నొప్పు నాఖ్యలుఁ సరవితోడ
నరయఁ బోషించె ననుటకుఁ (నంబికెశ). 50

టీ. సదమదంబు నేనె, చక్కాడె, నుగ్గాడె, చదివె, పీచమడచెను, చంపె, కెడపె, నుఱుముచేసె, త్రుంచె, తెగటార్చెను, మన్నిగొనియె, తునిమెను, మడిపెను - ఈ ౧౪ ను సంహరించెననుటకుఁ జేర్చు. మనిపెను, ఏలెను, బ్రతికించెను, మంచెను, ప్రోచెను, సాకెను-ఈ ౬ ను రక్షించెననుటకుఁ జేర్చు.

క. ధరలో శూరాహ్వయములు
పరఁగున్ మొనకాఁ డనంగఁ బం టనఁగాఁ బో
టరి యన వడిగలవాఁ డన
బిరు దన వాఁడిమగఁ డనంగఁ (భీమకప్పరి). 51

టీ. మొనకాఁడు, బంటె, [భటశబ్దభవము.] పోటరి[పోటు+అరి]=కౌర్యము గలవాఁడు, [మత్సర్యమందు 'అరి' యగు.] వడిగలవాఁడు, బిరుదు, వాఁడిమగఁడు-ఈ ౬ ను శూరునికిఁ జేర్చు.

తే. బాసట యనంగ దోడ్పాటు • నా సమాహ్వా
యంబు లగుచుండు రెండు సాహాయ్యమునకు
నాఖ్యలు శుభంబునకును ల • గ్గనంగ బా గ
నంగ మే లన లెస్స యనంగ (నీళ).

52

టీ. బాసట, దోడ్పాటు-ఈ ౨ ను సాహాయ్యమునకుఁ జేర్చి. లగ్న,
బాగు, మేలు, లెస్స-ఈ ౪ ను క్షేమమునకుఁ జేర్చి.

ఆ. కూలె నీల్లెఁ జచ్చె • గాలంబుసేసెను
గెడసె సమసె నాతె • మడిసెఁ జెల్లె
బెద్దనిదురపోయె • బిడ్డె దోరెను గంఠు
గొనియె ననుటపే శ్ల • గును మృతునకు.

53

టీ. కూలెను, నీల్లెను, చచ్చెను, కాలంబు చేసెను, గెడసెను, సమసెను,
ఆతెను, మడిసెను. చెల్లెను, బెద్దనిదురపోయెను, బిడ్డెను, దోరెను, గంఠు
గొనియెను-ఈ ౧౩ ను మృతినొందె ననుటకుఁ జేరులు.

సీ. తిమ్మనైనది యన • దిన్ననైనది యన
జానైన దనంగ బాగైన దనంగ
నాణెమైన దన విన్నాణమైనది యన
మానైన దనంగ లెన్నైన దనంగ
బిన్ననైనది యన • జెన్నైన దన నలు
వైనది యనంగఁ జెల్లెన్నైన దనంగఁ
బొనరినయది యన • నొనరిన దనంగఁ జొ
క్కటమైన దనంగ జక్కని దనంగ
సొబగైన దనంగను • సొంపైన దన గొమ
రైనది యన గొనబైన దనంగఁ

దోరమైన దన సింగారమైనది యన

మేలైన దనఁగ ♦ మెచ్చైన దనఁగ

తే. మురువుగలయది యొప్పైన ♦ దొఱపుగలది

యందమైనది తనరిన ♦ దలరినట్టి

దనఁగఁ బరఁగిన దనఁ బేళ్లు ♦ తనరుచుండు

మంజులం బైన దనుటకు ♦ (మదనదమన).

54

టీ. తిమ్మనైనది, తిన్ననైనది, జానైనది, బాగైనది, నాణెమైనది, విన్నా
జమైనది, మానైనది, లెన్నైనది, పిన్ననైనది, చెన్నైనది, నలునైనది, చెల్వ
నది, పొనరినయది, ఒనరినది, చొక్కటమైనది, చక్కనిది, సొబగైనది, సొం
నైనది, కొమరైనది, గొననైనది, తోరమైనది, సింగారమైనది, మేలైనది,
మెచ్చైనది, మురువుగలయది, ఒప్పైనది, ఒఱపుగలది, అందమైనది, తనరి
నది, అలరినట్టిది, పరఁగినది-ఈ 30 యు సౌందర్యము గలదానికిఁ జేరులు.

తే. కపుర మనఁ గప్పురం బనఁ ♦ గప్త మనఁగఁ

బుడమిఁ గర్పూర మొప్పుఁ దాంబూల మొప్పు

వీడియము వక్కలాకులు ♦ విడెము తమ్మ

లంబు వీడెంబు వీడ్య మనం (బురారి).

55

టీ. కపురము, కప్పురము, కప్తము-ఈ 3 ను కర్పూరమునకుఁజేళ్లు.
వీడియము-రూ. వీడియము, వక్కలాకులు, విడెము, తమ్మలము, వీడెంబు,
వీడ్యము-ఈ 4 ను తాంబూలమునకుఁ జేరులు.

తే. వెలయుచుండును సిరి లచ్చి ♦ కలిమి యనెడు

పేళ్ల సంపద యెద్దడి ♦ పేదఱికము

లేమి నిప్పచ్చరము నెవ్వ ♦ లేమి డనఁగ

నలరు దారిద్ర్యమునకు నాఖ్యలు (గిరిశ).

56

టీ. సిరి, [శ్రీశబ్దభవము.] లచ్చి, కలిమి-ఈ 3 ను సంపదకుఁజేరు
లు. ఎద్దడి, పేదఱికము, లేమి, నిష్పచ్చరము, నెస్వ, లేమిడి-ఈ ౬ ను దారి
ద్ర్యమునకుఁ జేరులు.

తే. మగతనం బన గం డన ♦ మగఁటిమి యనఁ

బొరుషంబున కాఖ్యలై ♦ పరఁగుచుండు

నుక్కు చేగ దిటము చేవ ♦ యుదుటు గట్టి

దిట్ట ముఱిది బిగువు నాఁగ ♦ భృతికిఁ బేళ్లు.

57

టీ. మగతనము, గండా, మగఁటిమి-ఈ 3 ను బొరుషమునకుఁజేరు
లు. ఉక్కు, చేగ, దిటము, చేవ, ఉదుటు, గట్టి, దిట్టము, ఉఱిది, బిగువు-
ఈ ౯ యు పైత్యమునకుఁ జేరులు.

తే. బద్దు నా బొంకు నాఁగ దబ్బర యనంగఁ

గల్ల నాఁగ హుళిక్కి నాఁ ♦ బల్లుఁ బేళ్లు

ధర నసత్యమునకును సత్యంబు పరఁగు

నిజ మనఁగ నిక్కువం బన ♦ నిక్క మనఁగ.

58

టీ. బద్దు, బొంకు, దబ్బర, కల్ల, హుళిక్కి-ఈ ౫ ను అసత్యమునకుఁ
జేరులు. నిజము, నిక్కువము, నిక్కము-ఈ 3 ను సత్యమునకుఁ జేరులు.

క. బెడఁద దెస చేటు చేడ్చా

డ్డొడ వాత్రం బంగలార్పు ♦ గోరంబు దొసం

గిడుమ వెత కస్తీ యంగద

కడగం డ్లనఁ జను విపత్తు ♦ (గౌరీరమణా).

59

టీ. బెడఁద, దెస, చేటు, చేడ్చాటు, గొడవ, ఆత్రము, అంగలా
ర్పు, [అంగలార్పుఁ. కృ.] గోరము, [ఘోరశబ్దభవము]దొసంగు, ఇడుమ,
వెత, కస్తీ, అంగద, కడగండ్లు [ఈశబ్దము నిత్యచిహ్నవచనాంతము.] - ఈ
౧౪ ను ఆపదకుఁ జేరులు.

క. వెల జట్టి విలువ రో యనఁ

గలనుడువులు దనరుచుండుఁ ♦ గ్రయనామము లౌ

వెలయంగ వంగసము నాఁ

గొల మన వంగడము నాఁగఁ ♦ గులమొప్పు (శివా). 60

టీ. వెల, జట్టి, విలువ, రో [రై డ్లా శబ్దముల కోత్వంబు విభాషనగు.

బా. తత్స. సూ. 64.] ఈ ర ను క్రయమునకుఁ జేరులు. వంగసము, కొలము, [ప్రకృతి-కులము.] వంగడము - [ఇదియూ, వంగసమును వంశశబ్దభవములు.] ఈ 3 ను కులమునకుఁ జేరులు.

క. క్రమ్మట నెప్పటి వెండియుఁ

గ్రమ్మటి తిరుగఁ మఱి మరల మగుడను నా

నిమ్మహిఁ బునఁగదంబున

కిమ్ముల నివి యాఖ్య లగు (మహీధరచాపా). 61

టీ. క్రమ్మట, నెప్పటి, వెండియుఁ, క్రమ్మటి, తిరుగఁ, మఱి,

మరలను, మగుడను-ఈ ౮ యు ఇంకను అనునర్థము గలవి.

క. ఒకమరి యొకపరి యొకమా

టొకసా రొకతేప యనఁగ ♦ నొకపా రనఁగా

నొకవిడుత యొక్కతూ కన

నొకతడవ యనంగ మఱియు ♦ నొకతూరి యనన్. 62

తే. ఏకవారం బనుట కొప్పు ♦ నిన్ని పేళ్లు

జగతిఁ బల్కాటు వేమాటు ♦ సారె పెక్కు

మాటు లెన్నేనిమార్గనఁ ♦ బరఁగు నాఖ్య

లగుచు నివి బహువారంబు ♦ లనుట (కీశ). 63

టీ. ఒకమరి, ఒకపరి, ఒకమాటు, ఒకసారి, ఒకతేప, ఒకసారి, ఒక

విడుత, ఒకతూకు, ఒకతడవ, ఒకతూరి - ఈ ౧౦ యు ఏకవర్యాయమను

టకుఁ జేరులు. పల్లాలు - రూ. పలుమలు, పలుమాలు, పేమాలు, సారె,
పెక్కుమాలులు, ఎన్నేనిమాలులు - ఈ గీ ను మాటిమాటికి ననుటకుఁ బర్యా
యములు.

తే. త్వరితమున కొప్పుఁ బేల్లు చెచ్చెరను సరగ

పేగిరము వేగ వేళము ♦ వెసను వడిగ

గ్రక్కునను గ్రద్దన ననంగఁ ♦ గ్రన్న ననంగ

గొబ్బునను దిగ్గన ననంగఁ ♦ (గుధరచాప).

64

టీ. చెచ్చెర, (చెర+చెర=చెచ్చె) సరగ, పేగిరము, వేగ, వేళము,
వెసన్, వడిగన్, గ్రక్కునన్, గ్రద్దనన్, గ్రన్నన, గొబ్బునను, దిగ్గనన్ -
ఈ ౧౨ ను శీఘ్రముగా ననుటకుఁ జేరులు.

క. కలవు వివరింపఁగా నా

ఖ్యలు వరుసన్ నిగ్గించె ♦ ననుటకు ధరలో

వెలువడియె వెల్లె వెడలెను

వెలె ననం (జిత్ప్రకాశ ♦ విశ్వాధిపతి).

65

టీ. వెలువడియెను, వెల్లెను, వెడలెను, వెలెను-ఈ ౪ ను పయనను
య్యెననుటకుఁ జేరులు.

క. వినుతి యొనరించె ననుటకుఁ

దనరున్ నామంబు లగుచు ♦ ధరపై నగ్గిం

చెను గైవారము సేసెన్

గొనియాడెను బొగడె ననంగఁ ♦ గొండాడె ననన్. 66

టీ. అగ్గించెను, కైవారము సేసెను=స్తోత్రముచేసెను, గొనియాడెను,
పొగడెను, గొండాడెను-ఈ ౪ ను స్తోత్రముచేసెననుటకు నామములు.

సీ. చుట్టలు విందులు ♦ చుట్టాలు బందుగు

లనఁ జను బంధుసమాహ్వయములు

వజ్రలు నన్యుడు లాతివాఁ డనఁగా వింత
 వాఁ డనఁగాఁ బెఱివాఁ డనంగ
 వ్యాజంబునకు నామ • మా నెపం బనఁగ న
 నేషించె ననుట కౌ • వెదకె నెమకె
 నరసె రోసె ననంగ • నారసెఁ దడవె నాఁ
 గాంక్షకుఁ బేరు లాఁ • గ్రమముతోడఁ
 తే. గ్రచ్చు కోరిక తమి కోర్కి • యిచ్చు యనఁగ
 నెపుడు నెడపక యుడుగక • యెల్లపు డన
 నిచ్చు యనయంబు నాఁగను • నిచ్చు లనఁగఁ
 దనరు నాఖ్యలు సంతతం • బనుట (కీశ).

67

టీ. చుట్టలు, [ఏక. చుట్టము. బహు. మువర్ణలోపము] విందులు,
 చుట్టాలు, [మువర్ణలోప ఆసిద్ధిర్లుములు] బిందుగులు [బంధుశబ్దభవము] - ఈ
 ౪ ను బంధువునకుఁ బేరులు. లాతివాఁడు, వింతవాఁడు, పెఱివాఁడు-ఈ 3
 ను అన్యఁడనుటకుఁ బేరులు. నెపము-[ప్రకృతి-నిభము.] వ్యాజమునకుఁ బేరు.
 వెదకెను, నెమకెను, అరసెను, రోసెను, ఆరసెను, తడవెను-ఈ ౬ను విచారిం
 చెననుటకుఁ బేరులు. గ్రచ్చు, కోరిక, [కోరుధా. కృదం.] తమి, కోర్కి, ఇచ్చు
 [ఇచ్చాశబ్దభవము.] - ఈ ౫ ను అపేక్షకుఁ బేరులు. ఎపుడు, ఎడపక, ఉడు
 గక, ఎల్లపుడు, నిచ్చు, అనయము, నిచ్చులు - ఈ ౭ను సర్వదా యనుటకుఁ
 బర్యాయములు.

సీ. తనరుఁ బ్రవేశించె • ననుటకు నాఖ్యలు
 తూకొనెఁ జొచ్చెను • దూతె ననఁగ
 సంఘితాడితుఁ జేసె • ననుటకుఁ బేళ్లగుఁ
 దాఁచె గాళ్లఁ గ్రుమ్మె • దన్నె ననఁగ

నాలస్య మొనరించె ♦ ననుటకు జెల్లు నా
మమ్ములు తడసెను ♦ నునలె ననంగ
ద్యక్తంబు గావించె ♦ ననుటకు నాఖ్య లౌ
వీడెను వదలెను ♦ విడిచె ననంగ

తే. దాటుమాఅయ్యె నీడ్వడె ♦ నడచబడె నన
నాఖ్య లొప్పు విపర్యస్త ♦ నుయ్యె ననుట
కలరు బ్రహరించె ననుట కాహ్వాయము లడిచె
గొట్టె మొత్తెను మోచె నాం ♦ (గుణరనిలయ). 66

టీ. తూకొనెను, చొచ్చెను, తొట్టెను - ఈ 3 ను ప్రవేశించెనను
టకు జేర్లు. తాచెను, కాల్గె గుమ్మెను, తప్పెను - ఈ 3 ను కాల్గొనెనను
ననుటకు జేరులు. తడసెను, మనలెను - ఈ 2 ను ఆలస్యము చేసెననుటకు
జేరులు. వీడెను, వదలెను, విడిచెను - ఈ 3 ను విరక్తమొనె ననుటకు నామ
ములు. తాటుమాఅయ్యెను, నీడ్వడెను, నడచబడెను - ఈ 3 ను హెచ్చుతక్కు
వయ్యెననుటకు జేరులు. అడిచెను, కొట్టెను, మొత్తెను, మోచెను - ఈ 4 ను
ప్రహరించెననుటకు జేరులు.

సీ. ముందట నెదుటను ♦ మ్రొల ముంగల నాంగ
నాఖ్య లౌ సముఖమం ♦ దనుట (కభవ)
యలయిక బడలిక ♦ యలపు సేద యనంగ
శ్రమమున కాఖ్య లౌ ♦ (శ్రమనదమన)
తాలిమి యోరుపు ♦ తాలిక నాంగను
క్షమకు నాహ్వాయము లౌ ♦ (జన్మవసన)
తవలి బవంతంబు ♦ టక్కు దుత్కారంబు
వెడ్డు నా ఛద్ద మా ♦ (విషమనేత్ర)

తే. వెఱ పనఁగ నెద యనఁగను ♦ వెఱ యనఁగ
 నభు కనఁగ భీతి కాఖ్య లౌ ♦ (ససితకంఠ)
 నిమ్మళం బన నెమ్మి నా ♦ నెమ్మది యనఁ
 దనరుఁ జేళ్లు నిఁఁతంకమునకు (నీశ).

69

టీ. ముందటను, ఎదుటను, మోలక, మంగలక - ఈ ౪ ను సమ్ము
 భమందనుటకుఁజేరులు. అలయిక, బడలిక, [అలయు, బడలు - కృదంతము
 లు.] అలపు, [అలయు-కృదం.] నేద-ఈ ౪ ను శ్రమమునకుఁ జేరులు. తా
 లిమి - రూ. తాల్చి. ఓరుపు - రూ. ఓర్పు, తాలిక - ఈ 3 ను త్తమకుఁ
 చేరులు. తవళి, [ఇది యన్యదేశము] బవంతము, బక్కు, దుత్తూరము, వెడ్డు-
 ఈ ౪ ను కపటమునకుఁ జేరులు. వెఱపు, ఎద, వెఱ, అభుకు - ఈ ౪ ను
 భయమునకుఁ చేర్చు. నిమ్మళము, నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱ+మది=నిండుమనస్సు)-
 ఈ 3 ను నిర్భయమునకుఁ జేరులు.

సీ. అసదు కొంచెము నైక ♦ మలఁతి యన్నువ చిన్న

నలికంబు సన్నంబు ♦ నాఁ దనర్చు

స్వల్ప మెక్కుడు నాఁగఁ ♦ జాల నెంతేనియు

మిగులఁ దద్దయుఁ దద్ద ♦ మిక్కిలి యనఁ

దెద్దయు ననునివి ♦ వే శ్లగు భృశముగా

ననుటకు నుత్కటమయ్యె ననుట

కగుఁ జేళ్లు వెగ్గలంబయ్యెఁ గ్రిక్కిఁటిసె వె

క్కసమయ్యె ననునివి ♦ క్రమముతోడ

అ. స గ్గెఁ గుందె డొంకె ♦ దగ్గెను సడలెను

క్రంగె నుబ్బణంగె ♦ స్క్రక్కె ననఁగఁ

దనరుఁ జేళ్లు ఊణదశ నొందె ననుటకు

(నీశ్వరీసనాథ ♦ విశ్వనాథ).

70

టీ. ఆసదు, కొంచెము, సైకము, ఆలంకరి, ఆన్నున, చిన్న, నలికము, సన్నము - ఈ ౮ యొ కొంచెమునుటకుఁ జేరులు. ఎక్కువ, చాలకొ, ఎంతేనియొక, మిగులకొ, తద్దయొక, తద్ద, మిక్కిలి, పెద్దయొక - ఈ ౮ యొ అధికముగా ననుటకుఁ జేరులు. పెగ్గలమయ్యెను, క్రిక్కిరిసెను, వెక్కిరిమయ్యెను - ఈ ౩ ను హెచ్చయ్యెనునుటకుఁ జేరులు. సగ్గ, కుండె, దొంగె, తగ్గ, సడలె, క్రుంగె, ఉబ్బణంగె, స్రుక్కె - ఈ ౮ యొ ధీమానశనొందె ననుటకుఁ జేరులు.

ఆ. మించు వాసి మేలు ♦ మేటి పెచ్చు చ్చున
నధికమునకు న్నాభ్య ♦ లగుచు వెలయుఁ
బనులు నాఁగఁ జెయువు ♦ లనఁ జేత లన నొప్పు
గర్తమునకుఁ బోవు ♦ (చర్తవసన).

71

టీ. మించు, వాసి, మేలు, మేటి, పెచ్చు, ఎచ్చు - ఈ ౬ ను అధిక మనుటకుఁ జేరులు. పనులు, చెయువులు, చేకలు (చేయుఁగా. కృదంత. ఈ) - ౩ ను కార్యమునకుఁ జేర్లు.

ఆ. అనిపె ననిచెఁ బనిపె ♦ బనిపె నంపెను బనిపె
బుచ్చె గెలుపుమనియె ♦ బొమ్మటనియె
ననఁగ నిని సమాభ్య ♦ లగును ప్రసాపించు
ననెడుక్రియకు (నీశ ♦ యభరేణ).

72

టీ. అనిపెను, అనిచెను, పనిపెను, పనిచెను, అంపెను, పంపెను, పుచ్చెను, గెలుపుమనియె, బొమ్మటనియె - ఈ ౮ యొ పయనముచేసి పంపెను అనుటకు నామములు.

తే. కొదవ కొద కుందు తగ్గు తక్కువ కొఱంత
వెలిలి కొఱ లొచ్చు కడమ నా ♦ వెలయు న్యూన
సమభిధానము లర సాము ♦ సగము సవము
నాఁగ నర్థాహ్వయంబు తొ ♦ (నాగభూష).

73.

టీ. కొదవ, కొద, కుందు, తగ్గు, తక్కువ, కొఱత, వెలితి, కొఱ, లొచ్చు, కడవ-ఈ ౧౦ యును న్యూనతకుఁ జేరులు. ఆర, సాము, సగము, సవము-ఈ ౪ ను అర్ధమనుటకుఁ జేరులు.

తే. వేల్లు పశ్చాత్తనుటకును ♦ జెల్లు వెనుక
బిడపఁ దర్వాతఁ బదపడి ♦ పిమ్మట నన
మునుపు మును మున్ను తొలి తొల్లి ♦ ముందు తొలుత
ననఁగఁ బూర్వపదార్థాభ్య ♦ తౌ (గీరిశ). 74

టీ. వెనుక, పిదప, తర్వాత, పదపడి, పిమ్మట - ఈ ౫ ను ఆనంతరం బనుటకుఁ జేరులు. మునుపు, మును, మున్ను, తొలి, తొల్లి, ముందు, తొలుత-ఈ ౭ ను పూర్వమనుటకుఁ జేరులు.

ఆ. పాఱుఁబోతు పిటికి ♦ పంద కొంచ యనంగఁ
బేల్లు దనరు సమరభీరువునకు
దిట్ట యుక్కుతునియ ♦ గట్టిడెందంబువాఁ
డనఁగ ధైర్యవంతుఁ ♦ డలరు (నీశ). 75

టీ. పాఱుఁబోతు, పిటికి, పంద, కొంచ-ఈ ౪ ను యుద్ధమున భయపడువానికిఁ జేరులు. దిట్ట, యుక్కుతునియ, గట్టిడెందమువాఁడు - ఈ ౩ ను ధైర్యవంతునకుఁ జేరులు.

తే. పాఱు చేరువ మొత్తంబు ♦ బారు తుటుము
దండు పరి గమి కూటువ ♦ పిండు దాఱు
మూఁక దళమును బేల్లు సముహమునకు
(భుజగవరహార యవిముక్తపురవిహార). 76

టీ. పాఱు, చేరువ, మొత్తము, బారు, తుటుము, దండు, పరి, గమి, కూటువ, పిండు, [బృందము-ప్రకృతి.] దాఱు, మూఁక, దళము-ఈ ౧౩ ను సముహమునకుఁ జేరులు.

సీ. పూనె నూనెను దొల్పె ♦ నానెను మోచె నా
 వహించె ననుట కౌ ♦ (నహినిభూష)
 నామము బుచ్చాటనము చేసె ననుటకు
 వరుసతోఁ దఱిమెను ♦ బఱసె వెలిచె
 దోలెను తొప్పె నా ♦ (ద్రుహితాదిసురనుత)
 త్రిప్పెను నాఁ గ్రమ్మఁజెంచె ననఁగ
 మగిడించె ననఁగను ♦ మరలించె నన సమా
 హ్వాయములై పరఁగు నివ రితంబు
 తే. చేసె ననుటకు (సురమునిసిద్ధసేవ్య)
 యడ్డగించెను నా నిల్పె ♦ ననఁగ నాఁగె
 నన నివారించె ననుటకు ♦ నాభ్య లమరు
 (నగసుతానాథ గుహాగజాననసనాథ).

77

టీ. పూనెను, నూనెను, తొల్పెను, అనెను, మోచెను - ఈ 4 ను భరించె
 ననుటకుఁ జేరులు. తఱిమెను, పఱసెను, వెలిచెను, దోలెను, తొప్పెను -
 ఈ 5 ను ఉచ్చాటనము చేసె ననుటకుఁ జేరులు. త్రిప్పెను, గ్రమ్మఁజెంచెను,
 మగిడించెను, మరలించెను - ఈ 4 ను పేరుకకుఁ బొమ్మనె ననుటకుఁ జేరులు.
 అడ్డగించెను, నిల్పెను, అఁగెను - ఈ 3 ను నిరోధించెననుటకుఁ జేరులు.

తే. దండ చేరువ సంగడి ♦ దాపు చెంత
 సరస చెంగట యొద్ద డగ్గట కురంగ
 టండ పజ్జయు నా సమీపాభ్య లమరు
 (రమ్యధవళాంక కలశసీరధినిషంగ).

78

టీ. దండ, చేరువ, సంగడి, దాపు, చెంత, సరస, చెంగట, ఒడ్డు,
 డగ్గట, కురంగట, అండ, పజ్జ [పశ్చాచ్ఛబ్ధభవము.] - ఈ 12 ను సమీప
 మందనుటకుఁ జేరులు.

తే. అచట నచ్చట నచ్చోట ♦ నందు నాడ
 నచోట నచ్చోట నక్కడ ♦ నయ్యెడ నట
 ననగఁ దత్ప్రదేశంబునం ♦ దనుట కాఖ్య
 లయ్యె (భక్తవిధేయ యాఁర్యాసహాయ). 79

టీ. అచట, అచ్చట, అచ్చోట, అందు, అడ, అచోట, అచ్చోట,
 అక్కడ (అ+కడ) = అదిక్కున, అయ్యెడ (అ+ఎడ) = అ
 ప్రదేశమున, అట = ఈ ౧౦ యు ఆప్రదేశమం దనుటకుఁ జేరులు.

క. ఇరుగెలఁకుల నిరుపంకల

నిరుదెస నిరుచక్కియందు ♦ నిరుపక్కియలం

దిరుగ్రేవల నిరుగడ నన

బొరిఁ బెళ్లగు నుభయపార్శ్వముల ననుట (కజా). 80

టీ. ఇరుగెలఁకుల, ఇరుపంకల, ఇరుదెస, ఇరుచక్కియందు,
 ఇరుపక్కియందు, ఇరుగ్రేవల, ఇరుగడ-ఈ 2 ను రెండువైపులందు
 ననుటకుఁ జేరులు.

క. నవముగ ధరలో నీమా

నవవర్ధువు వేడ్కుఁ జదివినను వ్రాసిన మా

నవులకు ననవరతంబును

శివుఁ డవిముక్తేశ్వరుండు ♦ చెలువం బొసఁగున్. 81

తా. ఎవ రీమానవవర్ధు వ్రాయుచున్నారో, లేక చదువుచున్నారో,
 వారికిఁ గాఢీవిశ్వేశ్వరునిదయవలన సకలసంపదలు గలుగును.

మానవవర్ధు సమాప్తము.

సీ. వలిదిప్ప వడకుగుబ్బలి చలిమిరిమల
 గట్టులతేడు ముక్కంటిమామ
 మంచుగొం డన హిమవర్షార్థ రాఖ్యలు చను
 వేలుపుంగొండ జేజేలగట్టు
 పుత్తడిగుబ్బలి ♦ పునుకకంచమువాని
 విల్లు నా మేరుపు ♦ పేళ్లు వెలయు
 వెలిదిప్ప ముక్కంటిమల వెండికొండ నా
 కైలాసపర్వతాఖ్యలు సెలంగు

తే. వెలయుఁ దరిగొండ కవ్వంపుమల యనంగ
 మంథ రాఖ్యలు కడపటిచుల యనంగ
 జుట్టుగొం డనఁ దనరు నీక్షోణియందుఁ
 జక్రవాళాద్రి (వృషవాహశైలగేహ).

1

టీ. వలిదిప్ప (పలి=చల్లఁదనముగల, లిప్ప=కొండ), వడకుగుబ్బలి,
 పా. వణకుగుబ్బలి=వడకునట్లు చేయుపర్వతము, చలిమిరిమల=చల్లనికొండ,
 గట్టులతేడు = పర్వతములకురాజు, ముక్కంటిమామ = శివునకుమామ, మం
 చుగొండ=హిమము గలపర్వతము - ఈ ౬ ను హిమవర్షార్థమునకుఁ దేరులు.
 వేలుపుఁ గొండ (వేలుపు+కొండ)=దేవతలు నివసించుపర్వతము, జేజేలగట్టు=
 దేవతలపర్వతము, పుత్తడిగుబ్బలి=బంగారుపర్వతము, పునుకకంచమువాని=విల్లు
 =ఈశ్వరుని ధనుస్సు - ఈ ౮ ను మేరుపర్వతముపేరులు. వెలిదిప్ప (వెలి+
 లిప్ప)=తెల్లనిపర్వతము, ముక్కంటిమల=శివుని కునికిపట్టగు పర్వతము, వెండి
 కొండ=వెండివలెఁ దెల్లనిపర్వతము - ఈ ౩ ను కైలాసపర్వతముపేరులు. తరి

గొండ (తరి+కొండ), కవ్వంపుమల (కవ్వము+మల)-ఈ ౨ను మందరపర్వతముపేరులు. కడపటిమల = కడగానుండెడుపర్వతము, చుట్టుగొండ(చుట్టు+కొండ)=భూమిచుట్టునుండెడుపర్వతము -ఈ ౨ ను చక్రవాళిపర్వతముపేర్లు.

ఆ. తూర్పుగొండ నాంగఁ ♦ దోలుగట్టు నాంగను

బొడుపుగుబ్బ లనంగఁ ♦ బూర్వశిఖరి

పరంగుఁ గ్రుంకుమెట్టు ♦ పడమటికొండ నా

వెలయు నస్తశిఖరి ♦ (విశ్వనాథ).

2

టీ. తూర్పుగొండ (తూర్పు+కొండ) = పూర్వదిక్కునందుండెడు పర్వతము, తోలుగట్టు=పూర్వదిక్కునందలిపర్వతము, బొడుపుగుబ్బలి = సూర్యుఁ డుదయించెడు పర్వతము - ఈ ౩ ను ఉదయపర్వతమునకుఁ బేరులు. క్రుంకుమెట్టు=సూర్యుఁడ స్తమించుపర్వతము, పడమటికొండ=పడమటిదిక్కునందుండెడు పర్వతము - ఈ ౨ ను ఆస్తమయపర్వతముపేరులు.

తే. ఒప్పు గిరిపేళ్లు మల గట్టు ♦ తిప్ప మెట్టు

కొండ గుబ్బలి నా మేరు ♦ (కుధరచాప)

తాయి నాంగ ల్లనంగను ♦ తాయనంగ

శిల కభిఖ్యలు దగు నిల ♦ (శేషభూష).

3

టీ. మల, గట్టు, తిప్ప, మెట్టు, కొండ, గుబ్బలి - ఈ ౬ ను పర్వతమునకుఁ పేరులు. తాయి, కల్లు, తా - ఈ ౩ ను శిలకుఁ పేరులు.

తే. పల్లె కొట్టిక కొట్టిక కుప్పము నాంగ

నూ రనంగ గ్రామనామంబు ♦ లొప్పుచుండుఁ

బట్టణంబున కాఖ్యలు ♦ పరంగుచుండుఁ

బో లనంగ పీ డనంగను ♦ (హొలపాణి).

4

టీ. పల్లె-రూ. పల్లియ, కొట్టిక, కొట్టిక, కుప్పము, ఊరు-ఈ ౪ ను గ్రామముపేరులు. పోలు, పీడు - ఈ ౨ ను పట్టణముపేర్లు.

ఆ. ఉనికిపట్టు తావు ♦ మనికిపట్టెర నిల్లు
తెంకి యిక్క నట్టు ♦ తెంకి యిమ్ము
నెలవు గీము నాఁగ ♦ నలరు నివాసదే
శంబునకును బేల్లు ♦ (చంద్రమూళి).

5

టీ. ఉనికిపట్టు, తావు, మనికిపట్టు, ఇరవు, ఇల్లు, తెంకి, యిక్క, నట్టు, తెంకి, ఇమ్ము, నెలవు, గీము [గృహశబ్దభసము.] - ఈ ౧-౨ ను నివాస స్థానమునకుఁ బేరులు.

సీ. తెంకాయచెట్టనఁ ♦ డెంకాయమ్మ నన
నారికేళం బొప్పు ♦ (నగనివేశ)
మావిమ్మ ననఁగను ♦ మామిడిచెట్టన
నామ్రభూజం బొప్పు ♦ (నగ్నకేశ)
అత్తిమ్మ నన మేడి ♦ యనఁగ నొదుంబర
ధారుణీజం బొప్పు ♦ (మేరుహంబ)
యరఁటి యనఁటి నాఁగ ♦ నంశుమత్ఫల ధారు
ణీరుహం బగు (ధరణీశతాంగ)

తే. యలరుఁ దుంబీశలాటుసమాఖ్య లాను
గంబు సొఱకాయ వదరు నా ♦ (గరళకంఠ)
తా డనంగను దాడి నా ♦ తాళభూరు
హంబునకు నాఖ్య లై యొప్పు ♦ (నంబికేశ).

6

టీ. తెంకాయచెట్టు, డెంకాయమ్మను - ఈ ౨ ను కొబ్బిచెట్టుపేరులు. మావిమ్మను, మామిడిచెట్టు - ఈ ౨ ను చూతవృక్షముపేరులు. అత్తిమ్మను, మేడి - ఈ ౨ ను అత్తిచెట్టుపేరులు. అరఁటి, అనఁటి - ఈ ౨ ను కదళీవృక్షమునకు నామంబులు. అనుగము, సొఱకాయ, వదరు - ఈ ౩ ను సొఱకాయపేరులు. తాడు, తాడి - ఈ ౨ ను తాటిచెట్టుపేరులు.

సీ. మొక్క మోక నిసువు ♦ మొలక మో సనఁగ నం.
కురమునకును జేల్లు ♦ (కుధరఁచాప)

యిగు రనఁ దలిరు నా ♦ జిగురు నాఁ జివు రనఁ.
బల్లవనామముల్ ♦ పరఁగు (నీశ)

మ్రా ననఁ జెట్టన ♦ మ్రాఁ కన భూరుహ
నామధేయము లగు ♦ (వామదేవ)

పువు పువ్వు పూ నాఁగఁ ♦ బుప్పము విరి యల
రనఁ గుసుమాఖ్య లై ♦ యలరు (నీశ)

తే. గుబురు దట్టము జొంపంబు ♦ గుంపు తఱచు
నాఁగ నిబిడంబు పేల్లొప్పు ♦ (నందివాహ)
వల్లరిసనూఖ్య లగుచు వర్తిల్లు దీఁగ
తీవ తీవియ తీవె నాఁ ♦ (ద్రిపురవైరి).

7

టీ. మొక్క, మోక, నిసువు, మొలక, మోసు - ఈ ౫ ను అంకుర
ముపేరులు. ఇగురు, తలిరు, చిగురు, చివురు - ఈ ౪ ను వల్లవముపేరులు.
మ్రాను - రూ. మాను, చెట్టు, మ్రాఁకు - ఈ 3 ను చెట్టునకునామములు.
పువు, పువ్వు, పూ, పుప్పము, [పుష్పశబ్దభవము.] విరి, ఆలరు - ఈ ౨ ను
పుష్పము పేరులు. గుబురు, దట్టము, జొంపము, గుంపు, తఱచు - ఈ ౫ ను
నందులేకయుండువానినిఁ జేరులు. తీఁగ, తీవ, తీవియ, తీవె-రూ. తీఁగ-
ఈ ౪ ను తీఁగకుఁ జేరులు.

ఆ. అగ్రమున కభిఖ్య ♦ లగుచుండుఁ దుద సుద
కొన యనంగ వృక్షఃకొటరమున
కలరుఁ జేల్లు తొఱట ♦ తొలి తొట్టు తొఱ నాఁగ
(నాగహరి రజతఁనగవిహరి).

8

టీ. తుద, సుద, కొన-ఈ 3 ను అగ్రమునకు చేరులు. తొలి, తొలి, తొలి-ఈరను చెట్టుతొలికు చేరులు.

ఆ. ఇటువున కభిఖ్య + లీక్షితి గన్నుల
మ్రాను చెఱకు తియ్యి + మ్రా ననంగ
దనరు దవ యనంగ + చలవాడె నాంగ
దగ్రమున కభిఖ్య + లగు (గిరిశ). 9

టీ. కన్నులమ్రాను = గనుపులుగల చెట్టు, చెఱకు, తియ్యిమ్రాను = మధురమైనపుష్పము-ఈ 3 ను చెఱకునకు చేరులు. దవ, చలవాడె - ఈ 2 ను చెఱకుకొనకు చేరులు.

క. అగుం బేల్లత్పలమునకుం
దొగ తొవ గల్వ గలు ననంగ + దోయజ మొప్పుం
దగ దమ్మి తామ్మ రనంగా
మొగ దన మొగ్గ యన దనరు + ముకుళంబు (శివా).

టీ. తొగ, తొన, కల్వ, కలుసు-ఈ 4 ను ఉత్పలమునకు చేరులు. తమ్మి, తామర-ఈ 2 ను తామరపుష్పనకు చేరులు. మొగద, మొగ్గ - ఈ 2 ను ముకుళమునకు చేరులు.

తే. ఎసంగుం చెందొవ చెందొగ + యెఱ్ఱిగలువ
యనంగ రక్షోత్పలంబు రక్షాబ్జ మొప్పు
నిలను గెందమ్మి కెందామ + రెఱ్ఱిదామ
రనంగ జెందమ్మి చెందామ + రన (మహేశ). 11

టీ. చెందొవ, చెందొగ (చెన్ను + తొవ-గ)నువర్ణనాశము. చెందొవ (గ), ఎఱ్ఱిగలువ (ఎఱ్ఱి + కలుసు)-ఈ 3 ను ఎఱ్ఱినికలువకు చేరులు. కెందమ్మి (కెంపు + తమ్మి = కెందమ్మి), కెందామర (కెంపు + తామర = కెందామర), [బాల. సంధి. 36, 37 సూత్రములు చూడుడు.] ఎఱ్ఱిదామర (ఎఱ్ఱి + తా

మర), చెందమ్మి (చెన్ను + తమ్మి), చెందామర (చెన్ను + తామర) - ఈ
గీను ఎఱ్ఱదామరపువ్వునకుఁ బేరులు.

క. గొడుగు గొడు వెల్లి యనఁ జె
న్నడకును ఛత్రంబు కేతనాహ్వయము లగున్
సిడె మనఁగఁ డెక్కె మనఁగాఁ
బడగ యనన్ డా లనంగఁ ♦ (బర్హతథస్వీ). 12

టీ. గొడుగు, గొడువు, ఎల్లి-ఈ 3 ను ఛత్రమునకుఁ బేరులు. సిడె
ము, టెక్కెము, పడగ [పతాకాశబ్దవము], డాలు-ఈ ౪ ను ధ్వజము
నకుఁ బేరులు.

క. మఱుఁ గనఁగ నోల మనఁగాఁ
మఱు వనఁగాఁ జా టనంగ ♦ మా టన వరుసం
బరఁగు ని వెల్ల నగోచర
ధరణీనామంబు లగుచు ♦ (దర్పకదమనా). 13

టీ. మఱుఁగు, ఓలము, మఱువు, చాటు, మాటు - ఈ గీను కన్నుల
కగపడనిప్రదేశమునకు నామములు.

క. పొసఁగుఁ దృణాఖ్యలు పులు నాఁ
గస వనఁగాఁ బూరి యనఁగ ♦ గడ్డి యనంగా
వసుమతిలో నెన్నంబడు
ససి సస్సెము పై రనంగ ♦ సస్యం (బభవా). 14

టీ. పులు, కనవు, [ఘాసశబ్దవము.] పూరి, గడ్డి - ఈ ౪ ను తృణ-
మునకుఁ బేర్లు. ససి, సస్సెము, [సస్యశబ్దవము] పైరు - ఈ 3 ను ధాన్యము
నకు నామములు.

ఆ. తెలుపు దెల్ల వెల్ల ♦ తెలి వెలి నాఁగ నా
హ్వయము లమరు ధవళవర్ణమునకుఁ

గప్పు నలుపు నల్ల ♦ కఱ యన నాఖ్యతౌ
నీలవర్ణమునకు ♦ (నీలకంఠ).

15

టీ. తెలుపు, తెల్ల, వెల్ల, తెలి, వెలి - ఈ ౫ ను ధవళివర్ణమునకుఁ
బేరులు. కప్పు, నలుపు, నల్ల, కఱ - పా. కఱి - ఈ ౪ ను నీలవర్ణమునకుఁ
బేరులు.

ఆ. కెంపు దొగరు దొవరు ♦ కెంజాయ యెఱు ప్పెట్టి
యనంగ నరుణకాంతి ♦ కాఖ్య లయ్యె
నళిది పసుపుచాయ ♦ యనంగ హరిద్రవ
ర్ణమున కాఖ్య లగుఁ (బి. నాకహస్త).

16

టీ. కెంపు, తొగరు, తొవరు, కెంజాయ (కెంపు+చాయ), ఎఱు
పు, ఎఱ్ఱ - ఈ ౬ ను ఎఱ్ఱనికాంతికిఁ బేరులు. అళిది - రూ. హళిది, పసుపు
చాయ - ఈ ౨ ను హరిద్రవర్ణమునకుఁ బేరులు.

ఆ. శ్యామవర్ణమునకు ♦ నామంబు లగుచుండుఁ
బసరుచాయ యనంగ ♦ బచ్చ యనంగ
వన్నె డాలు రంగు ♦ వన్నియ జిగి జ్యోతి
చాయ యనంగఁ బరంగు ♦ జగతిఁ గాంతి.

17

టీ. పసరుచాయ, పచ్చ - ఈ ౨ ను ఆకుపచ్చపన్నెకు నామములు.
వన్నె, [వర్ణశబ్దభవము.] డాలు, రంగు, పన్నియ, [ప్ర. వర్ణము.] జిగి,
జ్యోతి, [ప్ర. జ్యోతిష్సు.] చాయ [ప్ర. శాయ] - ఈ ౪ ను కాంతికిఁ
బేరులు.

తే. మానికము లన రతనముల్ ♦ నా నెసంగు
నవని మాణిక్యములకు సమాహ్వయములు
మెఱుఁ గనంగను నిగ్గు నా ♦ మెఱయుచుండు
నాఖ్య లుత్కృష్టకాంతికి ♦ (నభ కేశ).

18

టీ. మానికము. [ప్రకృ. మాణిక్యము], రతనము [ప్రకృ. రత్నము]-
ఈ ౨ ను రత్నములకుఁ బేరులు. మెఱుంగు, నిగ్గు-ఈ ౨ ను విశేషకాంతికిఁ
బేరులు.

తే. జడధిపే శ్లగు మున్నీరు ♦ కడలి సంద్ర
మనఁగ మడుఁ గన మడువు నా ♦ హ్రదము దనరుఁ
బరఁగు నాటవసంద్రంబు ♦ పాలవెల్లి
జిడ్డుకడలి పాల్కడలి నా ♦ క్షీరజలధి. 19

టీ. మున్నీరు (మును + నీరు) = మొదటిస్వప్తి, కడలి, సంద్రము
(ప్రకృ. సముద్రము.) - ఈ 3 ను సముద్రమునకు నామములు. మడుఁగు,
మడువు-ఈ ౨ ను హ్రదముపేర్లు. ఆటవ సంద్రము, [లవణ, ఇత్తు, సురు,
సర్పి, దధి, క్షీర, నీరసముద్రములో నిది యాటవది.] పాలవెల్లి (పాలు + వెల్లి) =
క్షీరప్రవాహము, జిడ్డుకడలి = జిడ్డుగల సముద్రము, పాలకడలి = క్షీరసము
ద్రము-ఈ ౪ ను క్షీరసముద్రమునకుఁ బేరులు.

క. నంజె యన మడి యనంగను

మంజుల కేదారభూసమాఖ్యలు వెలయుం

బుంజె యనఁ జేను పాల మనఁ

గం జన మరుభూమిపేళ్లు ♦ (కాయజదమనా). 20

టీ. నంజె, మండి-ఈ ౨ ను మాగాణికిభూమికిఁ బేరులు. పుంజె,
చేను, పాలము-ఈ 3 ను మెట్టభూమిపేర్లు. కంజ-ఈ ౧ నిర్జలప్రదేశము
నకుఁ బేరు.

క. ధరణి వివరాఖ్య లగున్

బొటియ కలుగు లాఁగ బొక్క ♦ బొంద యనంగా

దరి యొడ్డు గట్టనంగా

బరఁగుం దీరంబు పేళ్లు ♦ (ప్రమథగణేశా). 21

టీ. బొటియ, కలుంగు, బాంగ, బొక్క, బొంద-ఈ గ్రామ బొంద
పేర్లు. దరి, పిడ్డు, గట్టు-ఈ 3 మ తీరమునకు బేరులు.

తే. అస లనంగను తొంపి నా • నడు సనంగ
బుటద నా నొప్పు గర్దమంబునకు బేళ్లు
భూమికి సమాఖ్య లగు బువి • పుడమి నేల
మన్ను పంటవలంతి నా • (మదనదమన). 22

టీ. అసలు, తొంపి, అడును, బుటద - ఈ గ్రామ అడునునకు బేరులు.
బువి [ప్రకృ. భువి.], పుడమి [ప్రకృ. పృథివి.], నేల, మన్ను, పంటవలంతి
= పంటలనొసంగుచేసి-ఈ గ్రామ భూమి పేర్లు.

తే. జగితె యనంగ నరుంగు నాంగ • జగతి నాంగ
దిన్నె యన వేదికాఖ్యలై • యెన్ను దనగు
మిట్టనంగను మెరక నా • మిట్ట యనంగ
నున్న తక్షితికాఖ్యలై • యొప్పు (నభవ). 23

టీ. జగితె-రూ. జగితె, అరుంగు, జగతి, తిన్నె-ఈ గ్రామ తిన్నెకు
బేరులు. మిట్ట, మెరక, మిట్ట-ఈ 3 మ ఎత్తయినచోటికి బేరులు.

తే. తనరు నిశ్రేణి తాప నిచ్చెన యనంగ
దెప్ప తే పనునాఖ్యల • నొప్పు బలము
పరగు నోడన గల మన • దరణి ధరణి
(దరణిశీతాంశుశిఖినేత్ర • ధవళగాత్ర). 24

టీ. తాప, నిచ్చెన-ఈ 2 మ నిచ్చెనకు బేరులు. తెప్ప, తేప-ఈ 2
మ స్థవమునకు బేరులు. పిడ, కమలము-ఈ 2 మ నావకు బేరులు.

తే. కార్తుకం బొప్పు విల్లు సింగాణి యనంగ
దూణ మొప్పు బత్తలిక నా • దొన యనంగ

దరకసం బనఁ బొది యనఁ దనరు శరము

కోల ములి కమ్ము తూపు నాఁ (శూలసాణి). 25

టీ. విల్లు, సింగాణి-ఈ ౨ ను ధనస్సునకుఁ బేరులు. వత్తళిక, దొన, తరకసము, పొది-ఈ ౪ ను అమ్మలపొదిపేర్లు. కోల, ములికి, అమ్ము, తూపు-ఈ ౪ ను శరము పేర్లు.

తే. తనరుఁ బేళ్లు తనుత్రాణమునకుఁ గత్త
శంబు జోడు జిరా దుప్పటంబు బొంద
శం బనఁగ నాఖ్య లగు శతాంగంబునకును
దేరు నా నరదము నాఁగఁ (మేరుచాప). 26

టీ. కత్తశంబు, జోడు, జిరా, దుప్పటంబు, బొందశంబు-ఈ ౫ ను కవచమునకుఁ బేర్లు. తేరు, ఆరదము [ప్రకృ...రథము.] - ఈ ౨ ను రథము పేర్లు.

క. కన్నా కన్నను దలక

ట్టన్నను మఱి మేలుబంతి యన్నను ధరలో

నిన్నియు శ్రేష్ఠము పేల్చె

యెన్నంబడు రాజసభలఁ (నిభదై త్యహారా). 27

టీ. కన్నాకు, తలకట్టు, మేలుబంతి-ఈ ౩ ను ఉత్తమునిపేర్లు.

క. సొమ్మనఁ దొడ వనఁగా రవ

ణమ్మన నగుఁ బేళ్లు భూషణమ్మలకును హా

రమ్మలకు నగును నభిధా

నమ్ములు పేరు లన సరులు నా(శిలికంఠా). 28

టీ. సొమ్ము, తొడవు, రవణము-ఈ ౩ ను భూషణములకుఁ బేరులు. పేరు, సరి-ఈ ౨ ను హారమునకుఁ బేరులు.

తే. సరము లెత్తులు దండలు ♦ సరు లనంగ
నామధేయంబు లగుఁ బుష్ప♦దామములకు
వాసనకు నాఖ్యలై యొప్పు ♦ వలపు కంపు
తావి కమ్మన యనఁగ (గాఁత్యాయనీశ).

29

టీ. సరములు, ఎత్తులు, దండలు, సరులు-ఈ క ను పూర్ణులదండలకుఁ
జేర్చు. వలపు, కంపు, తావి, కమ్మన-ఈ క ను వాసనకుఁ జేరులు.

క. ఒడమె యన సొమ్మనంగా
విడిముడి యన రొక్క మనఁగ ♦ విత్తంబుననుం
బుడమిని నామము లగు నివి
(యుడురాజకళైవతంస ♦ యురగాభరణా).

30

టీ. ఒడమె, సొమ్ము, విడిముడి, రొక్కము[రుక్తశబ్దభవము]-ఈకను
ధనమునకుఁ జేర్చు.

తే. మచ్చు లన మిద్దె లనఁగను ♦ మాడుగు లన
దారునిర్మితగేహముల్ ♦ ననరుచుండుఁ
బరఁగు సౌధంబు మేడ యుఁప్పరిగ యనఁగఁ
(నాగకేయూర మానిమానసవిహార).

31

టీ. మచ్చులు, మిద్దెలు, మాడుగులు-రూ. మాడుపులు - ఈ 3 ను
కొయ్యలొక గట్టఁబడినయిండ్లకుఁజేర్చు. ఉప్పరిగ, మేడ-ఈనాడు రాచనగళ్ల
కుఁ జేర్చు.

తే. పెట్టి యన మందనం బనఁ ♦ బెట్టె యనఁగఁ
బెట్టియ యనఁగఁ బేటికాభిఖ్య లమరు
మ్రోడనంగను మోటు నా ♦ మ్రోడ్దనంగ
వెలయు స్థాణుసమాఖ్యలు ♦ (విశ్వనాథ).

32

టీ. పెట్టి, మందసంబు, పెట్టె, పెట్టియ-ఈ ౪ ను పేటికపేర్లు.
మ్రోడు, మోటు, మొద్దు-ఈ 3 ను స్థాణువుపేర్లు.

ఆ. విస్తృతాఖ్య లొప్పు ♦ విప్పు తనర్పు నా
వెడఁద విరివి పఱపు ♦ వెడలు పనఁగ
దీర్ఘమునకు నామధేయంబు లై యొప్పు
నిడుద చాఁపు నిడివి ♦ నిడు పనంగ.

33

టీ. విప్పు, తనర్పు, వెడఁద, విరివి, పఱపు, వెడలుపు-ఈ ౬ను వెడలుపుపేర్లు. నిడుద, చాఁపు, నిడివి, నిడుపు-ఈ ౪ ను నిడివికిఁ బేర్లు.

ఆ. ఈడు దినుసు సాటి ♦ యెన దొర సరి బోడు
సవతు మాద్రి యుద్ది ♦ జత తరంబు
పురుడు నాఁగ సదృశమున కివి యాఖ్య లౌ
(వివిధగుణసనాథ ♦ విశ్వనాథ).

34

టీ. ఈడు, దినుసు, సాటి, ఎన, దొర, సరి, బోడు, సవతు, మాద్రి-
రూ. మాదిరి, ఉద్ది, జత, తరంబు, పురుడు-ఈ ౮ను సమానమునకుఁ బేర్లు.

తే. పసిఁడి బంగరు బంగారు ♦ వైఁడి పొన్ను
జాళువా పుత్తడి యనంగ ♦ స్వర్ణ మమరుఁ
దప్తకాంచన మమరుఁ గుంఠన మనంగ
డాని యపరంజి నా (గజదానవారి).

35

టీ. పసిఁడి, బంగరు, బంగారు, వైఁడి, పొన్ను - రూ. హొన్ను,
జాళువా, పుత్తడి-ఈ ౭ ను బంగారమునకుఁ బేర్లు. కుంఠనము, కడాని, అప
రంజి-ఈ 3 ను పుటముదీఱిన బంగారమునకుఁ బేర్లు.

ఆ. చిదుర తునుక తునియ ♦ చిదురుప వ్రక్క పా
లనంగ ఖండమునకు ♦ నాఖ్య లమరుఁ

బ్రోగు గుప్ప వామి • ప్రోవు దిట్ట యనంగ
రాశి కాఖ్య లగు (ధ•రాశతాంగ).

36

టీ. చిదుర, తునుక, తునియ, చిదురుక, ప్రక్క, పాలు - ఈలను
ఖండమునకుఁ బేర్చు. ప్రోగు, తుప్ప, వామి, ప్రోవు, దిట్ట-ఈలను రాశికిం.
బేరులు.

క. ఈస్థావరవర్ధం గడు
నాస్థా విను జదువ వ్రాయ • నవనీస్థలిలో
నాస్థాణునికృప సఖలశు
భస్థితులును జనుల కొదవు • భాసురలేలన్.

37

స్థావరవర్ధ సమాప్తము.

తి ర్య గ్వ ర్థ.

సీ. వెడఁదమోముమెకంబు • జడలమెకం పేనుఁ
గులగొంగ మెకములఁకొలముసామి
తెల్ల డాలుమెకంబు • తెఱనోటిమెకము సిం
గంబు నాబొబ్బమెకం బనంగఁ
బరఁగును మృగంజు • పసిదిండి పులి మెకం
బులతిండిపోతు చాఁఱలమెకంబు
మువ్వన్నె మెక మన • నివ్వసుంధరయందు
వ్యాఘ్రంబునకు సమాఖ్యలు చెలంగుఁ
ఆ. బుట్టకూడుదిండిపో తన వెనుకచూ
పులమెకంబు నాఁగ • నెలు వనంగ

నెలుగు నాఁగ మోరఁ తెలుపుమెకంబు నా
భల్లుకంబు దనరు • (ఫాలనేత్ర).

1

టీ. వెడఁదమోముమెకము = విశాలముఖముగలమృగము, జడలమెకము = జటలుగలమృగము, వినుగులగొంగ = గజములకువిరోధి, మెకముల కొలముసామి = మృగములవంశమునకు రాజు, తెల్లడాలుమెకము = శ్వేతకాంతిగలది, తెఱనోటిమెకము = తెఱచియుండెనునోరుకలది, సింగము, [సింహశబ్దభవము.] బొబ్బమెకము = బొబ్బలువేసెడుమృగము - ఈ రెయు సింహమునకుఁ బేర్లు. పసిదిండి = (పసుల+తిండి) పశువును భక్షించునది, పులి, మెకంబులతిండిపోతు = మృగములను భక్షించునది, చాఱలమెకము = చాఱలుగలమృగము, మువ్వన్నెమెకము = మూఁడువన్నెలుగల మృగము-ఈ గీ ను వ్యాఘ్రమునకుఁ బేరులు. పుట్టకూడుదిండిపోతు = పుట్టకూడుతినునది, వెనుకచూపులమెకము = వెనుకదృష్టిగలది, ఎలుపు, ఎలుగు, మోరఁ తెలుపు మెకము=ముఖమందు తెలుపుగలమృగము-ఈ ౪ ను భల్లుకమునకుఁ బేర్లు.

క. పలుగొమ్మలమెక మనఁగా

నిల నెక్కుడుమెక మనంగ • నేనుఁ గనఁగా

బలువంజమెకము నాఁ జే

గలమెక మన గౌరనంగఁ • గరి యొప్పు (శివా). 2

టీ. పలుగొమ్మలమెకము = దంతములే కొమ్ములుగాఁగలమృగము, ఎక్కుడుమెకము=ఎక్కుటకుయోగ్యమైనమృగము, వినుగు, బలువంజమెకము (బలువు+అంజ+మెకము), రూ. బలుహజ్జమెకము = బలువైన పాదములుగలమృగము, చేగలమెకము=హస్తము (తొండము) గలమృగము, గౌరు-ఈ ౩ ను గజమునకుఁ బేరులు.

తే. వాఱికి సమాఖ్యి లగుఁ దేజి • వారువంబు

మావు గుఱ్ఱంబు తట్టువ • వావురంబు

కత్తలాని బాబా జక్కి ♦ తత్తడి యన
(విగతభవపాశ కాశీని ♦ వేశ యాశ).

3

టీ. తేజి, వారుపము, మాపు, గుణ్ణము, తట్టువ, వాపురము, కత్తలాని, బాబా, జక్కి, తత్తడి-ఈ ౧౧ యు గుణ్ణమునకుఁ బేరులు.

క. తగ రేడిక పొన్నే లన

నగు మేషసమాఖ్య తెనిమి ♦ దడుగులమెక మే
నుంగుగొంగనూఁ డనంగా

జగతి శరభాఖ్య లొప్పుఁ ♦ (జంద్రార్థధరా).

4

టీ. తగరు, ఏడిక, పొన్నేలు-ఈ 3 ను మేకకుఁ బేరులు. ఎనిమిదడుగులమెకము = ఎనిమిదికాళ్లుగల మృగము, ఎనుంగుగొంగనూఁడు = సింహమునకు విరోధి-ఈ ౨ ను శరభమృగమునకుఁ బేరులు.

క. సంగతి నుషాఖ్యలు నొ

ప్పెం గడు నొంటె లన లొట్టిపిట్ట లన నా

రంగాఖ్య లలరు నిట్టు ల

నంగా జింక లన లేళ్లు ♦ నా (సర్వజ్ఞా).

5

టీ. ఒంటె, లొట్టిపిట్ట-ఈ ౨ ను ఉష్ణమునకుఁ బేరులు. ఇట్టి, జింక, లేడి-ఈ 3 ను జింకలకుఁ బేరులు.

క. నులిగొమ్మలమెక మి ♦ ట్టన

నిల మృగమున కొప్పుఁ బేళ్లు ♦ మృగిలేడి యనన్

వెలయును రెంటికి దగు నా

ఖ్యలు జింక యనంగ నీశ ♦ (యంబరకేశా).

6

టీ. నులిగొమ్మలమెకము = మెలికలుతిగియుండు కొమ్ములు గలమృగము, ఇట్టి-ఈ ౨ ను మగజింకపేర్లు. లేడి - అను నీ ౧ యు ఆడుజింకకు పేరు. జింక-ఈ ౧ యు ఆడు మగదుప్పలు రెంటికినిఁబేరు.

తే. పనులు తొడుకులు పసరముల్ ♦ పసి యనంగ
 బశువులకును సమాఖ్యలై ♦ పరంగు నాల
 పోతు బసవడు గిబ్బి యాఁబో తనంగ
 వృషభమున కాఖ్యలై యొప్పు ♦ (వృషభవాహ). 7

టీ. పనులు, తొడుకులు, పసరము-రూ. పసలము, పసి-ఈ ౪ ను పశువులకుఁ బేరులు. ఆలపోతు=పశువులకుఁ బతి, బసవడు, గిబ్బి, ఆఁబోతు [అవు+పోతు]-ఈ ౪ ను వృషభమునకుఁ బేరులు.

సీ. తొట్టుపట్టు లనంగ ♦ దొడ్లనఁగా నివి
 గోష్ఠదేశమునకుఁ ♦ గొఱలు (నీశ)
 కడుపులు మొదవులు ♦ పదువులు మందలు
 నా ధేనుగణ మొప్పు ♦ (నగనివేశ)
 యలరు నాఖ్యలు లేఁగ ♦ లన దూడ లనఁ గ్రేపు
 లన వత్సములకును ♦ (ధనదమిత్ర)
 యా వనఁగా గిడ్డి ♦ యనఁ దొడు కన మొద
 వన ధేనునామముల్ ♦ దనరు (నభవ)

తే. యుక్షమునకు సమాఖ్యలై ♦ యొప్పుచుండు
 గిత్త యెద్దనఁ గోడె నాఁ ♦ (గృత్తివాస)
 యా లనఁగ ధేనువుల కాఖ్య ♦ యలరు చుండు
 (శైలజానాథ ప్రమథసంచయసనాథ). 8

టీ. తొట్టుపట్టులు, దొడ్లు - ఈ ౨ ను కొట్టమునకుఁ బేర్లు. కడుపులు, మొదవులు, పదువులు, మందలు - ఈ ౪ ను ఆవులగుంపునకుఁ బేర్లు. లేఁగ, దూడ, గ్రేపు - ఈ ౩ ను దూడలకుఁబేర్లు. ఆవు, గిడ్డి, తొడుకు, మొదవు-ఈ ౪ ను గోవులపేర్లు. గిత్త, ఎద్దు, కోడె - ఈ ౩ ను ఎద్దునకుఁ బేర్లు. ఆలు [ఆవు+లు (పువర్ణలోపము)=ఆలు-బహువచనము.]-ఈ ౧ యు. ధేనువులపేరు.

తే. అలరుఁ గుండేలు చెవులపో • తనఁగ శశక

మొప్పుఁ బొడలమెకంబు నా • దుప్పి యనఁగఁ

గాఱుకొమ్మలమెక మనం•గను ధరిత్రి

రామనామమృగంబు (ధ•రాశతాంగ).

9

టీ. కుండేలు, చెవులపోతు-ఈ ౨ ను కుండేటికిఁ బేర్చు. పొడలమెకము = మచ్చలుగలమృగము, దుప్పి, కాఱుకొమ్మలమెకము = సాంద్రశృంగములు గల మృగము-ఈ 3 ను దుప్పికిఁ బేర్చు.

తే. దంత యెనుపోతు జమునెక్కిరింప దున్న

యనఁగ మహిషంబునకు సమా•హ్వయము లమరుఁ

బరఁగు నెనుపెంట్లు గేదెలు • బట్టై లెనుము

లనఁగ మహిషీసమాఖ్యలు • (ధనదమిత్ర).

10

టీ. దంత, ఎనుపోతు, జమునెక్కిరింప = యమునివాహనము, దున్న-ఈ ౪ ను మహిషంబునకుఁ బేర్చు. ఎనుపెంట్లు (ఎనుము + పెంటి = ఎనుపెంటి), గేదె, బట్టై, ఎనుము-ఈ ౪ ను మహిషీసామములు.

తే. పక్కి పులుఁగు పిట్ట యనఁగఁ • బక్షి యొప్పు

గఱులు తెక్కలు చట్టుప • లెఱక లనఁగఁ

బక్షముల కివి పేళ్ళగుఁ • బర్ణములకు

నాఖ్య లగు లావు లన నీక • లనఁగ (నీశ).

11

టీ. పక్కి, (ప్రకృతి. పక్షి.) పులుఁగు, పిట్ట-ఈ 3 ను పక్షికిఁ బేర్చు. గఱులు, తెక్కలు, చట్టుపలు, ఎఱకలు-ఈ ౪ ను తెక్కలకు నామములు. లావు, ఈక-ఈ ౨ ను ఈకలకు నామములు.

సీ. తొలకరికలుగుపుల్లలు నల్వతేజీలు

పాలు నీరును నేరుపలుచుపులుఁగు

లంచలు తెలిపిట్ట ♦ లన నొప్పు హంసలు
 క్రౌంచముల్ దనరారు ♦ గొంచ లనగఁ
 గొక్కరా లనగను ♦ గొక్కు లనంగను
 గొక్కెర లనగను ♦ గొంగ లనగఁ
 బరఁగు నభిఖ్యలు ♦ బకవిహంగములకు
 నట్టువపులుఁగు నా ♦ జుట్టుపులుఁగు

తే. నాఁగ నె మ్మన నెమిలి నా ♦ నమ్మి యనఁగఁ
 గేకికి సమాఖ్య లగుఁ జంచఃరీకములకు
 నాఖ్యలు జమిలిముక్కాలి ♦ యనఁగ దేఁటి
 యనఁగఁ దుమ్మెద నా (నీశ ♦ యభ్రకేశ).

12

టీ. తొలకరికలుగుపులులు=వర్షాకాలమునఁ బాఱిపోవుపక్షులు, నల్వ
 లేదీలు=బ్రహ్మకు వాహనములు, పాలు నీరును నేరుపఱుచు పులుఁగులు=
 క్షీరోదకములను వేటుపఱుచునట్టిపక్షులు, అంచలు, (ప్రకృతి. హంసలు.)
 తెలిపిట్టలు = తెల్లనిపక్షులు-ఈ గి ను హంసలకు నామములు. కొంచలు-
 ఈ ౧ యు క్రౌంచపక్షులకుఁ బేరు. కొక్కరా, కొక్కు, కొక్కెర, కొంగ-
 ఈ ౪ ను బకమునకుఁ బేర్లు. నట్టువపులుఁగు=నాట్యమునుజేయుపక్షి, జుట్టు
 పులుఁగు = సిగగలపక్షి, నెమ్మి, నెమిలి, నమ్మి-ఈ గి ను కేకికి నామములు.
 జమిలిముక్కాలి=ఆఱుకాళ్లు గలది, లేఁటి, తుమ్మెద-ఈ 3 ను భ్రమరము
 పేరులు.

తే. పరఁగు నొడ్డిలు కూకీలు ♦ పల్లటీలు
 పావురాలును బకదార్లు ♦ పావురములు
 నాఁగఁ గలరవపక్షిబృందములపేళ్ళు
 (పంకజాతాక్షసన్నిత్ర ♦ ఫాలనేత్ర).

13

టీ. ఒడ్డిలు, కూకీలు, పల్లటీలు, పాపురాలు(పారావశశబ్ధభవము), బక
దాద్దు, పాపురములు-ఈ ౬ ను పాపురములకుఁ బేరులు.

తే. పుడమిలోపలఁ జదువులఁపులుఁ గనంగఁ
జిగురువిల్కానితేజి నాఁ ♦ దొగరుముక్కు
పులుఁ గనంగ బచ్చతెక్కలఁపులుఁ గనంగఁ
జిలుక యన నొప్పుఁ గిరంబు ♦ (శ్రీమహేశ). 14

టీ. చదువులపులుఁగు=మాటాడుపక్షి, చిగురువిలుకానితేజి=మన్వధుని
వాహనము, తొగరుముక్కుపులుఁగు = యెఱ్ఱనిముక్కుగలపక్షి, పచ్చ
తెక్కలపులుఁగు = పచ్చనితెక్కలుగలపక్షి, చిలుక-ఈ ౩ ను చిలుకకుఁ
బేర్లు.

తే. బట్టికాఁ డన గొరవంకఁపట్టి యనంగఁ
బరఁగు శారిక యే ట్రింత ♦ పసులపోలి
గాఁడు కూకటిమూఁగ నాఁగను బెలంగు
నిల భరద్వాజవిహంగంబు ♦ (నీలకంఠ). 15

టీ. బట్టికాఁడు-పా.బట్టుకాఁడు, గొరవంకపిట్ట-ఈ ౨ ను గోరువంక
కుఁ బేర్లు. ఏ ట్రింత, పసులపోలిగాఁడు, కూకటిమూఁగ-ఈ 3 ను భరద్వాజ
పక్షికిఁ బేర్లు.

తే. జాలె డే గనఁ గురుజు నా ♦ సాశ్వ మనంగఁ
గణుజు నాఁగను జలకట్టె ♦ యనంగ వేన
డం బనంగ గిడ్డు నా నోరణం బనంగ
శ్వేనభేదంబు లగు (మహాసేనజనక). 16

టీ. జాలె, డేగ, కురుజు, సాశ్వము, కణుజు, జలకట్టె, వేనడము,
గిడ్డు, పీరణము-ఈ ౬ యును శ్వేనవిశేషములకుఁ బేర్లు.

తే. కోటఁ డనంగను గూబ నా ♦ ఘూక మమరుఁ
జిటుతగూబ యనంగఁ బసిండికంటి
యనంగ సకినాలపులుఁ గన ♦ నలరుచుండుఁ
బృథివిఁ గనకాక్షి యనుపక్షి ♦ (శ్రీమహేశ). 17

టీ. కోటఁడు, గూబ-ఈ ౨ ను గుడ్డగూబకు బేరులు. చిటుతగూబ= చిన్నగూబ, పసిండికంటి=బంగారమువంటి నేత్రములుగలది[సమాసాంతము.], సకినాలపులుఁగు=శకునములపక్షి-ఈ 3 ను బంగరుకంటిపిట్టకు బేర్లు.

తే. పాము సప్పంబు నిడుపఁడు ♦ పడగదారి
గాలిమేతరి విసదారి ♦ కానరాని
కాళ్ళయది చిల్వ వీనులకంటి పుట్ట
పెట్టె పట్టనఁ జను నహి ♦ పేళ్ళు భర్గ. 18

టీ. పాము, సప్పము, [ప్రకృతి. సర్పము.] నిడుపఁడు=దీర్ఘముగానుండు నది, పడగదారి=పడగనుధరించినది, గాలిమేతరి=వాయుభక్షణము నేయునది, విసదారి = విషమునుధరించినది, కానరాని కాళ్ళయది = అగపడనిపాదములు గలది; చిల్వ-రూ. చిలువ, వీనులకంటి=చెవులే కన్నులుగాఁగలది, పుట్ట పెట్టె పట్టు=వల్చికమును బెట్టెయును నివాసముగాఁగలది-ఈ ౧౦ యు సర్పమునకు నామములు.

క. ఇల నెంచ రుధిరమున కా
ఖ్యలు నల్ల యనంగ నెత్తు ♦ ధనంగ ధరిత్రిం
బొల యిారు వెఱచి నంజుడు
పొల సన నివి పరఁగు మాంసమునకు (మహేశా). 19

టీ. నల్ల, నెత్తురు-ఈ ౨ ను రక్తమునకు బేర్లు. పొల, ఈరువు, ఎఱచి, నంజుడు, పొలను-ఈ ౪ ను మాంసమునకు బేర్లు.

క. భర్తడు కాశీనిలయుండు
 దుర్గాపతి యొసంగు ముదముతో నీతిర్య
 గ్వర్తు లిఖించిన జదివిన
 దౌర్జత్యము లణచి సంపదలు నిర్వృంబున్. 20

టీ. ఈతిర్యగ్వర్తు వ్రాసినను, జదివినను, కాశీవిశ్వేశ్వరనిదయవలన దాని
 ద్రవ్యములు దొలగి సంపదలు గలుగును.

తిర్యగ్వర్తు సమాప్తము.

నా నా ర్థ వ ర్తు.

క. కలు పన బేరగు దధికిం
 గలు పన సస్యంబులోని * గాదమునే రౌ
 *వెలు గండ్లు కంపకోటను
 వెలుగందురు ప్రభను జనులు * (విశ్వాధిపతీ). 1

టీ. 1. కలుపు=పెరుగు, పెరుగునికసపు. 2. వెలుగు=కంచె, వెలుగు=
 వెలుతురు.

క. మాపు లనం దగు హయములు
 మాపు లనం బరంగు నామ్రమహిజంబు లిలం
 దాపు లనస్థల మొప్పును
 వాపు లనక వాసనలకుం * దగుం బేరు (శివా). 2

టీ. 1. మాపులు=గుఱ్ఱములు, మామిడిచెట్లు. 2. వాపులు=చోటులు,

* ఇది అరసున్నగలప్పుడు కాంతికిని, లేనప్పుడు కంపగోటమును బో
 రగును.

వాసనలు. [పైరెండుపదములకును బహువచనమందే యాయర్థభేదంబు చెప్పి
వీలగునుగాని యేకవచనంబున నిది వెవ్వేఱంతములుగలవి గావున నర్థద్వయము
చెప్ప వీలుగాదు. ఏకవచనమున గుఱ్ఱమునకు “మావు” మామిడిచెట్టునకు
“మావి” యని రూపములు.]

క. ఇమ్మహిలోపలఁ బేరగుఁ

గొమ్మ యనకొ వృక్షశాఖకును భామినికిం

దమ్మ లనం బేరగుఁ బ

దమ్మల కనుజన్మలకును ♦ (దరుణేందుధరా.) 3

టీ. 1. కొమ్మ = చెట్టుయొక్క కొమ్మ, అడుది. 2 తమ్ములు = తామరలు,
అనుజులు. [ఏకవచనమున నర్థద్వయమురాదు. తామరకు ‘తమ్మి’ అనుజునిశి
‘తమ్ముడు’ అని రూపభేదము.]

క. ఇమ్ములఁ బేరగుఁ దాటం

కమ్ములకుకొ లేఖలకును ♦ గమ్మ లనకొ నా

మమ్ము దగుం గంతాభర

ణమ్మునకును లతకుఁ దీగె ♦ నా (గౌరీశా). 4

టీ. 1. కమ్మ = చెవికమ్మ, ఉత్తరము (జాబు). 2. తీగె = మెడనూలు, లత.

క. చెల్లును బేల్లె ధరలోఁ

దా శ్లన సూత్రంబులకును ♦ దాశంబులకుం

గో శ్లనఁ గుక్కుటములకును

బే శ్లగు ఖట్వాంగములకుఁ ♦ బే శ్లగు (నభవా). 5

టీ. 1. తాళ్లు = పగ్గములు, తాటిచెట్లు, [ఏకవచనములారాదు. పగ్గము =
తాడు, తాటిచెట్టు = తాడి]. 2. గోళ్లు = కుక్కుటములు, మంచపుగోళ్లు. [ఈ
యర్థము ఏకవచనములారాదు. కుక్కుటము = గోడి, మంచపుగోడు = గోడు.]

క. చామ యన సస్యమునకును

భామినికిని నాఖ్య యగుచుఁ ♦ బరఁగు ధర్మిన్

నామము లగుచును వెలయును

బాము లనన్ జన్మములకు ♦ భంగములకున్.

6

టీ. 1. చామ=భాస్యవిశేషము, అందుది. 2. బాము=పుట్టుక, తిరస్కారము.

తే. దంట యనఁగ నభిఖ్య యై ♦ దనరుచుండు

జగతిలోపలఁ బ్రాథమిక ♦ యుగళమునకుఁ

బట పనంగ నభిఖ్య యకాఁ ♦ బానుపునకు

విస్తృతమునకు (శైలనివేశ రంగాశ).

7

టీ. 1. దంట=ప్రాథమిక, జంట. 2. బటపు=పానుపు, వ్యాపించుట.

క. తొలి యనఁగా నగు నామం

బులు పూర్వంబునకు సుషిరమునకును ధరలో

వెలి యనఁగ బహిర్ధవళం

బులకును నామంబు (శేషభజగవిభూషణ).

8

టీ. 1. తొలి=మునుపు, బెజ్జము. 2. వెలి=బయలు, తెల్లన.

క. నెమ్మి యనన్ వంజులవృ

క్షుమ్మునకున్ బర్హికిని సుఖస్థితికిని నా

మమ్ముగఁ దగు (నతిధీర య

హమ్మతిజనదూర పన్నఁగాధిపహం).

9

టీ. నెమ్మి=వంజులవృక్షము, నెమిలి, సౌఖ్యము గలిగియుండుట.

క. పోలం బే రగుచుండును

బా లనఁగా క్షీరమునకు ♦ భాగంబునకుం

గా లనఁ బే రగు నాలవ

పాలికీ బాదంబునకును ♦ (బాలేందుధరా). 10

టీ. 1. పాలు=క్షీరము, భాగము. 2. కాలు=పాదము, నాలవభాగము.

క. మే లన శుభంబు పే రగు

మే లన నుపరికిని గూరిమికిని బే రా

మే లన మెచ్చునఁ బల్కిన

యాలాపంబునకు నాఖ్య ♦ యగు (జగదీశా). 11

టీ. మేలు=శుభము, ప్రేమ, మంచిగాఁ జెప్పినమాట.

క. ధారుణిఁ బేరు వహించును ♦

బూరుగు నా నూఁదువాద్యమును | శాల్తలియుం

బే రన నభిధానం బగు

హారమునకు నామమునకు ♦ (నంబరకేశా). 12

టీ. 1. బూరుగు=వాద్యవిశేషము, బూరుగుచెట్టు. 2. పేరు=ఒకనామము, దండ.

క. క ప్పన నీలిమపే రగుఁ

గ ప్పనఁగా నింటిమీఁదికసవుకుఁ బే రొ

గొప్పనఁ దగుఁ జాపాగ్రము

నొప్పగు ధమ్మిల్లమును గృహహోపరియు (శివా). 13

టీ. 1. కప్ప=నలుపు, ఇంటిమీఁదవేయుపూరి. 2. కొప్ప=వింటికొన,

శ్రీలకొప్ప, ఇంటియొక్కనడికొప్ప.

క. ఒకభూరుహమునకును ధమ

నికీ బే రగుఁ గ్రోవి యనఁగ ♦ నెఱి నట్టుల పే

టొకభూజమునకు నధరము

నకుఁ బే రగు మోవి యనిన ♦ (నగరాట్వాపా). 14

టీ. 1. శ్రోవి=గోరింట చెట్టు, గొట్టము. 2. మోవి=ఒక చెట్టు, పెదవి.

క. చవు లనఁగా నభిధానము

లవు మడ్డు చులకును ముత్తియపు పెత్తులకున్
భువిలోపల నామము లగు

గవు లన గుహలకునుఁ బూతిగంధంబులకున్. 15

టీ. 1. చవులు = ఆఱురుచులు, ముత్యాలనరము. 2 గవులు=గుహలు, దుర్వాసన, కంపు. (మొదటియర్థమున బహువచనము. దీనికి ఏక. గవి. రెండవయర్థమున నిదే ఏకవచనము.)

తే. ఆఖ్య యై యొప్పు ధరణిలో ♦ నపరదివస
మునకు షత్రంబునకు నెల్లి ♦ యనెడినుడువు
జక్కి యనుపేరు పరఁగును ♦ సైంధవంబు
నకు ఘరట్టంబునకును (గంధర్వదమన).

16

టీ. 1. ఎల్లి=రేపు ఆనుట, గొడుగు. 2. జక్కి=గుఱ్ఱము, తిరుగని.

తే. ఆడె ననుమాట నటియించె ♦ ననుటకును వ
చించె ననుటకు మఱియు నిందించె ననుట
కాఖ్య యగుచును శోభిల్లు ♦ నాలు నాఁగ
గోవులకు భార్యకును బేరఁగు (స్తవేశ).

17

టీ. 1. ఆడెను=నాట్యము చేసెను, పలికెను, నిందించెను. 2. ఆలు = (బహువచనము) గోవులు, (ఏకవచనము) భార్య. (దీనికి బహువచనము-ఆండు).

సీ. రజతపునగపదార్థములకు నభిధాన

మగు వెండి యన బంతి ♦ యనఁగఁ గందు

కమునకు శ్రేణికి ♦ నమరు నాహ్వాయముగా

దండ యనం బుష్పదామమునకు

నంతికంబునకుఁ జే ♦ రగు దొర యన నాఖ్య
యగు సదృశమునకు ♦ నవనివతికి
నస్త్రసంఖ్యకు నహ ♦ మ్మనుటకు నాహ్వాయం
బగు నే ననఁగ సరి ♦ యనఁగ సదృశ

తే. మునకు సమసంఖ్యకును నామముగ నెసంగు
గొం తనఁగ నాహ్వాయం బగుఁ ♦ గుక్కుటాన
నంబునకుఁ గంతమునకును ♦ నల్ల యనిన
రక్తనీలాఖ్య యై యొప్పు ♦ (రాజమకుట). 18

టీ. 1. వెండి=రజతము, మరల. 2. బంతి=చెండు, వరుస. 3. దండ=
పూలదండ, సమీపము. 4. దొర=సమానము, రాజు. 5. ఏను=అయిదు,
నేను. 6. సరి=సమానము, సమసంఖ్య. 7. గొంతు=కుక్కుటానము, మెడ.
8. నల్ల=నెత్తురు, నలుపు.

సీ. తీరంబునకు ధరి ♦ త్రిధరంబునకు స
మాఖ్య యై యొప్పు గ ♦ ట్టనఁగ (నీశ)
కేతువునకుఁ గాంతికిని సమాహ్వాయ మగు
డా లనంగను (మేరుశైలచాప)
శౌర్యధుర్యునకు లాంఛనమునకును నామ
మగు బిరు దనఁగఁ (బిన్నగవిభూష)
గూబ నా నాఖ్య యా ♦ ఘూకంబునకుఁ గర్ణ
మూలంబునకు (నవిముక్తనిలయ)

తే. యంతికంబునకును సమూహంబునకును
నామ మై యొప్పుఁ జేరువ ♦ నాఁగ (నభవ)
సమభిధాన మై యొప్పుఁ బిశాచమునకు
బవనమునకును గాలి యిన్పలుకు (రుద్ర).

- టీ. 1. గట్టు=తీరము, పర్వతము. 2. డాలు=టెక్కెము, కాంతి.
3. బిరుదు = కార్యము, గుఱుతు. 4. గూబ=గుడ్లగూబ, చెవిమొదలు.
5. చేరువ=దగ్గఱ, గుంపు. 6. గాలి=దయ్యము, వాయువు.

క. ఇలలోపల నామం బగు

బలుకులు నా శకలములకు ♦ భాషణములకు

నెల యన నభిధానం బగు

జలజారికి మాసమునకు ♦ (శైలనిశాంతా).

20.

టీ. 1. పలుకు=మాట, తునుక, 2. నెల=చంద్రుడు, మాసము.

సీ. అంతర్నితం డయ్యె ♦ ననుటకు నాగతుం

డయ్యె ననుటకు సమాఖ్య యగుచు

నలరును విచ్చేసె ♦ ననుట (యంబరకేసె)

నెఱి సమాహ్వయ వగు ♦ గఱచె ననంగ

నభ్యాస మొనరించె ♦ ననుటకు నంజన

డ యొనర్చె ననుటకు ♦ (నయుగనయన)

వెలయుం దక్షిణములకు నభిజ్ఞకు

నాఖ్యయై యానవా ♦ లనుట (యూన)

తే. పఱచె ననంగ సమాఖ్యయా ♦ బాధచేసె

బ్రచలితుం డయ్యె ననుటకు ♦ (బాండురాంగ)

పరంగ మోహించె ననుటకు ♦ బరిమళించె

ననుట కొప్పును వలచె నా ♦ (నళికనేత్ర).

21

టీ. 1. విచ్చేసెను-రూ. వేంచేసెను=వచ్చెను, కనబడకపోయెను.

2. కఱచెను=నేర్చుకొనెను, కొఱికెను. 3. ఆనవాలు=కాంగినపాలు, గుఱు

తు. 4. పఱచెను = ఇడుమలచెట్టెను, ప్రయాణమాయెను. 5. వలచెను=కో

రెను, పరిమళించెను.

సీ. ఆనె నంట సమాఖ్య ♦ యశాను వహించె బా
 నము చేసె ననుటకు ♦ (నగనివేశ)
 చషకంబునకును దంష్ట్రకు నాఖ్య యశా గోర
 యనంగ (శశాంకకళావతంస)
 మొక్కలీఁ డనంగఁ గొమ్ములు లేనికరికి ము
 మ్మరునకుఁ బే రగు ♦ (గరళకంఠ)
 మరకతచ్చవికి నంబరమున కగుఁ బేరు
 పచ్చడం బనిన (నంబాకళత్ర)

లే. ఊతిని దురగిపతికి వృత్తశిలకు నామ
 ధేయ మై యొప్పు గుండు నాఁ ♦ (ద్రిపురహరణ)
 నామ మా నొక్కసస్యంబునకును లోప
 మునకుఁ గొట్టి యనంగ (నంబుదనిభాంగ). 22

- టీ. 1. ఆనెను = మోచెను, త్రాగెను 2. గోర=గిన్నె, పెద్దపన్ను.
 3. మొక్కలీఁడు=గొమ్ములులేనియేనుఁగు, మూర్ఖుఁడు. 4. పచ్చడము=పచ్చల
 కాంతి, పైవేసికొనుపత్తము. 5. గుండు=మగగుట్టము, గుండ్రనిబండ.
 6. కొట్టి=ధాన్యవిశేషము, కొఱత.

సీ. తాల్పు నాఖ్యను వధూధమ్మిల్లభారంబుఁ
 గోణంబు మూల నాఁ ♦ (గుధరచాప)
 గొఱ యనునాఖ్యచేఁ ♦ గొఱలు లోపంబు మ
 నోజ్జ్వలస్తువు (దక్షిణయజ్ఞమథన)
 నెఱి హేయపడియె నన్వేషించె ననురెంటి
 కాఖ్య యశా రోసె నా ♦ (నసితకంఠ)
 నరసె నాఁ బే రగు ♦ నార్తి వారించె వి
 మర్శించె ననుటకు ♦ (మదనదమన)

తే. చరణమునకు నధ్యక్ష దేశంబునకు స
మాఖ్యయై యొప్పు నడుగు నా ♦ (నళికనేత్ర)
మహిని బే రగుచుండుఁ బ్రమాణికంబు
నకును భాషకు బాస నా ♦ (నగనివేళ).

23

టీ. 1. మూల=శ్రీకృష్ణ, విదిక్కు. 2. కొఱ=కొఱ్ఱలనుఘాత్యము, మనోజ్ఞ వస్తువు. 3. రోసెను=వెగటించెను, వెదకెను. 4. అరసెను=బాధనివారిం చెను, విచారించెను. 5. అడుగు, పాదము, క్రిందిభాగము. 6. బాస=పిట్టు, భాష.

సీ. నాగవాస మన ఘంటాప్రతీకమునకు
వేశ్యల కగుఁ జేరు ♦ (విశ్వనాథ)
నామ మా నందంబునకు నందకునకును
గ్రుడ్డనంగను (రావ్యంకుధరనిలయ)
చర్చవాద్యమున కుష్ణమునకుఁ బే రగు
నుడు కనియెడునాఖ్య ♦ యుడునమకుట)
యభిధాన మగు మేడి ♦ యన హలాంగమున కు
దుంబరమునకును ♦ (ధూతకలుష)

తే. కల్లనంగ శిల సురయు నా ♦ (గరళకంఠ)
పరగు నాఖ్యయు లాంగలంపనలికిని
శ్రేణికిని జా లనంగ (భాసితసీతాంగ)
(వారిధినిషంగ కాశీనివాసలింగ).

24

టీ. 1. నాగవాసము = గంటరానిచీల, వేశ్యలు. 2. గ్రుడ్డ=కన్నులు తెలియనివాడు, అందము. 3. ఉడుకు=ఒకవాద్యము, వేడిమి. 4. మేడి =నాఁగేటి వెనుకటి పట్టుకొయ్య, (మేడి) = అత్తిచెట్టు. 5. కల్ల = తాయి, మద్యము. 6. చాలు=వరుస, నాఁగేటిచాలు.

తే. జననికిని మాతృజననికి ♦ జనకజనని

కాఖ్య యగు నవ్వ యనగ (నాఁర్యాసహాయ)

భగినికిని జనకునకు నాఁహ్వయము దనరు

నప్ప యనగను (జంద్రరేఖావతంస).

25

టీ. 1. అవ్వ=తల్లి, తల్లితల్లి, తండ్రితల్లి. 2. అప్ప=అక్క, తండ్రి.

క. పో తనగఁ బరఁగు మహిషము

భూతలమునఁ బురుషమృగము ♦ బురుషఖగంబుం

దా తన ధాతృ పితామహ

మాతామహులకును నగు సమాఖ్య (మహేశా). 26

టీ. 1. పోతు=దున్నపోతు, పురుషమృగము, మగవక్షి. 2. తాత=

ప్రప్త, తండ్రితండ్రి, తల్లితండ్రి (తండ్రి).

క. పుడమిని బేరు వహించును

వడిగలవాఁ డనగ శౌర్యవంతుఁడు జనియున్

నడు మన నవలగ్నముఁ జె

న్నడరఁగ మధ్యస్థలంబు ♦ నగు (నగధన్వీ).

27

టీ. 1. వడిగలవాఁడు = శౌర్యవంతుఁడు, వేగము గలవాఁడు. 2.

నడుము=మధ్యము, మధ్యప్రదేశము.

క. ఎద యనగఁ బరఁగు భిత్తికి

హృదయమునకు వక్షమునకు ♦ నిల జో డనగఁ

నది దనరు నామ మగుచును

సదృశమునకు వర్తమునకు ♦ (జంద్రార్థధరా).

28

టీ. 1. ఎద=భయము, హృదయము. 2. జోడు=సమానము, కవచము.

క. నానార్థవర్ధు విది స

న్యాసముతో దీనిఁ జదివినను వ్రాసిన నా
మానవుల కబ్బు నెప్పుడు

నానార్థంబులును విశ్వనాథునికరుణన్.

29

టీ. ఈనానార్థవర్ధును చదివినవారికి, వ్రాసినవారికి సకలనంపదలును

శలుగును.

గద్యము. ఇది శ్రీమదేకామ్రమంత్రిపుత్ర కాండిన్యగోత్రపవిత్ర
సదారాధిత మహేశ్వర పైఁడిపాటి లక్ష్మణకవిప్రణీతం
బైన యాంధ్రనామసంగ్రహం బను నిఘంటువునందు
సర్వంబు నేకాశ్వాసము.

సటీకాంధ్రనామసంగ్రహము

స మా ప్త ము.

శ్రీ రస్తు.

న టీ కాంధ్ర నామ శేషము.

అవతారిక.

అంధ్రనామశేష మనెడు నీనిఘంటువును రచించిన
అడిదము సూరయ యనెడు కవి తాను జేయఁబూనిన గ్రంథ
ము నిర్విఘ్న పరిసమాప్తి నొందుటకుఁగాను గృతినాయకుఁ
డగునీశ్వరుని సంబోధనదూపముగాఁ బ్రార్థించి, తదంకితముగా
గ్రంథనామపూర్వక ప్రతిజ్ఞను రెండుపద్యములచేతఁ జేయు
చున్నాఁడు. —

క. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ

రాగద్వేషాదిరహితః * రమ్యచరిత్రా

యోగిధ్యేయపదాంబుజ

భోగివలయ రామచంద్రః పురవరనిలయా.

1

టీ. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ = శోభాయుక్తరాలయన పార్వతీదేవిః
త్రియనాథా! రాగద్వేషాదిరహితః = రాగద్వేషాదిదోషములులేనివాఁడా! రమ్య
చరిత్రా = మనోహరమైనచరితములుగలవాఁడా! యోగిధ్యేయపదాంబుజ = నిష్ఠ
గలవారిచేధ్యానమునేయఁదగిన పాదారవిందములుగలవాఁడా! భోగివలయ =
సర్పములు హస్తకంకణములుగాఁగలవాఁడా! రామచంద్రపురవరనిలయా =
శ్రేష్ఠమైనరామచంద్రపురము నివాసముగాఁగలవాఁడా! (ఓపార్వతీశా!)

వ. అవధరింపుము.

టీ. నాచేయఁబోవు గ్రంథమును సావధానముననుగలవాఁడవై యాలకింపుము.

ఆ. ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని
కొన్ని తెలుఁగు మఱుఁగు లన్ని గూర్చి
యాంధ్రనామశేష మనుపేరఁ జెప్పిన
దీనిఁ జిత్తగింపు • దేవదేవ. 3

తా. దేవదేవా ! ఆంధ్రనామసంగ్రహమునఁ జెప్పకదిడిచిన కొన్ని తెలుఁగు కఠినపదములనుగూర్చి యాంధ్రనామశేష మనుపేరుతోఁ జెప్పఁబూనిరిని. దానిని మనఃపూర్వకముగా నాలకింపుము.

క. తఱి య జ్జడ నన సమయం
బుఱఁ డనఁగను సరకుసేయఁకుండె ననఁగ బే
ల్పొఱ పగు గణింపఁ డనుటకుఁ
(గరిచర్తాంబరత్రినేత్ర • గౌరీమిత్రా). 4

టీ. తఱి, అజ్జ, అడను - ఈ 3 ను సమయమునకుఁ బేరులు. ఊఱఁడు, సరకుసేయకుండెను - ఈ 2 ను లక్ష్యపెట్టఁదనుటకుఁ బేర్లు.

తే. పెంపునెందెను దామరతంపరయ్యెఁ
బ్రబలె నెగడెను గొనసాగె • బలిసె పెరిగె
ననఁగ రేకెత్తె ననఁగ బే • శ్మయ్యె వృద్ధి
బొందె ననుటకు (శేషాహిఁభూషితాంగ). 5

టీ. పెంపునెండె, తామరతంపరయ్యె, ప్రబలె, నెగడె, గొనసాగె, బలిసె, పెరిగె, రేకెత్తె - ఈ 7 యను వృద్ధిబొందె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. వేర్చి యర్చిలి మక్కువ • కూర్చి నెమ్మి
నెనరు గాదిలి గారాము • నెయ్య మింపు

ప్రేముడి యనుంగు ముద్దనఁ ♦ బ్రియమునకును
నామధేయంబు లయ్యెఁ (బిఁనాకపాణి).

6

టీ. పేర్తి, అర్తిలి, మక్కువ, కూర్తి, నెమ్మి, నెనరు, గాదిలి, గారాము-
రూ. గారము, నెయ్యము, ఇంపు, ప్రేముడి, అనుంగు, ముద్దు-ఈ ౧౩ ను
ప్రియమునకుఁ బేర్చు.

క. ఒనఁగూర్చె ననఁగ సమకూ

ర్చె ననఁగ వీల్పటిచె ననఁగఁ ♦ జేకూర్చెను నా
ననుకూలపటిచె ననుటకుఁ

దనరును నామంబు లై (సుఁధాకరమకుటా).

7

టీ. ఒనఁగూర్చెను, సమకూర్చెను, వీల్పటిచెను-రూ. వీలుపటిచెను.
చేకూర్చెను-ఈగి ను అనుకూలపటిచె ననుటకుఁ బేర్చు.

క. చరియించె ననుట కాఖ్యలు

తిరిగెను జెరలాడె ననఁగఁ ♦ ద్రిమ్మరె ననఁ గ్రు
మ్మరె ననఁగ మసలె ననఁగా
(బురదానవహరణ శేషఁభుజగాభరణా).

8

టీ. తిరిగి, చెరలాడె, ద్రిమ్మరె, క్రమ్మరె, మసలె-ఈ ౫ ను చరి
యించె ననుటకుఁ బేర్చు.

తే. ఆఱుమూఁడయ్యెఁ గచ్చువిచ్చయ్యె ననఁగ
బెడిసె బుసివోయె ననఁగను ♦ బెడియె ననఁగ
నాఖ్య లగుఁ గార్యవైకల్యఁ ♦ మయ్యె ననుట
(కంధకాసురహరణ రౌఁప్యద్రిశరణ).

9

టీ. ఆఱుమూఁడయ్యె, కచ్చువిచ్చయ్యె, బెడిసె, బుసివోయె, బెడియె-
ఈ ౫ ను కార్యముచెడె ననుటకుఁ బేర్చు.

క. అలజడి నెంజిలి పిమ్మట

సిలు గుత్తలపాటు వంత ♦ సేగి నెగుల్ గొం

దల మలమ టిపరు గోడు

మృలిక వనటఁ గుందు నా నమరు దుఃఖిభాఖ్యల్. 10

టీ. అలజడి, నెంజిలి, పిమ్మట, సిలుగు, ఉత్తలపాటు (ఉత్తలము + పాటు), వంత, సేగి, నెగులు, కొందలము, అలమట, అడరు, గోడు, ఉమ్మలిక-రూ. ఉమ్మలికము, వనట, కుందు-ఈగిని నుగిఖమునకుఁ జేర్చు.

క. అరిది వెఱుంగచ్చెరు వ

బ్బుర మబ్రం బనఁగ జిత్రమునకుం బేల్లొ

సరణికిఁ బేల్లగుఁ ద్రోవనఁ

నేరు వన దారి యన బాట ♦ తెన్నున (నభవా). 11

టీ. అరిది, వెఱుగు, అచ్చెరువు, అబ్బురిము, అబ్రము-ఈగిని చిత్రమునకుఁ జేర్చు. త్రోవ, తెరువు, దారి, బాట, తెన్ను-ఈగిని మార్గమునకుఁ జేర్చు.

తే. ఐదుపదిచేసె వెనుకముం నయ్యె బాణిఁగె

వీఁగె వెన్నిచ్చె వెనుకంజువేసె ననఁగ

నోహటించె ననంగఁ బేల్లొప్పచుండు

నాహవపరాఙ్ముఖుం డయ్యె ♦ ననుట (కభవ). 12

టీ. ఐదుపదిచేసె (ముందునకొకయదుగు పెట్టి యుద్ధమునెయనున్న వాడు జడిసి కాలు వెనుకఁజెట్టుట), వెనుకముందయ్యె, బాణిఁగె, వీఁగె, వెన్నిచ్చె = వీఁపుచూపెను, వెనుకంజువేసె (వెనుక + అంజు + వేసెను) = వెనుక దుగుపెట్టెను, నోహటించె - ఈ 2 ను యుద్ధమందు పరాఙ్ముఖుం డయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

తే. మోహరించెను దండెత్తె ♦ మొనసె దాడి

చేసె బోటొగ్గె గోల్తులు ♦ చేసె మాటు

కొనియె దళమెత్తె ననఁగ బే ♦ ల్లోనరుచుండ
నాహవోద్యోగ మొనరించె ♦ ననుట (కభవ).

13

టీ. మోహరించె, దండెత్తె, మొనసె, దాడిచేసి, పోట్లాడ్గ, కోల్లు
చేసి, మాటుకొనియె, దళమెత్తె - ఈ ౮ యు యుద్ధప్రయత్నముచేసెనను
టకుఁ బేర్లు.

తే. ఆహవోన్ముఖతకు నోలఁమాసగొనక
పిటుతివియ కీడఁబో కనఁ ♦ బేల్ల దనరు
నబ్బెసమొనరెచ్చె గఱచె నా ♦ నభ్యసించె
ననుట కభిధానములు (చంద్రఁమావతంస).

14

టీ. ఓలమాసగొనక, పిటుతివియక, ఈడఁబోక - అన నీ ౩ ఘ యుద్ధాభి
ముఖతకుఁ బేర్లు. అబ్బెసమొనరెచ్చె, గఱచె - ఈ ౨ ను అభ్యసించె ననుటకు
నామములు.

క. వేటొక టనఁ బైపె చ్చున
మాటట యిప్పుడి యనకా సఁమాహ్వయములు పెం
పారును వ స్త్వంతరమున
(కౌరగకేయూరసహితఁహత మారజితా).

15

టీ. వేటొకటి, పైపెచ్చు, మాటట, ఇప్పుడి - ఈ ౪ గను వ స్త్వంతరము
నకుఁ బేర్లు.

సీ. అఱడిపోయెను ♦ బీటువోయెను రి త్త
వోయెను వీసరఁవోయె ననఁగ
నుడివోయెఁ బొలివోయె ♦ సుడివోయె ననఁగను
వ్యర్థ మయ్యె నటంట ♦ కాఖ్య లయ్యెఁ
గడిమి బీరంబు మఁగంటిమి గం డన
విక్రమాహ్వయములై ♦ వెలయుచుండు

నాస్థాలన మొనర్చె ♦ ననుటకుఁ జటచె నా
 నప్పళించె ననంగ ♦ నాఖ్య లయ్యె
 తే. నొగివరుస యోలి సొరిది నా ♦ నోజ నాగఁ
 గ్రమమునకు నాఖ్యలయ్యెను ♦ (గాలకంట)
 కొఱ కొఱత తక్కువ వెలితి ♦ కొదవ కడను
 యనఁగ నూనంబునకు నాఖ్య ♦ లై తనర్పు.

16

టీ. ఆఱడిపోయె, బీటుపోయె, రిత్తపోయె, వీసరపోయె, ఊడిపోయె, సోలిపోయె, సుడిపోయె-ఈ 2 ను న్యర్థమయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు. కడిమి, బీరము, మగఁటిమి, గండు-ఈ 3 ను ను నిక్రమమునకుఁ బేర్లు. చటచె, అప్పళించె-ఈ 2 ను అరచేతిలో బాఁడె ననుటకుఁ బేర్లు. పిగి, వరుస, పిల్లిప్ర. అఖి.], సొరిది, పీజ-ఈ 3 ను క్రమమునకుఁ బేర్లు. కొఱ, కొఱత, తక్కువ, వెలితి, కొదవ, కడను-ఈ 5 ను ఊనమునకుఁ బేర్లు.

తే. నెట్టుకొనెఁ బాలుపడె నొడిగట్టె ననఁగఁ
 గడఁగెఁ దొడఁగెను జెలరేఁగెఁ ♦ గాలుద్రొక్కె
 గవినె గదిసె ననంగ నాఖ్యలయి యొప్పు
 నభిముఖుం డయ్యె ననుటకు ♦ (నగనివేళ).

17

టీ. నెట్టుకొనె, పాలుపడె, ఒడిగట్టె, కడఁగె, తొడఁగె, చెలరేగె, గాలుద్రొక్కె, కవినె, కదిసె-ఈ 7 యను అభిముఖుం డయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. అగపడకపోయె విచ్చుమొగ్గయ్యె ననఁగఁ
 గంటఁబడదయ్యెఁ బంచబంగాళమయ్యె
 ననంగ దృగఁగోచరం బయ్యె ♦ ననుటపేర్లు
 (శయఘటితశూల వైయాఘ్రచర్చచేల).

18

టీ. అగపడకపోయె, విచ్చుమొగ్గయ్యె, కంటఁబడదయ్యె, పంచబం
గాళమయ్యె-ఈ ౪ ను కంటికిఁ గనఁబడలేదనుటకుఁ బేర్లు.

క. వెలిచవి చీకటిత ప్పనఁ

బొలుపారఁగ జారభావమునకుం బే ల్మోఁ

బులు కనటు చిలు మనంగను

మలిన మనుట కాఖ్యి లయ్యె ♦ (మనసిజదమనా). 19

టీ. వెలిచవి, చీకటితప్ప-ఈ ౨ ను జారభావమునకుఁ బేర్లు. పులు,
కనటు, చిలుము-ఈ 3 ను మలినమనుటకుఁ బేర్లు.

ఆ. వింగడం బనంగ ♦ విపరీత మగు నుక్కి

పం బనఁగను గుత్తితంబు పరఁగు

నాఖ్యి యగుచుఁ దనరు ♦ నామని యనఁగను

మదమునకును (జంద్రమగికలాప). 20

టీ. వింగడము-ఈ ౧ యు విపరీతమునకుఁ బేరు. ఉక్కి-వము-ఈ ౧
యు గుత్తితమునకుఁ బేరు. ఆము-ఈ ౧ యు మదమునకుఁ బేరు.

క. ఎల యండ్రు తరుణ మనుటకు

గొల యన దురితంబు పేరు ♦ కుడియెడమ లనన్

వలపలదాపల లనఁగను

బొలుపుగ నపసవ్యసవ్యములకుం బే ల్మో. 21

టీ. ఎల-ఈ ౧ యు తరుణమునకుఁ బేరు. కొల-ఈ ౧ యు దురిత
మునకుఁ బేరు. కుడియెడమలు, వలపలదాపలలు-ఈ ౨ ను క్రమముగా ద.
క్షిణవామభాగములకుఁ బేర్లు.

క. తగు నాధత్యము పేర్లై

పొగ రన నా మనఁగఁ ద్రుళ్లు ♦ పోతర మనఁగా

నెగడును భయంబుపేల్చె

బెగడు దిగులు వెఱపు జంకు ♦ బీ తలు కనంగన్. 22

టీ. పొగరు, ఆము, త్రుళ్ళు, పోతరము-ఈ ౪ ను గర్వమునకుఁ బేరులు. బెగడు, దిగులు, వెఱపు, జంకు, బీతు, అలుకు-ఈ ౬ ను భయమునకుఁ బేరులు.

క. అరి యనఁ గప్పం బనఁగాఁ

గరమునకుం బెళ్లు కాఁగు ♦ కడవ పనఁటి నాఁ

బరఁగు ఘటాఖ్యలు (నమితా

మరవకానినికాయ భూతిమండితకాయా). 23

టీ. అరి, కప్పము-ఈ ౨ ను పన్నుకుఁ బేర్లు. కాఁగు, కడవ, పనఁటి-రూ. పండి-ఈ ౩ ను ఘటమునకుఁ బేర్లు.

క. అలరుచుండును గొండ్లి రం ♦ తనఁగఁ గేళి

హాని కాఖ్యలు చేటు కీ ♦ డఱ యనంగ

హెచ్చరిక హాళి సంతసం ♦ బెలమి వేడ్క

యనంగ నానందమున కాఖ్య ♦ లై తనర్పు. 24

టీ. గొండ్లి, రంతు - ఈ ౨ ను కేళికఁ బేర్లు. చేటు, కీడు, అఱ-ఈ ౩ ను హానికఁ బేరులు. హెచ్చరిక, హాళి, సంతసము, [ప్రకృతి. సంతోషము.] ఎలమి, వేడ్క-రూ. వేడుక-ఈ ౪ ను ఆనందమునకుఁ పేర్లు.

క. సాహిణ మనఁ బొగా యన

వాహాగారంబునకును ♦ వర్తిలుఁ బేల్చె

వ్యాహమున కాఖ్య లయ్యెను

మోహర మన నొడ్డనంగ ♦ మొగ్గర మనంగన్. 25

టీ. సాహిణము, పాగా-ఈ ౨ ను హయమునకుఁ బేరులు. మోహరము, ఒడ్డు, మొగ్గరము-ఈ ౩ ను వ్యూహమునకుఁ బేరులు.

క. ఒనరించె ననంగఁ గావిం

చె ననంగను సలిపె ననంగఁ ♦ జేసె ననంగాఁ
జను నాచరించె ననుటకుఁ

(గనకాచలచాప చంద్రఁ ఖండకలాపా). 26

టీ. ఒనరించె, కావించె, సలిపె, చేసె-ఈ ౪ ను ఆచరించె ననుటకు నామములు.

తే. చీకువా లిరు లనంగను ♦ జీకటి యనఁ

దిమిరమునకు నభిఖ్య లై ♦ తేజరిల్లు

నాఖ్య లై తనరారు నుఁపాయమునకు

సుఖ వనంగ వెర వనంగను ♦ సూటి యనంగ. 27

టీ. చీకువాలు, ఇరులు (ఏకవచన.), చీకటి-ఈ ౩ ను అంధకారమునకుఁ బేరులు. సుఖపు, వెరపు, సూటి-ఈ ౩ను ఉపాయమునకుఁ బేరులు.

తే. చేరువయ్యెను డాసెను ♦ దారసిల్లె

ననంగ సన్నిహితం బొట ♦ కాఖ్య లయ్యె

స్థూల మనుటకుఁ బేళ్లగుఁ ♦ దోర మనంగఁ

గడిచి వలుచుద యనంగను ♦ (గాలకంత). 28

టీ. చేరువయ్యె, డాసె-రూ. దాసె, తారసిల్లె-ఈ ౩ ను సమీపించె ననుటకుఁ బేరులు. దోరము, కడిచి, వలుచుద-ఈ ౩ను స్థూలమనుటకుఁ బేర్లు.

తే. వాడె గనుగందె ననంగుఁబొలొడె ననంగ

విన్నవోయె ననంగను ♦ జిన్నవోయె

ననంగఁ బేళ్లగు నివి ఖిన్నుఁ ♦ డయ్యె ననుట

(కంధకాసురహరణ రౌఁప్యాద్రిశరణ). 29

టీ. వాడె, కసుగండె, పుయిలోడె, విన్నవోయె, చిన్నవోయె-ఈ గ ను భిన్నుడయ్యె ననుటకుఁ బేరులు.

క. గరువము మురిపం బనంగను

బరంగు గర్వంబు పేళ్లు ♦ భటనామము లొం

టరి లెంక బం టనంగను

(బురదానవహరణ శేష♦భుజగాభరణా).

30

టీ. గరువము, మురిపము-ఈలను గర్వమునకు నామములు. ఓంటరి, లెంక, బంటు [భటశబ్దభవము.]-ఈ 3 ను భటునిపేర్లు.

క. అరదంబు లే రనంగను

బరంగు రథంబునకుఁ బేళ్లు ♦ వరి యన్నను గా

లరు లనఁ బదాతిసంహతి

(పురదానవహరణ శేష♦భుజగాభరణా).

31

టీ. అరదము, [రథశబ్దభవము.] తేరు-ఈలను రథమునకునామములు. వరి, కాలరులు-ఈ 2 ను కాల్యలమునకు నామములు.

క. సందియ మన ననుమాన మ

నం దనరును సంశయంబునకు పేళ్లు గో

బృందాహ్వయంబు లలరును

మం దనఁ గోన యనఁ (జంద్ర♦మగినిండధ గా).

32

టీ. సందియము, [సం దేహశబ్దభవము.] అనుమానము-ఈలను సంశయ మునకుఁ బేళ్లు. మంద, గోన-ఈలను గోనమూహమునకుఁ బేర్లు.

క. మొన వాఁగు దండు దళ మనఁ

దనరున్ సై న్యంబుపేళ్లు ♦ దళవాయి యనన్

మొనకాఁ డనంగఁ బడవా

లనంగన్ నేనాధిపతికి ♦ నాఖ్యలు వొలుచున్. 33

టీ. మొన, వాఁగు, దండు, దళము-ఈరను నైన్యమునకుఁ బేర్లు. దళ వాయి, మొనకాఁడు, పడవాలు-ఈ 3 ను నేనాధిపతికిఁ బేర్లు.

తే. మైకొనియె నియ్యకొనె నొడంబడియె నొప్పె

ననంగ నంగీకరించుట ♦ కాఖ్య లయ్యె

సంఘటించుట కాఖ్య లై ♦ జానుమీఱుఁ

జెరివెఁ దుటిమెను గీల్కొల్పె ♦ జెక్కె ననంగ. 34

టీ. మైకొనియె, ఇయ్యకొనె, ఒడంబడె, ఒప్పె-ఈరను అంగీకరించె ననుటకుఁ బేర్లు. చెరివె, తుటిమె, కీల్కొల్పె, చెక్కె-ఈ 4 ను సంఘ టించె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. దిట్టపడియె ముక్కాఁకలుదీరె ననంగ

నాటిలేతె ననం గడిదేతె ననంగ

గసిమసంగె ననంగ నాఖ్యలు దనర్పు

నిపుణుఁ డయ్యె నటంటకుఁ ♦ (ద్రిపురవైరి). 35

టీ. దిట్టపడియె, ముక్కాఁకలుదీరె, ఆటిలేతె, గడిదేతె, కసిమ సంగె-ఈ 5 ను నిపుణుఁడయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. తడవు వడి కా రనంగా

నడరుం గాలంబు శిథిల ♦ మయ్యె ననుట యా

విడె వీడె నూడె విచ్చెను

సడలె నురలె వదలె బ్రదిలె ♦ జాతె ననంగన్. 36

టీ. తడవు, వడి, కారు - ఈ 3ను కాలమునకుఁ బేర్లు. విడె, వీడె, ఊడె, విచ్చె, సడలె, ఉరలె, వదలె, బ్రదిలె, జాతె-ఈ 9 యు శిథిల మయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. మది డెంద ముల్ల మెద యన

హృదయంబున కాఖ్య లయ్యె ♦ నీఱం బనఁగాఁ
బొదరి ల్లనఁగ నికుంజము

(సదయాంతరికరణ తరుణ ♦ చంద్రాభరణా). 37

టీ. మది, [ప్ర. మతి.] డెందము, ఉల్లము, ఎద-ఈరను హృదయము
నకుఁ బేరులు. ఈము, బొదరిల్లు [బొద+ఇల్లు-రేఫాదేశము.] - ఈ_అను
నికుంజముపేరులు.

క. తెగ దినుసు తోయ మనఁగను

నెగడుఁ బ్రకారంబునకును ♦ నెఱి నామము లై
మెగ మనఁగ మెక మనఁగను

మృగమునకు నభిఖ్యలయ్యె ♦ (మేరుశంకాసా). 38

టీ. తెగ, దినుసు, తోయము-ఈ_3ను ప్రకారమునకు నామములు. మె
గము, మెకము - [ఈ_రెండును మృగశబ్దభేదములు.] ఈ_అను మృగమునకుఁ
పేరులు.

క. ఎడ దవ్వు కెళ వనఁగా

నడరుకా దూరంబునకు సమాఖ్యలు నలి నాఁ
బొడి నుగ్గు తుమురు నురు మన

బెడఁగదరుం జూర్ణమునకుఁ ♦ బేత్తై (శంఖా). 39

టీ. ఎడ, దవ్వు, కెళవు-ఈ_3ను దూరమునకుఁ పేరులు. నలి, బొడి,
నుగ్గు, తుమురు, నుముము-ఈ_4ను చూర్ణమునకుఁ పేరులు.

క. ప్రేరేచెను బురికొలిపెను

దారిచె ననఁ జోదనకును ♦ దగు నాఖ్యలు పెం

పారును జంబూద్వీపము

నేరెడుదీవి తొలుదీ వఁనెడునామములన్.

40

టీ. ప్రేరేచెను, పురికొలిపెను, తారిచెను-ఈ 3ను ప్రేరణచేసెననుటకుఁ
బేరులు. నేరెడుదీవి=నేరెడుచెట్టుగలద్వీపము, తొలుదీవి = మొదటిద్వీపము-
ఈ 2ను జంబూద్వీపమునకుఁ బేరులు.

క. తొలఁగెం బాసె ననంగ

నలరున్ విముఖతకుఁ బ్రాప్త మయ్యె ననుటవే

శ్లలమె నొదవె దక్కొనియెను

నెలకొనియెన్ జెందె ననంగ నెక్కొనియె ననన్.

41

టీ. తొలఁగెను, పాసెను-ఈ 2ను దూరముగాఁబోవుటకుపేరులు. అల
మె, ఒదవె, దక్కొనియె, నెలకొనియె, చెందె, నెక్కొనియె-ఈ 6ను లభిం
చె ననుటకుఁ బేరులు.

క. వెనుకఁ దరువాతఁ బిమ్మట

ననఁగా నంతట ననంగ నంత ననంగాఁ

దనరుం బశ్చాద్ధము

(కనకాచలచాప చంద్రఖండకలాపా).

42

టీ. వెనుకన్, తరువాతన్, పిమ్మటన్, అంతటన్, అంతన్-ఈ 5ను అనం
తర మనుటకుఁ బేరులు.

క. పల్లఱపులు రజ్జు లనం

ప్రల్లదము లనంగ వ్యర్థభాషణములకున్

బేల్తై వర్తిలు నోలిగ

(నుల్లోకజయ్యాభిసరణ యురగాభరణా).

43

టీ. పల్లఱపులు, రజ్జులు, ప్రల్లదములు - ఈ 3ను పనికిమాలినమాటలకుఁ
బేరులు.

క. కై నేఁ తలంకరించుట

బేసి యనన్ విషమమునకుఁ ♦ బేరై వెలయున్

నేసలు దీవనఁబ్రా లన

భాసిలు మంత్రాక్షతలకుఁ ♦ బర్యాయములై.

44

టీ. కై నేఁత, [కై + చేత]-ఈగ యు అలంకరించుట. బేసి = సతీకాని సంఖ్య. నేసలు, దీవనఁబ్రా-ఈను మంత్రాక్షతలకు నామములు.

క. కో రనఁ బా లన నంశం

బేఱన వాఁక యన నదికి ♦ నెసఁగును బేల్లై

నీరాజనంబుపే శ్శగు

నారతి నివ్వాలి యనఁగ ♦ (నంగజదమనా).

45

టీ. కోరు, పాలు - ఈ ౨ ను భాగమునకు నామములు. విఱు, వాఁక- ఈ ౨ ను నదికి నామములు. ఆరతి [ప్ర. హరితి.], నివ్వాలి - ఈ ౨ ను. నీరాజనమునకు నామములు.

ఆ. మొఱవవోయె ననఁగ ♦ మొద్దువోయె ననంగఁ

గుంత మయ్యె ననుటకుం దనర్పు

శాతమునకు నాఖ్యి ♦ లై తనరారును

జుఱుకు వాఁడి తెగువ ♦ కఱ కనంగ.

46

టీ. మొఱవవోయె [మొఱవ+పోయె], మొద్దువోయె [మొద్దు + పోయె]-ఈ ౨ ను పదునులేనివయ్యెననుటకుఁ బేరులు. చుఱుకు, వాఁడి, తెగువ, కఱకు-ఈ ౪ ను పదునుకుఁ బేరులు.

సీ. యామికులకు నాఖ్యి ♦ లై ప్రవర్తిలుచుండు

నారెకు లనఁగఁ దలారు లనఁగఁ

గల్గెంబు వాగె నాఁగను ఖలీనంబుపే

శ్శలరు దంతంబుపే ♦ రౌ డనంగఁ

దఱిసి నా ముదురు నాఁ ♦ దరుణేతరం బంట

యిం చనఁ జెఱి కన ♦ నిక్షు వలరు

నవ్వుం బొనర్చె నంటకు నాహ్వాయము లయ్యె

బోకార్చె ననఁగఁ గోల్పుచ్చె ననఁగఁ

తే. గుదె యనఁగ దు డ్దనంగను ♦ గదకుఁబేల్లు

ఇవ మనఁగ మం చనంగను ♦ హిమముపేల్లు

కాన యన నడవి యనంగఁ ♦ గాననంబు

షడ్ధకుండు తోడియల్లుండు ♦ జగిలెఁ డనఁగ.

47

టీ. ఆరెకులు, తలారులు-ఈ ౨ ను తలవర్ణ కుఁబేరులు. కల్లెము, వాగె - ఈ ౨ ను ఖలీనమునకుఁ బేరులు. ఔడు-రూ. అవుడు - ఈ ౧ యు దంత ముపేరు. తఱిసి, ముదురు-ఈ ౨ను లేతది కానిదానికి నామములు. ఇంచు, [ప్రకృతి. ఇత్తువు.]చెఱుకు-ఈ ౨ ను ఇత్తువునకు నామములు. బోకార్చె, గోల్పుచ్చె-రూ. గోల్పుచ్చె-ఈ ౨ ను నవ్వుముచేసె ననుటకుఁ బేరులు. గు దె, దుడ్డు-ఈ ౨ ను గదకుఁ బేరులు. ఇవము, [హిమముప్రకృతి.] మంచు- ఈ ౨ ను హిమమునకుఁ బేరులు. కాన, [ప్ర. కాననము.] ఆడవి [ప్ర. ఆట వి.]-ఈ ౨ ను అరణ్యమునకుఁ బేరులు. తోడియల్లుండు, జగిలెండు - ఈ ౨ ను షడ్ధకునికిఁ బేర్లు.

క. తేనియ యన జున్నన నభి

ధానంబులు మధువునకును ♦ దనరం బేల్లె

పానకము చెఱుకుపా లనఁ

గా నిక్షురసంబునకును ♦ (గంలేకాలా).

48

టీ. తేనియ, జున్న-ఈ ౨ ను మధువునకుఁ బేర్లు. పానకము, చెఱుకుపా లు-ఈ ౨ ను చెఱుకురసమునకు నామములు.

క. ఉడిగెను జాలించెను నా
నడరు విరామం బొనర్చె ♦ ననుటకుఁ బేర్చె
తోడఁదం బశ్చాద్భాగము
పెడ యనఁగా వెనుక యనఁగఁ ♦ బిఱుందు యనంగన్.

టీ. ఉడిగెను, చాలించెను-ఈ ౨ను విరమించెనుటకుఁ బేర్చె. పెడ, వెనుక, పిఱుందు - ఈ 3 ను పశ్చాద్భాగమునకుఁ బేర్చులు.

క. విడుమర యన విడుదల యన
గడముట్టుట యనఁగ శాంతిగనుటకుఁ బేర్చె
నెడ వంక చక్కి చోటన
నడరు స్థలంబునకు నాఖ్య ♦ లై (శిలికంఠా). 50

టీ. విడుమర, విడుదల, గడముట్టుట-ఈ 3 ను శాంతిగనుటకుఁ బేర్చులు. ఎడ, వంక, చక్కి, చోటు - ఈ ౪ ను స్థలమునకుఁ బేర్చులు.

క. చనుఁ గ్రుద్ధుఁ డయ్యె ననుటకుఁ
గినిసెఁ గనలె నలిగెఁ గోపఁగించె ననంగా
దనరు మర్తములకుఁ బే
ల్లనువు లనఁగ నెఱుకు లనఁగ ♦ నాయము లనంగన్. 51

టీ. కినిసె, కనలె, అలిగె, కోపఁగించె-ఈ ౪ ను క్రుద్ధుఁడయ్యెననుటకుఁ బేర్చులు. అనువులు, నెఱుకులు, ఆయములు - ఈ 3 ను మర్తములకు నామములు.

ఆ. పరఁగుఁ బేళ్లు కార్యఁకరునకుఁ బార్పతై
కాఁ డనంగ మణివఁకాఁ డనంగఁ
దేజరిల్లుచుండు ♦ దేవేరి దొరసాని
రాణి యనెడువేళ్ల ♦ రాజపత్ని.

టీ. పార్వతైకాండు, మణిపకాండు - ఈ ౨ ను కార్త్యకురునకు నామము.
లు. దేవేరి, దొరసాని, రాణి - ఈ ౩ ను రాజపత్ని పేరులు.

క. మ్రింగె నన గ్రుక్కగొనియె న
నంగకా దగుఁ గబళనం బొనరెన్ ననుటకుఁ
బ్రుంగె మునింగె ననంగ (న
నంగహారా) మగ్నమయ్యె ♦ ననుటకుఁ బేల్లె. 53

టీ. మ్రింగె, గ్రుక్కగొనియె - ఈ ౨ ను కబళనముఁ జేసెననుటకుఁ బేరు
లు. బ్రుంగె, మునింగె - ఈ ౨ ను మగ్నమయ్యెననుటకుఁ జేరులు.

సీ. ఆఖ్యలై తనరు ధానాగారమునకు ను
గ్రాణం బనంగ బొక్కస మనంగ
నాస్థానమండపాహ్వాయము లై తనరు హ
జారం బనంగ మోసల యనంగ
దయకు నీరెం డభిధానంబు లయ్యెను
గనికర మనంగ నక్కటిక మనంగ
బాల్యస్థనకుఁ బేల్లె ♦ బరిధవిల్లును బిన్న
వాఁ డన గొండికవాఁ డనంగ

తే. సంధ్య కాఖ్యలు మునిమాపు ♦ సంజ యనంగఁ
జూద మన నెత్త మనంగ దురొదరంబు
జడి యనంగ వాన యనంగ వర్షంబుపేల్లె
నోలి యుంకువ యన శుల్క ♦ మొప్పు (నభవ). 54

టీ. ఉగ్రాణము, బొక్కసము - ఈ ౨ ను ధనముంచెడిగృహమునకుఁ జేరు
లు. హజారము - రూ. హజారము, మోసల - ఈ ౨ ను ఆస్థానమండపమునకుఁ
చేరులు. కనికరము, అక్కటికము - ఈ ౨ ను దయకుఁ జేరులు. పిన్నవాఁడు,

కొండికవాడు - ఈ అను బాల్యస్థునకుఁ జేరులు. మునిమాపు, సంజ - ఈ అ సంధ్యాకాలముపేర్లు. జూదము, [ప్రకృతి, ద్యౌతము.] నెత్తము-ఈ అను ద్యౌతమునకు నామములు. జడి, వాన - ఈ అను వర్షమునకుఁజేర్లు. ఓలి, ఉంకువ-ఈ అను శుక్లమునకుఁ జేరులు.

స్త్రీ. పయ్యెద యనంగను ♦ పైఁట యనంగ సం
వ్యానంబునకు నాఖ్య ♦ లై తనర్పు
నొక్కపెట్ట ననంగ ♦ నువ్వెత్తుగ ననంగ
యుగపత్పదంబున ♦ కొప్పుఁ బేళ్ళు
కవట లనం బాచిక లనంగ నక్షముల్
బన్న మొచ్చె మనంగఁ ♦ బరిభవంబు
వ్యాపార మగు చెయ్య ♦ మనఁ జెయ్యి యనంగను
గన్ననఁ గీలనఁ ♦ గపటచేష్ట
తే. కందుకము బంతి చెం డనంగను దనర్పు
నటవటలు చిద్రుప లన ఖండహ్వయములు
కాంచువడియంబు లనంగను ♦ కైరవ ళ్ల
నంగ ఖాదిరఘటిక (లనంగదమన).

55

టీ. పయ్యెద, పైఁట-ఈ అను ఉత్తరీయమునకు పేర్లు. ఒక్కపెట్ట, ఉవ్వెత్తుగ-ఈ అను ఒకసారిగ ననుటకుఁ జేర్లు. కవటలు, పాచికలు-ఈ అను ఆక్షములకుఁ జేరులు. బన్నము, [ప్రకృతి. భంగము.] ఒచ్చెము - ఈ అను తిరస్కారమునకుఁ జేర్లు. చెయ్యము, చెయ్యి-ఈ అను వ్యాపారమునకుఁ జేర్లు. కన్న, కీలు-ఈ అను కపటచేష్టకుఁ జేర్లు. బంతి, చెండు-ఈ అను కందుకమునకుఁ జేర్లు. అటవటలు, చిద్రుపలు-ఈ అను ఖండములకుఁ జేర్లు. కాంచువడియములు, కైరవఱ్ఱ-ఈ అను ఖాదిరఘటికలకుఁ జేర్లు.

సీ. మాగాని రాజ్యంబు ♦ మణిప ముద్యోగంబు
 చిట్టలు చిత్రముల్ ♦ చిలుకు శరము
 ఎత్తికోలు ప్రయత్న ♦ మీలువు మానంబు
 బారి యనంగ నుపద్రవంబు
 విన్నను వనంగఁ బ్రావీణ్యం బెల్లప్పును
 దార్కాణ మనంగ నిదర్శనంబు
 నిట్టపంట యనంగ ♦ నిష్కారణం బంట
 బాసనం బనంగ మహానసంబు

తే. నామ మేకాంతమునకు మంతన మనంగ
 నంతిపుర మన శుద్ధాంత ♦ మలరుచుండు
 నుదిరి యనఁ దప్తకాంచన ♦ మొప్పుచుండు
 దివురుట యభిలషించుట ♦ (దేవదేవ).

56

టీ. మాగాని=దేశము, మణిపము=ఉద్యోగము, చిట్ట=ఆశ్చర్యము, చిలుకు=బాణము, ఎత్తికోలు=ప్రయత్నము, ఈలువు=అభిమానము, బారి=ఉపద్రవము, విన్ననువు = ప్రావీణ్యము, లేక నేర్పు, దార్కాణము = నిదర్శనము, నిట్టపంట=నిష్కారణము, బాసనము=వంటయిల్లు, మంతనము = ఏకాంతము, అంతిపురము = అంతఃపురము, ఉదిరి = ఆవరంజి, తివురుట=కోరుట.

సీ. బిట్టు గట్టనఁ బెల్లు ♦ పెద్దయుఁ దద్దయు
 నురవడి పరువడి ♦ యుద్ధవిడియు
 బనివడి పదపడి ♦ బలువిడి తలకొని
 నెట్టన యెంతేని ♦ నెఱి గరంబు
 లలి వార కేడ్డెఱ ♦ పెలుచ వావిరి యన
 నటిముఱి యనఁ బొరి ♦ బొరి యనంగఁ

గడుజాల మిగులంగ ♦ గాటం బనంగ న
 త్యంతముగ ననుట ♦ కాఖ్య లయ్యె
 తే. నుడుకు నెక వెట్ట వేడిమి ♦ యుబ్బ యావి
 యుక్క- యన నొప్పు నామంబు ♦ లుష్టమునకుఁ
 దాల్చి యోరిమి నైరణ ♦ తాళుకొంట
 నైచు టోర్పుట యనంగను ♦ టొంటిపేళ్లు. 57

టీ. బిట్టు, గట్టి, పెల్లు, పెద్దయు, తద్దయు, ఉరవడి, పరువడి, ఉద్దవిడి-
 పా. ఉద్దవిడి, పనివడి, పవవడి, బలువిడి, తలకొని, నెట్టన, ఎంతేని, నెటి,
 కరము, లలి, వారక, ఏ దైత, పెలుచ, హారి, అతిముటి, పొరిపొరి, కడు,
 చాల, మిగుల, గాటము - ఈ ౨౭ ను ఆత్యంతమనుటకుఁ జేరులు. ఉడు
 కు, నెక, వెట్ట, వేడిమి, ఉబ్బ, ఆవి, ఉక్క-ఈ ౭ ను ఉష్ణమునకుఁజేరు
 లు. తాల్చి-రూ. తాలిమి, పీరిమి, నైరణ, తాళుకొంట, నైచుట, పీర్పు
 ట-ఈ ౬ ను టొంటికిఁ జేర్లు.

తే. పెద్దనిద్దురఁ జెందించె ♦ బిలుకుమార్చె
 గీటణంచెను గుదెతాల్పువీటి కనిచె
 గూలిచెను రూపుమాపెను ♦ నేలంగలిపె
 ననంగ హతిచేసె ననుట కాఖ్యలు దనర్పు. 58

టీ. పెద్దనిద్దురఁజెందించె, విలుకుమార్చె, గీటణంచె, గుదెతాల్పువీటి
 కనిచె=యమపురికిఁ బంపెను. కూలిచె, రూపుమాపె, నేలంగలిపె-ఈ ౭ ను
 చంపె ననుటకుఁ జేర్లు.

క. పరిచూర్ణ మయ్యె ననుటకు
 వరుసన్ నామంబు లగుచు ♦ వర్తిలుచుండున్
 దులుమయ్యెన్ బరుమయ్యెన్
 నులుమయ్యెన్ బిండియయ్యె ♦ నుగ్గయ్యె ననన్. 59

టీ. తుఱుమయ్యె, పరుమయ్యె, నుఱుమయ్యె, పిండియయ్యె, నుగ్గయ్యె-ఈ ౫ ను చూర్ణమయ్యె ననుటకు నామములు.

క. కునికె నిదురించె గూర్కెను

గనుమోడ్చె ననంగ నిద్రగనుటకుఁ బేల్చె

గనువిచ్చె ననంగ మేల్కనె

ననంగఁ బ్రబోధంబు నొందె ♦ ననుటకుఁ బేల్చె. 60

టీ. కునికె, నిదురించె, గూర్కెను, కనుమోడ్చెను-ఈరనునిద్రవోయె ననుటకుఁ బేర్లు. కనువిచ్చె, మేల్కనె-ఈనను నిద్రలేచె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. దులిచె వదలించె నూడ్చెను

దొలగించె బాపె ననంగ ♦ ద్రోచె ననంగా

వెలికొత్తె ననంగ బేల్చె

యలరుక విఘటనమొనర్చె ♦ ననుటకు (శర్వా). 61

టీ. దులిచె, వదలించె, ఊడ్చె, దొలగించె, పాపె, ద్రోచె, వెలికొత్తె-ఈ ౭ ను విఘటనమొనర్చె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. పొలయలుక యనంగ నెయ్యపు

టలుక యనం బ్రణయకలహ ♦ మలరాకుఁ గుచం

బుల కొప్ప నామములు గు

బ్బ లనంగాఁ జన్ను లనంగఁ ♦ బాలిం డ్లనంగన్. 62

టీ. పొలయలుక, నెయ్యపుటలుక [నెయ్యము+అలుక-నెయ్యపు+అలుక-నెయ్యపుటలుక.]-ఈనను ప్రణయకలహమునకు నామములు. గుబ్బలు, చన్నులు, పాలిండ్లు=[పాలు+ఇండ్లు] పాలుండుచోట్లు-ఈ ౩ ను కుచములకు నామములు.

తే. చౌటిమున్నీ రనంగ నుప్పసంధ్ర మనంగ

రాజిలుచు నుండు లవణవాఁరాశివేల్చె

కాలు వన బట్టె యనంగను ♦ జా లనంగఁ
గుల్య కభిధాన మై పొల్పుఁ ♦ (గుధరనిలయ). 63

టీ. చౌటిమన్నీరు, ఉప్పునముద్రము - ఈ ౨ ను లవణనముద్రము పేరులు. కాలువ-రూ. కాల్వ, బట్టె, జాలు-ఈ 3 ను కుల్యకు నామములు.

తే. పెల్లగించెను బెకలించె ♦ బెటికె ననంగ
నాఖ్య లుత్పాటన మొనర్చె ♦ ననుట కలరు
నాహ్వయంబులు ఛేదించె ♦ ననుట కయ్యెఁ
జించె నన వ్రచ్చె నన వ్రక్క-లించె ననంగ. 64

టీ. పెల్లగించె, పెకలించె, పెటికె-ఈ 3 ను ఉత్పాటన మొనర్చె ననుటకు బేరులు. చించె, వ్రచ్చె, వ్రక్క-లించె-ఈ 3 ను ఛేదించె ననుటకు నామములు.

తే. కనుమొఱుగె నేమటించె నాఁగను నిగూఢఁ
వర్తన మొనర్చె ననుట కాహ్వయము లడరు
మొయి లన మొగు శ్లనంగను ♦ మొనయు మబ్బు
లన ఘనంబుల కాఖ్యలై ♦ (యభ్రకేశ). 65

టీ. కనుమొఱుగె, ఏమటించె-ఈ ౨ ను నిగూఢవర్తనముచేసె ననుటకు బేర్లు. మొయిలు, మొగళ్లు, మబ్బులు-ఈ 3 ను మేఘములకు నామములు.

క. పగ అనంగ మార్తు రనంగను
పగవాం ద్రున బగతు రనంగఁ ♦ బరిపంథికి బే
శ్లగు మెగ మనంగ మెక మన
మృగమునకు నభిఖ్య లయ్యె ♦ (మేరుశరాసా). 66

టీ. పగలు, మార్తురు, పగవాండు, పగతురు-ఈ ౪ ను విరోధికి నామములు. మెగము, మెకము-ఈ ౨ ను మృగమునకు బేర్లు.

తే. ఇంకె నడుగంటె వట్టె నా • నివిరె ననగ
నిర్జలం బయ్యె ననుటకు • నెగడుఁ బేళ్లు
నిండెఁ గ్రీక్కిఱిసె ననఁ బూర్ణించె ననుట
కాఖ్యలై తనరారు (సుధాంశుమకుట).

67

టీ. ఇంకె, అడుగంటె, వట్టె, ఇవిరె-ఈ ౪ ను నిర్జలమయ్యె నను
టకు నామములు. నిండె, గ్రీక్కిఱిసె-ఈను పూర్ణించె ననుటకుఁ బేరులు.

తే. వెచ్చు పెరిగె ననం బురివిచ్చె మీతె
నన విజృంభించె ననుటకు • నాఖ్య లయ్యెఁ
దిండికాఁ డనఁ దిండిడు • తిండిపో త
నంగ భక్షకునకును దానర్చుఁ బేళ్లు.

68

టీ. వెచ్చు పెరిగె, పురివిచ్చె, మీతె-ఈ 3 ను విజృంభించె ననుటకు
నామములు. తిండికాడు, తిండిడు, తిండిపోతు-ఈ 3 ను భక్షకునిపేర్లు.

క. పెనఁగొనె గిఱిగొనియెను వల

గొనియె మెలిగొనియెఁ జుట్టుగొనె సుడిగొనె నాఁ
గను నులిగొనె నన నాఖ్య ల

గును వలయిత మయ్యె ననుటకును (శిలికంతా).

69

టీ. పెనఁగొనె, గిఱిగొనె, వలగొనె, మెలిగొనె, చుట్టుగొనె, సుడి
గొనె, నులిగొనె-ఈ 6 ను వలయితమయ్యె ననుటకుఁ బేరులు.

సీ. మొగరా లన స్తంభములు చిట్టకము దంభ
మెరగలి వనవహ్ని • యెడై మూర్ఖుఁ
డుడుగర యుపహార • మూఱుట విశ్రాంతి
మొద లని యనఁగను • మూల మనుట

తలు లన తళులు చింద మనంగ శంఖంబు

తలు టనంగఁ గళాభిధాన మయ్యె

దమ టనఁ గీల పదం బగు మె ట్టన

గాయకులకుఁ బేరు • గాణ లనఁగ

తే. మృత్యువునకును బే రయ్యె • మిత్తి యనఁగ

మకుటమున కాఖ్య లగు బొమిడిక మనంగ

నోముట యనఁగఁ బోషించు • టూడిగంబు

సేవ కభిధానమై యొప్పు • (శేషభూష).

70

టీ. మొగరాలు=స్తంభము, చిట్టకము=నంభము, మిష, ఎరవలి-పా.

ఎరగలి=కాటుచిచ్చు, ఎడ్డె=మూర్ఖుఁడు, ఉడుగర=కానుక, ఊట, విడు

మర, మొదలు = మూలము, తలులు=చుడతలు, చిందము=శంఖము, తలు

టు=జాటి, చబుకు, తమట = నిప్పుమంట, మెట్ట=పాదము, గాణ=గాయ

కుఁడు, మిత్తిప్ర. మృత్యువు]=చావు, బొమిడికము=కిరీటము, ఓముట=

పోషించుట, ఊడిగము=సేవ.

సీ. ఎట్టకేల కనంగ • నెనయును సక్పదర్థ

మఖిలం బటంటకు • నంతవట్టు

ఏకాకి యొక్క ట • నేసులు పలువురు

వేనవేల్ పెక్కండ్లు • వేవు రనఁగ

నలరు నోచేదర్థ • మై కానినాఁ డన

నేతాదృశులె యంట • కిట్టివారె

మిన్నక యారక • యన్నఁ దూళ్ళిమర్థ

మనుసరించి యటంట • కగును దొట్టి

తే. యొంఁదొకఁ డనంగ మఱియు వేఱొకఁడు లాఁతి

వాఁడు పెరివాఁడు దక్కినవాఁ డనంగ

నన్యునకు నాఖ్య లగుచుఁ బెంపారుచుండు

(శయఘటితశూల వైయాఘ్రచర్తచేల).

71

టీ. ఎట్టకేలకు=ఒకానొకప్పుడు, అంతవట్టు=అఖిలమును, ఎక్కటి=ఏ
కాకి, పలువురు, వేనవేలు, పెక్కండ్లు, వేవురు-ఈ ౪ ను అనేకులు. కానినా-
డు=అటుకాకపోయిన, ఇట్టివారె=ఈలాటివారేయనుట. మిన్నక, ఊరక-
ఈ ౨ ను తూష్టిమర్థకములు. తొట్టి=అనునరించి. ఒండొకడు, వేటొక-
డు, లాతివాడు, పెరివాడు, తక్కినవాడు-ఈగిను అన్యునకుఁ బేరులు.

నా నా ర్థ ము లు.

క. వడి యనఁగాఁ గాలం బగు

వడి యన వేగంబునకును • వర్తిలుఁ బేరై

మడి యనఁ గేదారం బగు

మడి యనఁగా శుద్ధికిని సమాహ్వయ మయ్యెన్. 72

టీ. 1. వడి=కాలము, వేగము. 2. మడి=పరిచేను, శుద్ధి.

క. ఈ డనఁగ వయసుపే రగు

నీ డన సామ్యంబునకును • నెనఁగును బేరై

నా డన గాజ్యముపే రగు

నా డనఁ దత్కాలమం దనఁగఁ బెంపారున్. 73

టీ. 1. ఈడు = పయస్సు, సాటి. 2. నాడు = దేశము, అప్పుడు
(రెండవయర్థమున “నాడు” అని యరసున్న గలదు).

క. మొన యన నైన్యముపే రగు

మొన యనఁగా నగ్రభాగమునకును బేరై

దొన యనఁ దూణీరం బగు

దొన యన నవసానమునకుఁ • దొడరును బేరై. 74

టీ. 1. మొన=నైన్యము, ముందుభాగము. 2. దొన=అమ్మలబొది, కొన.

క. వెన్ననఁగ బీజమంజరి

వెన్ననఁ జరమాంగమునకు ♦ వెలయును బేరై

కన్నులనం బర్వబులు

కన్నులనన్ లోచనములు ♦ (కంఠేకాలా).

75

టీ. 1. వెన్న=కంఠి, వీచు. 2. కన్ను=గణుపు, నేత్రము.

క. తమ్మియనఁ దరువిశేషము

తమ్మియనం బంకజాభిధానం బయ్యెన్

నెమ్మియనఁ బ్రియముపేరగు

నెమ్మియన మయూరమునకు ♦ నెగడం బేరై.

76

టీ. 1. తమ్మి=వృక్షవిశేషము, తామర. 2. నెమ్మి=సుఖము, నెమలి.

క. దండయనన్ సాన్నిధ్యము

దండన సుమమాలికాభిధానం బయ్యెన్

మండనఁ బ్రకౌష్ఠమయ్యెన్

మండన మృత్యుత్రకును సమాహ్వయమయ్యెన్. 77

టీ. 1. దండ=చేరుచు, పూలదండ. 2. మండ=ప్రకౌష్ఠము, మంటికుండ.

క. తెలుఁగుం గబ్బపుమర్తము

తెలుఁగుకవీంద్రులకుఁ దేటఁ తెల్లము గాఁగన్

దెలియఁగ నడిదము సూరయ

చెలువారఁగ నాంధ్రనామశేషముఁ జెప్పెన్.

78

సతీకాంధ్రనామశేషము

సంపూర్ణము.

ఆంధ్ర నామ సం గ్రహము
అకారాది శబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
అ.	అడిచెను	59 అయిదు	50
అంగద	55 అడుగు	44, 93 ఆయిదువరాలు	34
అంగలార్పు	,, అడుగు	73 ఆయ్య	,,
అంచలేజీనెక్కి	యాడు అడ్డగించెను	63 ఆయ్యోడక	64
రాతు	13 అతివ	38 అగఁటి	67
అంజ	44 అత్తమిదైన	46 అరదము	74
అంచలు	81 అత్తిమాను	67 అరపది మోములవేల్పు	92
అంటరానివేల్పు	23 అదికెను	47 అరసెను	58, 9
అండ	68 అనఁటి	67 అరిగెను	49
అందమైనది	54 అనయము	58 అరుఁగు	73
అందు	64 అని	52 అరుగు దెంచెను	} 50
అంపెను	61 అనిచెను	58, 61 అరు దెంచెను	
అక్క	34 అనిపెను	58, 61 అఱచెను	47
అక్కడ	64 అనియెను	48 అఱచెయ్యి	44
అక్కు	42 అనఁగు	38 అఱ్ఱ	45
అగపడియె	48 అలరుబోఁడి	,, అలతి	60
అగ్గమయ్యె	,, అన్నింటిలిండికాఁడు	23 అలపు	} 59
అగ్గి	23 అన్న	37 అలయిక	
అగ్గించెను	57 అన్నవ	60 అలరినది	54
అచట	అపరంజి	76 అలరు	68
అచట	అప్ప	34, 94 అలరువెల్పుడు	17
అచ్చట	64 అబ్బ	34 అలుకుడు	47
అచ్చట	అబ్బరపు...దంచు	అళిది	71
అచ్చట	గబ్బి	25 అళుకు	60
అటన్	అమ్మ	33 అవ్వ	33, 94
అడవిమనికపట్టు	33 అమ్మ	74 అనదు	60

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

123

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
అసలు	73 ఆవు	80 ఇల్లాలు	35
ఆ.	ఇ.	ఇల్లు	67
అఱబోతు	80 ఇంచుబోడి	37 ఇల్లువాసీలిరుగు	33
అకసము	28 ఇంచువిల్లుదాల్పు	18 ఇవమునూడు	21
అగెను	63 ఇంతి	37 ఈ.	
అటచేడియ	36 ఇక్క	67 ఈక	81
అడక	64 ఇగురు	68 ఈద	24
అడెను	48, 89 ఇచ్చ	58 ఈగ	47
అత్రము	55 ఇడుట	47 ఈడు	76
అనవాలు	91 ఇడుము	55 ఈరాణు	50
అనుట	45 ఇల్లిగ	49 ఈరు	49
అనుగము	67 ఇద్దలుతల్లులబిడ్డలు	15 ఈరువు	84
అనెను	63, 92 ఇనుమడి	49 ఈరైదుకడలు	29
అరగించెను	45 ఇబ్బడి	49 ఈచి	47
అరసెను	18 ఇమ్మడి	49 ఈవులమాను	30
అరోగణమొనర్చె	45 ఇమ్మ	67 ఉ.	
అరోగణమొనర్చె	45 ఇరివు	67 ఉక్కు	55
అర్థలుతల్లుల ముద్దుకొమ ఇరు		49 ఉక్కుతునియ	62
రుండు	22 ఇరుగడక	64 ఉక్కు	37
అఱవసంద్రము	72 ఇరుగెలకులక	64 ఉక్కు	93
అఱు	49 ఇరుగ్రేవలక	64 ఉడుగక	58
అఱెను	53 ఇరుచక్కియందుక	64 ఉడుటు	55
అలకాపరి	11 ఇరుచెనక	50 ఉద్ది	76
అలకించెను	48 ఇరునాలుగు	64 ఉనికిపట్టు	67
అలపోతు	80 ఇరుపక్కియందు	49 ఉప్పరిపీడి	28
అలము	51 ఇరుమూడు	64 ఉప్పరిగ	75
అలిం చెను	48 ఇరువంకలక	79 ఉబ్బడకెను	60
అలు	35, 80, 90 ఇట్టి	33 ఉటికెను	50
అలుబిడ్డలుగలయతడు	33 ఇలుకొడు		

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
ఉటిది	55 ఎనసెన్	47 ఏడు	59
ఉలివు	46 ఎనిమిది	50 ఏడుగుఱ్ఱముల తేరెక్కు	
ఉల్లము	43 ఎనిమిదడుగులమెకము	79 జోడు	20
ఉవిద	37 ఎను పెంటి	81 ఏడ్వెను	47
ఉఱి.	ఎనుపోతు	81 ఏతెంచెను	51
ఉఱెను	50 ఎనుము	81 ఏను	49, 90
ఉఱెను	63 ఎన్నే నిమాణులు	56 ఏనుగు	78
ఉఱు	66 ఎపుడు	58 ఏనుగుగొంగ	78
ఎ.	ఎఱకలు	81 ఏనుగుగొంగనూడు	79
ఎం తేనియున్	ఎఱ : గను	46 ఏనుగు మొగంబుదొర	16
ఎకిమీడు	60 ఎఱచి	84 ఏనుగులగొంగత త్తడి	
ఎక్కుడు	32 ఎఱుపు	71 నెక్కుదంట	14
ఎక్కుడుమెకము	60, 61 ఎఱ్ఱ	71 ఏరాలు	34
ఎక్కుడుమొగుల్ గల	78 ఎఱ్ఱగల్వ	69 ఏలిక	32
ఎఱ్ఱ	ఎఱ్ఱకామర	69 ఏలెను	52
ఎచ్చు	22 ఎఱ్ఱనివేల్పు	20 ఏ.	
ఎడ	61 ఎలనాగ	38 ఏదువ	34
ఎడకాడు	41 ఎలసెన్	47 ఏదు	49
ఎడపక	36 ఎలుగు	77 బి.	
ఎడద	58 ఎలుపు	బంటమి	51
ఎడసెన్	43 ఎల్లపుడు	58 బంటిజొమ్ముదేవర	16
ఎత్తుబరికాడు	48 ఎల్లి	70, 69 బంటిప్రాకులపెను	
ఎత్తులు	39 ఏ.	ముప్ప	24
ఎద	75 ఏగుచెంచెను	51 బంటె	79
ఎదుటను	94 ఏగును	49 బండు	49
ఎద్దడి	59 ఏత్రింత	83 బండెన్	47
ఎద్దు	54 ఏటిదోటిమగలయెకి	ఒకటి	49
ఎన	80 మీడు	24 ఒకతడవ	56
	76 ఏడిక	79 ఒకతూకు	56

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
ఒకతూరి	56 క.	కన్నగాండు	39
ఒకలేవ	56 కంచము	46 కన్నది	33
ఒకపారి	56 కంటు	51 కన్నాకు	74
ఒకపరి	56 కందు	40 కన్నియ	35
ఒకమరి	56 కంపు	75 కన్ను	42
ఒకమాటు	56 కడగండ్లు	55 కన్నులమ్రాను	69
ఒకవిడుత	56 కడదెసంగాపరియా	కన్నులవిల్లుండు	17
ఒకసారి	56 యెడయందు	26 కన్నె	35
ఒక్కండు	} 49 కడవతిమల కడపెను	65 కపురము	54
ఒక్కండు		52 కప్పు	71, 88
ఒడయందు	32 కడమ	61 కప్పుచెరువుజాడ	23
ఒడమె	75 కడలి	72 కప్పురము	54
ఒడలిమాపాడయందు	22 కడలిహూతురు	14 కప్రము	54
ఒడలి...బలియందు	24 కడలివెన్న	16 కమ్మ	86
ఒడలు	41 కడలివెలందుక	29 కమ్మన	75
ఒడ్డిలు	82 కడనెను	53 కమ్మవిలుకాడు	18
ఒడ్డు	72 కడాని	76 కమ్మవిల్లునిమామ	19
ఒద్ద	63 కడుపు	44 కయి	43
ఒనరినది	53 కడుపుబంగారుబొక్క	కయ్యము	51
ఒప్పైనది	54 స...మేటి	13 కరువలి	24
ఒరపుగలది	54 కణుబు	83 కణ	71
ఓ.	కత్తళము	74 కణకంఠుండు	9
ఓగిరము	45 కత్తలాని	79 కణచెను	91
ఓడ	73 కత్తెరదొంగ	39 కణివేల్పు	11
ఓరణము	81 కన్	42 కణివేల్పుడాకన్ను	19
ఓరము	45 కనియెను	48 కణివేల్పునిల్లాలు	14
ఓరుపు	60 కను	42 కణ్ణి	28
ఓర్పు	60 కనుగొనె	} 48 కణ్ణిసెచ్చెలి కలను	11
ఓలము	70 కన్యొనెను		51

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కలము	73	కావిపుట్టగోచులసామికికి కూళ	39		
కలికి	38	కీలుగంటు	42	కెంజాయ	71
కలిమి	54	కుంజెనకాండ	36	కెంజిగురునిల్లుడు	17
కలుగు	73	కుందనము	76	కెందామర	69
కలుపు	85	కుందు	61	కెందమ్మి	69
కలుములజవరాలు	14	కుంజెను	60	కెంపు	71
కలుముల పైదలి	30	కుండేలు	81	కెడపెను	52
లు	15	కుచ్చితుడు	39	కెడసెను	53
కలువ	69	కుడిచెను	45	కేలు	42
కలువకంటి	37	కుడుములలిండికాండ	15	కేల్లాగి చెను	46
కలువలకేడు	19	కుత్తుక	45	కే	43
కల్లి కొమ్మ మగనిబూర	30	కుప్ప	77	కైలాటకాండ	39
గొమ్మ	30	కుప్పము	66	కైవారము సేసెను	57
కల్ల	55	కురంగట	63	కొంగ	82
కల్ల రి	39	కురుజు	83	కొంచ గ్రుబ్బలి ప్రక్కలి	16
కల్లు	66, 93	కురులు	41	చినబలునిట్ట	16
కల్వ	69	కురుపు	42	కొంచలు	82
కవ	49	కులుచ	40	కొంచెము	60
కప్పడి	28	కుల్లి	40	కొండ	66
కప్పంపుమల	65	కూకటిమూగ	83	కొండాడె	57
కసపు	70	కూత	46	కొండవీటిజంగము	10
కస్తీ	54	కూతురిబిడ్డ	29	కొండికవాడు	40
కాంచెను	49	కూకీలు	82	కొక్కర	82
కానరానికాళ్ళది	84	కూటువ	62	కొక్కు	82
కాంపువాండు	33	కూడు	45	కొక్కులేజీరాకు	15
కాణుగొమ్మలమెకము	51	కూడెను	47	కొక్కర	82
కాలంబుచేసెను	53	కూన	40	కొటిక	} 66
కాలు	88	కూరిమి	51	కొట్టిక	
కాళ్ళగుమ్మెను	58	కూలెను	63	కొట్టెను	

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
కొడుకు	40 కచ్చు	58 గడుసు	39, 40
కొద	61 కన్నన	57 గడ్డి	70
కొదవ	68 కమ్మటి	56 గమి	62
కొన	57 కమ్మ అక్ష	56 గయ్యాళి	34
కొనియాడెను	41, 88 కమ్మటించెను	63 గరాసు	39
కొప్పు	34 క్కొంటి	37 గరిత	38
కొమరాలు	40 క్కొంటిసెను	60 గరుటామంతుడు	27
కొమరుడు	17 క్కుంకుమెట్టు	66 గటికపూజ... వేల్పు	15
కొమరుసామి	53 క్కేపు	61 గఱులు	81
కొమరైనది	37, 86 క్కొమ్మడి	81 గవులు	89
కొమ్మ	61 క్కొవ్వెద	42 గాడ్పు	24
కొఱ	92 క్కొవి	41 గాడ్పుకొడుకు	28
కొఱత	56 గ.	45 గాడ్పుతండ్రి	28
కొఱి	46 గండు	88 గాడుపుసంగడికాని	
కొఱము	95 గంతుగొనియెను	కొడుకు	16
కొఱచెను	62 గట్టి	55 గాములకేఱుడు	20
కోక	84 గట్టిడెందమువాడు	53 గాలి	24, 90
కోచ	30 గట్టివయసుది	55 గాలిమేతరి	84
కోటండు	37 గట్టివాయి	62 గాలినెచ్చెలి	23
కోడె	33 గట్టు	35 గిటక	
కోడెకాడు	46, 92 గట్టులయెకిమినిపట్టి	34 గిట్ట	40
కోమట్టు	58 పట్టి	90 గిడ్డి	80
కోర	74 గట్టువిల్తుడు	గిడ్డు	83
కోరిక	26 గట్టురాయనిపట్టి	16 గిత్త	80
కోర్కె	86 గడనకత్తె	65 గిన్నె	46
కోల	42 గడిదొంగ	9 గిబ్బ	80
కోవెల		14 గిము	67
కోళ్లు		36 గుండు	92
కొను		39 గుంపు	68

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
గుజ్జ	40 గ్రుక్కునక్	57 చాఁపు	76
గుజ్జవేల్పు	16 గ్రద్దనక్	57 చాగ్ కాఁడు	26
గుజ్జవేల్పుతండ్రి	10 గ్రుడ్డి	41 చాగము	47
గుడి	26 గ్రుడ్డు	93 చాటు	70
గుడుసుఁగైదువు	30 చ.	చాన	38
గుదెతాల్పు	23 చందమామ	19 చామ	38, 87
గుబురు	68 చందమామయల్లుఁడు	18 చాయ	71
గుబ్బలి	66 చంపెను	52 చాయమగఁడు	20
గుఱ్ఱము	78 చక్కనివాఁడు	40 చారలమెకము	77
గూబ	84, 90 చక్కనైనది	53 చాలక్	61
గెలుపుమనియె	61 చక్కాడెను	52 చాలు	93
గేదె	81 చక్కుపగడ	50 చిక్కుపడెను	48
గేస్తు	33 చక్రైరవింటివాఁడు	17 చిక్రైను	48
గేస్తురాలు	35 చచ్చెను	53 చిగురాకుబోణి	37
గొంటు	39 చట్టుపలు	81 చిగురాకువి... లేజి	83
గొంతు	45, 90 చట్టుపల్లెగ... జెట్టి	21 చిగురు	68
గొట్టు	26 చదలు	26 చిదుర	} 76
గొడవ	55 చదలుమానికము	20 చిదురుప	
గొడుగు	70 చదిపెను	52 చిన్న	61
గొడువు	70 చదువులవేల్పు	13 చిన్నవాఁడు	40
గొనలై నది	53 చదువులపులుఁగు	83 చిఱుత	40
గొబ్బునక్	57 చనియెను	49 చిఱుతగూబ	84
గొరవంకపిట్ట	83 చనుచెంచెను	50 చిలుక	83
గోఁచిబాఁపఁడు	33 చప్పడు	46 చిలుకలకొలికి	38
గోతి	38 చలినట్టు	24 చిలువ	84
గోల	34 చలిమిరిమల	65 చిలువకేఱఁడు	37
గోవాల్ల	37 చలివెలుంగు	19 చిల్వ	84
గోరము	55 చలువలకేఱఁడు	19 చివురు	68
గౌరు	78 చవులు	89 చివ్వ	51

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
ఫీకటిగొంగ	20 ఛనఁటి	39 ఛేవడియెను	48
ఫీకటివేలువిత్రు	19 ఛనక	47 ఛేమోడ్చెను	46
ఫీకు	41 ఛెన్నెనది	54 ఛేరున	62, 63, 90
ఫీర, ఫీరె	45 ఛెప్పెను	48, ఛేన	55
చుక్కలతెరువు	28 ఛెయి	43 ఛేవాడికాఁడు	39
చుక్కలదొర	19 ఛెయువు	61 ఛై	43
చుక్కలు	31 ఛెయువులసాకిరి	20 చొక్కటమైనది	53
చుట్టలు	57 ఛెయ్యి	43 చొచ్చెను	58
చుట్టలు }	ఛెఱుకు	69 చా	49
చుట్టుఁగైదువు	30 ఛెఱుకువెలుకాఁడు	17 చాదంతి	29
చుట్టుఁగైదువుజోడు	11 ఛలి	37 చావంచ	49
చుట్టుగొండ	65 ఛలికాఁడు	38 చావంచ...దంట	18
చుట్టువాలుజోడు	30 ఛలిమి	38	జ.
చూఁచెను	48 ఛలియలు	34 జంట	49
చూడఁగలవాఁడు	40 ఛలువ	38 జంటదంట...ముద్ద	19
చూడ్చి	42 ఛల్లెను	53 జంటముఁజ్జెముల	
చూపు	42 ఛల్లెలు	34 దంటవేల్పు	16
ఛెంగట }	39 ఛల్లెనది	53 జంటమోములసామి	23
ఛెందిపోతు }	ఛవి	42 జంటాఱుమేనులసామి	20
ఛెంక	63 ఛెవులపోతు	81 జక్కవకపవిష్వ	19
ఛెందమ్మ }	69 ఛేత	61 జక్కవలఁజేఁడు	20
ఛెందామర }	ఛే	43 జక్కి	79, 89
ఛెందోప (గ)	69 ఛేగ	55 జక్కిని	35
ఛెంచెను	47 ఛేగలమెకము	76 జక్కులదొర	26
ఛెచ్చెర	57 ఛేటఁజెవులవేల్పు	15 జక్కులఁజేనిఁచెలికాఁడు	
ఛెట్టు	68 ఛేటు	55	[10
ఛెడివ	36 ఛేడియ	37 జగదము	51
ఛెడుగు	39 ఛేడ్చాటు	55 జగతి	73
ఛెడ్డతొయ్యి	36 ఛేను	72 జగముకన్ను	21

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
జగముచుట్టము	21 జాతెను	50 తవళికాడు	39
జగముతల్లి	14 జాలె	83 డ.	
జగిలె	73 జాళువా	76 డగ్గర	63
జగిలె	73 జింక	79 డబ్బుర	46
జట్టి	56 జిగి	71 డాలు	70, 71, 90
జడదారి	33 జిడ్డుకడలి	72 డెందము	43
జడముడిజంగము	26 జిరా	74 డేంగ	83
జడలమెకము	77 జిట్టుపులుగు	82 డొంకెను	60
జత	76 జేజే	46 డొక్క	44
జన్నంపువేటకాడు	10 జేజేలగట్టు	65 త.	
జన్నిగట్టు	13 జేజేలు	27 తండ్రి	34
జని	49 జొంపము	68 తమ్మవ	61
జమిలి... వేల్పు	22 జోహారు	46 తగరు	79
జమిలిముక్కాలి	82 జోటి	37 తగిలెను	48
జమిలిముక్కాలి...	జోడు 49, 74, 76, 94	తగుల్పడెను	48
విలుకాడు	18 జోత	46 తగు	61
జమునెక్కిరింత	81 జోతి	71 తగెను	60
జమునయ్య	21 ట.	తట్టి	46
జముడు	23 టకటొంకు	39 తట్టువ	79
జముననైదోడు	23 టక్కరి	39 తడబడెను	59
జరిగెను	50 టక్కు	59 తడవునిదువడు	27
జలకట్టె	83 టక్కులాడు	39 తడవెను	58
జవరాలు	35 టాటోటు	39 తడసెను	50
జవ్వనము	41 టెంకాయచెట్టు	67 తత్తడి	79
జవ్వని	35 టెంకాయమాను	67 తద్ద	}
జాణ	40 టెంకి	67 తద్దయు	
జానుగు	42 టెక్కెము	70 తనరినది	54
జానైనది	53 త.	తనర్పు	76
జాబిల్లి	19 తవళి	59 తన్నెను	58

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
కపసి	33 తాటిపడగవాడు	28 తీప	68
కపసికన్వాప	19 తాటిసిడెమువానికల్లి	29 తీసంచ	49
కమి	58 తాడి	67 తీవియ	68
కమ్మలము	54 తాడు	67 తీవె	68
కమ్మి	69 తాత	13, 94 తుంటవిలుకాడు	18
కమ్మికంటి	11 తాప	73 తుటుము	62
కమ్మిచూలి	13 తామర	69 తుద	68
కమ్మియింటిగరిత	14 తాటుమాఱియ్యెను	59 తునిమెను	50
కమ్మివొల్లంటిమగడు	20 తాలిమి	59 తునియ	76
కమ్మలపగవాడు	19 తాలెచ్చెను	63 తునుక	
కమ్మలు	86 తాల్లి	59 తుమ్మెద	82
కరకసము	74 తాలిక	తుఱుము	41
కరము	76 తావి	75 తులువ	39
కరిగట్టుదారి	11 తావు	67 తూకొనెను	58
కరిగొండ	65 తావులు	85 తూపు	74
కర్మాత	62 తాళ్లు	86 తూరెను	58
కటిమెను	63 తిగ	50 తూర్పుగొండ	66
కఱుచు	68 తిట్ట	77 తూర్పుమాగాణమే	
కలకట్టు	74 తినెను	45 తేడు...గాడు	22
కలపాల	44 తిన్ననెనది	53 తూర్పు...లావరి	18
కలవాడె	69 తిన్నె	73 తెంకాయమాను	67
కల...పాలంతుక	15 తిప్ప	66 తెంక	67
కలిరు	68 తిమ్మనెనది	53 తెక్కలికాడు	39
కలిరుబోడి	35 తియ్యమాను	69 తెగటార్చెను	53
కల్లి	33 తియ్యవిలుకాడు	18 తెప్ప	74
కల్లికల్లి	14 తిరుగ	56 తెమ్మెర	29
కళియ	46 తీగ	68 తెరువాటుకాడు	31
కళిలెను	48 తీగబోడి	37 తెఱగంటియన్నులు	37
కాచెను	58 తీగ	68, 86 తెఱ్ఱనోటిమెకము	27

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
తెఱవ	38 తోలుగట్టు	66 దక్కిణంపుసామి	23
తెలి	70 తోలుచదువులు	31 దగ	47
తెలిదమ్మి... రాయఁడు	13 తోలుత	62 దచ్చి	5
తెలిసిట్ట	82 తోలుపలుకులు	31	దచ్చికడలు నట్టము
తెలుపు	70 తోలుమినుకులు		
తెల్ల	70 తొవ	69 దమ్మి	47
తెల్లదాలుమెకము	77 తొవరు	71 దచ్చర	55
తెల్లనిమైదంట	27 తొవలరాయిడికాఁడు	20 దరి	72
తెల్లయనుఁ... దొర	22 తోఁబుట్టు	దవ	69
తేటి	82 తోఁబుట్టువు	దళము	62
తేగము	47 తోఁబుట్టుగు	31 దాఁటు	62
తేడి	78 తోడఁబుట్టు	దాపు	63
తేవ	33 తోడఁబుట్టువు	దిగ్గన	57
తేరు	74 తోడఁబుట్టుగు	దిటము	55
తోగ	69 తోడికొడలు	31 దిట్ట	62
తోగరు	71 తోడ్పాటు	53 దిట్టము	55
తోగరుముక్కు	తోరమైనది	54 దినుసు	76
పులుఁగు	83 తోలుదాల్చ	10 నివి	28
తోడవు	74 తోఁతెను	63 దుంక	81
తోడుకు	80 త్రాగుట	45	దుక్కినాబుదాల్చ దుగ
తోత్తు	35 త్రావుట		
తోయ్యలి	37 త్రిప్పెను	63 దుగబొట్ట... వేల్పు	22
తోఱి	త్తుంచెను	52 దుత్తూరము	51
తోఱిట			
తోఱి	68 ద.	దున్న	84
తోఱి	దంట	40, 49, 87 దుప్పటము	79
తోఱిపట్టు	80 దండ	63, 89 దుప్పి	81
తోలఁగెను	50 దండము	46 దురము	51
తోలి, తొల్లి	68, 62, 87 దండలు	75 దువ్వలువ	45
తోలుకరికల్లుపులుఁగు	81 దండు	62 దూడ	80

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
దూప	47 నలికము	60 నాలవవాండ్లు	33
దెస	55 నలు	49 నాలిబూతము	39
దేవళంబు	26 నలుగడలు	29 నాల్గు	49
దేవళ్లు	27 నలుపు	71 నింగి	28
దొంగ	39 నలుమొ... వేల్పు	} 13 నిక్కపుజగ... కాండు	13
దొడ్డు	80 నలువ		} 55
దొన	73 నలువపడఁతి		
దొర	32, 90, 76 నలువై నది	53 నిక్కువీను... రాతు	22
దొరకోలుసన్నాసి	39 నల్ల	71, 84, 90 నిగ్గు	71
దొరనెక్	47 నల్లద్రావువాఁడు	23 నిచ్చ	58
దొసఁగు	55 నల్ల పలుసతాల్పు	27 నిచ్చలు	58
దోయి	49 నల్వ లేదీలు	81 నిచ్చెన	73
దోరెను	53 నవలా	3 నిజము	55
దోసకారి	39 నపు } నప్పు }	47 నిడివి } నిడుద }	76
న.			
నంజుడు	84 నాఁటగోరె	నిడుపఁడు	84
నంజె	72 నాఁటఁబట్టి	నిడుపు	76
నగపు }	నాఁటినుండి	51 నిప్పచ్చరము	54
నగు }	47 నాఁటినుత	నియ్యళము	60
నట్టు	67 నాఁడుమొదలు	నిల్వెను	63
నట్టుపపులుఁగు	82 నాగవాసము	37, 93 నిసుపు	40, 68
నడుము	42, 94 నాణెమైనది	53 నీటితాత	24
ననుపు కాఁడు	37 నాలి	37 నీరుపాప	23
ననులెను	45 నాన	45 నీరుపట్టు	47
నమ్మి	82 నాయన	34 నీల్లెను	53

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
నీళ్ల రాయఁడు	24 నేర	41 పచ్చతొక్కలపులుగు	83
నుగ్గాడెను	52 నేల	73 పచ్చనిల్లుఁడు	17
నుదురు	42 నేస్తకాఁడు	38 పచ్చనిల్లునితండ్రి	11
నును... మేటి	11 నేస్తము	38 పచ్చనిల్లునితల్లి	14
నుఱుము నేనెను	52 నోడివెను	48 పజ్జ	63
నులిగొమ్మలమెకము.	79 నొసలు	42 పట్టి	40
నుఱుంచు... జోదు	21 నోరు	43 పట్టు పడియెను	48
నెచ్చెలి	35 ప.	పడఁతి	37
నెత్తురు	84 పంటపైరులయెకి	పడగ దారి	84
నెన్నుదురు	42 మీఁడు	19 పడమటికొండ	66
నెన్నొసలు	42 పంటవలంతి	73 పడమటిదొర	24
నెవము	53 పండెను	46 పడుచువాఁడు	40
నెప్పటి	56 పండ్రెండు	50 పడుపుఁజెలి	36
నెనుకెను	58 పంద	62 పడపడి	62
నెనులి } నెమిలి }	82 పంపెను పక్కి	61 పదివేసములసామి	11
నెమ్మది	60 పక్కిదాలుతేడు	81 పదువులు	80
నెమ్మి	60, 82, 87 పక్కిదాల్వే... బిడ్డఁడు	11 పనిచెను	61
నెఱకలు	41	పనిచెఱుపులదొర	15
నెఱులు	41 పగ	13 పనిపెను	61
నెల	19, 91 పడగ	51 పనివి నెను	49
నెలఁత	38 పగలు	70 పనులు	61
నెలఁతుక	37 పచ్చ	31 పన్నుండెను	46
నెలపు	67 పచ్చగుఱ్ఱాలపజీరుఁడు	71 పయిడి	76
నెవ్వ	54 పచ్చడము	20 పయ్యెర	24
		92 పరఁగినది	54

పదము.	పుట పదము.	పుట. పదము.	పుట.
పరి	62 పసి	80 పాలునీరు... పులుంగు	82
పరిమార్చెను	52 పసిండి	76 పాల్క-డలిపట్టి	19
పరువము	41 పసిండికంటి	84 పావురము	82
పరుండెను	46 పసిండిపుట్టముదాల్పు	11 పావురాలు	82
పఱచెను	50, 63, 91 పసిదిండి	77 పానెక్	48
పఱుపు	76, 46, 81 పను	80 సిండు	62
పలికెను	48 పనుపుచాయ	71 సిట్ట	81
పలుకులవెలంది	15 పనులపోలిగాడు	83 సిదవక్	62
పలుకువెలందిమగడు	13 పల్లెరము	46 సిన్ననైవది	53
పలుగొమ్ముమెకము	78 పాన్న	46 సిన్నవాడు	40
పలు	43 పాప	40 సిమ్మటక్	62
పలుమఱు	56 పాపజం దెములమేటి పాపతోడ... వేల్పు	15 పిటికి	62
పలుమాఱు		26 పిసాళి	40
పలువ	39 పాము	84 పిల్లారి	15
పల్లటిలు	83 పాములవేటకాడు	27 పీచమడచెను	52
పల్లయ	66 పాయము	41 పుంజుదాల్పు	16
పల్లు	43 పాటుడు	32 పుంజె	72
పల్లె	66 పాటుతపసి... కొడి	22 పుచ్చెను	61
పసలు	31 పాటుబోతు	50 పుట్టకూడులిండిపోతు	77
పవలుసేయువేలుపు	20 పాత్రును	72 పుట్టపెట్టెవట్టు	84
పవ్వళించెను	46 పాలకడలి	11 పుట్టము	45
పసరము	80 పాలకడలియల్లుడు	72 పుడమి	73
పసరుచాయ	71 పాలవెల్లి	40 పుడమికేడు	32
పసాదము	45 పాలసుండు		
పసాపడియెను	45 పాలు	76, 87 పుడమివేల్పు	32

పదము.	పుట పదము.	పుట. పదము.	పుట.
పుడుకు	47 పెందొడ	42 పొక్కిలి	44
పుడుకుఁదొడుకు	30 పెక్కు-మాఱులు	56 పొట్ట	44
పుత్తడి	76 పెచ్చు	61 పొట్టి	40
పుత్తడిగుబ్బలి	65 పెట్టి	పొట్టితమ్ము... వేల్పు	22
పునుక	44 పెట్టియ	75 పొట్టేలు	79
పునుకకంచము	65 పెట్టె	పొడలమెకము	81
వానివిల్లు	65 పెట్టుడు	47 పొడుపుగుబ్బలి	66
పునుకదాల్పు	10 పెడచెయ్యి	44 పొత్తముముత్తో	15
పుష్పము	68 పెతరులసామి	23 పొది	74
పురివిచ్చెను	48 పెదవి	43 పొనరినది	53
పురుడు	76 పెద్దకడుపువేల్పు	15 పొన్న	76
పురియ	44 పెద్దనిదురవోయెను	53 పొన్నటనియెన్	61
పుట్టె	44 పెద్దయ్యున్	60 పొల	84
పులి	77 పెనకువ	51 పొలఁతి	} 37
పులు	70 పెనుబావ... రాతు	16 పొలఁతుక	
పులుఁగు	84 పెనుమినుకులు	32 పొల్లి	38
పులుఁగుతత్తడిరాతు	11 పెరవాఁడు	58 పొలము	72
పులుఁగులదొర	27 పెల్లాటకత్తె	36 పొలసు	84
పుపు	68 పేదఱికము	54 పొలసులిండిపోతు	24
పువ్వు	68 పేరు	74, 18 పోటరి	52
పూ	68 పైఁడి	76 పోట్లాట	51
పూనెను	63 పైదలి	37 పోతు	94
పూఁబోడి	37 పైరు	70 పోతుఱ్ఱి... రాతు	23
పూరి	70 పొందు	38 పోయెను	49
పెండ్లాము	35 పొందెను	47 పోరసీలెడు... దారి	20

పదము	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
పోరు	51 బక్కవారలపెను	బార	50
పోరోగిరపు...తండ్రి	13 బాద	24 బారు	62
పాఁజు	62 బటువుఁగైదువు	30 బాస	93
ప్రన్ననివాఁడు	40 బట్టిట్టుకాఁడు	83 బాసట	53
ప్రాఁజదువులపెట్టియ	20 బడలిక	59 బిగువు	55
ప్రాఁజదువులు	} బత్తలిక	73 బిడ్డ	40
ప్రాఁబలుకులు		55 బిత్తరిజింకతాల్పు	19
ప్రామిరుకులు		13 బిచ్చెను	53
ప్రాద్దు	20 బమ్మదేవరతండ్రి	11 బిరుదు	52
ప్రాద్దుగొమరుఁడు	23 బయలు	28 బుడుత	40
ప్రాద్దుజోడుకోడె	19 బట్టె	81 బుడుతనెలతాల్పు	10
ప్రాగు	77 బలిజనాంధ్రు	33 బుఱద	73
ప్రాచేను	52 బలువంజమొకము	75 బుది	73
ప్రాడ	40 బచ్చావత్తెఁడు	27 బువ్వ	45
ప్రాయాలు	37 బత్ రొక్కమొకి	బూఁచులయెకిమీడు 10	
ప్రావు	77 మీడు	26 బూరుగు	88
ప్రాలు	66 బవరము	51 బెడఁద	55
బ.	బవంతము	59 బెరసె	47
బంగరు	76 బసవఁడు	80 బేరజము	39
బంగారు	76 బాగు	53 బేరులు	33
బంటు	52 బాగైనది	53 బేసికంటివేల్పు	9
బంతి	89 బానిసె	35 బేల	34
బందిపోటు	39 బాపఁడు	32 బొంకు	55
బుదువులు	57 బాబా	79 బొంద	72
బకదార్లు	82 బాము	87 బొందశము	74

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బొక్క	72	మచ్చులు	75	మాడుగులు	75
బొజ్జగు	37	మడఁతి	38	మాడువులు	75
బొజ్జ	44	మడి	72	మాదిరి	76
బొట్టె	40	మడిపెరు	52	మాద్రి	76
బొడ్డు	44	మడిసెను	53	మానికము	71
బొబ్బమెకము	77	మడుగు	72	మానిసి నెక్కడి	
బొణియ	72	మడువు	72	వాడు	26
బొట్ట	44	మది	43	మానైనది	53
బోగముచాన	36	మనిషిపట్టు	67	మామమామ	11
బోటి	37	మనిపెరు	52	మామిడిచెట్టు	67
బోడ	33	మనెడు...వ్రాయు	మావిమాను	67	
బోనము	45	దేవర	13	మావు	78
బ్రతికించెను	52	మన్నిగొనియెను	52	మావులు	85
మ.		మన్ను	73	మించు	61
మంచుగొండ	65	మబ్బు	31	మించుబోణి	37
మంచెను	52	మబ్బువిప్పు	24	మించులు	31
మందలు	80	మరలించెను	63	మింటిచూచి	24
మందసము	75	మరుఁడు	18	మింటి తెరువరి	20
మగఁటిమి	55	మరునయ్యలేజి	27	మిండగిడు	37
మగతనము	55	మరలన్	56	మిండఁడు	37
మగిడించెను	63	మఱి	56	మిండలకోర	35
మగుడన్	56	మఱుగు, మఱువు	70	మిండలకోర	37
మగువ	38	మల	66	మిక్కిలి	60
మచ్చెకంటి	38	మసలెను	59	మిక్కిలికంటిగేవర	9
మచ్చరము	51	మాటు	70	మిగుల్	60

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
మిట్ట	73 ముచ్చు	39 మూఁగ	41
మిత్తిగొంగ	9 ముడికాఁడు	39 మూఁడవకొలమువాం	
మిద్దెలు	75 ముడియవిడుపు	39 ము	33
మిను	28 ముత్తైదువ	36 మూఁడు	49
మినుసిగదయ్యము	9 ముత్త్రోపదిమ్మరి	29 మూరు	
మిన్న	28 ముదియ	మూల	92
మిన్నవాఁక	29 ముదుసలి	36 మూలకేఁడు	23
మిన్నవాఁకదాల్పు	10 ముద్దురాలు	34 మూవ	41
మిట్టు	73 ముద్రియ	37 మెకము	78
మీను మొసలి... మేటి	18 ముద్దుగుమ్మ	37 మెకములకొలము	
మీఁజెయ్య	44 మునిముచ్చు	39 సామి	77
ముంగల	59 మును మునుపు	62 మెకములతిండిపోతు	77
ముందట		62 మెక్కెను	45
ముందు	62 మున్నీరు	72 మెచ్చెనవి	54
ముక్కంటి	9 మున్న	62 మెట్టు	66
ముక్కంటిగారాబు	ముప్పదియూకేండ్లు	మెడ	45
ముద్దుపట్టి	15 చనినది	35 మెఱుకు	45
ముక్కంటితలపువ్వు	19 ముమ్మెనవాలుదాల్పు	10 మెళ్ల	46
ముక్కంటిపండు...	మురుపుగలది	54 మెయి	41
తిండిఁడు	15 ముక్కి	74 మెయిదా...సామి	24
ముక్కంటిమల	65 మువ్వన్నె మెకము	77 మెఱక	73
ముక్కంటిమామ	65 మువ్వేలుపులయిక్క	20 మెఱుంగు	71
ముక్కంటియనుఁగు	ముసలి	35 మెఱుపులు	31
తెలి	26 ముసలిది	36 మెసవెను	45
ముగుద	34 మూఁక	62 మెసఁగును	45

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
మేడి	67, 93 మొలక	68 రాతిరి	31
మే	41 మోక	68 రిక్కలు	31
మేటి	61 మోచెను	63 రూపరి	40
మేటిసీరుచూలి	24 మోదెను	59 రెంట	49
మేటిపాములమేత	25 మోటు	75 రెండాలు...మగ్గడు	16
మేలుబంతి	74 మోము	రెండు	49
మేడ	75 మోర	42 రెట్టి	49
మేడి	67 మోర తెలుపు మెకము	78 రే	31
మేను	41 మోవి	43, 88 రేద్రిమ్మ తీడు	23
మేలు	61, 51, 53, 89 మోసు	68 రేయి	31
మేలై నది	54 మ్రాకు	68 రేయెండ	31
మొండికత్తె	39 మ్రాను	68 రేతీడు	19
మొక్క	68 మ్రొక్కు	46 రేవెల్లు	19
మొక్కలీడు	92 మ్రొక్కులదేవర	20 రేవెల్లుజోడు	20
మొగడ	69 మ్రొక్కు...సామి	15 రొక్కము	75
మొగము	42 మ్రోడు	75 రొద	46
మొగులు	31 మ్రోలక్	59 రో	56
మొగ్గ	69 ర.	రోసెను	58, 92
మొత్తము	62 రంగు	71 టి.	
మొత్తెను	59 రిక్కనుడు	23 అంకులాడి	36
మొదవులు	80 రతనము	71 తా	66
మొద్దు	75 రవణము	74 తాగ	34
మొనగాడు	52 రాచిల్కనె ..	తాయి	66
మొయిలు	31 రాయరౌతు	18 తెక్క	81
మొయిలు దారి	28 రాణి	35 తెల్లుచూలు	16

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
ఊడు	32 లోచెయ్యి	44 వలచెను	91
ఊయు... వాడు	11 లోనయ్యె	48 వలపు	51, 75.
ఊంసి	73 వ.	వలమురి	30.
ఊప్పెను	63 వంకరతోండంబు	వలమురి తాల్పు	11
ఊమ్మ	42 వాడు	15 వలరాజు	18
ల.	వంగడము	56 వలరాజుసూడు	10
లంజె	36 వంగసము	56 వలిదిప్ప	65
లంజెకాడు	37 వంటకము	45 వలిమలల్లుడు	10.
లగ్గు	53 వక్కలాకులు	54 వలువ	45
లచ్చి	14, 54 వక్కాజించెను	48 వల్లెత్రాడుదాల్పు	24
లచ్చికోమరుడు	18 వచ్చెను	50 వల్లడికాడు	39.
లచ్చిమగడు	11 వడఁకుగుబ్బలి	65 వాక్రచ్చెను	48
లాంగ	72 వడచక్కెలిక	26 వాడిమగంపు	52
లాతివాడు	58 వడముడి	26 వాలెర	41
లావు	81 వడిగ్	57 వాపాయెను	47
లిబ్బిపడలి	14 వడిగలవాడు	52, 94 వామి	77
లెస్స	53 వడిగలజింక... రాకు	24 వాయి	43.
లెస్సెనది	53 వడుగు	33 వారువము	79.
లేగ	80 పదరు	67 వాలుగంటి	37.
లేడి	79 పదలెను	59 వాపురము	79.
లేమ	38 వన్నియ	71 వాసి	61.
లేమి	వన్నె	,, వింతవాడు	58
లేమిడి }	54 వన్నెకాడు	41 విందులు	57
లొచ్చు	61 వరపుడు	35 విడిచెను	59.
లొట్టిపెట్ట	79 వలంతి	40 విడిముడి	75.

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
విడిముడి గలవేలు	వీనులకంటి	84 వెనుకమేను	44
పుంజెలి	26 వీటిండి	40 వెన్నదొంగ	11
నిడెము	54 వెంగలి	40 వెన్నదొంగయన్న	27
వినిచెను	48 వెండి	90 వెన్ననడుగుపాప	29
నిను	28 వెండికొండ	65 వెన్న	44
వినుచూలి	26 వెండియొక్క	56 వెన్నుడు	11
వినెను	48 వెండ్రుకలు	41 వెన్నునివలకన్ను	20
నిన్నాణమైనది	53 వెంబరవత్తు	40 వెన్నుపానుపు	27
విన్ను	28 వెక్కనమయ్యెక్క	} 60 వెన్నెల	31
విప్పు	76 వెగ్గలమయ్యెక్క		40
విరి	68 వెచ్చకాడు	37 వెఱ	60
విరివి	76 వెడంగు	40 వెఱపు	60
విల్లు	73 వెడన	76 వెట్టి	40
విలువ	56 వెడదమోముమొకము	77 వెట్టిస్థిరమేలువాడు	27
వివ్వచ్చుడు	28 వెడలుపు	76 వెల	56
విసదారి	84 వెడలెను	57 వెలది	37
విసపుమేతరి	10 వెడవిల్తుడు	17 వెలందుక	38
వీంపు	44 వెడ్డు	59 వెలయూలు	36
వీడియము	54 వెఠ	55 వెలెను	57
వీడు	66 వెఠకెను	58 వెలి	70, 87
వీడెంబు	54 వెనకయ్య	16 వెలిచవులుగనినది	36
వీడెను	59 వెనకయ్య...వాడు	17 వెలిచెను	63
వీడ్చుము	54 వెనుక చూపులమొకము	వెలిలి	61
వీడ్చుడెను	59	77 వెలిదిప్పు	65
వీను	42 వెనుక	62 వెలిమొదపు	30

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వెలియూలపోతురౌతు	10	వేలుపుకొండ	65	సంద్రము	72
వెలుంగు	85	వేలుపుగమికాడు	17	సకినాలపులుగు	84
వెలుంగులయెకిమికాడు	20	వేలుపులగిడ్డి	30	సగము	61
వెలుగు	85	వేలుపులగౌరు	29	సడలె	} 60
వెలువడియెను	57	వేలుపులత్రోవ	28	సగ్గెను	
వెల్ల	70	వేలుపులబువ్వ	19	సత	50
వెల్లగుఱ్ఱము	29	వేలుపులతేనిదళ	సదమదంబునేసెను		52
వెల్లమ్రాను	30	వాయి	16	సద్దు	46
వెల్లయేనుంగు	29	వేలుపుల...మగడు	17	సన్నము	60
వెల్లాటకత్తె	36	వేలుపులు	27	సప్పము	84
వెల్లెను	47	వేలుపునుచ్చకంటులు	31	సమసెను	53
వెస	57	వేల్పుఁజెట్టు	30	సరగ	57
వేం చేసెను	50, 91	వేల్పుటేరు	29	సరములు	75
వేగ	57	వేల్పుపెద్ద	13	సరస	63
వేగిరము	57	వేల్పుదొరలేజి	29	సరి	76, 90
వేడివెలుంగు	} 20	వేల్పుబానిసె	36	సరులు	74, 75
వేడివేలుపు		వేసడము	83	సవతు	79
వేడుకకాడు	37	వేళము	57	సవము	61
వేడ్కకత్తె	36	వేటిడి	40	ససి	70
వేదురు	40	వ్రక్క	76	సస్సెము	70
వేసలి	41	వ్రేతలమేలువాడు	11	సాకెను	52
వేమాలు	56	స.	సాటి		76
వేయంచులకైదువు	30	సంగడి	63	సాపడెను	45
వేయిచేతులతొడు	20	సంగడిండు	38	సామి	32
వేలువడెను	48	సంగాలి	38		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సామిసామేనుఁజేకొన్న	14	నీద్రంపుఁబెద్ద	27	సారకాయ	67
చాన	14	నుడిగొట్టు	24	సోఁకుదయ్యము	24
సాము	61	సుద	68	సోఁకుమూఁకలగొంగ	11
సారె	56	సురటివీపులబుట్టు	24	సోఁకుమూఁకలఁత్రేఁడు	24
సాశువము	83	నూడు	51	సోమాసిపెట్టుఁజెట్టు	22
సింగము	77	నైజ్జ	46	సుక్కెను	60
సింగాణి	73	నేద	59	హ.	
సింగారమైనది	54	నైకము	61	హజ్జ	44
సిగ్గు	45	నైదోడు	34	హత్తెక్	47
సిడెము	70	సాంపయినది	53	హరివాణము	46
సిద్ధితి	45	సాగనుకాడు	41	హళది	71
సిరి	14, 55	సాబైనది	53	హుళక్కి	55
సినుపు	40	సామ్మ	74, 75	హాన్ము	76

శ్రీ రస్తు.
అంధ్ర నామ శేష మందలి
అకారాది శబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
అ.	అర్థిని	98 ఇమ్మడ	100
అంతటన్	108 అఱి	103 ఇయ్యకొనెను	106
అంతన్	108 అఱివఱిలు	113 ఇరులు	104
అంతపట్టు	120 అఱినుఱి	115 ఇవము	110
అంతిపురము	114 అలజడి	99 ఇదిరె	118
అక్కటికము	112 అలమట	99	రశి.
అగపడకపోయెను	101 అలమెను	108 ఈడ బోక	100
అచ్చెరువు	99 అనిగెను	111 ఈడు	120
అఱి	97 అలుకు	103 ఈరము	107
అడరు	99 అవుడు	110 ఈలువు	114
అడవి	110	అ.	ఉ.
అడుగంటెను	118 అము	102, 103 ఉంకువ	112
అడను	97 అయనులు	111 ఉక్క	115
అనుగు	98 అఱిడిపోయెను	100 ఉక్కివము	102
అనుమానము	105 అరతి	109 ఉగ్రాణము	112
అనువులు	111 అరెకులు	109 ఉడిగెను	111
అప్పళించెను	101 అఱిలేటెను	106 ఉడిపోయెను	100
అబ్బురము	99 అఱిముడయ్యె	98 ఉడుకు	115
అబ్బెనమొనరెను	100 అవి	115 ఉడుగర	118
అబ్రము	99	ఉత్తలపాటు	99
అయిదుపదినేనె	99 ఇంకె	118 ఉరిది	114
అరదము	105 ఇంచు	110 ఉద్దవడి	,,
అరి	103 ఇంపు	98 ఉద్దవిడి	,,
అరిది	99 ఇట్టివారె	119 ఉప్పుసంద్రము	116

పదము.	పుట పదము.	పుట పదము.	పుట.
ఉబ్బ	115 ఏఱు	109 కడమ	101
ఉమ్మలిక	99 బ.	కడముట్టుట	111
ఉమ్మలికము	99 సింటరి	105 కడవ	103
ఉరలెను	106 సిండ్కోకడు	119 కడిచి	104
ఉరవడి	114 ఒక్కపెట్టు	113 కడిమి	100
ఉఱుడు	97 బి	101 కడు	115
ఉల్లము	107 ఒచ్చెము	113 కదిసెను	100
ఉవ్వెత్తుగ	113 ఒడంబడెను	106 కనలెను	111
ఉఱా.	ఒడిగఁటెను	101 కనికరము	112
ఉడిగము	119 ఒడ్డు	103 కనుమొఱుగెను	117
ఉడెను	106 ఒడవెను	108 కనుమొడ్చెను	116
ఉడ్చెను	116 ఒకగూర్చెను	98 కనువిచ్చెను	116
ఉరిక	119 సిసరించెను	104 కన్ను	113, 121
ఉరట	118 సిప్పెను	106 కప్పుము	103
ఎ.	ఓ.	కరము	114
ఎంలేసి	114 ఓజ	కఱచెను	100
ఎక్కటి	ఓముట	101 కవఱులు	113
ఎట్టకేలకు	119 ఓరిమి	119 కవిసెను	101
ఎడ	107, 111 ఓర్పుట	115 కసటు	102
ఎడై	118 ఓలమానగొనక	115 కసిమనంగెను	106
ఎత్తికోలు	114 ఓలి	100 కనుగంచెను	104
ఎడ	107 ఓహటించెను	101, 110 కలైము	109
ఎరగలి	118 ఔ.	99 కా.	
ఎల	102 ఔడు	కాంగు	103
ఎలమి	103 క.	110 కాంచువడియములు	113
ఎ.	కంటంబడదయ్యెను	కాన	110
ఏడై	114 కచ్చువిచ్చయ్యెను	101 కానినాడు	119
ఏనుఱించె	117 కడంగెను	98 కారు	106
		101 కాలరులు	105

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

147

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
కాలుద్రొక్కెను	101 కొఱ	101 గు.	
కాలువ	117 కొఱత	101 గుఱ	110
కాల్వ	117 కొల	102 గుఱతాల్పువీటికనిచె	115
కావించెను	104 కో.	గుబ్బలు	116
కీ.	కోన	105	గొ.
కినిసెను	111 కోపగించెను	111	
కీ.	కోరు	109 గొండ్లి	103
క్రిడు	103 కోలుపుచ్చె	110	గో.
క్రీలు	113 కోల్తులచేసె	99 గోడు	99
క్రీల్కొలిపెను	106 కోల్పుచ్చె	110	గ్ర.
కు.		గుక్కగొనియె	112
కుందు	99 క్రిక్కిరిసె	118	చ.
కుడియెడమలు	102 క్రిక్కిరి	95 చక్కి	111
కునికెను	116 క్రిమ్మరె	చన్నలు	116
కు.	గ.	చఱచె	101
కుక్కెను	116 గండు	100	చా.
కుర్చి	97 గట్టి	114 చాల్	115
కులిచెను	115 గడిదోకెను	106 చాలించెను	111
కె.	గరువము	105	చి.
కెళవు	107 గా.	చించె	117
కై.	గాటము	115	
కైరవర్ణ	113 గాణ	119 చిందము	119
కైసోత	109 గాదిలి	97 చిట్ట	114
కొ.	గారాము	97 చిట్టకము	118
కొండికవాడు	112 గి.	చిన్నపలు	113
కొందలము	99 గిఱిగొనెను	118 చిన్నవోయె	104
కొదవ	101 గీ.	చిలుకు	114
కొనసాగెను	97 గీటణచెను	115 చిలుము	102

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చీ.		జ.		తలారులు	109
చీకటి	104	జంకు	103	తా.	
చీకటితప్పు	102	జగిలెడు	110	తామరతంపరయ్య	97
చీకువాలు	104	జడి	112	తారసిల్లె	104
చు.		జాతె	106	తారచెను	107
చుట్టుకొనెను	118	జాలు	117	తార్కాణము	114
చె.		జు.		తాలిమి	115
చెందు	113	జుడింగ	93	తాల్లి	"
చెంచెను	108	జున్న	110	తాళుకొంట	"
చెక్కె	106	జూదము	112	లిండికాడు	118
చెడియె	98	జు.		లిండిపోతు	"
చెయ్యము	113	డ.		లిండిడు	"
చెయ్య	113	డానె	104	లిగిగ	98
చెరలాడె	98	మలిచెను	116	లివురుట	114
చెరివె	106	డెందము	107	తుమురు	107
చెఱుకు	110	త.		తుటిమె	106
చెఱుకుపాలు	110	తక్కినవాడు	119	తుఱుమయ్యె	116
చెలరేంగ	101	తక్కువ	101	తెగ	107
చే.		తడవు	106	తెన్ను	99
చేకూర్చును	93	తద్దయ	114	తెరువు	99
చేటు	103	తమట	119	తేనియ	110
చేరువయ్యె	104	తమ్మి	121	తేరు	105
చేసె	"	తరిపి	110	తొట్టి	119
చో.		తరువాత	108	తొడంగ	101
చోటు	115	తఱులు	119	తొలగించె	116
చౌ.		తఱులు	97	తొలగెను	108
చాటిమున్నీరు	116	తలొసి	119	తొలుడివి	108
			115	తొడియల్లుడు	110
				తొయము	107

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
శోరము	104	దొ.	సెమ్మి	97, 121	
త్రిమృత	98	దొన	120	సెయ్యము	97
తృప్తి	102	దొరసాని	111	సెయ్యపుటలుక	116
త్రోచె	116	న.	సెఱకలు	111	
త్రోవ	99	నలి	107	సెఱి	114
ద.		నా.		సెలకొనియెను	108
దండ	121	నాడు		నే.	
దండు	105	నాఁడు		120	నేలఁగలిపెను
దండెత్తె	99	ని.			నేరెడుదీవి
దక్కొనియె	108	నిండె		118	ప.
దవ్వు	107	నిట్టపంట		114	పంటి
దళవాయి	105	నిదురించె		106	పగతురు
దళమెత్తె	100	నివ్వాలి		109	పగఱు
దళము	105	ను.			పగవాండ్లు
దా.		నుగు		107	పంచబంగారముయ్యె
దారి	99	నుగయ్యె		116	పడవాలు
దాడిచేసెను	99	నులుమయ్యె		116	పడవడి
దాసె	104	నులుము		107	పనఁటి
ది.		నులిగొనె		118	పనిపడి
దిగులు	103	నె.			పయ్యెద
దిట్టపడియె	106	సెగొనియె		108	పరి
దినుసు	107	సెంజిలి		99	పరువడి
దీ.		సెగడె		97	పరువమయ్యె
దీపనబ్రాలు	109	సెగులు		99	పలుపురు
దు.		సెట్టన		115	పల్లఱపులు
దుడ్డు	110	సెట్టుకొనెను		101	పా.
దే.		సెత్తము		112	పాగా
దేవరి	111	సెనరు		97	పాచికలు

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
పానకము	110 పెనగొనె	118 ప్రేముడి	98
పాపె	116 పెరిగె	97 బ.	
పార్వత్రైకాండు	111 పెరివాండు	119 బంతి	118
పాలిండ్లు	116 పెటికె	117 బంటు	105
పాలు	101 పెలుచ	114 బన్నము	107
పాలుపడె	109 పెల్లగించె	117 బలిసెక్	97
పానెను	108 పెల్లు	114 బల్మె	117
పి.	పే.	బలువిడి	115
పిండియయ్యె	116 పేర్తి	97 బాట	99
పిన్నవాండు	113 పై.	బానసము	114
పిచ్చుట	39 పైట	113 బారి	114
పిచ్చుటక్	10 పైపెచ్చు	100 బిట్టు	114
పిఱులివియక	100 పా.	బీసు	103
పిఱుండు	111 పొగరు	102 బీరము	101
పిలుకుమార్చె	115 పొడి	107 బీరువోయె	100
పు.	పొదరిట్లు	107 బుసివోయె	98
పుయిలొడె	104 పొరిపారి	114 బెగడు	103
పురికొలిపె	107 పొలయలుక	116 బెడిసెను	98
పుటివిచ్చె	118 పొలివోయె	100 బేసి	19
పులు	102 పో.	బొక్కనము	112
పె.	పోకార్చె	110 బొమిడికము	119
పెంపుసెంచె	97 పోటొగ్గ	99 బుంగ	112
పెకలించె	117 పోతరము	102 మ.	
పెక్కొండు	119 ప్ర.	మంచు	110
పెచ్చు పెటిగె	118 ప్రబరె	97 మండ	121
పెడ	111 ప్రల్లదములు	108 మంతనము	114
పెద్దనిద్దురఁ జెందించె	115 ప్రిదిరె	106 మంద	105
పెద్దయు	114 ప్రేరేచెను	107 మక్కువ	97

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పదము.		పుట.		పుట.	
మగఁజిమి	100	మేల్కొనె	116	వ.	
మడి	120	మైకొనియె	106	వంక	111
మణిప కాఁడు	112	మొగరాలు	118	వంక	99
మణిపము	114	మొగుళ్లు	117	వట్టె	118
మది	107	మొగ్గరము:	103	వడి	106, 120
మబ్బులు	117	మొదలు	118	వదలిం చె	116
మనలె	92	మొద్దవోయె	109	వదలె	106
మా.		మొన	105	వనట	99
మాగాని	114	మొన కాఁడు	106	వరుస	101
మాఱట	100	మొన నె	99, 120	వలనె	118
మారుకొనియె	100	మొయిళ్లు	117	వలపలదాపలలు	102
మార్దురు	117	మొఱవవోయె	109	వలుఁద	104
మి.		మోసల	112	వా.	
మిగుల	115	మోహరము	103	వాఁక	109
మిఱి	119	మోహరించె	100	వాఁగు	105
మిన్నక	119	మింగెను	112	వాగె	109
మీఱెను	118	ర.		వాడె	104
ము.		రంఘ	103	వాన	114
ముక్కాకలుదీఱెను	106	రజ్జులు	108	వాయి	106
ముదురు	110	రాణి	111	వారక	114
ముద్దు	98	రిత్రవోయె	100	వావిరి	114
మునింగె	112	రూపుమాపె	115	వి.	
మునిమాపు	112	రేశతై	97	విచ్చు మొగ్గయ్యె	101
మరిపము	105	ల.		విచ్చె	106
మెకము }	201, 111	లని		వింగడము	102
మెగము }		లని		విడుమర	111
మెట్ట	119	లాఁతివాఁడు	119	విడుదల	111
మెలికొనెను	112	లెంక	105	విడె	106

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
విన్నవోయె	104	వే.		సి.	
విన్ననువు	114	వేడిమి	115	సిలుగు	99
వీ.		వేడ్క	103	సు.	
వీఁగ	99	వేడుక	103	సుడివోయె	100
వీడె	106	వేనవేలు		సుడికొనె	118
వీలుపఱచెను	98	వేపులు	119	సుఖపు	104
వీరసవోయె	100	వేటొకటి	100	సూ.	
వె.		వేటొకడు	119	సూటి	104
వెట్ట	115	వ్రక్కలించె	117	సె.	
వెన్నిచ్చె	99	వ్రచ్చె	117	సెక	115
వెనుకంజవేసె	99	స.		సేగి	99
వెనుకముందయ్యె	99	సంజ	112	సేసలు	109
వెనుకక	108	సంతసము	103	సై.	
వెనుక	111	సందియము	105	సైరణ	115
వెన్ను	111	సడతె	106	సైచుట	115
వెఱపు	103	సమహార్యను	98	సా.	
వెలిచవి	102	సరకునేయకుండెను	97	సారిది	101
వెలిలి	101	సలిపె	104	హ.	
వెఱుగు	99	సా.		హజారము	112
వెరపు	104	సాహితము	103	హజారము	112
				హళి	103
				హచ్చరిక	103

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువు

టీకానుక్రమణికాసహితము.

చెన్నపురి :

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము.

1926

All Rights Reserved.

Printed at
the "VAVILLA" PRESS,
MADRAS—1926.

సాంబనిఘంటువు.

అవతారిక. కస్తూరి రంగకవి యనునతఁడీయాంధ్రనిఘంటువును శ్రీసాంబమూర్తి కంఠితముచేయుచు, గ్రంథరచనాపద్ధతులను దెల్పుచున్నాఁడు.——

సీ. శ్రీ వెలయంగ దేశీయమూల్ దెనుఁగులుఁ

దద్భవంబులుఁ గూర్చి • దైవవర్గ

దనరు మానవవర్గ • స్థావరవర్గ తి

ర్యగ్వర్గ సనునాలు • గలవరించి

జల్లు లుంపక వ్యర్థశబ్దముల్ రానీక

కుంటినడత గాక • కొడుకు లేక

యుర్విజనంబుల • కులకారసరణిగా

నాంధ్రనామనిఘంటు • వనెడుకృతినిఁ

తే. గవులదయచేత నీకటాక్షంబువలన

సీసశతకంబుఁ జెప్పెదఁ • జిత్తగింపు

దనుజసమవర్తి భక్తహృదబ్జవర్తి

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

తా. దేవతలకందఱుఁ జక్రవర్తివి, రాక్షసాంతఁకుఁడవు, భక్తులహృదయకమలములందు వసించువాఁడవు నైనయోసాంబమూర్తి! కస్తూరిరంగకవియనునేను సాంపుగా నాంధ్రభాషయందు అన్యదేశీయపదములు, ఆంధ్రదేశ్యపదములు, సంస్కృతభవప్రాకృతభవములు నీనినింగూర్చి దేవవర్గు, మానవవర్గు, స్థావరవర్గు, తిర్యగ్వర్గు అను నాలుగువర్గములను నవరించి యు, ను మొదలగు పాదపూరణపదములను, అర్థహీనములైన పదములను రానీయక, అన్వయకాశి న్యములేక, తడఁబడకుండునట్టి సులభశైలిని సకలజనోపకారముకొఱుకు “ఆంధ్రనామనిఘంటువు” అనుగ్రంథమును కవులదయవలనను, నీకటాక్షము చలనను నూఱునీనవద్యములుగా రచించెద. దీనినిఁ బ్రీతగింపుమయ్యా.

దేవవర్గు.

సీ. ముక్కంటితొలిపట్టి • మొట్టికాయల మెప్పు

గొప్పబొజ్జగలాఁడు • గుఱ్ఱవేల్పు

గబ్బుచెక్కిళ్ల మెకముమోముగలసామి

కలుఁగులాయపుఁదేజి • బలుసిపాయి

గుంజిల్లుపెట్టించుకొనుమేటి పిల్లారి

కుడుముదాలుపు పెద్దకడుపువేలు

పొంటిపల్లుదొర ముక్కంటిపండులమెక్కు

దేవర చిలువజంఁదెముల మేటి

తే. జమిలితల్లులబిడ్డ పెద్దమెయిప్రోడ

చేటవీనులదణి పనిచెఱుపువాఁడు

మొదటివేలుపు వెనకయ్య • పుంజుదారి

పెద్ద యనఁ దగు గణపతి • పేళ్లు సాంబ.

టీ. ముక్కంటితొలిపట్టి = త్రినేత్రుడగు శివునిమొదటికొమరుడు,
మొట్టికాయలమెప్పు = భక్తులు తమతలయందు వేసికొను సిడికిటిపోటులకు
దలయాచువాడు, గొప్పబొజ్జగలాడు = పెద్దకడుపుగలవాడు, గుజ్జువేల్పు
= వామనరూపుడగు వేలుపు, గట్టుచెక్కిళ్ళమెకముమోముగలసామి = మద
గంధముగల గండస్థలములుగల మృగంబుయొక్క ఆనంగా వీనుగుయొక్క
శిరంబు దాల్చినదేవుడు, కలుగులాయపుదేజి బలుసిపాయి = బొక్క
లాయముగాఁగలవాహనము-ఆనంగా ఎలుక వాహనముగాఁగలగొప్పబంటు,
గుంజిల్లుపెట్టించుకొనుమేటి = భక్తులచేత గుంజిల్లు పెట్టించుకొనునట్టిదేవర,
విల్లారి, కుడుముదాలుపు = మోదకములు హస్తమందుగలవాడు, పెద్దకడుపు
వేలుపు = లంబోదరుడు, పింటిపల్లుదొర = వికదంతుడగు దేవుడు, ముక్కంటి
పండుల మెక్కుదొర = (ముక్కంటిపండులు = పెంకాయలు) వానినిందినునట్టి
వేలుపు, చిలువజంఁదములమేటి = పాములను యజ్ఞోపవీతముగాఁ దాల్చినదే
వుడు, జమిలి తల్లలబిడ్డ = గంగాపార్వతులనెడి యిరువురుతల్లలకుఁ గొమ
రుడు, పెద్దమయిప్రేడ = గొప్పశరీరమును దాల్చిన దేవుడు, చేటవీనుల
దణి = చేటలవంటి చెవులుగలప్రభువు, పనిచెటుపువాడు = తన్నుఁ గొలువని
వారికార్యములఁ జెటుచువాడు, మొదటివేలుపు = ఒక్కొక్కకార్యమునం
దును మొదట బూజనేయఁబడు దేవుడు, వెనకయ్య, పుంజుదారిపెద్ద = కు
క్కుటధ్వజుడగు కుమారస్వామికి అన్న-ఈ అం యును వినాయకుడు.

సీ. చౌవంచమోములసాహేబు జాళువా

గుబ్బలివిలుకాడు ♦ గిబ్బరాతు

జక్కులదొరనేస్తి ♦ జన్నంపురబగవాడు

పొడలగింటముదాల్పు ♦ పునుకదారి

వినువాఁకమోపరి ♦ వెండికొండదునీడు

మినుజుట్టుదేవర ♦ మిత్తిమిత్తి

మంచుమలల్లుడు ♦ మరుగొంగ ముక్కంటి

నెలదారి ముమ్మైన ♦ యలుగుమేటి

తే. విసపుమేతరి తిగప్రోలి • వేటకాడు
 కప్పటైదువ పెనిమిటి • గాములదొర
 వేల్పుదణిగన్నతాడు గుఱ్ఱు • వేల్పుతండ్రి
 బేసికన్నామి యన నీదు • పేల్లు సాంబ.

3

టీ. చావంచమోములసాహేబు = అయిదుముఖములుగల ప్రభువు,
 బాళువాగుబ్బలివిలుకాడు = మేరుపర్వతము విల్లుగాంగలవాడు, గిబ్బరాతు =
 ఎద్దునెక్కితిగగెడువాడు, జక్కులదొరసేస్తి = యక్షుల కధిపతియగుకుబేరునికి
 న్నేహితుడు, జన్నంపులబగవాడు = దక్షప్రజాపతియొక్కయోగమును
 ధ్వంసముచేసినవాడు, పొడలగింటము దాల్పు = మచ్చలుగలజంటసేతవస్త్ర
 మును (వ్యాఘ్ర)చర్తమును ధరించువాడు, పునుకదారి = బ్రహ్మకపాలమును
 ధరించినవాడు, వినువాకమోపరి = (వినువాక = ఆకాశమందుబాటు
 నేటు - (గంగాదేవిని) జడలందు దాల్చినవాడు, వెండికొండదునీడు =
 రజతగిరి (కైలాసము) ఉనికిపట్టుగాంగలవాడు, మినుజాట్టుదేవర = ఆకాశమె
 జాట్టుగాంగలవేల్పు, మిత్తిమిత్తి = మృత్యువునకు మృత్యువు [2 ను మృత్యుశబ్ద
 భవములు), మంచుమలల్లుడు = హిమవత్పర్వతమునకు అల్లుడు, మరుగొంగ =
 మన్తధునికిశత్రువు, ముక్కంటి = త్రినేత్రుడు, నెలదారి = చంద్రుని మా
 యందుదాల్చినవాడు, ముమ్మెనయలుగుమేటి = మూడుగురినల యాయు
 ధమును (త్రిశూలమును) దాల్చినవాడు, విసపుమేతరి = విషమునుభవించిన
 వాడు, తిగప్రోలివేటకాడు = త్రిపురములను ధ్వంసముచేసినదేవుడు,
 కప్పటైదువ పెనిమిటి = (కప్ప ఐదువ = నల్లనిచామ-పార్వతి-టుగాగమము.)
 పార్వతికిభర్త, గాములదొర = (గాములు = భూతములు-గ్రహశబ్దభవము.)
 భూతములకు తేడు, వేల్పుదణిగన్నతాడు = దేవతలనేనానాయకుడగు కు
 మారస్వామికి దండ్రి, గుఱ్ఱువేల్పుతండ్రి = వామనుడగు వేల్పునకు
 (వినాయకునికి) దండ్రి, బేసికన్నామి = (మూడు అనునది బేసిసంఖ్య)
 త్రినేత్రుడగువేల్పు - ౨3 శివుడు.

సీ. వెన్నుఁడు పెరుమాళ్లు ♦

కవ్వపుమలదాల్పు ♦ కట్టినేస్తీ
చిలువపానుపుదంట ♦ తెలిదీనిమన్నీఁడు
బటువుఁగైదువుజోదు ♦ బమ్మతండ్రి
కఱివేల్పు మరునయ్య ♦ కడలియల్లుఁడు సంకు
దారి గరుడిరొతు ♦ తమ్మికంటి
పదివేసములదిట్ట ♦ యెదమచ్చగలసాని
యడుగువాఁకగలాఁడు ♦ పుడమినంటు

తే. మొసలివాఁయొంటితాల్పు రక్కుసులగొంగ
లచ్చిమగఁ డున్నకేలుగఁలాఁడు పుట్టు
వడుగు మొమరపొక్కిలివాఁడు పసిఁడి
వలువతొల్పన హరివేరు ♦ లలగు సాంబ.

4

టీ. వెన్నుఁడు (విష్ణుశబ్దభేదము), పెరుమాళ్లు (ఇది ప్రవిడభాషలోని పదము-తోవలఁబడితిని), వేకంటినైదోడు=సహస్రాక్షుఁడగుదేవేంద్రునకుశముఁడు (ఉపేంద్రుఁడు), కవ్వపుమలదాల్పు = మందరపర్వతమునుధరించినవాఁడు, కట్టినేస్తీ = (నేస్తీ=నేస్తముగలవాఁడు.) అర్జునునికి తెలికాఁడు, చిలువపానుపుదంట=శేషుండను పాన్పునందుఁ బరుండుకూరుఁడు, తెలిదీనిమన్నీఁడు=శ్వేతద్వీప మునికిపట్టుగాఁగలవేలుపు, బటువుఁగైదువుజోదు=దిటవగు నాయుధమును (సుదర్శనమును) ధరించినవాఁడు, బమ్మతండ్రి=బ్రహ్మదేవునికి జనకుఁడు, కఱివేల్పు=నల్లనిదేవుఁడు, మరునయ్య=మన్మథునకు జనకుఁడు, కడలియల్లుఁడు = (పాలనముద్రమునందుఁ బుట్టినలక్ష్మీకి మగఁడగుటచే) పాలనముద్రమునకు నల్లుఁడు, సంకుదారి=పాంచజన్యమనెడి శంఖమును దాల్చినవాఁడు, గరుడిరొతు=గరుడవాహనమెక్కెడి దిట్ట, తమ్మికంటి=కమలాక్షుఁడు, పదివేసములదిట్ట = దశావతారముల నెత్తినవేలుపు, ఎదమచ్చగల

సామి = తొమ్మనందు శ్రీవత్సమను మచ్చగలదేవుడు, అడుగువాఁకగలాఁ
డు = పాదమునందు నదిగలవాఁడు, (విష్ణువుయొక్క పాదమునందు గంగాదే
వి పుట్టినది యని ప్రసిద్ధి.) పుడమినంటు = భూదేవికిఁ జెలికాఁడు, మొసలి
వాయొంటితాల్పు = మొసలి నోటివలెనుండు కర్ణ భూషణములను దాల్చిన
వాఁడు, రక్కసులగొంగ = రాక్షసులకు విరోధి, లచ్చిమగఁడు = లక్ష్మీదేవికిఁ
ర్త, ఉడ్డకేలుగలాఁడు = నాలుగుచేతులు గలదేవుడు, పుట్టువడుగు = ఎల్లప్పు
డు బ్రహ్మచర్యవ్రతము పూనినవాఁడు, తామరపొక్కిలివాఁడు = కమలముబొ
డ్డునందుఁ గలవాఁడు, పసిఁడివలువతాల్పు = బంగారు పుట్టము ధరించిన
వాఁడు-౨౯ విష్ణువు.

సీ. తీవంచమోములదిట్ట తామరచూలి
తలఁపు కేళాకూళి • పులుఁగురాతు
తగవులజడదారిఁ తండ్రి వేలుపుఁబెద్ద
మాటలజవరాలిఁ మగఁడు నలువ
యలరులవిలుకానిఁ యన్న మేలిమిబొజ్జ
గలదుముదారి ప్రాఁబలుకులదణి
నుదురాకులెక్కఁ జెఁన్నుగ వ్రాయుకరణికుఁ
డచ్చుంపుఁదమ్మిపై • నమరుజాణ

తే. నిక్కపుజగంబు బ్రోచుమఁన్నీడు మొదటి
జాతిదొర బమ్మ దుగినఁడు • తాత జగము
లన్ని పుట్టించుమేటి తఁనంతఁ గల్గు
నతఁడు పజదొర యన నజాఁఖ్య లగు సాంబ.

5

టీ. తీవంచమోములదిట్ట = చతుర్ముఖుఁడగు దేవుడు, తామరచూలి =
విష్ణువుయొక్క నాభికమలమందుఁ బుట్టినవాఁడు (సమాసాంతము ఇకారము).

తలఁపుకేళాకూళిపులఁగునౌతు = మానససరోవరమునందు విహరించు పక్షులు
(హంసములు) వాహనములుగాఁ గలబంటు, తగవులజడదారితండ్రి = కలహా
ములఁ బెట్టెడుమునికిఁ (సారదమునికి) దండ్రి, వేలుపుఁబెద్ద = దేవతలకు మేటి
యైనవాఁడు, మాటలజవరాలిమగఁడు = వాదగోవికి (నరస్వతీ దేవికి) భర్త, నలువ =
నాలుగు మోములుగలవాఁడు (నమాసాంతము), ఆలరువిలుకానియన్న =
పూవెల్తునికి (మన్మథునికి) అన్న (విష్ణునికిఁ బుత్రుఁడు మన్మథుఁడు, విష్ణువు
నాభికిమలమందు బ్రహ్మ పుట్టుటచేత మన్మథుని కేతఁ డన్నయయ్యెను.),
మేలిమిబొజ్జగలదుముదారి = శ్రేష్ఠమయిన (బంగారుమయముగు) కడుపును
దాల్చిన మొనకాఁడు, ప్రాఁబలుకులదణి = పేదములనివాసము, నుదురాకు
లెక్కఁజెన్నగ వ్రాయునట్టి కరిణీకుఁడు = నొసలనెడు తాటాకులందు లెక్క
లను దప్పలు లేక వ్రాయునట్టి కరణము, అచ్చంపుఁదమ్మిపైనమరుజాణ =
తెల్లనితామరపువ్వునందుఁ గూర్చుండు వలఁచి, నిక్కపుజగంబుఁ బ్రోచు
మన్నీడు = సత్యలోకము నేలెడుప్రభువు, మొదటిజాలిదొర = బ్రాహ్మణులకు
అధిపుఁడు, బద్ధ (బ్రహ్మశబ్దభవము.), దుగినఁడు (ద్రు హిణశబ్దభవము.),
తాత = పితామహుఁడు, జగములన్ని పుట్టించుమేటి = లోకముల కెల్లనృప్తికర్త
యగు శ్రేష్ఠుఁడు, తనంతగలుగు నతఁడు = స్వయంభువు, పజదొర = ప్రజా
పతి-౨౦ బ్రహ్మదేవుఁడు.

సీ. గట్టురాకొమరిత ♦ కప్పము శైధువ

మగనియందపుమేనఁ ♦ దగినమగువ

కఱకంఠరాణి సింగపుఁ దేజి గలచాన

వెనకయ్యతల్లి నా ♦ వెలయు గౌరి

కలుములచెలి జిడ్డు ♦ కడలిబొట్టియ లచ్చి

తమ్మి గడ్డియబోటి ♦ తల్లితల్లి

పెనిమిటియెద నుండు ♦ ననబోడి మరుతల్లి

నెలచెలియలు లిబ్బి ♦ నెలఁతుక సిరి

తే. యనఁగ లక్ష్మీసమాఖ్య లౌఁ సంచతేజ

పొలఁతి తలవాఁకిట మెలంగుఁ చెలువ నలువ

రాణి పలుకులజవరాలుఁ లచ్చికోడ

లనఁగ భారతినామంబుఁ లమరు సాంబ.

6

టీ. గట్టురాకొనుగిత=పర్వతములకు తేడగు హిమవంతునికూతురు, కప్పుముఠైదువ = నల్లనిరూపముగల యంగన, మగనియందపుమేనఁదగిన మగువ = ప్రియుని యందమైన శరీరమునందు సగముభాగముఁ గైకొన్న కాంత, కఱకంతురాణి = శివునిదేవేరి, సింగపుఁ దేదీగలచాన=సింహవాహన మెక్కెడి యాఁడుని, వెనకయ్యతల్లి=వినాయకునితల్లి - ౯ పార్వతీదేవి. కలు ములచెలి=సంపదకు అధిదేవతయైనమగువ, బిడ్డుకడలిబొట్టియ=పాలనముద్ర మునకుఁ గూతురు, లచ్చి (ప్రకృతి. లక్ష్మీ), తమ్మిగల్లియబోటి = కమలమ నెడు సింహాసనమందుఁ గూర్చుండుచెలువ, తల్లితల్లి=తల్లియగుగంగకుఁదల్లి. పెనిమిటియెదనుండు ననబోఁడి=భర్తయొక్కవత్సలమునందు వాసముచేసె డు (స్త్రీ), మరుతల్లి=మన్మథునికి జనని, నెలచెలియలు=చంద్రునికిఁజెల్లెలు, లిబ్బి నెలఁతుక=భాగ్యమునకు అధిదేవతయైన యాఁడుని, సిగి (ప్రకృతి-స్త్రీ)- ౧౦ లక్ష్మీదేవి. అంచలేజిపొలఁతి = హంస వాహనముగాఁ గల బ్రహ్మ యొక్కభార్య, తలవాఁకిట మెలంగుచెలువ=తలకు వాఁకిలియైననోటియందు మెలంగెడుకాంత, నలువరాణి=బ్రహ్మదేవునియొక్కభార్య, పలుకులజవరాలు =వాక్కులకు విద్యలకు అధిదేవత యగు (స్త్రీ, లచ్చికోడలు=(బ్రహ్మపత్ని యగుటచే) లక్ష్మీదేవి కోడలు-గి సరస్వతి.

సీ. అడుగుకైదువుపుల్లుఁ పడగదునేదారి

యరభారతల్లులఁ యరిదిబిడ్డ

వెనకయ్యవెనుకయ్యఁ వేల్పులదళపాయి

చిలువలబోసంపుఁ బులుగురౌతు

సత్త్విగ బూనువలంతి ♦ యిత్త్విగమోముల
 బలియుండు బారచే ♦ తులుగలాండు
 రిక్కరక్కసుమిత్తి ♦ తెల్లుకానుపు కొంచ
 మల ప్రక్కలించిన ♦ మన్నె కాండు
 తే. గట్లయేలికమనుమండు ♦ కప్ప తెఱవ
 మేటికొమరుండు వేలుపు ♦ పేటిసవతి
 కొడుకు ముద్దయ్య కందుండు ♦ కొమరుసామి
 యనంగ గుహనామధేయంబు ♦ లమరు సాంబ.

7

టీ. అడుగుకై దువుపులువడగడునేదారి = అడుగుకై దువుపులు (కాళ్లు
 ఆయుధముగాఁగల పక్షియగు) కోడి పెక్కిముగాఁగలమొనకాండు, అర
 బారతలలయరిదిబిడ్డ = ఆర్దురుతల్లలకు (పట్కొత్తికలకు) ముద్దుకొమరుండు,
 వెనకయ్య వెనుకయ్య = విఘ్నేశ్వరునికి తమ్ముండు, వేల్పులదళవాలు = దేవ
 తలకు నేనాధిపతి, చిలువలబోనంపుఁబులంగురాఁడు = పాములే ఆహారముగాఁ
 గలిగినపక్షి (నెమలిని) వాహనముగాఁ గలిగినదిట్ట, సత్త్విబూనువలంతి = శక్తి
 అను ఆయుధమును ధరించునట్టిసేర్పరి, ఇత్త్విగ మోములబలియండు (ఇరు+
 తిగ = ఇత్త్విగ - రెండుమూఁడులు - ఆఱు) = ఆఱు మొగములంగలిగిన ప్రభువు - పంజు
 ఁడు, బారచేతులుగలాండు = పండ్రెండు బాహువులుగలవాండు, రిక్క
 రక్కసుమిత్తి = (రిక్కరక్కసుండు - అతనికిచ్చుత్యువు) తారకానురుని చంపిన
 వాండు, తెల్లుకాన్ను = శరవణభవుండు, కొంచమల ప్రక్కలించిన మన్నె
 కాండు = కొంచమనుపర్వతము తొలచిన ప్రభువు, గట్లయేలికమనుమండు =
 హిమవంతుని దౌహిత్రుండు, కప్ప తెఱవ మేటికొమరుండు = పార్వతియొక్క
 ముద్దుబిడ్డండు, వేలుపుపేటి సవతికొడుకు = (వేలుపు + నీలు = దేవతలనది,
 గంగాదేవికి సవతియైన పార్వతికి బిడ్డండు, ముద్దయ్య = పిన్న వాండు, కందుండు
 (స్కందుండు - ప్రకృతి.), కొమరుసామి (కుమారస్వామి శబ్దభవము.) - ౧౭
 కుమారస్వామి.

సీ. తలఁపుచూలి మరుండు ♦ వలఁతేఁడు చిలుకరౌ

తామనిచెలి గాడ్పు ♦ టరదపుదొర

జాబిల్లియల్లుండు ♦ చౌవంచతూపుల

నెఱదంట కలుముల ♦ గరితబిడ్డ

కన్నులవిల్తుండు ♦ కమ్మవిల్తుండు పచ్చ

విలుకాండు చక్కెర ♦ వింటిజోదు

వెడవిలుతుండు తియ్య ♦ విల్తుండు చిగురాకు

విలుకాండు తుంటవిల్ ♦ గలదునీండు

తే. తలిరువిల్తుండు ననవిల్తు ♦ డలరువిల్తు

డించువిల్కాండు రాచిల్కా ♦ నెక్కురౌతు

మీనుమొసలిసిడెంబుల ♦ మేటి తేటి

యల్లెవాఁ డన మదనాఖ్య ♦ లమరు సాంబ.

8

టీ. తలఁపుచూలి=సంకల్పమునందుఁబుట్టినవాఁడు, మరుండు (ప్ర. స్వరుండు), వలఁతేఁడు=(వలపు+తేఁడు) మోహమునకు అధిపతి, చిలుకరౌతు=చిలుక వాహనముగాఁ గలబంటు, తామనిచెలి=వసంతునికి (వసంతర్తువునకు) స్నేహితుండు, గాడ్పుటరదపుదొర= గాలియే తేరుగాఁగలప్రభువు (గాడ్పు+అరదము - టుగాగమము.), జాబిల్లియల్లుండు = చంద్రునికి మే నల్లుండు, చౌవంచతూపులనెఱదంట = అయిదుబాణములుగల గట్టిబంటు, కలుముల గరితబిడ్డ = లక్ష్మీదేవికి బుత్రుండు, కన్నులవిల్తుండు = గణపులు గలవింటివాఁడు, కమ్మవిల్తుండు = మధురమైనవిల్లుగలవాఁడు, పచ్చవిలుకాండు = పచ్చని విల్లుగలవాఁడు, చక్కెరవింటిజోదు = చెఱుకువిల్లుగాఁగల బంటు, వెడవిలుతుండు = తేలికయిన ధనుస్సుగలవాఁడు, తియ్యవిల్తుండు= తియ్యనైనవిల్లుగలవాఁడు, చిగురాకువిలుకాండు = మామిడి మొదలగువాని యిగుళ్లు విల్లుగాఁ గలవాఁడు, తుంటవిల్ గలదునీండు = చెఱుకుతుంట విల్లు

గాఁగలప్రభువు, తలిరువిల్తుఁడు=చిగురువింటివాఁడు, ననవిల్తుఁడు = పూవు
టములుగలవాఁడు, అలరువిల్తుఁడు = పూవింటివాఁడు, ఇంచువిల్కాఁడు=
చెఱుకువిల్లుగాఁగలవాఁడు, రాచిల్కనెక్కురాతు = మేటిచిలుకనెక్కుబంటు,
మీనుమొసలిసిడెంబులమేటి = చేపలు, మొసళ్లు పెక్కెమునందుఁగల
ప్రభువు, తేఁటియల్లెవాఁడు = తుమ్మెద యల్లెత్రాడుగాఁగలవాఁడు - అర
మన్నఁడు.

సీ. సతపేరుతత్తడి ♦ జతతేరుగలప్రోడ

యనిఁబడ్డనెఱబంటు ♦ లరుగుత్రోవ

వెన్నునివలగన్ను ♦ వేయిచేతులదిట్ట

తిగవేలుపులఁకుంకి ♦ పగటిజోతి

జమునయ్య మినుమానికము చాయపెనిమిటి

పగలుసేయువలంతి ♦ జగముకన్ను

నెలజోడు తమ్మిచక్కిలిగింత వేవెల్లు

కలువలసూడు చీకటలుగొంగ

తే. జక్కువలయంటు మ్రొక్కులసొక్కుసామి

బారరూపులవేల్పు ప్రాఁబల్కుసొమ్ము

పెట్టె చలిదాయ ప్రొద్దునాఁ ♦ బేల్లె దనరు

లోకబాంధవునకు శివా ♦ లోల సాంబ.

9

టీ. సతపేరుతత్తడి జతతేరుగలప్రోడ=సప్తయమపేరుగల కెండుగుఱ్ఱ

ములను గట్టినరథంబునఁ బోవునేర్పరి, అనిఁబడ్డనెఱబంటులరుగుత్రోవ=యూ

ర్థమునఁ జచ్చినశూరులు పోవుమార్గము (యంధమునఁ జచ్చినవారు సూర్యుని

భేదించుకొని పీఠస్వర్గమునకుఁ బోవుదురు అని శ్రుతి), వెన్నునివలగన్ను=విష్ణు

వుయొక్కకుడికన్ను, వేయిచేతులదిట్ట = వేయిచేతులుగలయోధుఁడు, తిగవే

లుపులఁకుంకి = త్రిమూర్తులకు వాసమయినవాఁడు, పగటిజోతి=పగటియందు

పెలుగునట్టి జ్యోతిస్వరూపుడు, జమునయ్య = యమునికదంత్రి, మినుమానికము = ఆకాశమునకు రత్నమయినవాడు-ద్యుమణి, చాయపెనిమిటి = ఛాయాదేవికిమగడు, పగుగనేయవలంతి=దినమును గల్గించునేర్పుకాడు - దినకరుడు, జగముకన్ను=లోకమునకు నేత్రమయినవాడు - జగచ్చక్షువు, తమ్మిచక్కిలిగింత = కమలమునకు గిలిగింతపెట్టువాడు, వేవెల్లు = (వేయి + వెలుగు) వేయికిరణములుగలవాడు-సహస్రాంశువు, కలువలసూడు=కలువలకువిరోధి, చీకకటులగొంగ=అంభకారమును బోగొట్టువాడు, జక్కువలయంటు = చక్రవాకపక్షులను జేర్చునది, మ్రొక్కులసొక్కుసొమి = నమస్కారములకు(మెచ్చుకొని) మైమఱచునట్టివేలుపు, బారరూపులవేల్పు = పండ్రెండుమేనులుగలదేవుడు-ద్వాదశశాస్త్రుడు, స్రాబల్కుసొమ్ముపెట్టె= తొలిపలుకులు (వేదములు) అనెడు భూషణములకు బెట్టియవంటివాడు, చలిదాయ = చల్లదనమునకు విరోధి, ప్రొద్దు (బ్రహ్మశబ్దభవము.)-౨౨ సూర్యుడు.

సీ. కఱకంతుతలమానికము వేలుపులబువ్వ

జాబిల్లి మరుమామ • చందమామ

జింకతాలుపు తొగ • చెలికాడు జడదారి

కన్నాప రేతేడు • కడలివెన్న

చుక్కలగమికాడు • జక్కవపగవాడు

చలివెల్లు రేవెల్లు • చలువజోతి

వెన్ను నెడమకన్ను • వెన్నెలరాయడు

నెల తమ్మిదాయ మున్నీటిపట్టి

తే. కందుగలదుండగిడు చీకకటులమిత్తి

పంటపైరులదొర ప్రొద్దుజంట లచ్చి

యన్న రేజోతి చందన • నమరుచుండు

గుముదమిత్రునినామధేయములు సాంబ.

టీ. కణకంతు తలమానికము = శివునికి శిరోభూషణము, వేలుపుల
బువ్వ = దేవతలకు ఆహారమైనవాడు (చంద్రునికళలలో పడునై దింటిని దేవ
తలలో గొండలు ప్రతిదినము నొక్కొక్కఁడొక్కొక్కటివంతునఁ దిందురు.
అనిశ్రుతిః), జాబిల్లి = (జాను + బిల్లిక) చక్కనిబింబముగలవాడు, మరుమామ
= మన్మథునికిమేనమామ, చందమామ (చంద్రమశ్యబ్దభవము), జింకతాలుపు =
జింకనుధరించినవాడు, తొగచెలికాడు = కలువలకు స్నేహితుడు, జడదారి
కన్నాప = ఆశ్రిమహామునియొక్క నేత్రమువలనఁ బుట్టినవాడు, రేత్రాడు =
రాత్రికిఁ బ్రభువు, కిడగివెన్న = తీరసముద్రమునందుఁ బుట్టినవెన్న, చుక్కల
గమికాడు = నక్షత్రములకురాజు, జక్కవపగవాడు = చక్రవాకపక్షులదం
పతులకు విరోధి (వాని నెడఁబాపువాడని యర్థము), చలివెల్ల = చల్లనికిరణ
ములు గలవాడు, రేవెల్ల = రాత్రియందుఁ బ్రకాశించువాడు, చలువజో
లి = చల్లనివెలుతురు గలవాడు, వెన్ను నెడమకన్ను = విష్ణువుయొక్క వామనే
త్రము, వెన్నెలరాయఁడు = చంద్రికకుఁబ్రభువు, నెలతమ్మిదాయ = కనులము
లకు విరోధి (చంద్రోదయమయినఁ దామరపూవులు మూసిగోనును). మన్నీ
టిపట్టి = సముద్రునికిఁబుత్రుడు, కందుగలదుండగిడు = నల్లనికళంకముగలధూ
ర్తుడు, చీకటులమిత్తి = చీకటికిఁబ్రత్యుపు-చీకటిని బోఁగొట్టువాడు,
పంటపెరులదొర = సస్యములకురాజు, ప్రొద్దుజంట = సూర్యునకుసాటి, లచ్చి
యన్న = లక్ష్మీదేవి కన్నయైనవాడు, రేజోలి = రాత్రివెలుంగువాడు, చందు
(ప్ర. చంద్రుడు) - ౨౭ చంద్రుడు.

సీ. పదిపదులంచుల బాఁకుఁ దాల్చుదునీడు

కొండలతెక్కలు ♦ కొట్టినదణి

జమిడియేఁబదులజున్నములు చేసినమేటి

సోమాసులకుఁ దావు ♦ సూపుజాణ

యెత్తరంపుఁజెవులతత్తడివట్టిడు

విప్పుతెప్పలతేడు ♦ వెల్లిగౌరు

మావటీఁడు తలఁపుమానికముగలాఁడు
 నిలువెల్లఁ జూపులై ♦ వెలయువాఁడు
 తే. మింటిప్రోల్సామి జడదారి ♦ యింటికోడి
 పెట్టుమ్రాఁకుల వెలిగిడ్డిఁ ♦ బెనిచినదొర
 మొదటిదిక్కుసుబాదారి ♦ మొయిలుజక్కి
 సామి యన నింద్రునామముల్ ♦ జరగుసాంబ. 11

టీ. పదిపదులంచులబాఁతుఁదాల్చుదునీఁడు = (పదిపదులునూఁ) నూ
 అంచులుగల యాయుధమును (వజ్రాయుధమును) భరించినమేటి, కొండల
 తెక్కలుకొట్టినదణి = పర్వతములయొక్క తెక్కలను నఱికిననేర్పుకాఁడు,
 జమిడియేఁబదుల జన్నములుచేసినమేటి = (జమిడియేఁబదులు = నూఁ) నూఁ
 యజ్ఞములుచేసిన యుత్తముఁడు - శతమఘ్నుఁడు, సోమానులకుఁ దావునూపు
 జాణఁయూగములొనర్చినవారి కునికి చూపునట్టినేర్పరి, ఎత్తరంపుఁజెవులతత్తడి
 వట్రిఁడు = నిక్కుకొనియుండు చెవులుగలవాహనము (ఉచ్చైశ్రవము)
 నెక్కెడి మొనకాఁడు, విష్ణుతెప్పలఁజేఁడు = (విష్ణుతెప్పలు = తెఱచిగొని
 యుండు తెప్పలుగలవారు-అనిమిషులు-దేవతలు) దేవేంద్రుఁడు, వెల్లగౌరు
 మావటీఁడు = తెల్ల నియేనుఁగును-విరావతమును ఎక్కెడిమావటివాఁడు, తలఁ
 పుమానికముగలాఁడు = చింతామణిగలవాఁడు, నిలువెల్లఁజూపులై వెలయు
 వాఁడు = దేహమెల్ల నేత్రములుగలవాఁడు - సహస్రనేత్రుఁడు, మింటిప్రో
 సామి=స్వర్గపట్టణము నేలురాజు, జడదారియింటికోడి = గౌతమమహాముని
 యొక్క యాశ్రమంబునఁ గుక్కుటరూపంబుఁ దాల్చినవాఁడు, పెట్టు
 మ్రాఁకుల వెలిగిడ్డిఁ బెనిచినదొర = కల్పవృక్షములను కామధేనువును బోషిం
 చినట్టి ప్రభువు, మొదటిదిక్కుసుబాదారి = తూర్పుదిక్కునేలెడు ప్రభువు
 (సుబాదారి - అన్యదేశ్యము.), మొయిలు జక్కిసామి = మేఘములు చాహ
 నములుగాఁ గలప్రభువు - ౧౪ దేవేంద్రుఁడు.

సీ. తగరుబాబాసాని ♦ దుగమోరపాదుసా
 తెమ్మరచెలి యన్ని ♦ తిండికాడు
 నీటిబిడ్డడు కిత్తు ♦ నిప్పు ముట్టంగరాని
 బలియుడు సతనాలు ♦ కలదునీడు
 కప్పుత్రోవరి తిగ ♦ కాళ్ల దేవర యగ్ని
 చి చ్చింగలం బన ♦ జెలగు వహ్ని
 పోతుత త్తడిరాతు ♦ ప్రొద్దుకూన జముండు
 మి త్తి దక్కినమేలు ♦ మేటి జమున
 తే. తోడు గుదెతాల్పు పెతరుల తేడ డనంగ
 గాలునిసమాహ్వయము లగు ♦ మూలతేడు
 త్రిమ్మరీడు రక్కసి పొల ♦ దిండి సోగు
 మూకదణి నా నిర్మలిపేళ్లు ♦ పొసగు సాంబ. 12

టీ. తగరుబాబాసాని = పొట్టేలువాహనముగాగలరాతు, దుగమో
 రపాదుసా = రెండుముఖములగలదేవుడు (పాగుసా - అన్యదేశ్యము),
 తెమ్మరచెలి = వాయువునకు జెలికాడు, అన్ని తిండికాడు = సర్వభక్ష
 కుడు, నీటిబిడ్డడు = ఉదకమునందు బుట్టినవాడు, కిత్తు, నిప్పు, ముట్టంగ
 రానిబలియుడు = తాంకెగూడని నేర్పరి, సతనాలుకలదునీడు = ఏడునా
 లుకలు గలప్రభువు - సప్తజిహ్వకుడు, కప్పుత్రోవరి = నల్లనిమార్గముగల
 వాడు - కృష్ణవర్ణ, తిగ కాళ్ల దేవర = మూడుపాదములగలవేల్పు, అగ్ని
 (అగ్ని - ప్రకృతి), చిచ్చు, ఇంగలము (అంగారశబ్దభవము.) - ౧౪ అగ్ని.
 పోతుత త్తడి రాతు = దున్నపోతు నెక్కుబలియుండు, ప్రొద్దుకూన = సూర్యుని
 బిడ్డడు, జముండు (ప్ర. యముడు), మి త్తి (మృత్యుశబ్దభవము), దక్కినమేలు
 మేటి = దక్షిణ దిక్పాలుండు, జమునతోడు = యమునకుతోడుబట్టువు, గుదె
 తాల్పు = పాశమును దాల్చినవాడు, పెతరుల తేడు = పితృదేవతల కధిప
 తి - ౮ యముడు. మూలతేడు = నైర్ములిమూల కధిపతి, త్రిమ్మరీడు =

రాత్రులందుఁ దిరుగువాఁడు, రక్కసి (ప్ర. రాక్షసుఁడు.), పొలదిండి = మాంస మాహారముగాఁ గలవాఁడు, సోఁకుముఁకదణి = రాక్షససమూహముల కధిపతి-గి నైర్వతి.

సీ. పడమటిదొర నీటియొడయఁడు జడిసామి

మొసలిగుఱ్ఱమురౌతు ♦ మొయిలుఁజేడు

వల్లెత్రాడుగలట్టివాఁడు నా వరుణాఖ్య

లమరెను జింకగుఱ్ఱమువలంతి

బీదలపెనుబాద ♦ యీఁద త్రాచులమేతఁ

గందపుమలగుఱి కాఁడు గాడ్పు

పయ్యర తావిమోపరి వలి మరులేరు

సుడిగొట్టు తెమ్మర ♦ సోఁకుబూచి

తే. మేనుతాల్పుల కుసురైన ♦ మేటి నింగి

చూలి మబ్బులపగదాయ ♦ గాలి సురఁటి

వీవనలపుట్టు దువ్వగొవింఁచుజాణ

కరువలి యనంగ మారుతాఖ్య లగు సాంబ. 13.

టీ. పడమటిదొర = పశ్చిమదిక్కు నేలెడువాఁడు, నీటియొడయఁడు = ఉదకముల కధిపతి-అపారంపతి, జడిసామి = వాన కధిపుఁడు, మొసలిగుఱ్ఱమురౌతు = మొసలివాహనముగాఁగల శూరుఁడు, మొయిలుఁజేడు = మేఘాధిపతి, వల్లెత్రాడుగలట్టివాఁడు = పాశమునుదాల్చినవాఁడు - ౬ వరుణుఁడు. జింకగుఱ్ఱమువలంతి = జింకవాహనముగాఁగల నేర్పుకాఁడు, బీదలపెనుబాద = బీదలను జలికాలంబున మిక్కిలి బాధించునది, ఈఁద = చల్లనివాఁడు, త్రాచులమేత = పాముల కాహారమైనవాఁడు, గందపుమలగుఱి కాఁడు = మలయపర్వతమునుండి వీచువాఁడు, గాడ్పు, పయ్యర, తావిమోపరి = పుష్పాదుల గంధముదాల్చువాఁడు, వలి, మరులేరు = మన్తఘ

నకు నరద మయినవాఁడు, సుడిగొట్టు=చుట్టివీచువాఁడు, తెమ్మర, సోఁకు
బూచి = స్వర్ణగుణముగలదయ్యము, మేనుతాల్పుల కుసురైనమేటి = శరీర
భారులకుఁ బ్రాణమైనమేటి, నింగిచూలి = ఆకసమునఁబుట్టినవాఁడు, మబ్బు
లపగదాయ=మేఘములనుజెదరఁగొట్టువిరోధి, గాలి, సురటివీవనలపుట్టు =
విసనకఱ్ఱలు వీచుటచేఁ బుట్టువాఁడు, దువ్వగావించుజాణ = దుమ్మును గలి
గించు నేర్పరి, కరువలి-అం వాయుదేవుఁడు.

సీ. జక్కులపాదుసా ♦ ముక్కంటిసంగాలి

కాయకన్నేటి రొక్కములతేఁడు

వానీఁడు రాజు ♦ వడచక్కియెకిమీఁడు

తత్తడి నెక్కెడు♦దంట యనఁగ

ధనదుపే శ్లగు జడదారి గిబ్బసిపాయి

లిగకంటిదొర తుదిదిక్కు తెంకి

యనఁగ సీశానాఖ్య ♦ లనువొందుఁ బిండము

కూత్తకైదుపు బూరఁగొమ్మ సంకు

తే. వలమురి యనంగ శంఖము ♦ వెలయుఁ జొట్టు

వాలు సుడివాలు వట్టువవాలు బటుపు

వాలు పదిసూలులంచులవాలు బిల్లి

వా లన సుదర్శనాఖ్యలు ♦ వఱలు సాంబ.

14

టీ. జక్కులపాదుసా = యక్షులకు తేఁడు, ముక్కంటిసంగాలి =
త్రినేత్రునకుఁ జెలికాఁడు, కాయకన్నేటి = కాయగాచిన కన్నులుగలయు
త్తముఁడు, రొక్కములతేఁడు = ధనముల కధిపతి, వానీఁడు = (వాసేడు
కూడు) వైశ్యకులమునఁ బుట్టినవాఁడు, రాజు = రాజులకురాజు-రాజ
రాజు, వడచక్కియెకిమీఁడు = ఉత్తరదిక్కు నేలువాఁడు, తత్తడినెక్కెడు
దంట = గుఱ్ఱపువాహనమునెక్కెడి శూరుఁడు-ర వదేరుఁడు. జడదారి =

జడలను (జటాజూటమును) ధరించినవాడు, గిబ్బిసీపాయి = ఎద్దునెక్కిడి
 కాతు, లిగకంటిదొర = త్రినేత్రుడగు ప్రభువు, తుదిదిక్కుటెంకి = కడ
 పటిదిక్కు (ఈశాన్యపుమూల) యునికిపట్టుగాఁగలవాడు-ర ఈశానునిపేరు
 లు. చిందము, కూతకైదువు=హీఁదెడి యాయుధము, బూరఁగొమ్ము, సంకు
 (ప్ర. శంఖము.), వలమురి=కుడితట్టుగాఁ దిరుగునది-గి విష్ణువుయొక్కపాంచ
 జన్యము. చుట్టువాలు, సుడివాలు, వట్టువవాలు - (ఈ 3 పదములకు గుం
 డ్రనియాయుధము లని యర్థము.) బటువువాలు = గట్టియాయుధము, పది
 నూలులంచులవాలు = (పదినూలులు = వేయి) వేయి యంచులగల యా
 యుధము, బిల్లవాలు = బిళ్లవలె గుండ్రనైన యాయుధము - ౬ విష్ణువుయొ
 క్కు సుదర్శనము.

సీ. తుదచుక్కపేరిటితోయ్యలిపెనిమిటి

కప్పదేవరయన్న ♦ కలపదారి

కఱివల్లప్రోడ రోఁకలితాల్పు తాటిటె

క్కెము మేటిబలియుండు ♦ జమునగొంగ

యన బలభద్రువే ♦ శ్లగుఁ గ్రీడిచెలితేరు

పులుఁగురాయండు దెలిమోముపక్కి

బొల్లిమోరపులుంగు ♦ నల్లనయ్యరవాలు

తోడలేనివానినై ♦ దోడు గరుడి

తే. వేలుపులబువ్వఁగొనుజోదు ♦ వెన్నుపడగ

చిలువమేతరి మే లిచ్చుపులుఁగు గరుటి

తల్లివేసట వాపినదంట యనఁగ

వై నతేయసమాఖ్యలు ♦ వఱలు సాంబ.

15

టీ. తుదచుక్కపేరిటితోయ్యలిపెనిమిటి = (తుదచుక్కపేరు = నక్ష

త్రములలోఁ గడపటినక్షత్రముయొక్క పేరుకాంతకుఁ దెనిమిటి.) రేవతీర
 మణుండు, కప్పదేవరయన్న = నల్లనిదేవరకు (కృష్ణుని) అన్నయైనవాడు,

కలపదారి = నాఁగేలు ఆయుధముగాఁ గలవాఁడు, కఱివల్లప్రోడ = నల్లని పట్టుబట్టును ధరించిన నేర్పరి-నీలాంబరుఁడు, రోకలితాల్పు = ముసలాయుధుఁడు, తాటిశుక్లము మేటిబలియుఁడు = తాళధ్వజుఁడగు గొప్పబలవంతుఁడు, జమునగొంగ = యమునానదికి శత్రువు - బలరాముఁడు. క్రీడిచెలితేరు=అర్జునుని చెలికాఁడగు విష్ణువుయొక్కవాహనమైనవాఁడు, పులుగురాయఁడు = పక్షులకురాజు, తెలిమోముపక్కి = తెల్లనిముఖముగలపక్షి, బొల్లిమోరపులుంగు, (పై యట్లే.) నల్లనయ్యరవాలు = నల్లనిదేవునియొక్క రవగాలు - ఆస్కందితగతినిఁబోవు గుఱ్ఱము - విష్ణువునకు వేగముగాఁబోవ సాధనమైన వాహనము, తొడలేనివానినైదోడు=అనూరుని కిఁదమ్ముఁడు, గరుడి(ప్ర.గరుడుఁడు), వేలుపులబువ్వఁగొనుజోడు=వేలుపుల కాహారమయిన యమృతము నపహరించినబంటు, వెన్నుపడగ=విష్ణువుయొక్క ధ్వజమైనవాఁడు, చిలువమేతరి=పాములను దినువాఁడు, మేలిచ్చుపులుగు=జనులకు మేలుగలుగఁజేయుపక్షి, గరుటి (రూ. గరుడి.), తల్లివేసట వాసినదంట=తల్లియొక్క శ్రమములను బోఁగొట్టిన శూరుఁడు - ౧౩ గరుత్తంతుఁడు.

సీ. వడముడి తెచ్చెరఁకొడు కన భీముఁ డొ

వేగంటికొమరుఁడు ♦ వెన్నునంటు

వెన్నుమచ్చదునీడు ♦ వివ్వచ్చు కవ్వడి

గెలుపు పేరుగలాఁడు ♦ క్రీడి యనఁగ

నర్జుననామంబు ♦ లగు ముతైరువులాఁడి

తెలివాఁక పొందామఁరలకుఁ బంట

కఱికంఠతలయేలు ♦ పెరుమాళ్ల డుగుబుగ్గ

జడదారిచెవియాట ♦ చదలువాఁక

తే. తాటిశుక్లముదణితల్లి ♦ తాతపనఁటి

వెల్లి మినువాఁక మిన్నేలు ♦ వేల్పుశేలు

తెల్లుకానుపుసవతితల్లి యనఁ దనరు

నమరతటినికి నామధేయములు సాంబ.

16

టీ. పడముడి, తెమ్మరకొడుగు = పవననందనుఁడు - ౧ భీముఁడు, పేగంటికొమరుఁడు = వేయికన్నులుగలదేవుని (ఇంద్రుని) పుత్రుఁడు, వెన్నునంటు = కృష్ణునికేఁ బ్రియన్నేహితుఁడు, వెన్నుమచ్చదుసీఁడు=వీఁపునందు మచ్చగల సరదారు, విష్వచ్చు (ప్ర. భీభత్సుఁడు), కవ్వడి=(కప+వడి) రెండుచేతులతో నేకకాలమున బాణములనేయువాఁడు, గెలుపుపేరుగలాఁడు= “విజయుఁడు” అనునామముగలవాఁడు, క్రీడి=(కీరీటి. ప్రకృతి.) కీరీటముగలవాఁడు - ౨ అర్జునుఁడు. ముత్తైరువులాఁడి = మూఁడుమార్గములందుఁ బ్రవహించునది-త్రిషగ. తెలివాఁక=తెల్లనినది, పొందామరలకుఁబంటు = బంగారుతామరపువ్వుల కునికిపట్టయినది, కఱకంఠశలయేఱు=ఈశ్వరుని శిరసునందు పసించునది, పెరుమాళ్లుడుగుబుగ్గ=విష్ణువుయొక్క పాదములందుఁ బుట్టిన నీటియూట - విష్ణుపది, జడదాచిచెవియూట = జహ్నుపనెడిమహర్నియొక్క చెవినుండిపుట్టినది, చదలువాఁక = ఆకసమందుబాటునది, తాటిటెక్కెముదణితల్లి=తాళభ్రష్టజాడగుభీష్టునితల్లి, తాతపనఁటివెల్లి=బ్రహ్మకమండలుపునందలి నీటిప్రవాహము, మినువాఁక = ఆకసమందుఁబాటెడునది, మిన్నేలు (చూ.పైస), వేల్పుటేలు=(వేల్పు+ఏలు)దేవతనది, తెల్లుకానుపుసవతితల్లి=కుమారస్వామికి మారుతల్లి-౩ గంగానది.

సీ. వేల్పుసు నారంపువిడిది వెన్నునిఁజెంకి

రతనాలపంట సంద్రంబు కడలి

పుడమిముద్దియకోక * మున్నీరు ప్రాయేలు

మబ్బుపువ్వులవెల్లి * మామమామ

గట్టురాకొమరుని * గాచిననేర్పరి

యేలులమగఁడు రేయింతిమామ

ముక్కంటియమ్మలపొది మింటిలాయంబు
 తోటదొడ్డియొనర్పు ♦ నీటుకాడు
 తే. చందునయ లచ్చితండ్రి నా ♦ జలధి పరంగు
 వెల్లయేనుగు చొదంతి ♦ వేల్పుగౌరు
 మొదటిహతి నా సురకరి ♦ పొదలు దెల్ల
 జక్కి నిక్కువీనులమాపు ♦ చదలుతేజి
 యనంగ నుచ్చైశ్శ్రవముపేరు ♦ లమరు సాంబ. 17

టీ. వేల్పుసవారంపునిడిది = దేవతలవంటయిల్లు, వెన్నునిటెంకి =
 విష్ణువుయొక్క వాసస్థానము, రతనాలపంట = రత్నములు బండుచోటు,
 సంక్రంబు (ప్ర. సముద్రము.) కడలి, పుడమిముద్దియకోక = భూదేవికివస్త్ర
 రూపమైనది. మున్నీరు = (ముందు + నీరు) పురాతనమైననీరు, ప్రాయేణు =
 (ప్రాత + ఏణు.) ప్రాచీనమైనది, మబ్బుపువ్వులవెల్లి = (మబ్బుపువ్వులు =
 మేఘపుష్పములు - నీళ్లు) నీటి కునికిపట్టు, మామమామ = మామయగు విష్ణు
 పునకుమామ, గట్టురాళిమరునిఁ గాచిననేర్పరి = (గట్టురాళిమరుఁడు = హిమ
 వంతునిగొమరుఁడు - మైనాకుఁడు) మైనాకుని గ్రతించినసమర్థుఁడు, ఏణుల
 మగఁడు = నదులకు భర్త, రేయింతిమామ = రాత్రియనుకాంతకు మామ
 (రాత్రి చంద్రునిభార్య యనువాడుకగనుకను, చంద్రుఁడుసముద్రునికిఁబుత్రుఁ
 డగుటచేతను రాత్రికి మామయనఁబడియె), ముక్కంటియమ్మలపొది = త్రినే
 త్రునకుఁ బురసంహారసమయమున నమ్మలపొదియైనవాడు, మింటిలాయం
 బుతోటదొడ్డియొనర్పు నీటుకాడు = ఆకాశమును (స్వర్గమును) గుఱ్ఱపు
 శాలగాను, చెట్లతోటగను, పనులదొడ్డినిగాను చేసిననేర్పరి - స్వర్గమునఁగల
 యుచ్చైశ్శ్రవ మనుగుఱ్ఱమును, కల్పవృక్షములను, గామధేనువును గన్నవాఁ
 డు, చందునయ = చంద్రునితండ్రి, లచ్చితండ్రి = లక్ష్మీదేవికి జనకుఁడు -
 ౧౭ సముద్రము. తెల్లయేనుగు = తెల్లనియేనుగు, చొదంతి = నాలుగు
 దంతములుగలది, వేల్పుగౌరు = దేవతలయేనుగు, మొదటిహతి = మొదటి

యేనుఁగు - ౪ విరావతము. తెల్లజక్కి = తెల్లనిగుట్టము, నిక్కువీనులమావు = నీల్గొనియుండు చెవులుగలగుట్టము, చదలులేజి = స్వర్గమందలిగుట్టము - 3 ఉచ్చైశ్చక్రము.

సీ. వేలుపుటెంకి కోవెల దేవళము గుడి
యనఁగ దేవాలయాభిఖ్యలు చెలంగు
దెఱగంటలు జన్నంపుదిండులు జేజేలు
తొలివేల్పువగతురు ♦ పలుకుటల్లు
మేటులు వేల్పులు ♦ మింటిత్తోవరులు ని
ద్దురలేనిప్రోడలు ♦ నరలుగనని
పెద్దలనఁగ సురాభిఖ్య తొ విన్నోలు
వేగంటికచ్చేరి ♦ వేల్పుటెంకి

తే. యనఁగ స్వర్గముపేల్లగు ♦ వినుమిటారు
లచ్చరలు వేల్పుచెలులన ♦ నమరు నమర
తరుణులకుఁ జాగరతనము ♦ తలఁపుమాని
క మనఁ జింతామణిసమాఖ్య ♦ లమరు సాంబ. 18

టీ. వేలుపుటెంకి = దేవతలయునికిపట్టు, కోవెల, దేవళము (ప్ర. దేవాలయము), గుడి - దేవాలయము. తెఱగంటలు = తెఱచిగొనియుండు కన్నులుగలవారు - అనిమేషులు, జన్నంపుదిండులు = యజ్ఞములయందు హవిర్భాగములను దినువారు, జేజేలు, తొలివేల్పువగతురు = పూర్వదేవులకు (అనురులకు) నిరోధులు, పలుకుటల్లుమేటులు = మాటలె యాయుధములుగఁ గలవారు, గీర్వాణులు, వేల్పులు = వేలుపులు, మింటిత్తోవరులు = ఆకాశమునఁ దిరుగువారు, నిద్దురలేనిప్రోడలు = నిద్రలేనినేర్పరులు, నరలుగననిపెద్దలు = మునిమివలన పెండ్రుకలు మున్నగువానియందుఁ గలుగు తెల్లదనములేని గొప్పవారు - ౯. దేవతలు. విన్నోలు = ఆకాశమందుండు పట్టణము, వేగంటికచ్చేరి =

ఇంద్ర నిశభ, వేల్పు పెంకి=దేవతలుండుచోటు-3 స్వర్గము. అచ్చరలు(ప్ర. అప్పరసలు), వేల్పు చెలలు=దేవతాంగనలు-౨ అప్పరసలు. చాగరతనము= ఇచ్చనట్టి రత్నము, తలఁపుమానికము = కోర్కులానఁగు రత్నము - ౨ చింతామణి.

సీ. అడిగిన నొసఁగెడియావు జేజేగిడ్డి
చదలుతోడుకు తెల్లమొద వనంగ
సురగవివే శృంగుఁ ♦ దెఱగంటిమ్రాఁకులు
పెట్టు మ్రాఁకులు మింటిచెట్టు లనఁగఁ
గల్పకాఖ్య లగు వేగంటిగొంగలు రక్క
సులు రేయిద్రిమ్మరుల్ ♦ సుకురుసిసులు
వేల్పుదాయలు తొలివేల్పులు నాదైత్య
నామంబు లగు గాలి ♦ గాము నెగడి

తే. కొఱవిరాలుపు బూచి సోఁకుడు పిసాసి
దయ్య మనఁగఁ బిశాచాభిధానము లగు
నివము వలి మం చనంగను ♦ హిమము దనరుఁ
బిడు గనఁగ జెల్లు నశనికిఁ ♦ జేళ్లు సాంబ.

19

టీ. అడిగిననొసఁగెడియావు=కోరినతోడుత నేయిచ్చునట్టియావు, జేజేగిడ్డి=దేవతలగోవు, చదలుతోడుకు = స్వర్గమందుండుగోవు, తెల్లమొదవు = ధవళవర్ణమైనగోవు-౪ కామధేనువు. తెఱగంటిమ్రాఁకులు=దేవతలకు సంబంధించినచెట్లు, పెట్టుమ్రాఁకులు = కోరినది యిచ్చుచెట్లు, మింటిచెట్టులు = స్వర్గమందలి వృక్షములు-3 కల్పవృక్షములు. వేగంటిగొంగలు = ఇంద్రునికిఁ బగవారు, రక్కసులు (ప్ర. రాక్షసులు), రేయిద్రిమ్మరుల్ = రాక్షసులందుఁ

దిరుగువారు, సుకురుసినులు = శుక్రాచార్యునిశిష్యులు, వేల్పుదాయలు = దేవతలకు విరోధులు, తొలివేల్పులు = పూర్వదేవులు-౬ రాక్షసులు. గాలి, గాము (ప్ర. గ్రహము), నెగడి, కొఱివిరాలుపు = కొఱివికట్టై త్రిప్పనది, బూచి, సోఁకుడు, పిసాసి (ప్ర. పికాచము.), దయ్యము (ప్ర. దైవము.)-౮ పికాచము. ఇవము (ప్ర. హిమము.), వలి, మంచు-౩ హిమము. పిడుగు-౧ వజ్రాయుధము.

సీ. మిన్ను చుక్కలత్రోవ ♦ విన్నుప్పరము నింగి
వెన్నునియడుగు విక్ ♦ వేల్పుచెరువు
గాలితండ్రి బయలాకసము మొగులు తెన్ను
చదలునా గగనాఖ్య ♦ లొదవుచుండు
బవలు పగలు నాఁగ ♦ దివముపేళ్లగు రేయి
రాతిరి రేయన ♦ రాత్రి యమరు
దెస దిక్కు కడయన ♦ దిశ యొప్పు నెల చంద
నఁగ మాస మమరు బున్నమ యనంగ

తే. నలరు బూర్ణిమకు నమాస ♦ యమవస యనఁ
జను నమావాస్యపేరులు ♦ సంజ సందె
యనఁగఁ దగు సంధ్య కాతపఁబునకు నెండ
ప్రాద్ధు వేండ్రం బనెడిపేళ్లు ♦ పొసఁగు సాంబ. 20

టీ. మిన్ను, చుక్కలత్రోవ = నక్షత్రముల మార్గము, విన్ను, ఉప్పు
రము, నింగి, వెన్నునియడుగు=విష్టుపది, విక్, వేల్పుచెరువు = దేవతలపో
వునట్టిబాట, గాలితండ్రి=వాయువునకుఁ బుట్టుచోటు, బయలు, ఆకసము
(ప్ర. ఆకాశము.), మొగులు తెన్ను=మేఘములమార్గము, చదలు-౧౩ ఆకా
శము. పగలు, పవలు-౨ దినము. రేయి, రాతిరి, రే-౩ రాత్రి. దెస=(ప్ర.
దిశ.) దిక్కు (ఇది సంస్కృతసమము), కడ (ప్ర. కాంత.)-౩ దిక్కు. నెల,

చందు - ౨ మాసము. పున్నమ ౧ పూర్ణిమ. ఆమాస, అమవస - ౨ అమా
వాస్య. సంజ, సందె - ౨ సంధ్యాకాలము. ఎండ, ప్రాద్దు, పేండ్రము -
౩ ఆశపము.

నీ. మెఱపులు మెఱుంగులు ♦ మించు లనఁ దటిత్తు
లగును జుక్కలు రిక్క ♦ లనఁగఁ దార
లమరు జేజేతేని ♦ యరదము నీటిమో
పరి మబ్బు మొయి లనఁ ♦ బరఁగు ఘనము
తెర యల తరఁగ నాఁ ♦ బొరయు వీచికపేళ్లు
నుఱువు నుఱు గనంగఁ ♦ గొఱలు ఘేన
మంతస్సమాభిఖ్య ♦ లగును లోపల లోన
లో నన బహిరభ్య ♦ లొప్పును వెలి
తే. బయలు వెలుపల నాఁగ దీపంబుపేళ్లు
వఱులుచుండును జోలి తిర్వళిక దివ్వె
యనఁగ మందోష్టమునకు వెచ్చన యొకింత
వేడి యిసుమంతకాఁక నా ♦ వెలయు సాంబ.

21

టీ. మెఱపులు, మెఱుంగులు, మించులు - ౩ విద్యుత్తు. చుక్కలు,
రిక్కలు (ప్ర. ఋక్షములు)-౨ నక్షత్రములు. జేజేతేని యరదము = ఇం
ద్రుని వాహనమయినది, నీటిమోపరి=నీటినిధరించునది (జలధరము), మబ్బు,
మొయిలు- ౪ మేఘములు. తెర, అల, తరఁగ (ప్ర. తరంగము.) - ౩ స
ముద్రపుటలలు. నుఱువు, నుఱుగు - ౨ ఘేనము. లోపల, లోన, లో - ౩
అంతర్భాగము. వెలి, బయలు, వెలుపల- ౩ బహిర్భాగము. జోలి(ప్ర. జ్యోతి
తెన్ను), తిర్వళిక (ఇది ద్రావిడపదము.), దివ్వె (ప్ర. దీపము) - ౩ దీప
ము. వెచ్చన, ఒకింతవేడి, ఇసుమంతకాఁక - ౩ కొంచెపాటియుష్ణము.

క. సిస్తుగ లక్షణకవి యగు

కస్తురిరంగాఖ్యుడను జంగద్ధితముగ నీ

నిస్తులదైవతవర్ణను

విస్తర మొనరించినాడ ♦ విబుధులకరుణాన్.

22

తా. చక్కగా లక్షణము తెలింగిన కవివైన కస్తురిరంగయ్య యను నేను లాఠిపకారార్థము పండితుల యనుగ్రహముచే సాటిలేని దేవవర్ణను విపులముగాఁ జెప్పితిని.

దేవవర్ణ సంపూర్ణము.

— మా న వ వ ర్ణ. —

క. శ్రీనగజామానసలస

మానసరోహంస నిరుపమానవిభవధా

మా నవముగ నీపేరిట

మానవవర్ణపు రచింతు ♦ మానక సాంబా.

1

తా. కాంతియుక్తురాలగు పార్వతియొక్క మానసమనెడు ప్రకాశిం చెడిపోలనిఁగి రాయంచయైనవాడా! (పార్వతిచే నెల్లప్పుడు ధ్యానింపఁబడు వాడా!) సాటిలేనికల్పిని నివాసమైనవాడా! ఓసాంబమూర్తి! నీకంకితముగా నేను తప్పక మాతనముగా మానవవర్ణను రచించెదను.

సీ. తొలిచదువులు ప్రాంతపలుకులు మినుకులు

ప్రామినుకులు తొంటిబాస లనంగ

వేదాఖ్య లగు నేలవేల్పులు తొలిజాతి

వారు మినుకులచదువరులు జన్మి

గట్టులు దుగపుట్టుకలు పార్లు బాచలు
 నాగ బ్రాహ్మణులకు • నామము లగు
 తేలు దొరలు నేలయేలుదంటలు వెన్న
 వలబుజమునఁ గలవారు రాచ

తే. వారు తేడులు రెండవపంగడంపుఁ
 బబువు లన శ్మిత్రియాభ్య తా • బచ్చు బేరి
 మూడవకొలం బతడు నాడెకాడు నల్ల
 నయ్యతోడబిడ్డ కోమటి • నా దనర్పు
 వైశ్యనామంబు లద్రినివాస సాంబ.

2

టీ. తొలిచదువులు, ప్రాచపలుకులు, మినుకులు, ప్రామినుకులు,
 తొంటిబాసలు (ఈయన్నింటికిని ఖూర్వవాక్యములు అని యర్థము.) - ౧
 వేదములు. నేలవేల్పులు=పుడమికిదేవులు (భూసురులు), తొలిజాతివారు =
 ఆగ్రజన్తులు, మిన్నులచదువరులు = వేదాభ్యయనము చేయువారు, జన్మిగ
 ట్టులు=యజ్ఞోపవీతముఁ దాల్చినవారు, దుగపుట్టుకలు = ద్విజన్తులు, పార్లు
 (పాణులు) = పాణువారు, బాచలు - ౨ బ్రాహ్మణులు. తేలు, దొరలు,
 నేలయేలుదంటలు = పుడమిని బాలించు నేర్పరులు, వెన్ననివలబుజమునఁగల
 వారు = విష్ణువుయొక్క కుడిబాహువునుండి పుట్టినవారు, రాచవారు = శ్మి
 త్రియులు, తేడులు, రెండవపంగడంపుఁబబువులు=రెండవకులమున (శ్మిత్రియ
 పంశమున)ఁ బుట్టినరాజులు - ౨ శ్మిత్రియులు. పచ్చు, బేరి, మూడవకొలం
 బతడు=మూడవపంశమున (వైశ్యకులమున)ఁబుట్టినవాఁడు, నాడెకాడు=
 నాడెముగలవాఁడు, నల్లనయ్యతోడబిడ్డ=విష్ణువుయొక్కతోడయందుఁబుట్టిన
 వాఁడు, కోమటి - ౩ వైశ్యుడు.

సీ. కలపతాల్పులు తుదికొలమునేర్పరులు కాఁ
 పులు వినువాఁకతోఁబుట్టువు లన

నలరును శూద్రాఖ్య ♦ లమ్మ కన్నది తల్లి
 యవ్వ నా మాతపే ♦ శృమరుఁ దండ్రి
 యబ్బ కన్నయ్య నాయన యయ్య యప్పన
 జనకాఖ్య లగుఁ దమ్ముఁ ♦ డనుఁగు తోడు
 తోడఁబుట్టు వనంగఁ ♦ దోఁబుట్టు వన సోద
 రాఖ్య లో మొదటివాఁ ♦ డన్న పెద్ద
 తే. యనఁగ నగ్రజుఁ డగు నక్క ♦ యప్ప యనఁగ
 జ్యేష్ఠకన్యకుఁ జెల్లెలు ♦ చెల్లె చెలియ
 లనఁగ దనరు గనిష్ఠ కిల్లాలు రాణి
 యాలు పెండ్లా మనఁగ భార్య ♦ కగును సాంబ. కి

టీ. కలవతాల్పులు = నాఁగేటినిధరించినవారు, తుదికొలమునేర్పరు
 లు=కడపటి(నాలుగవ)కులమునందుఁబుట్టిననేర్పరులవారు, కాఁపులు=క్షేత్ర
 ములనుపక్షించువారు, వినువాఁకతోఁబుట్టువులు = గంగానదికిసైదోడులు(శూ
 ద్రులు విష్ణుపాదమునఁబుట్టిరి యని శ్రుతి చెప్పటచేతను, గంగ విష్ణుపాదో
 ద్భవగనుకను గంగకు శూద్రులు దోఁబుట్టువులని చెప్పఁబడిరి.)-రశూద్రులు.
 అప్పు, కన్నది,తల్లి, అప్ప-ర జనని. తండ్రి, అబ్బ,కన్నయ్య(కన్న+అయ్య),
 నాయన, అయ్య=పూజ్యుఁడు, అప్ప-౨ జనకుఁడు. తమ్ముఁడు, అనుఁగు, తోడు,
 తోడఁబుట్టువు, తోఁబుట్టువు - ౩ సోదరుఁడు (చిన్నవాఁడు). మొదటివాఁ
 డు=మొదటఁబుట్టినవాఁడు, అన్న, పెద్ద-3 పెద్దతోఁబుట్టువు (అగ్రజుఁడు).
 అప్ప, అక్క-౨ జ్యేష్ఠభగిని. చెల్లె,చెలియలు-౨కనిష్ఠభగిని. ఇల్లాలు (ఇల్లు +
 అలు), రాణి, ఆలు, పెండ్లాము-రూ. పెండ్లము-ర భార్య.

సీ. అయిదువరాలు ముత్తైదు వనఁ బురంద్రి
 కగుఁ దోడికోడ లేరా లనంగఁ

బలిసోదరునిభార్య ♦ పరఁగుఁ గూఁతురు కూఁతు
 కొమరిత యనఁ బుత్రి ♦ కమరుచుండఁ
 గొమరుండు బుడుకఁడు ♦ కొడుకు పట్టి యనంగఁ
 బుత్రుఁ డౌ బిడ బిడ్డ ♦ పూప పాప
 కుఱ్ఱ చిటుత కందు ♦ కూన నిసువు పాల
 బుడుత నా శిశునామఁములు దనర్పు
 తే. గోల ముద్దియ ముద్దరాల్ ♦ బేల ముగుద
 యనఁగ ముగ్ధాంగనకు నాఖ్య ♦ లగును ముదిమి
 వాఁడు ముదుకఁడు ముదిసినఁవాఁడు ముసలి
 ముదుసలి యనంగ వృద్ధుపే ♦ ల్లోదపు సాంబ. 4

టీ. అయిదువరాలు (విదువ+అలు-రేఫాగమము)-రూ. విదువరాలు,
 ముత్తైదువ-౨ వృద్ధసుమంగలి.తోడికోడలు, ఏరాలు-౨అన్నదమ్మలభార్యలు.
 కూతురు, కూతు, కొమరిత-3 పుత్రిక. కొమరుండు, బుడుకఁడు, కొడుకు,
 పట్టి-౪ పుత్రుఁడు. బిడ, బిడ్డ, పూప, పాప, కుఱ్ఱ, చిటుత, కందు, కూన,
 నిసువు-రూ. నిసుగు-పా. నిసువు, పాలబుడుత=చంటిబిడ్డ - ౧౨ శిశువు.
 గోల, ముద్దియ, ముద్దరాలు (ముద్ద+అలు), బేల, ముగుద (ప్ర. ముగ్ధ) - ౫
 ముగ్ధ (ప్రాయమునచ్చిన యాఁడుది). ముదిమివాఁడు, ముదుకఁడు, ముదిసిన
 వాఁడు, ముసలి, ముదుసలి - ౫ వృద్ధుఁడు.

సీ. పిన్న కొండికవాఁడు ♦ చిన్న పడుచు చోట
 పసివాఁ డనెడిపేళ్లు ♦ బాలున కగుఁ
 జతురుపే శ్శగు దిట్ట ♦ జాణ దంట వలంతి
 వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగఁ
 జెలికాఁడు సంగతి ♦ చెలిమరి గాదిలి
 సకియ సంగడికాఁడు ♦ సంగడిఁడు

చెలి నేస్త్రీయనఁ జను ♦ న్నేహితునకుఁ జెల్లి
 నంటు మాలిమి పొం దనంగ మెత్తి
 తే. కొఱలుఁ గుఱుచ టింగణ గిడ్డ ♦ గిఱక గుఱ్ఱ
 పొట్టి యన వామనాఖ్యలొ ♦ గట్టివాయి
 తాఁగ జంత గయాళియు ♦ నాఁగఁ దనరు
 ధూర్తవనితకు దురితవిధూర సాంబ.

5

టీ. పిన్న, కొండికవాడు = చిన్నవాడు, చిన్న, పడుచు, చోట-
 రూ. చోట, పసివాడు-2 బాలుడు. దిట్ట, జాణ, దంట, పలంతి, వెరవరి
 (వెరవు+ఆరి) = ఉపాయముగలవాడు. (మత్స్యరీయకతద్ధితాంతము), ప్రోడ
 (ప్ర. ప్రాధుఁడు), నేర్పరి (నేర్పు+ఆరి-మత్స్యరీయకతద్ధితాంతము.)=సామ
 ర్థ్యముగలవాడు-2 సమర్థుఁడు. చెలికాడు, సంగాతి=సంగతము (స్నేహము)
 గలవాడు, చెలిమరి = (చెలిమి+ఆరి.) చెలిమిగలవాడు, గాదిలి, సకియ
 (ప్ర. సఖి), సంగడికాడు - సంగడిఁడు-(వైరెండింటికి సంగడికలవాడు అని
 యర్థము.) చెలి, నేస్త్రీ = నేస్తముగలవాడు (నేస్తము+ఇ - మత్స్యరీయకతద్ధి
 తాంతము.) - ౩ న్నేహితుడు. చెల్లి-రూ. చెలిమి, నంటు, మాలిమి-రూ.
 మార్తి, పొందు-౪ న్నేహితము. కుఱుచ, టింగణ-రూ. టింగణ, గిడ్డ, గిఱక,
 గుఱ్ఱ, పొట్టి-2 కుఱుచవాడు. గట్టివాయి=పెద్దగొంతుగలది, తాఁగ, జంత,
 గయాళి-రూ. గయాళి=అలక్ష్యము సేయునది-గి ధూర్తురాలు.

సీ. కబ్బపునేతరి ♦ కయి కై సరుఁడు మాట
 లల్లువాఁ డనువేల్గ ♦ చెల్లుఁ గవికి
 బట్టులు చదువరులో ♦ బట్టు క్రిక్కు లనంగ
 వందుల కగుఁ బడఁవాల్లు వేగు
 వారు వేగరు లనఁ ♦ జారులపేల్లోప్పు
 బోయాలు బెస్తలు ♦ మోపరు లన

వాహకులకుఁ జెల్లు ♦ సాహిణి సాని రా

తనఁగ నశ్వారోహకునకుఁ దనరుఁ

తే. గట్టికలు పణిహారులు ♦ కటిక లనఁగ

వేత్ర పాణుల కగు బోయ ♦ వేటకాఁడు

నడవిద్రిమ్మరి యనఁ గిరాతాఖ్య లెసఁగు

నన్నగళ పేడి యన మండుఁ ♦ డగును సాంబ. 6

టీ. కబ్బపునేతరి = గ్రంథములను రచించువాఁడు, కయి, కైసరుఁడు, మాటలల్లనాడు = పదము లొక్కటిగఁ జేర్చువాఁడు - ౪ కవి. బట్టలు, చదుపరులు (చదువు + అరులు) = చదువుగలవారు, బట్టు, క్రిక్కలు - ౪ స్తుతిపాఠకులు. నడవాళ్లు, వేగువారు, వేగురులు - 3 చారులు - (మాటువేసములోఁ బరరాజ్యములనుండి యచ్చటి సంగతులనుఁ దమరాజునకుఁ దెలుపువారు.) బోయీలు, బెస్తలు, మోపరులు - 3 పల్లకులు మొదలగువానిని మోయువారు. సాహిణి, సాని, రాతు - 3 గుఱ్ఱపురాతు. కట్టికలు, పణిహారులు, కటికలు - 3 బెత్తము దాల్చి కొలుపుచేయు ద్వారపాలురు మున్నగువారలు. బోయ, వేటకాఁడు, అడవిద్రిమ్మరి - అడవులందు సంచరించువాఁడు - 3 కిరాతులు. అన్నగళ, పేడి - ౨ నపుంసకుఁడు.

నీ. జాలరి వలఁతోడు ♦ మీలవేటరి యనఁ

దగు ధీవరునిపేళ్లు ♦ తడుపుదాల్పు

వడు గొంటిజం దెమువాఁడు బమ్మచారి

యన బ్రహ్మచారిసే ♦ శ్శమరు గేస్తు

మనికితోఁ డింటివాఁ ♦ డన గృహస్థున కగు

నడవికాఁపు తపసి ♦ జడలదారి

నాఁ జెలువొందు వానప్రస్థునకు నొంటి

కాఁడు గోణముదారి ♦ బోడ బీద

తే. కావులుగలాడు సన్నాసి ♦ నా వెలుంగు
యతిసమాఖ్యలు ముగితిము ♦ తైదు వనఁగ
జక్కి - ననఁ బేరఁటా లన ♦ జరగు మృతచి
రంటినామంబు లాపన్న ♦ రక్షసాంబ.

7

టీ. జాలరి = (జాలము + అరి) జాలముగలవాఁడు, వలఁతేడు = వల
కుఁ బ్రభువు, మిలవేటారి = చేపలను వేటాడువాఁడు - 3 చెంబడివాఁడు.
తడుపుదాలుపు = కొల్లాయిపంటి పంచె కట్టుకొన్నవాఁడు, వడుగు (ప్ర.
వటుపు.), ఒంటి జందెముగాఁడు = ఒక్కజందెము వేసికొనువాఁడు, బమ్మ
చారి - ౪ బ్రహ్మచర్యము వ్రానినవాఁడు. గేస్తు (ప్ర. గృహస్థు.), మనికి
తేడు = ఇంటియజమానుఁడు, ఇంటివాడు = ఇల్లుగలవాఁడు - 3 పెండ్లియ
యినవాఁడు. అడవికాఁపు = అడవియందు వసించువాఁడు, తపసి (ప్ర. తప
స్వి.) = తపస్సుచేయువాఁడు, జడలదారి = జడలనుదాల్చినవాఁడు - 3 వాన
ప్రస్థుఁడు. ఒంటికాఁడు = ఏకాకి, గోణముదారి = గోచిపెట్టికొన్నవాఁడు,
బోడ, బీడ, కావులుగలాడు = కాషాయపశ్చ్రముదాల్చినవాఁడు, సన్నాసి -
౬ సన్నాసి. ముగితిము తైదువ = ముక్తినిొందిన ముత్తైదువ, జక్కిని, పేరఁ
టాలు - 3 మృతినిొందిన దీర్ఘసుమంగలి.

సీ. మూకాఖ్య లగు మూవ ♦ మూఁగ మూఁగి యనంగఁ
గ్రుడ్డి చీ కన సంధ ♦ కునకుఁ జెల్లుఁ
బరువము ప్రాయము ♦ వయసు జవ్వన మన
యకావనాభిఖ్య లౌ ♦ నందగాఁడు
వగకాఁ డమరువాఁడు ♦ వన్నె కాఁ డెప్పెకాఁ
డౌసుకాఁ డన సొగఁనైనవాఁడు
నీటుకాఁ డనఁగ రాణించు శృంగారికి
గోవాళ్లు బొజుఁగు నాఁ ♦ గోడెకాఁడు

తే. వెచ్చకాఁడు ననువుకాఁడు ♦ వేడ్కకాఁడు
 లంజెకాఁడు మిండఁ డనఁ బల్లవుఁడు దనరు
 సోయగంబు చక్కఁదనంబు ♦ సొబగు రూపు
 నాఁగ సౌందర్యమునకుఁ జె ♦ న్నగును సాంబ. 8.

టీ. మూవ, మూఁగ, మూఁగి- 3 నోరులేనివాఁడు. గ్రుడ్డి, చీకు-2. కన్నులులేనివాఁడు. పరువము, ప్రాయము-రూ. పాయము, పయసు (ఇది సంస్కృతసమమని లోఁచెడి), జవ్వనము (ప్ర. యౌవనము)-2 ప్రాయము. అందగాఁడు = అందముగలవాఁడు, సగకాఁడు, అమరువాఁడు, ఎమ్మైకాఁడు, జైసుకాఁడు = హోఘకలవాఁడు, సొగనైనవాఁడు, నీటుకాఁడు-2 సొగసు చేసికొన్నవాఁడు. గోవాళ్ళు, బొజుగు, కోడెకాఁడు, వెచ్చకాఁడు=అప్పిచ్చువాఁడు, ననువుకాఁడు=ప్రేమగలవాఁడు, వేడ్కకాఁడు = తమాషాలుగలవాఁడు, లంజెకాఁడు, మిండఁడు - ౮ విటపురుషుఁడు. సోయగము, చక్కఁదనము, సొబగు, రూపు = ౪ సౌందర్యము.

సీ. గట్టిమనసువాఁడు ♦ గడుసరి యుక్క-రి
 దిటవరి దిట్టన ♦ ధీరున కగుఁ
 గుచ్చితుఁ డడిగొట్టు ♦ కూళ పెంకె బికారి
 ముడికాఁడు చిలుమువాల్ ♦ మోటు లుచ్చ
 చెండిపోతు గరాసు ♦ మొండికట్టె తులువ
 కైలాటకాఁడు టక్కరి పిసాళి
 టకటొంకు టాటోటు ♦ తవళి దబ్బిలి దూబ
 గడుసు కల్లరి దోసకారి చెనఁటి

తే. పాలసుఁడు లండి పిక్కరి ♦ పలువ చెడుగు
 జేరజ మనంగ ధూర్ధుని పేరు లమరు

బగలు మార్తురు పగతురు ♦ పవతు లనఁగ
నహితులకు నామధేయము ♦ లమరు సాంబ.

9

టీ. గట్టిమనసువాఁడు, గడుసరి, (గడుసు+అరి), ఉక్కిరి (ఉక్కు+అరి), దిటవరి (దిటవు+అరి), పైమూఁడుపదములకు “బలిమిగలవాఁడు” అని యర్థము, దిట్ట - ౫ ధీరుఁడు. కుచ్చితుఁడు (ప్ర. కుత్సితుఁడు), అడిగొట్టు, కూళ, పెంకె, బికారి, ముడికాఁడు, చిలుమువాలు, మోటు, లుచ్చ, చెండి పోతు, గరాసు, మొండికపై, తులుప, కైలాటకాఁడు (కైలాటము+కాఁడు) = మాయోపాయము గలవాఁడు, టక్కిరి = టక్కులు గలవాఁడు, పిసాళి, టకటొంకు, టాటోటు-రూ. తాటోటు, తపళి-రూ. తవళి, దబ్బిలి, దూబ, గడుసు, కల్లరి = బొంకులాడువాఁడు, దోసకారి = పాపకార్యము లొనర్చువాఁడు, చెనఁటి, పాలసుఁడు, లండి, పిక్కిరి = పిక్కిరిబలముగలవాఁడు, పలువ, చెడుగు, బేరజము - 33 ధూర్తుఁడు. పగలు, మార్తురు, పగతురు, పవతురు - ౪ శత్రువులు.

సీ. పెరివారు కడవారు ♦ వింతవా రెడవారు

లాఁతివా రన నన్యులకుఁ జెలంగుఁ

జుట్టలు చుట్టాలు ♦ చుట్టముల్ విందులు

బందుగు లనఁ జెల్లు ♦ బంధువులకుఁ

గూర్చువాఁ డెడకాఁడు ♦ కుంఠెనకాఁ డనఁ

దాపికాఁ డనఁ బేరు ♦ దనరుచుండు

విటదూత బయకాఁడు ♦ వీణెకాఁ డనఁ బొల్చు

వైచికునకు గాణ ♦ పాటకుఁ డన

తే. గాయకున కగుఁ దిక్క వెంగలి వెడంగు

వెకలి వీటిఁడి వెంబరవిత్తు వెట్టి

వేడు అనఁగ నపస్తారి ♦ వెలయుఁ జెవిటి

విననివాఁ డన బధిరాభ్య ♦ లొనరు సాంబ.

10

టీ. పెరివారు, కడవారు, వింతవారు, ఎడవారు, లాలివారు - ౫
 పొరుగువారు. చుట్టలు (చుట్టములు +లు-మువర్ణ లోపము.), చుట్టాలు (చు
 ట్టము +లు-మువర్ణ లోపము, తత్సూర్వప్రాస్వమునకు దీర్ఘము.), చుట్టములు,
 విందులు, బందుగులు (ప్ర. బంధువు.) - ౫ బంధువులు. కూర్చువాడు =
 వీటిని దెచ్చి యుచ్చువాడు, ఎడకాడు, కుంఠెనకాడు, తాపికాడు - ౪
 విటునిదూత. బయకాడు, వీణకాడు - ౨ వీణవాఁడుచువాడు. గాణ,
 పాటకుడు - ౨ గానము చేయువాడు. తిక్క, వెంగలి, వెడంగు, వెకలి,
 వీటిండి, వెంబరవిత్తు, వెట్టి, వేదలు - ౮ మఱుపుగలవాడు (అపస్తరి).
 చెవిటి, విననివాడు-౨ చెవులు వినబడనివాడు.

సీ. ఎకిమిఁడు పాదుసా ♦ యేలిక మన్నీడు
 సాహేబు రాయఁడు ♦ సామి పబువు
 జియ్య తుపాసి వాజీరుండు రాయలు
 దునెదారి వాతేఁడు ♦ దొర యొడయఁడు
 నేఁ డన వర్తిలు ♦ నృపుపేళ్లు పరివాలు
 దళవాయి దళవాయి ♦ దళి యనంగ
 దగు దళకర్తకు ♦ దగువాడు వెరవరి
 తీర్పరి కారబరి ♦ దిట్ట యనంగ

తే. గార్యకర్తకు జెలంగు బ్రెగ్గడ నిజోగి
 ప్రెగడ మంతరి నా మంత్రిపేర్లు వెలయు
 బంగునకు లేవఁ జాలనివాడు పుట్టు
 మొండి పిచ్చుకుం టనుపేళ్లు ♦ పొసంగు సాంబ. 11

టీ. ఎకిమిఁడు, పాదుసా (ఇది హిందూస్థానిపదము)-రూ. పాదు
 సాహి, ఏలిక, మన్నీడు-పా. మన్నియ. రూ. మన్నియఁడు, మన్నెడు,
 మన్నె, సాహేబు (ఇది హిందూస్థానిపదము), రాయఁడు, సామి (ప్ర.

స్వామి), పబువు (ప్ర. ప్రభువు), జియ్య, తుపాసి, వజీరుడు (ఇది హిందూస్థానిపదము.), రాయలు, దునెదారి-రూ. దునేదారి, రా, ఊడు, దొర, ఒడయడు, నేడు-౨౭ రాజు. పడవలు, దళవాయి, దళవాయి, దణి-ర నేనానాయకుడు. తగువాడు, వెరవరి (వెరవు+అరి)=ఉపాయము గలవాడు, తీర్వరి (తీర్పు+అరి)=దిద్దుపాట్లుగలవాడు, కార్పారి, దిట్ట - గి కార్యములను జక్కగాజేయువాడు. ప్రెగడ, నిజోగి(ప్ర. నియోగి)= ఉత్తరువుచేయువాడు, ప్రెగడ, మంతరి-ర మంత్ర. లేవజాలనివాడు, పుట్టుమొండి, పిచ్చుకుంటు-రూ. పిచ్చుకకుంటు - 3 పంగువు - ఈచు బోయినకాళ్లవాడు.

నీ. ఎడకాడు కొల్లగాఁ ♦ డెడత్రోవకాపరి
గడిదొంగ దోఁపుడు ♦ కాడు నాచు
గజముచ్చు చేవాడి ♦ కాడు జాజరకాడు
మచ్చరి మునిముచ్చు ♦ మాయదారి
తెరువాటుకాడు క ♦ తైరదొంగ దొరకోలు
సన్నాసి వడికాడు ♦ కన్నగాడు
రేద్రిమ్మరిడు ముల్లియవిప్ప లోవాడి
కాడు తెక్కలికాడు ♦ కల్లరిడు
తే. తవలి మోసరి యనఁ జెల్లు ♦ దస్కరునకుఁ
దొత్తు సాకుడు బోనము ♦ కత్తె దాది
విలువరమ్ముడు వరపు డిల్ ♦ బిడ్డ యనగ
దాసికానామధేయముల్ ♦ దనరు సాంబ.

12

టీ. ఎడకాడు, కొల్లగాడు=కొల్లచేయువాడు, ఎడత్రోవకాపరి = శిర్షనమార్గమునందుఁ గాచియుండువాడు, గడిదొంగ = ఒకవేరింగినదొంగ, దోఁపుడుకాడు - రూ. దోఁపిడికాడు = పరులసొమ్ము దోచువాడు, నాచు, గజముచ్చు=వెద్దదొంగ, చేవాడికాడు = చేతిపదుగు గలవాడు,

జాజరకాఁడు - రూ. జజ్జరకాఁడు = వంచననేయువాఁడు, మచ్చరి (ప్ర. మత్సరి), కంటుగలవాడు, ముసిముచ్చు=పశ్యతోహరుఁడు - చూచుచుండఁగ నేమార్చి కొట్టుకొనిపోవువాఁడు, మాయదారి = మోసముగలవాఁడు, తెరు వాటుకాఁడు = దారినడ్డగించువాఁడు, కత్తెరదొంగ = కత్తెరతోఁ బనిచేయు దొంగ, దొరతోలుసన్నాసి = నమ్మించి మోసపుచ్చి దొంగలించుదొంగ, పడి కాఁడు=చేతిచుఱుకుదనముగలవాఁడు, కన్నగాఁడు = కన్నమువేయువాఁడు, శ్రేద్రిమ్మరీఁడు = రాత్రులందు సంచరించువాఁడు, ముల్లియవిప్పు = ధన ములముడులను విప్పువాఁడు, లోవాఁడు = మనసునఁ గఠినత్వముగలవాఁడు, తెక్కలికాఁడు = దొంగతనము గలవాఁడు, కల్లరీఁడు (కల్ల+అరి+ఈడు స్వార్థమున నీ ప్రత్యయము.)=బొంకులాఁడువాఁడు, తవళి, మోసరి (మోస ము+అరి) = మోసముగలవాఁడు-అర దొంగ. తొత్తు, సాఁకుడు, బోసము కత్తె (వంటచేయునది), దాది (ప్ర. ధాత్రి), విలువరమ్ముడు = కూలికిఁ బనిచేయునది, వరపుడు, ఇల్ బిడ్డ-ర దాసి-పనికత్తె.

నీ. పడపుఁజాన గడించు ♦ పడఁతి మేల్దాపరి

బోగపుఁజేడియ ♦ పొత్తుటాలు

వేడుకచెలి లంజె ♦ వెలయాలు రోచెల్వ

వెల్లాటకత్తె నా ♦ వేశ్య వెలయు

గూర్చియిచ్చుమిటారి ♦ కుంటెనకత్తియ

తాపికత్తె యనంగఁ ♦ దనరు దూతి

నాగవాసం బన ♦ నామ మౌ వేశ్యల

మేళంబునకుఁ గొమఁరాలు కొమిరె

తే. చామ జవరాలు కొమరిత ♦ జవ్వని యన

సుందరికిఁ జెల్లు గట్టివై ♦ సుదియుఁ బ్రోడ

యనంగఁ దగుఁ బ్రోడ వయసుచెల్లినది ముసలి

మిండకో రన లోలాఖ్య ♦ మెఱయు సాంబ.

టీ. పడపుఁజాన (పడపు+చాన)=ధనసంపాదనచేయునట్టిస్త్రీ, గడించుపడఁతి = ధనమునుగూర్చుకాంత, మేల్దాపరి=పలపుజూపనిది - లాభముఁదాంచునది, బోగపుఁజేడియ (బోగము+చేడియ) = సుఖానుభవమునకైనట్టిమగువ, పొత్తుటాలు (పొత్తు+టాలు)=ఆనురాగముఁజూపు పెండ్లము, వేడుకచెలి = సంతోషముగలిగించునుందరి, లంజె, వెలయాలు (వెల+టాలు) = విలువకువచ్చెడి పెండ్లాము, రోచెల్వ = డబ్బునకువచ్చుభార్య, వెల్లాటకత్తె-రూ. వెల్లాటకత్తె = మిగులనాట్యము చేయునట్టిది - ౧౧ వేశ్య. కూర్చియిచ్చుమిటారి=విటునిజేర్చునది, కుంటెనకత్తియ, తాపికత్తె-౩ దూరిక. నాగవాసము-౧ వేశ్యలసమూహము. కొమరాలు, కొమిరె = పిన్నవయసుది, చామ, జవరాలు=యావనముగలది, కొమరిత-రూ. కొమరిత, కొమార్త, జవ్వని (జవ్వనము+ని) = యావనముగలది- ౮. ప్రాయముగలపడుచు. గట్టివైపుది, ప్రోడ (ప్ర. ప్రాభు)-౨ ప్రాధాన్య-౩౦ యెండ్లకు హెచ్చుతక్కువవయసుగలది. వయసుచెల్లినది, ముసలి, మిండకోర-రూ. మిండలకోర-౩ ను ౫౦ ఏండ్లకుఁ బయిపడినను విటులను గోరునట్టిస్త్రీ-లోలస్త్రీ.

సీ. కన్నియు కన్నె నా ♦ కన్యక కగుఁ బేరు

లాసగలది అంకులాడి చెడివె

వెలిచొరవరి యన ♦ వెలయు జారిణిపేళ్లు

మెయి మేయి యెడలు నెమ్మేను మేను

బొంది మే మై యనఁ ♦ బొసఁగు దేహమునకు

నెలకలు వెండ్రుకల్ ♦ నెటులనంగఁ

గేశసమాఖ్య లొఁ ♦ గేశబంధము పేళ్లు

కీల్లుడి క్రొమ్ముడి ♦ కీలుగంటు

తే. నూనెముడి వెన్నుగం టన ♦ నొనరు శిఖకు

జుట్టు సిక సిగ యనఁ జెల్లుఁ ♦ జొంచు కురులు

ముంగురులు కూకటు లనంగఁ ♦ బొసగుచుండు

గుంతలములకు జితదైత్యకూట సాంబ.

14

టీ. కన్నయ, కన్నె - ౨ కన్యక. ఆనగలది=ఇతరులపై యాశగలది, అంకుడి, చెడివె, వెలిచొరవని=బయటిరుచిగన్నది-౪ జారిణిస్త్రీ. మెయి, మేయి, ఒడలు, నెచ్చేను, బొంగి, మే, మై-౪ శరీరము. నెఱకలు, పెండ్లు కలు, నెఱులు- 3 కేశములు. కీల్తుడి, కొమ్మడి (కొత్త+ముడి), కీలుగంటు, నూనెముడి, వెన్నుగంటు-౫ కేశబంధము - జాటుగముడిచినపెండ్లుకల దూసు ముడి. జుట్టు, సిగ, సిక-3 శిశు-జుట్టుముడి. చుంచుకురులు, ముంగురులు (మున్ను+కురులు)=ముందటి పెండ్లుకలు, కూకటులు - 3 చూర్ణకుంతల ములు - పొడిపెండ్లుకలు.

సీ. కొప్పు వేనలి మూల ♦ క్రొవ్వెద తులు మనఁ

గబరి యా కణ గను ♦ కన్ననంగ

నేత్రాభ్య లగు నొసల్ ♦ నెన్నొసల్ నుదురు నె

న్నుదు రన నిటలాభ్య ♦ లొదవుఁ జూడ్కి

పారువ దిట్టి చూ ♦ పన వీక్షణము లొప్పు

వీనులు చెవులును ♦ జానుగులును

నా నొప్పు శ్రోత్రముల్ ♦ కాను లేఁగొను నె

న్నడుము నడు మనంగ ♦ నడరు మధ్య

తే. మునకుఁ బొక్కిలి బొడ్డనఁ ♦ దనరు నాభి

మూలి మోర మొకము మోము ♦ మొగ మనంగ

వదనము దనగ్గ వా నోరు ♦ వాయి యనంగ

ముఖగుహాభిభ్య లగు గుహామూర్తి సాంబ.

15

టీ. కొప్పు, వేనలి, మూల, క్రొవ్వెద (కొత్త+వెద), తులుము-౫ స్త్రీలొప్పు. కన్, కను, కన్ను- 3 నేత్రము. నొసలు, నెన్నొసలు, నుదురు,

నెన్నదురు-ర ఫాలము. చూడ్కి. రూ. చూడికి, పారువ (ద్రావిడము.), దిప్పి (తెలుగున షకారము లేదు గనుక ఈరూప మసాధువు.), చూపు-గ వీక్షించుట - దర్శించుట. వీనులు, చెవులు, జానుగులు - 3 శ్రోత్రములు. కాను, లేఁగొను (లేత+కొను), నెన్నడుము (నెఱు+నడుము), నడుము-ర మధ్యము. పొక్కిలి, బొడ్డు-౨ నాళి. మూలి, మొర, మొకము, మోము, మొగము (ఈ 3 ను ముఖశబ్దభవములు)-గి పదనము. వా, నోరు, వాయి- 3 వదనగుహ (నోరు).

సీ. పలు పల్లు పండులు ♦ పండ్లన రదము లొఁ
 జెంప దవుడ చెక్కు ♦ చెక్కి లనంగఁ
 దగఁ గపోలము నెత్తి ♦ తల యన శిర మొప్పు
 ముకు ముక్కునంగ నాఁసిక చెలంగు
 బొమ కనుబొమ యన ♦ భ్రూనామ మమరు మీ
 సలు మీసము లనంగ ♦ శ్చశ్రు వలరు
 నదరము కెమ్మోవి ♦ పెదవి వాలెఱ మోవి
 యన నోవ్వు మగు నెద ♦ యక్కు తొమ్ము
 తే. నెడఁద యన వక్ష మగు బొట్ట ♦ కడుపు బొజ్జ
 బొట్టి డొక్కన నుదరంబు ♦ పొసఁగుచుండుఁ
 గేలు కై కయి చేయి కెంఁగే లనంగఁ
 బంచశౌఖకు నామముల్ ♦ పరఁగు సాంబ.

16

టీ. పలు, పల్లు, పండులు, పండ్లు - ర దంతములు. చెంప. రూ. చెంక, దవుడ. రూ. దొడ, చెక్కు, చెక్కిలి-రకపోలము. నెత్తి, తల-౨ శిరస్సు. ముకు, ముక్కు - ౨ పూణము. బొమ, కనుబొమ-౨ భ్రూరేఖ. మీసలు (మీసము+లు - మువర్ణలోపము.), మీసములు. రూ. మీసాలు-3 శ్చశ్రువులు. అదరము (ప్ర. అధరము.), కెమ్మోవి (కెంపు+మోవి), పెదవి,

వాతెఱ = (వా + తెఱ) నోటిరంధ్రమును మూయుచది, మోవి - ౧
 ఓష్ఠము. ఎద, అక్కు, తొమ్ము, ఎడఁద - ౪ హృదయము. పొట్ట, కడుపు,
 బొజ్జ, బొజ్జ, దొక్క - ౧ ఉదరము. కేలు (నిత్యైకవచనాంతము.) కై,
 కయి, చేయి. రూ. చెయ్యి, చెయి, చే, కెంగేలు (కెంపు + కేలు) - ౮ కరము.

సీ. అఱచెయ్యి లోచెయి ♦ యనఁ గరతల మొప్పు

బెడచెయ్యి మీఁజెయి ♦ వెనుకచెయ్యి

యనఁ దగుఁ జరమశఁయంబు వేల్ వే లన

నంగుళి యగుఁ జరఁమాంగమునకు

వెన్ను వెనుకమేను ♦ వీఁ పన వ ర్తిల్లు

గద్దవ గడ్డము ♦ గౌద యనఁగఁ

జిలుకనామంబు రాజిల్లుఁ గడవసంబు

చట్ట తో లనఁ గళాసంబు నాఁగఁ

తే. జర్త మమరు మోఁకాళ్లన ♦ జానువు లగుఁ

చిక్క చిటుదొడ యన జంఘ ♦ పేళ్లు దనరుఁ

గురువు తొడ యన నూరువు ♦ వఱలు ముడ్డి

పిలుఁదు తుం టన జఘనంబు ♦ పేళ్లు సాంబ.

17

టీ. అఱచెయ్యి, లోచెయి - ౨ చేతిలోభాగము. బెడచెయ్యి, మీఁ
 జెయి (మీఁదు + చెయి), వెనుకచెయ్యి = చేతివెనుకటిభాగము - ౩ చేతివెను
 కటిభాగము. వేలు, వ్రేలు - ౨ అంగుళి. వెన్ను, వెనుకమేను, వీఁపు - ౩
 పృష్ఠము. గద్దవ, గడ్డము, గౌద. రూ. గవుద - ౩ గడ్డము. కడవసంబు, చట్ట,
 తోలు, కళాసము - ౪ చర్మము. మోఁకాళ్లు - ౧ జానువు. చిక్క, చిటు
 దొడ = చిన్నతొడ - ౨ పిక్క. కుటువు, తొడ - ౨ డొరువు, ముడ్డి. రూ. మూడి,
 పిలుఁదు, తుంటి = ౩ కటిభాగము.

సీ. పునుక పుటియ పుచ్చె ♦ యనఁ గపాలం బొప్పు
 బుజము మూఁ పనఁ జెల్లు ♦ భుజముపేళ్లు
 బట్ట వలువ కోక ♦ పుట్టంబు గింటెంబు
 చీర నా వసనంబు ♦ చెలఁగు నటుత
 గొంతు కుత్తుక యట్టు ♦ కొలిమి మెడ యనంగ
 గళమున కగుఁ బిడికికి లన ముప్పి
 కగుఁ బ్రసృతికిఁ జేర ♦ యన నంజలికి దోయి
 లన హస్తమునకు మూ ♦ రనఁగఁ బొసఁగు
 తే. బార యనఁగను వ్యామాఖ్య ♦ పరఁగు జేన
 దుత్త యనఁ దాలమున కొప్పు ♦ బెత్త యనఁగ
 నంగుళాభిఖ్య యగు నంజ ♦ హజ్జ యడుగు
 నాఁగఁ బాదాఖ్య లగు లోకనాథ సాంబ. 18

టీ. పునుక. రూ. పున్క, పుటియ. రూ. పుట్టె, పుచ్చె-3 కపాలము. బుజము, మూఁపు-2 బాహువు. బట్ట, వలువ, కోక, పుట్టము, గింటెము, చీర-౬ వస్త్రము. అటుత, గొంతు, కుత్తుక, అట్టు, కొలిమి, మెడ-౬ కంఠము. పిడికిలి-౧ముప్పి. చేర-౧ ప్రసృతి(చాచినప్రేక్ష్యలయఱచెయి). దోయిలి. రూ. దోసిలి - ౨ అంజలి. మూఁ-౧హస్తము (మోచెయ్యిమొదలు ప్రేక్ష్యోనవఱకుండుభాగము). బార-౧ వ్యామము(రెండుచేతులుచాచి నడుమనుండు సందు). జేన, దుత్త- ౨ తాలము(చాచినబొటనప్రేలికొనకు చిటికెనప్రేలికి నడుమనుండు సందు). బెత్త-౧ అంగుళము. అంజ, హజ్జ. రూ. అజ్జ, అడుగు-3 పాదము.

సీ. చనులు గుబ్బలు చండ్లు ♦ చాచులు పాలిండ్లు
 చన్ను లనంగఁ గుచంబు లమరు

నారు నూఁగా రన • నలరు రోమావళి
 పాపలఁ గనుతావు • పత్త బుయ్య
 మరునిల్లు దు బ్బన • మదనమందిర మొప్పు
 బిల్లలఁ గలిగించు • వేరు చుల్లి
 బుల్ల బెల్ల మనంగఁ • బొసగు శేషము గాఁడు
 గుద్ద పిట్ట యనంగ • గుదము దనరు
 తే. వైఁట పయ్యట పయ్యద • పయ్యట చెఱుగు
 నాఁగఁ జేలాంచలాభిధానంబు చెలఁగు
 గలువడము చందువా మేలుక ట్టనంగ
 నతిశయిల్లు వితానాహ్వానములు సాంబ.

19

టీ. చనులు, గుబ్బలు, చండ్లు, చాచులు, పాలిండ్లు, చన్నులు-౬ స్తన
 ములు. ఆరు, నూఁగారు - ౨ నాభిక్రిందిరోమరేఖ. పాపలఁగనుతావు=బిడ్డ
 లను గనునట్టితావు, పత్త, బుయ్య, మరునిల్లు, దుబ్బ - ౫ మత్తధాగారము
 (స్త్రీలింగము). పిల్లలఁ గలిగించువేరు = బిడ్డలఁబుట్టించుటకు మూలమైనది,
 చుల్లి. రూ.చుల్ల, బుల్ల, బెల్లము - ౫ పుంలింగము. గాఁడు, గుద్ద, పిట్ట - ౩
 అపానస్థానము. వైఁట, పయ్యట, పయ్యద. రూ. పయ్యద, పయ్యట,
 చెఱుగు - ౬ చీరకొంగు. కలువడము, చందువా, మేలుకట్టు - ౩ వితానము
 (వివాహదులందుఁ బండిటికిఁ జేయు పస్త్రాలంకారము).

సీ. చెలి ముద్దుగుమ్మ యుగ్మలి నవలా చాన
 కన్నె బిత్తరి గోతి • కలికి మగువ
 జవరాలు చేడియ • జవ్వని తొయ్యలి
 నాతి పైదలి యెలనాగ లేమ
 సకియ జక్కవచంటి • చామ చిల్కలకొల్లి
 గుబ్బెత ప్రాయాలు • కొమ్మ పడలి

పొలఁతి ముద్దయ ననబోడి యింతి మిటారి
 నెలఁతుక వాల్లంటి ♦ నెలఁత తెఱవ
 తే. యన్ను లతకూన యొయ్యారి ♦ యతివ వెలఁది
 చెలియ సకి బోటి కొమరిత ♦ చిగురుబోడి
 ముగుద వగలాడి సింగారి ♦ ముదిత యువిద
 గరిత యన భామినీసమాఖ్య లగు సాంబ. 20

టీ. చెలి, ముద్దుగుమ్మ = ముద్దులు గులుకునది, ఉగ్గలి, సవలా, చాన, కన్నె, బిత్తరి, గోతి, కలికి, మగువ, జవరాలు, చేడియ, జవ్వనీ తొయ్యలి, నాతి, పైవలి, ఎలనాగ, లేమ, సకియ, ఇక్కవచంటి = చక్ర వాకపక్షులమాడ్కి నొండొంటిఁ గదిసియుండు స్తనములుగలది, చామ, చిలు కలకొలికి = చిలుకలకొలుకులవంటి కంటికొనలుగలది, గుబ్బెత్త = గుబ్బ చన్నులు గలది, ప్రాయాలు, కొమ్మ, పడఁతి, పొలఁతి, ముద్దయ, ననబోడి = పుష్పముంబోలు మేనుగలది, ఇంతి, మిటారి = మిటారముగలది, నెలఁతుక, వాల్లంటి = నిడుపుకన్నులు గలది, నెలఁత, తెఱవ, అన్నులతకూన = లేత తీగను బోలినది, ఒయ్యారి = ఒయ్యారముగలది, అతివ, వెలఁది. రూ. వెలఁదుక, చెలియ, సకి (ప్ర. సఖి), బోటి, కొమరిత, చిగురుబోడి = ఇగురు వంటిమేనుగలది, ముగుద, వగలాడి = వగులుగలది, సింగారి = సొగసుగలది, ముదిత, ఉవిద, గరిత - గిర స్త్రీ.

సీ. ఆనవాలును పులు ♦ గంగమచ్చము గులు
 తడియాల మన లాంఛనాఖ్య లొదవు
 జడితి గొబ్బున వేగ ♦ సరగు గ్రక్కున వడి
 వేగిర మనఁ దగు ♦ వేగమునకు
 మరియాద గడి మేర ♦ సరు దెల్ల కర యనఁ
 బఱఁగు మర్యాదకు ♦ వెఱఁగు వింత

యక్కజ మబ్బుర ♦ మరిది నివ్వెట యబ్బ
మచ్చెరు వన నద్భుతాఖ్య లమరుఁ .
తే. బరఁగు కదలిక పరువన ♦ మెఱయు ధావ
నమ్మనకు వేడె మొనరించె ♦ గ్రమ్మె బొదివెఁ
జుట్టుకొనె నావరించె నా ♦ నిట్టినుడులు
వేష్టనంబున కమరు సఁర్వేశ సాంబ.

21

టీ. ఆనవాలు, పులుగు, అంగమచ్చము, గుఱుతు, అడియాలము-గి
చిన్నము. జడితి (ప్ర. యుడితి), గొబ్బనకొ, వేగ, సరగు, గ్రమ్మనకొ,
వడి, వేగము - 2 శ్లోము. మరియాడ, గడి, మేర, సరుదు, ఎల్ల, కర-
ఁ హద్దు. వెఱిఁగు, వింత, అక్కజము, అబ్బురము, అరిది, నివ్వెట (నిం-
డు+వెఱి), అబ్రము, అచ్చెరువు (ప్ర. ఆశ్చర్యము.) - ౬ ఆశ్చర్యము.
పరుగు, కదలిక, పరువు-3 పరుగెత్తుట. వేడెమొనరించె, క్రమ్మె, బొదివె,
చుట్టుకొనె, అవరించె - ౪ చుట్టును గూర్చుండియుండె.

సీ. బువ్వ పెతుకు కూడు ♦ బోన మోరెము పసా
దము వంటకము పసఁదనము బాతు
సాద మోగిర మన ♦ జరుగు నన్నమువేళ్లు
కుడిచె బోనేసె సావడియె నమలె
నారోగిణ మొనర్చె ♦ నారగించె మెసవె
దినె మెక్కె నన భుక్తిగొనుట కలరుఁ
బనులు చెయ్యులు నేత ♦ లనఁ గర్తముల కొప్పుఁ
గనలు మోడి యలుక ♦ కినుక కినుక

తే. నాఁగఁ గోపాఖ్య లగు లజ్జ ♦ నాన సిగ్గు
బొసుకు పుయిలోట సిబ్బిత ♦ పుచ్చటి కనఁ

బరంగు ప్రీడాఖ్య యోల నెఱపంబు సాక
నంగ వ్యాజం బమరు జగన్మాథ సాంబ.

22

టీ. బువ్వ, మెతుకు, కూడు, బోనము, ఓరెము, కసాదము. (ప్ర. ప్రసాదము), వంటకము, పసదనము, బాతు (అన్యదేశ్యము), సాదము (ఇది ద్రావిడపదము.), ఓగిరము - ౧౧ అన్నము. కుడిచే, బోనేనె, సాపడియె, నమలె, ఆరోగిణమొనర్చె. రూ. ఆరోగిణమొనర్చె, ఆరగించె, మెనవె, తినె, మెక్కి - ౧౦ భోజనముచేసెను. పనులు, చెయ్యలు, చేతలు - 3 కార్యములు. కనలు, మోడి, అలుక, కినుక, కిన్న - ౫ కోపము. లజ్జ, నాన, సిగ్గు, బొమకు, పుయిలోట, సిబ్బిత, పుచ్చటిక. రూ. పుచ్చడిక - ౮ సిగ్గు. ఓల, నెవము (ప్ర. నిభము.), సాకు - 3 మిష.

సీ. పానుపు తలిమంబు ధ పలుపు లే పన మెత్త

నెజ్జ యనంగ శయ్య ధ చెలంగుచుండు

బన్నుండె దెన్నుండె ధ బండుకొనె బరుండె

బవ్వళించెను బండె ధ బడకనేనె

నత్తమిల్లె ననంగ ధ నలరారు శయనించె

ననుటకు నిద్దురగొనియె గుఱక

గొనియె నిద్దురవోయె ధ గూర్కిడె నన నిద్రి

తున కొప్పు లేచె మేల్కొనియె మెలకు

తే. వయ్యె నన జాగ్రదభిధాన ధ మమరు వేడ్క

యెలమి వేడుక సంతోస ధ మింపు ముదము

సంతసము సొంపు మేలరుసం బనంగ

బ్రమదమున కాఖ్య లగు జగత్పాల సాంబ.

23

టీ. పానుపు. రూ. పాన్పు, తలిమము, పలుపు, లేపు, మెత్త, నెజ్జ

(ప్ర. శయ్య.)-2 శయ్య. పన్నుండెను, తెన్నుండెను, బండుకొనెను, పరుం

డెను, పవ్వళించెను, పండెను, పడక వేసెను, అత్తమిల్లెను - ౮ శయనించె.
నిద్దరగొనియె, గుఱకగొనియె, నిద్దరవోయె, కూర్చిడెను - ౯ నిద్రించెను.
లేచె, మేల్కొనియె, మెలఁకువయ్యె - 3 నిద్రలేచెను. వేడ్క, ఎలమి,
వేడుక, సంతోసము, ఇంపు, మువము, సంతసము, సొంపు, మేలు, ఆరుసంబు-
౧౦ సంతోసము.

నీ పలికె వాక్రచ్చె నఃప్పనసేసె మందలిం
చెను విన్నవించె జెప్పె ననె నొడివె
నాడె బల్కె వచించె ♦ నన భాషణము సేసె
ననుట కొ వీనిచ్చె ♦ నాలకించె
వినె చెవియొగ్గెను ♦ వినియె నాలించె నా
శ్రుతమయ్యె ననుట కొ ♦ జులుక చొక
యులక యెల్లిద మన ♦ నొనరు లఘుతపేళ్లు
పులకలొత్తెను గగుఁబొడిచె గగురు
తే. పాతె గరుపాతె మైమోజుపర్చె ననగఁ
దగును రోమాంచనామముల్ ♦ నగపు నవ్వు
నగు న వన హాసమున కొప్పు ♦ నడిమిదిన్నె
దీని యన ద్వీప మగుఁ బరదేవ సాంబ.

24

టీ. పలికెను, వాక్రచ్చెను, అప్పనసేసె(ప్ర). అర్పణసేసెను), మంద
లించెను, విన్నవించెను, చెప్పెను, అనెను, నొడివెను, అడెను, పల్కెను,
వచించెను- ౧౧ మాట్లాడెను. వీనిచ్చె, ఆలకించె, వినె, చెవియొగ్గె, వినియె,
అలించె - ౬ వినెను. చులుక. రూ. చుల్క, చొక. రూ. చవుక, ఉలక,
ఎల్లిదము - ౬ లఘుత్వము. పులకలొత్తెను, గగుఁబొడిచె. రూ. గగురుపొడి
చె, గగ్గరుపొడిచె, గగురుపాతె, గరుపాతె, మైమోజుపర్చె-2 రోమాం

చము గలిగెను. నగవు, నవ్వు, నగు, నవు - ర హాసము. నడిమిదిన్నె, దీని-
అ ద్వీపము.

సీ. బోత జాగిల కొల్పు ♦ బోహారు గిడిగిడి
మోడుపు చేకూర్పు ♦ మ్రొక్కు మొగుపు
చిన్నిపూ చేమోడ్పు ♦ జేజె వెన్నెల చెంగ
నాలు గొబ్బలు పెంకణాలు నేరె
డల్లుల్ సలా మన ♦ నమరు దండముపేల్లు
పల్లెము కంచము ♦ పల్లెరంబు
తెలె హరివాణంబు ♦ తలియ తట్టి యనంగ
భాజనం బగు గిన్నె ♦ బటుది కోర

తే. డబ్బుర యనంగఁ జషక మా ♦ డప్పి దూప
దప్పి దగ నీరువట్టన ♦ దాహ మమరుఁ
జాగ మీవి పుడుకు పెట్టు ♦ తేగ మీగి
యనంగఁ ద్యాగసమాభిఖ్య ♦ లగును సాంబ. 25

టీ. బోత. రూ. బోతము, జాగిలి, కొల్పు, బోహారు. రూ. బోహారువు - బోహారు - బోహారువు, గిడిగిడి, మోడుపు. రూ. మోడ్పు, చేకూర్పు, మ్రొక్కు, మొగుపు, చిన్నిపూ, చేమోడ్పు, జేజె, వెన్నెల, చెంగనాలు, గొబ్బలు, పెంకణాలు, నేరెడల్లులు, సలాము (ఇది యన్యదేశ్యము.) - ౨౩ నమస్కారము. పల్లెము. రూ. పల్లెము, కంచము, పల్లెరము, తెలె. రూ. తెలియ, హరివాణము, తలియ, తట్టి-పాత్రము. గిన్నె, బటుది, కోర, డబ్బుర. రూ. డబ్బుర-గి త్రాగుగిన్నె. డప్పి, దూప, దప్పి, నీరువట్ట-ర దాహము. చాగము, ఈవి, పుడుకు, పెట్టు, తేగము, ఈగి. రూ. ఈవి-౬ త్యాగము.

సీ. అగవడెఁ జేవడె ♦ నబ్బె దొరకెఁ జిక్కెఁ
 దగిలెఁ దగుల్కొనెఁ ♦ దగులువడియెఁ
 బట్టువడియెఁ జిక్కువడెఁ దవిలె ననంగ
 నమరు గృహీతాఖ్య ♦ లఱచె నేడ్చె
 వాపోయె మొఱలిడె ♦ వాచఱచె ననంగ
 రోదనంబున కగు ♦ రొద గలిబిలి
 చప్పడు గొలగొల సద్దు ♦ కూత యులివు
 నలుకుడు రవళి అం ♦ తనగ ధన్వికి

తే. నలరుఁ గలసెఁ బెరసెఁ గూడె ♦ హత్తై దొరసె
 నందెఁ బొందెఁ పెనఁగెఁ జెందె ♦ నంట ననగ
 నమరు సత్తాఖ్య లోనయ్యె ♦ నగ్గమయ్యె
 లోఁబడె ననంగ స్వవశాఖ్యలు చను సాంబ. 26.

టీ. అగవడెను (అగ్గము+వడెను), చేవడెను, అబ్బెను, దొరకెను, చిక్కెను, తగిలెను, తగుల్కొనెన్, తగులువడియెను, బట్టువడియెను, చిక్కువడెను, తవిలెను - ౧౧ చేతఁజిక్కెను. అఱచెను, ఏడ్చెను, వాపోయెను, మొఱలిడెను, వాచఱచెను-౧౨ రోదనముచేసెను. రొద, గలిబిలి, చప్పడు, గొలగొల, సద్దు, కూత, ఉలివు, నలుకుడు, రవళి, అంతు - ౧౦ శబ్దము. కలసెను, పెరసెన్, కూడెన్, హత్తెన్, దొరసెన్, అందెన్, పొందెన్, పెనఁగెన్, చెందెన్, అంటెన్ - ౧౦ చేరుకొనెను. లోనయ్యెన్, అగ్గమయ్యెను, లోఁబడెను- 3 స్వాధీనమాయెను.

సీ. ఎడెన వీడెను బాసె ♦ నెడఁబాసెఁ బురివిచ్చె
 వేటువడె ననంగ ♦ వెలయుచుండుఁ
 బ్రత్యేకమయ్యె నన్ ♦ పలుకులు వెడలించె
 వెళ్లగొట్టెను దోలె ♦ వెలలఁ బన్నెఁ

దటిమె రొప్పె ననంగఁ ♦ దనరు నుచ్చాటనం
 బొనరించె ననుటకుఁ ♦ గనియెఁ జూచెఁ
 గనుఁగొనెఁ దిలకించెఁ ♦ గనెఁ గాంచె ననఁ జెల్లు
 దర్శించె ననుటకుఁ ♦ దాల్చెఁ బూనె

తే. నానె మోచె ననంగఁ జెల్లు ♦ నధివహించె
 ననుట కరికట్టె బోనీక ♦ యంకెచేసె
 నాఁగె నిల్చెఁ దటాయించె ♦ నడ్డగించె
 నానుకొనె ననఁ దగు వారఁజాఖ్య సాంబ

27

టీ. ఎడనెను, వీడెను, పానెను, ఎడఁబానెను, పురివిచ్చెను, వేఱు
 పడెను-౬ ప్రత్యేకమాయెను. వెడలించెను, వెళ్ళఁగొట్టెను, తోలెను, వెలలఁ
 బన్నెను, తటిమెను, రొప్పెను-౬ తఱుమఁగొట్టెను. కనియెఁ, చూచెఁ,
 కనుఁగొనెఁ, తిలకించెఁ, కనెఁ, కాంచెఁ - ౬ వీక్షించెను. తాల్చెను,
 పూనెను, ఆనెను, మోచెను-౪ ధరించెను. అరికట్టెను=చుట్టునిలిచెను, బోనీక
 యంకె చేసెను, ఆఁగెను, నిల్చెను, తటాయించెను, అడ్డగించెను, అనుకొ
 నెను-౭ నివారించెను-నిరోధించెను.

సీ. అంటుగైకొనియె ముట్టియ్యెఁ జెఱఁగుమానెఁ
 గడకేఁగె నింటికిఁ ♦ గాకపోయె
 ననంగ దూరస్థకుఁ ♦ దనరుఁ దానముచేసె
 నీళ్ళుపోసికొనె మునింగెఁ గ్రుంకె
 నన నిమజ్జనమయ్యె ♦ ననుటకుఁ దగు మడి
 మడుఁగు మడు వనంగ ♦ నడరు శుచికి
 మైల కట్టువిడుపు ♦ మా పన మలినాఖ్య
 లగుఁ దల్పు వాకిలి ♦ యనఁ గవాట

తే. మున కొనరు నేకతంబు మంతన మనంగ
నంతరంగమునకుఁ జెల్లు ♦ నక్కట పని
యొంజలియు జోలి యనఁ గార్య ♦ మొనరు గంజి
వా ర్పన యవాగునామముల్ ♦ వఱలు సాంబ. 28

టీ. అంటుగొనియె, ముట్టయ్యెన్, చెఱుగుమానెన్, కడకేగెన్, ఇంటికిఁగాకపోయెన్-గి బహిష్కరణయెను. తానముచేసెను, నీళ్లుపాసికొనెను, మునింగెను, శ్రుంకెను-ర స్నానమొనర్చెను. మడి, మడుగు, మడుగు-3 పరిశుద్ధి (మడుగుదోవతి). మైల. రూ. మయిల, కట్టువిడుపు, మాపు-3 మైల (మైలగుడ్డ). తల్పు. రూ. తలుపు, వాకిలి-3 కవాటము. ఏకతము, మంతనము-౨ ఏకాంతస్థలము. అక్కట, పని, ఒంజలి, జోలి-ర కార్యము. గంజి, వార్ప-౨ యవాగువు.

సీ. ఒకటి యొక్కఁ దొకండు ♦ నొం డన నేకాఖ్య
జమి డిమ్మ డిబ్బడి ♦ జంట రెండు
దుగ రెట్టి దువ యన ♦ ద్విగుణాఖ్య కవ జోడు
దంట దోయి యనంగ ♦ ద్వంద్వసంఖ్య
మూ రెండొకటి తిగ ♦ మూఁ డనఁ ద్రయసంజ్ఞ
చౌ యుడ్డ తీవంచ ♦ చౌకము నలు
నాలు గనఁగఁ జతుర్మామముల్ చౌవంచ
యరపది యేను నై ♦ దనఁగఁ బంచ

తే. కంబు నా టిత్తిగ యన షట్కంబు చక్కు
పగడ సత యే డనంగ సప్తకము దచ్చి
యెనిమి దన నష్టకము తొమ్మి ♦ దనఁగ నవము
పదియు నీరై దన దశాఖ్య ♦ పరఁగు సాంబ.

టీ. ఒకటి, ఒక్కడు, ఒకండు, ఒండు-ర ఏకసంఖ్య. జమిడి. రూ. జమిలి, ఇమ్మడి. రూ. ఇనుమడి, ఇబ్బడి, జంట, రెండు, దుగ, రెట్టి, దువ-
 ౧౦ ద్విసంఖ్య. కవ, జోడు, దంట, దోయి-ర జత - మిథునము. మూ, రెండొకటి, తిగ, మూడు-ర త్రితయము-త్రిసంఖ్య. చా, ఉడ్డ, తీవంచ, చాకము, నలు, నాలుగు-౬ చతుష్టయము. చావంచ, అరపది-పదిలా సగము, వీను, ఏడు. రూ. అయిదు-ర పంచసంఖ్య-పంచకము. ఆఱు, ఇత్తి గ (ఇరు+తిగ)-౨ షట్సంఖ్య-షట్కము. చక్కు-పగడ, సత (ప్ర. సప్త) ఏడు-౩ సప్తసంఖ్య-సప్తకము. దచ్చి, ఎనిమిది-౨ అష్టసంఖ్య-అష్టకము. తొమ్మిది-౧ నవసంఖ్య. పది, ఈరైదు=రెండు అయిదులు-౨ దశసంఖ్య-దశకము.

సీ. పదునొకం డనంగను ♦ బరంగు నేకాదశం

బీరాటు పండ్రెండు ♦ బార యనంగ

రవిసంఖ్య యగు నానె ♦ ద్రాగె ద్రావెను గ్రోలె

ననంగె బాసముచేసె ♦ ననుట కొనరు

బనివినయెను బోయె ♦ జనె నేగె నరిగె నా

గృతగమనునకు జే ♦ శ్లేసగుం గ్రమ్మ

టించె ధ్రిప్పెను మగిడించె మరల్చె నా

నావర్తన మొనర్చె ♦ ననుట కొనరు

తే. బాట వెల్లెను పరువెత్తె ♦ బటచె గదలె

నుటికె దొలంగె నటమరించె ♦ జరిగె నన బ

లాయితం డయ్యె ననుటకు ♦ నలరు చుండు

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

30

టీ. పదునొకండు-౧ ఏకాదశసంఖ్య. ఈరాటు=రెండు ఆఱులు, పండ్రెండు, బార-౩ ద్వాదశసంఖ్య. అనెను, ద్రాగెను, ద్రావెను, గ్రోలెను-ర బాసముచేసెను. బనివినయెను, బోయెను, చనెను, ఏగెను, అరిగెను-౧ కృత

గమనుండయ్యె. క్రస్తుఁజెను, త్రిప్పెను, మగిడించెను, మరల్చెను - ౪
నివృత్తిచేసెను. పాఠును, వెల్లెను, పరువెత్తెను, పఱచెను, కదలెను, ఉఱిగెను,
తొలగెను, అటమరించెను, జరిగెను-౯ పలాయితుండయ్యెను.

సీ. గడుసరి దిట్ట యొక్కటి వాడిగలవాడు
వడికాడు పోటరి ♦ బంటు మేటి
మనసరి తెంపరి ♦ మొనకాడు మిడిమాసి
వడివాడు డనంగ శూరుడు నెలంగు
నని చవ్వ యెడ్డెఱ ♦ యాలము బవరము
పోట్లాట పెనకువ ♦ పోరు కలను
కయ్యము దురము జగడ మన యుద్ధాఖ్య
లమరు మద్దత్తు వెన్నాస తోడు
తే. పాటు సావాసము పరాలు ♦ బాసట యన
రాజిలు సహాయమునకు వేరమ్ము కంటు
నూడు పగ దేస మనగఁ బొల్పును విరోధ
నామములు సర్వలోకై కనాథ సాంబ.

31

టీ. గడుసరి, దిట్ట, ఎక్కటి, వాడిగలవాడు, వడికాడు, పోటరి,
బంటు, మేటి, మనసరి, తెంపరి, మొనకాడు, మిడిమాసి, వడివాడు-౧౩
శూరుడు. అని, చివ్వ, ఎడ్డెఱ, ఆలము, బవరము, పోట్లాట, పెనకువ,
పోరు, కలను, కయ్యము (ప్ర. కలహము.), దురము, జగడము-౧౨ యు
ద్ధము. మద్దత్తు, వెన్నాస, తోడుపాటు, సావాసము, పరాలు, బాసట - ౬
సహాయము. వేరము, కంటు, నూడు, పగ, దేసము-౪ విరోధము.

సీ. నులిచె వెంపరలాడె ♦ నుగ్గాడె దెగటారై
జక్కాడె బగదెంచె ♦ జంపె జెండె

యనఁగ దదారభ్య ♦ యనుట కౌ మంచి మేల్
 బాగు లెస్స యన శుభంబు లలరు
 తే. వనట యంగలారుపు వెత ♦ వంత గోడు
 బాద యంగద వగ వనఁ ♦ బరఁగుఁ బీడ
 పదవి సిరి కల్పి యనఁగ సంపదకు వెలయు
 నితము పేరి మిం వన హిత ♦ మెసఁగు సాంబ.

33

టీ. ఇచ్చ, తలఁపు, మది, ఎద, మనసు (ఇది తత్సమముగానున్నది.)-
 గి చిత్తము. తమకము, మేలు, మరులు, బాళి, తమి, వలపు, విరాళి, మమత
 (ఇది తత్సమము.) - ౮ మోహము. నాఁడాది, అదిగుత, నాఁటనుండి, తల
 నాఁడు, నాఁడుమొదలు, నాఁటఁబట్టి, ఆనాఁడున్ని, అదిమొదలు, నాఁటఁ
 గోరె-ఆ అదినము మొదలుకొని. మంచి, మేలు, బాగు, లెస్స-౪ శుభము.
 వనట, అంగలారుపు, వెత, వంత, గోడు, బాద (ప్ర. బాధ.), అంగద,
 వగపు-పీడ-నొప్పి. పదవి (తత్సమము), సిరి, కల్పి. రూ. కలిమి-3 సంపద.
 ఇతము, పేరిమి, ఇంపు - 3 హితము.

నీ. జతవీడె నెడసె నాఁ ♦ జను విరహము పేరు
 లెనసె బైకొనె బొందె ♦ నేలెఁ గలసె
 నన సంగమ మొనర్చె ♦ ననుట కౌ బొలయల్క
 వెడమోడి యనఁ బేళ్లు ♦ వెలయుఁ బ్రణయ
 కలహమునకు జడ ♦ గాంజ గంజా బంగి
 యనఁగఁ గళంజాహ్వాయంబు లలరు
 మబ్బు లాహిరి కైపు ♦ మ స్తన మత్తత
 భాసిల్లుఁ దోడును నుంపడ మనంగ
 తే. భోగవనితకుఁ దగుఁ దెంపి ♦ ముసుకు కుంక
 మాసక మ్మన విధవనామములు నెలఁగు

బైరవాసంబు దోవతి ♦ పంచె యనగ
నిల బహిర్వసనాభిఖ్య ♦ లలరు సాంబ.

34

టీ. జతపీడ్జ్, ఎడనెక్-౨ వియోగమునొంచెను ఎనెన్, వైజో
నెన్, పొంచెన్, ఏలెన్, కలనెన్-గిసంగమించెను. పొలయలుక, వెడమోడి-
౨ ప్రణయకలహము. జడ, గాంజ, గంజా, బంగి-ర కలంజము. మబ్బు,
లాహిరి, కైపు, మస్తు-ర మత్తు. తొడుసు, ఉంపడము-౨ ఉంచుకొన్నస్త్రీ.
తెంపి, ముసుకు, కుంక, మానకమ్మ-ర విధవ. బైరవాసము. రూ. బయిర
వాసము, దోవతి, పంచె - 3 వయవస్త్రము.

సీ. విచ్చేసె నేతెంచె ♦ వచ్చెను వేంచేసె
నరుదెంచె జనుదెంచె ♦ ననగ నాగ
తునిపేరు లగు మగతనము మగంటిమి
గం డనఁ బొరుషాఖ్యలు చెలంగు
గద్దించె నదలించె ♦ గదిమెను నుటిమె నా
గర్జించె ననుట కౌ ♦ గట్టి యుక్కు
చేగ యూట యుదుటు ♦ చేవ యుటవు బిగు
వన దృఢత్వముపేరు ♦ లలరు జట్టి
తే. విలువ రో వెల యనఁ గ్రయాఖ్యలు దనర్చు
గప్రము సిరంబు గంబూర ♦ కప్పుర మన
వెలయుఁ జంద్రంబు వెల్గ్రుక్క ♦ గిలుకుపలుకు
రవపలు కనంగ మణితాఖ్య ♦ లవును సాంబ.

35

టీ. విచ్చేసెను, ఏతెంచెను. రూ. ఏగుదెంచెను, వచ్చెను, వేంచేసెను,
అరుదెంచెను. రూ. అరుగుదెంచెను, చనుదెంచెను-౮ ఆగతుడయ్యె. మగ
తనము, మగంటిమి, గండు-3 పొరుషము. గద్దించెను, అదలించెను, గది
మెన్, ఉటిమెను-ర బెదరించెను. గట్టి, ఉక్కు, చేగ, ఉంట, ఉదుటు, చేవ,

ఉజవు, బిగువు - ౮ దార్ధ్యము. జట్టి, విలువ, రో, వెల-౮ మూల్యము-
క్రయము. కప్రము, సిరము, గంబూర. రూ. గంబూరము, గంబురము, గం
బురా, కప్పరము. రూ. కపురము-౮కర్పూరము. వెలిగుక్క, గిలుకువలుకు,
రవపలుకు - 3 రతికూజితము.

సీ. లేమి పేదటికము ♦ లేమిడి లేవడి

నిప్పచ్చర మిడుమ ♦ నెవ్వ యనగ

దారిద్ర్యనానుముల్ ♦ తగు దెస యాత్రము

కడగండ్లు గోగము ♦ కస్తీ బెడద

యడలు చేటన విషదాఖ్యలు వర్తిల్లు

తెక్కిమెగురంగొట్టె ♦ డింకవేసె

పెద్దనిద్దరవోయె ♦ బిడ్డె మడిసె జచ్చె

జనె గంతుకొనె ద్రుంగె ♦ సమనె నేగె

తే. గూలె నీల్లె గెడసె ద్రెల్లె ♦ గ్రుంకె బ్రుంకె

దెరలె బోయె ముగిసె దేతె ♦ దొరంగె ననగ

బరంగు మృతునిసమాఖ్యలు ♦ బవిరి చుట్టు

వేడె మన వలయాభిధల్ ♦ వెలయు సాంబ.

36

టీ. లేమి, పేదటికము (పేద+టికము-భావార్థకతద్ధితము), లేమిడి,
లేవడి, నిప్పచ్చరము, ఇడుమ, నెవ్వ - ౭ దారిద్ర్యము. దెస, ఆత్రము.
రూ. ఆత్తరము, కడగండ్లు (నిత్యబహువచనాంతము.), గోరము, కస్తీ,
బెడద, అడలు, చేటు - ౯ ఆపత్తు. తెక్కిమెగురంగొట్టె, డింకవేసె,
పెద్దనిద్దరవోయె, బిడ్డె, మడిసె, చచ్చె, చనె, గంతుకొనె,
దుంగె, సమనె, ఏగె, కూలె, నీల్లె, గెడసె, ద్రెల్లె, గ్రుం
కె, బ్రుంగె, దెరలె, బోయె, ముగిసె, దేతె, దొరంగె - ౨౨
మృతిహించెను. బవిరి, చుట్టు, వేడెము - 3 వలయము.

సీ. గమి పాఁజు మొత్తము ♦ కదుపు చేరువ బారు
 పిండు కూటువ పరి ♦ దండు దిమ్ము
 గుంపు తుటుము గుమి ♦ గూటు పదు పనంగ
 బృందాఖ్య యగు వెల్లె ♦ వెడలె వెలలె
 వెలువడె ననఁ బేళ్లు ♦ వెలయు నిర్గతుఁ డంట
 కెన్నఁడు వాలాయ ♦ మెప్పుడు నిచ్చ
 లెల్లప్పు డెప్పటి ♦ కేప్రాద్దు నెడపకే
 నా డెప్పు డుడుగక ♦ నాఁ జెలంగు

తే. సంతతాఖ్య కొలము వంగ ♦ సమ్మ వంగ
 డమ్మనఁ గులాఖ్య వర్తిల్లు ♦ గ్రమ్మట మఱి
 మగుడ వెండియుఁ బలుమఱు ♦ మరల సారె
 తిరుగ ననఁ బునరాఖ్యలు ♦ పరఁగు సాంబ.

37

టీ. గమి, పాఁజు, మొత్తము, కదుపు, చేరువ, బారు, పిండు, కూటు
 వ, పరి, దండు, దిమ్ము, గుంపు, తుటుము, గుమి, కూటు, పదుపు - ౧౬
 సమూహము. వెల్లె, వెడలెను, వెలలె, వెలువడె - ౪ ప్రయాణమ
 య్యెను. ఎన్నఁడు, వాలాయము, ఎప్పుడు, నిచ్చలు, ఎల్లప్పుడు, ఎప్పటికి, 1
 విప్రాద్దును, ఎడపక, వివాఁడు, ఎప్పుడు, ఁడుగక - ౧౧ సతతమునదా.
 కొలము, వంగసము, వంగడము - 3 వంశము. క్రమ్మట, మఱి, మగుడక,
 వెండియు, పలుమఱు, మరల, సారె, తిరుగ - ౮ మాటికిమాటికి.

సీ. పంద కొంచ పిటికి ♦ సాటుఁబో తనఁగను
 సమరభీరునిపేరు ♦ లమరుచుండు
 విడియము వీడెంబు ♦ వీడ్యము వక్కాకు
 తములము బాగాలు ♦ తమ్ములంబు

నాఁ జనుఁ దాంబూలఁనామముల్ గొనియాడె
 నగ్గించె బొగడెఁ గొండాడె నెంచె
 కైవారమొనరించె ♦ నా వినుతికిఁ జేళ్లు
 క్రచ్చు కోరిక కోర్కి ♦ యిచ్చు యనఁగ
 తే. నిచ్చ కగు రోసెఁ బరికించె ♦ నెమకెఁ దడవె
 వెదకె నారసె నరసెను ♦ వెతకె ననఁగఁ
 దనరు నన్వేషణాఖ్యలు ♦ తన్నెఁ దాచె
 నడుగుతాటించె గాళ్లచే ♦ నడిచె ననఁగ
 నమరుఁ బదతాడనాభిధానములు సాంబ.

38

టీ. పంప, కోచ, పిటికి, పాటుబోతు (పాటు+పోతు)-ర యుద్ధ
 మునకు వెఱచువాఁడు. విడియము. రూ. విడెము, వీడెము, వీడ్చుము, వక్కాకు
 (వక్కలు+అకులు.), తములము, బాగాలు, తములము-ర తాంబూలము.
 గొనియాడెను, అగ్గించెను, పొగడెను, కొండాడెన్, ఎంచెన్, కైవార
 మొనరించెన్ - ౬ స్తోత్రముచేసెను. క్రచ్చు, కోరిక, కోర్కి, ఇచ్చ-ర
 అపేక్ష. రోసెన్, పరికించెన్, నెమకెన్, తడవెన్, వెదకెన్, అరసెను,
 అరసెను, వెతకెన్ - ౮ అన్వేషించెను. తన్నెన్, తాచెన్, అడుగుతాటిం
 చెన్, కాళ్లచేనడిచెన్ - ౪ కాళ్ళతోఁ దన్నెను.

సీ. కొమరు చొక్కాటమ్ము ♦ గొనబు చొకారము
 చొక్కము మేలిమి ♦ జోక పాలుపు
 నాణెంబు సౌరు విన్నాణంబు తిన్నన
 పరఁగు చొక్కా చెల్వ ♦ మురువు తనరు
 నగు తియ్య పొనరు చెన్నలరు నలుపు తీరు
 వఱలు జాను చెలంగు ♦ కొఱలు నొనరు

చను తగు నొప్పు నెఱసంగు ననెడువేళ్లు
 తగు మంజులమునకు • దండ యొద్ద
 తే. చెంత కుఱంగలి డగ్గర • చేర్వ పొంత
 దాపు సరస కెలను పజ్జ • ప్రాపు వద్ద
 యండ చక్కి గరిడి యన • నమర నా స
 మీపనామములు మనోజ్ఞ • రూప సాంబ.

39

టీ. కొమరు, చొక్కాటమ్మ. రూ. చొక్కాటమ్మ, చొక్కటమ్మ,
 గొనబు, చొక్కారమ్మ. రూ. చొక్కారమ్మ, చొక్కమ్మ, మేలిమి, జోక,
 పాలుపు, నాణెము. రూ. నాణెము, సోరు, విన్నాణము, తిన్నన, పరంగు,
 చొక్కా. రూ. చొక్క, చొక్కా, చెల్వ. రూ. చెల్వు, మురుపు, తనరు,
 నగు, తియ్య, పొనరు, చెన్ను, అలరు, నలుపు, తీరు, పఱులు, జాను, చెలంగు,
 కొఱులు, పినరు, చను, తగు, పిప్ప, ఎనంగు - ౪౦ అందమైనది. దండ,
 పద్ద, చెంత, కుఱంగలి, డగ్గర. రూ. డగ్గర, చేర్వ. రూ. చేరువ, పొంత,
 దాపు, సరస, కెలను, పజ్జ (ప్ర. పశ్చాత్.), ప్రాపు, వద్ద, అండ, చక్కి,
 గరిడి - ౧౦ సమీపము.

నీ. పిమ్మట దరువాత • బిదప వెన్న వెనుక
 ననంగ బళ్ళాదభిఃఖ్యలు చెలంగు
 సడలె వదలె నీలె • జాతె వీడె ననంగ
 జ్యోతసమాఖ్య లగు లోచ్చు కొద కడమ
 కుటుచ యొచ్చెము తగ్గు • కొంచెము తక్కువ
 కుందు కొదవ లోను • కొద్ది యనంగ
 మెఱయు న్యూనతవేళ్లు • మిక్కిలి యెక్కువ
 యెచ్చు పెల్లుదనము • పెచ్చు మిగుల

తే. హే చ్చనఁగ నధికాభిఖ్య • లెసఁగుచుండుఁ
దొలుత ముందర ముక్ మున్ను • తొల్లి మునుపు
ముందు మును తొలి యనఁ జనుఁ • బూర్వమునకుఁ
దడవు జా గన నాలస్య • మడరు సాంబ. 40

టీ. పిష్టుట, తరువాత, (తరువాయిశబ్దమునకు సప్తమ్యైకవచనము.) పిదప, వెన్న, వెనుక - ౧ అనంతరము. సడలె, వదలె, ప్రిలె, జాతె, వీడె - ౧ అవలంబించెను - చ్యుతమయ్యెను. లొచ్చు, కొద, కడమ, కుఱుచ, ఒచ్చెము, తగ్గు, కొంచెము, తక్కువ, కుందు, కొదవ, లొను, కొద్ది - ౧౨ స్వల్పము - న్యూనత్వము. మిక్కిలి, ఎక్కువ, ఎచ్చు, వెల్లుదనము, వెచ్చు, మిగుల, హెచ్చు - ౨ అధికము. తొలుత, ముందర, ముక్, మున్ను, తొల్లి, మునుపు, ముందు, మును, తొలి - ౩ పూర్వము. తడవు, జాగు - ౨ ఆలస్యము.

సీ. తాముమాటయ్యెను • దడఁబడె వీడ్వడె
నన వివర్యాసాఖ్య • లమరు సాము
సగము సాఁబా లనఁ • దగు నర్థ మనుటకు
దూఁకొనెఁ జొరఁబాటె • దూటెఁ జొచ్చె
ననఁగఁ బ్రవేశించె • ననుటకుఁ దనరారు
మొత్తెఁ గొట్టెను వ్రేనె • మోఁదె ననఁగఁ
బ్రహరించె ననుట కౌఁ • బనిచె ననిచె బుచ్చె
నంపె బుత్తెంచెఁ బొమ్మనియెఁ బంపె
తే. గెలుపుమనె ననఁ బ్రస్థితాఖ్యలు చెలంగుఁ
జాయ పొం తనఁ బోటనఁ • బాయ యిక్క
చక్కి తా వనఁగఁ బ్రదేశసంజ్ఞ దనరు
నంబరనదీలసజ్జటా • డంబ సాంబ.

టీ. తాఱుమాఱియ్యెను, తడఁబడె, పిడ్పడె - 3 వ్యత్యస్త
 మాయెను. సాము, సగము, సాఁబాలు-3 అర్థము. దూఁకొనెను, చొరఁబా
 ఱెను, తూఱెన్, చొచ్చెన్ - ౪ ప్రవేశించెను. మొత్తెను, కొట్టెను,
 వ్రేసె, మోఁడె - ౪ ప్రహరించెను. పనిచెన్, అనిచెన్, పుచ్చెన్ (పోవు
 ధా. ప్రేరణరూపము), అంపెను, పుత్తెంచెను, పొమ్మనియె, పంపె,
 గెలుపుమనె - ౮ ప్రయాణముచేసిపంపెను. చాయ, పొంతు, చోటు,
 పాయ, ఇక్క, చక్క, తావు - ౭ ప్రదేశము.

సీ. అచట నయ్యెడ నందు ♦ నచోన్ నదిగా యట

నచ్చట నక్కడ ♦ నకడ నాడ

నావంక నల్లదె ♦ యనఁ దత్ప్రదేశాఖ్య

లొదవు ముంగల మ్రొల ♦ నెదుట ముందు

ముందట యనఁగ సమ్ముఖము పేల్లు రహించు

నిరుదెస నిరువంక ♦ నిరుగెలంకు

నిరుప్రక్క నిరుమైల ♦ నిరుగ్రేవ నిరుగడల్

సూరె లనెడిపేల్లు ♦ మీలు సుభయ

తే. పార్శ్వనామముల్ వడసెందె ♦ బాళితాఁకె

మైమఱచె గడపట్టె సొమ్మసిలె ననఁగ

మూర్ఖ కాఁ గికురించెను ♦ మోసపుచ్చె

చిక్కుచేసె నా వంచనపేల్లు సాంబ.

42

టీ. అచట, అయ్యెడ, అందు, అచోన్, అదిగా. రూ.
 అదె, అట, అచ్చట, అక్కడ, అకడ, ఆడ, ఆవంక,
 అల్లదె. రూ. అల్లదిగా - ౧౪ ఆప్రదేశము ముంగల, మ్రొల, ఎదుట,
 ముందు, ముందట-గి సమక్షము. ఇరుదెసలు, ఇరువంకలు. రూ. ఇర్వంకలు,
 ఇరుగెలంకులు, ఇరుమైలులు, ఇరుగ్రేవలు, ఇరుగడలు, సూరెలు-౯ సుభయ
 పార్శ్వములు. వడసెందె, బాళితాఁకె, మైమఱచె, కడపట్టె, సొమ్మసిలె-గి
 మూర్ఖులై. కికురించెను, మోసపుచ్చె, చిక్కుచేసె-3 వంబించెను.

నీ. నెఱ బీతు దిగు లఱ్ఱు ♦ వెఱ పదరు బెదరు
 జఱు కెడ జడు పన ♦ వెలయు భయము
 కత్తి వా లడిదము ♦ కైదువు నన ఖడ్గ
 మెనఁగు బల్లెము గడ ♦ యీటె చివ్వ
 యనఁగఁ గుంతాఖ్య లౌ ♦ నామెత పండుగ
 పబ్బం బనఁగ నుత్సవమున కలరు
 వంక వంకర సొట్ట ♦ డొం కన వక్రత
 చెలఁగు దుడుకు లూటి ♦ జాలిమి దుండ

తే. గ మ్మనఁగ నుద్ధతాఖ్య లౌ ♦ గాని వల్లె
 మంచిది యనఁగఁ దగు సమ్మతించుటకును
 గుఱుచ యరచట్ట దుత్తాయి ♦ కుబుస మనఁగ
 నమరుఁ గూర్పొసనామధేయములు సాంబ.

43

టీ. వెఱ, బీతు (ప్ర, భీతి), దిగులు, అఱ్ఱు. రూ. అఱుకు, వెఱువు, అదరు, జఱుకు, చెదరు, ఎన, జడువు-నిగిథ ముము. కత్తి, వాలు, అడిదము, కైదువు - ర ఖడ్గము. బల్లెము, గడ, ఈటె, చివ్వ - ర కుంతము. ఆమెత, పండుగ. రూ. పండుగు, పండువు, పబ్బము-గి ఉత్సవము. వంక, వంకర, సొట్ట, డొంక - గి చక్కనిదికానిది-వక్రము. దుడుకు, లూటి, జాలిమి, దుండగము - ర దుర్మార్గము. కాని, వల్లె, మంచిది-3 అంగీకరించుటకు గుఱుకు. కుఱుచ, అరచట్ట, దుత్తాయి, కుబుసము - ర రవిక.

నీ. పావాలు సావలు ♦ పావుకో శ్లనఁ జెల్లుఁ
 బాదుకాభిఖ్యలు ♦ పాయపోసు
 లూడ్పులు పాపోసు ♦ లుద్దముల్ మెట్లు చె
 ప్పు లనఁగ బాదరక్షలకుఁ దనరు

నంగడి బాజా రంగ వివణి పొల్చు

గొన మల్లె నారి నా గుణము పరంగు

మొన యొడ్డనంగ వ్యూహమున కగుఁ బెడబొబ్బ

యా ర్పన నట్టహాసాఖ్య లెనంగు

తే. లావు సత్తువ యనంగ బలంబు చెలంగు

నట్ట మొండె మనంగఁ గబంధాఖ్య లలరు

దూల నవ తీట యనంగఁ గంఠదూతి కొనరు

శంబరాహితమదభిదాడంబ సాంబ.

44

టీ. పానాలు, పావలు, పావుకొట్ట-3 పాదుకలు(కొయ్యవి). పాయ
పోసులు, ఊడ్పులు, పాపోసులు, ఉద్దములు, మెట్లు, చెప్పలు-౬ పాద
రక్షలు (తోలువి). అంగడి, బాజారు (ఆన్యదేశము)-౨ వివణి. గొనము,
అల్లె, నారి - 3 అల్లెత్రాసు. మొన, బిడ్డు - ౨ నేనలకూటము. పెడ
బొబ్బ, ఆర్పు-౨ అట్టహాసము-సింహనాదము. లావు, సత్తువ(ప్ర.సత్త్వము)-
౨ బలము. అట్ట, మొండెము-౨ కబంధము-కలలేనియొడలు. దూల, నవ,
తీట-3 దురద-కంఠాతి.

నీ. విలు విల్లు సింగాణి గిల్ విల్ సింగిణి యనంగఁ

గోదండమున కగుఁ గోవు కొప్పు

నా జను ధనురగ్రామంబులు లకోరి

యంపటి నారస గిల్ మమ్ము తీరు

ములికి సరము కోల గిల్ చిలుకు తూ పన శరా

ఖ్యలు మించు మైమర్చు గిల్ కమరు బోడు

దగళా జిరాయి బొందశము దుప్పటమును

జిలుకత్తు బం దనఁ జెలంగుఁ గవచ

తే. మరద మనఁ దే రనఁగ రథం ♦ బమరు హాయలు
 బండి కొల్లారుబండి నాఁ ♦ బరఁగుఁ గోశ
 తాంగనామముల్ మునికోల ♦ యారెకోల
 ముల్లుకో లనఁ దోత్రంబు ♦ మొనయు సాంబ. 45.

టీ. విలు, విల్లు, సింగాణి, విత్, సింగిణి-గి ధనుస్సు. కోపు, కొప్పు.
 ౨ వింటికొన. లకోరి, అంపఱ, నారసము (ప్ర. నారాచము.), అమ్మ, తీరు-
 మలికి, సరము, కోల, చిలుకు, తూపు - ౧౦ బాణము. మైమర్దు. రూ.
 మైమఱుపు, కమరు, జోడు, దగళా, జిరాయి, బొందళము, దువ్వుటము,
 చిలుకత్తు, బందు - ౧౦ కవచము. ఆరదము (ప్ర. రథము.), తేరు-౨
 రథము. హాయలుబండి, కొల్లారుబండి. రూ. కొలారుబండి-౩ గోశతాం-
 గము - గాడి. మునికోల, ఆరెకోల, ముల్లుకోల. రూ. ములుకోల - ౪
 తోత్రము-పనులనుతోలెడు సాధనవిశేషము.

నీ. దీవట్లు పంజాలు ♦ దివ్వటిల్ దివటీలు
 దివియ లనం గరఁదీపిక లగు
 నొగ కాఁడిమ్రాఁ కనఁ ♦ దగుఁ గూబరము కాన్క-
 కానుక సూడిదె ♦ కప్ప మనఁగఁ
 గరము పేళ్లగు గద్దె ♦ గద్దియ యనఁగ సిం
 హాసననామంబు ♦ లమరు గొఱిజ
 గొల్లెనయు గుడారు ♦ గూడార మనఁ దగుఁ
 బటకుటీరము నొప్పి ♦ బాద యలఁత

తే. తెగులు తెవు లన రోగాఖ్య ♦ లగును వెజ్జ
 మందరి యనంగ వైద్యనామంబు లెనఁగు
 దండ చేరు సరము పేరు ♦ తావడంబు
 సరి యనఁగ హరినామముల్ ♦ పొరయు సాంబ. 46.

టీ. దీవట్లు, పంజాలు, దివ్వటీలు, దివటీలు, దివియలు - ౫ చేతిదీవములు. నొగ, కాండిమాఁకు-౨ కూబరము. కాన్క, కానుక. రూ. కానిక, నూడిదె, కప్పము - ౫ ఉపహారము. గద్దె, గద్దియ - ౨ సింహాసనము. గొటిజ, గొల్లెన. రూ. గొల్లియన, గుడారు, గూడారము-౫ పటమంటపము, నొప్పి, బాద(ప్ర. బాధ.), ఆలత, తెగులు, తెవులు - ౫ రోగము. వెజ్జ (ప్ర. వైద్యుఁడు.), మందరి - ౨ వైద్యుఁడు. దండ, చేరు, సరము, పేరు, తావడంబు. రూ. తావళంబు, సరి - ౭ హారము.

సీ. సోబె సిబ్బె మనఁ బొల్పును గిలాసము కొంగు
చెఱుగు చుం గన నొప్పుఁ డ జేలముతుద
నెయ్యి నే చము రన డ నెగడు నాజ్యముపేళ్లు
తైలాఖ్య యగు నూనె డ తలచము రన
దివ్వెచమురు నామిదెము నాముదం బన
నేరండతైలాఖ్య డ లెసఁగుఁ గోవు
సారాయి యనఁ జెల్లు డ వారుణీనామముల్
తిలపిష్టమున కగుఁ డ దెలికపిండి

తే. గాన్లుపిండి యనంగఁ దక్రంబువెలయుఁ
జల్ల మజ్జిగ యన దధిసంజ్ఞ దనరుఁ
బెరుగు కలు పన గోరంట డ బెల్ల మచ్చు
నా గుడాభిఖ్య లగు జగన్నాథ సాంబ. 47

టీ. సోబె, సిబ్బెము-౨ కిలాసము (దేహముమీఁది యొకవిధమైన తెల్లనిమచ్చలు). కొంగు, చెఱుగు, చుంగు-౩ చీరయొక్క కొన. నెయ్యి. రూ. నేయి, నే, చమురు - ౪ ఆజ్యము. నూనె, తలచమురు-౨ తైలము. నూగులనూనె. దివ్వెచమురు = దీపమునకైనచమురు, ఆమిదెము, ఆముదము- ౩ ఏరండతైలము. గోవు, సారాయి-౨ కల్లు. తెలికపిండి, గాన్లుపిండి.

రూ. గానుగపిండి-౨ తిలపిష్టము. చల్ల, మజ్జిగ-౨ తక్రము. పెరుగు, కలుపు-౨ దధి. గోరంట, బెల్లము, అచ్చు - 3 గుడము.

సీ. ఒడమెలు సొమ్ములు ♦ తొడవు లనంగ జెల్లు
 భూషణాఖ్యలు విత్తమునకు రూక
 ధనము రొక్క మనంగ ♦ దనరు మేలుతరంబు
 మేల్బంతి కన్నాకు ♦ మీసరంబు
 తలకట్టు నాంగ భాసిలు శ్రేష్ఠనామంబు
 అనవుడు నాంగ నా ♦ ననంగ నావు
 డనంగ జెల్లు ననంగ ♦ ననెడిపేరులకు విం
 జామరము లన వింజామర లన
 తే. జమిడిచోవు లన జామరముల కౌన
 వాతు కల్కండ చక్కెర ♦ పంచదార
 కండచక్కెర మేల్బులకండ మనంగ
 శర్కరాభిఖ్య లగులై లచాప సాంబ.

48

టీ. ఒడమెలు (ఇది ద్రావిడము), సొమ్ములు, తొడవులు - 3 భూషణములు. రూక, ధనము (ఇది తత్సమముగాన నిది యిచ్చటజేర్చుటవిచార్యము.), రొక్కము (ప్ర. రుక్తము.)-3 విత్తము. మేలుతరంబు, మేల్బంతి, కన్నాకు, మీసరము, తలకట్టు-గి శ్రేష్ఠములనుట. అనవుడు, నాంగన్, నాన్, అనంగన్, నావుడున్ (ఇవి యనుభాతువు నానంతర్భాగమున్న ర్థములు) - గి చెప్పఁగాననుట. వింజామరములు, వింజామరలు, జమిడిచోవులు - 3 చామరములు. నవాతు, కల్కండ, చక్కెర, పంచదార, కండచక్కెర, మేలుపులకండము - ౬ పంచదార - శర్కర.

సీ. నై కము తోడెము ♦ సన్న మన్నువ జిల్లు
 వలిపెము చిలు లేత ♦ కొలది యలతి

యసదు లేజీ బన ♦ నమరు స్వల్పమునకుఁ
 బెను గొప్ప బలు పేరు ♦ పెద్ద దొడ్డ
 గన మన నధికాఖ్య ♦ లొనరుఁ దోరము హొమ్ము
 గమక మొ మ్మనఁగ స్థూలము చెలంగు
 డస్సెఁ గుందె ముడింగె ♦ దాకె నుబ్బడఁగెను
 మ్రగ్గెఁ గ్రుంగెను దొంగె ♦ సగ్గె స్రుక్కెఁ
 తే. దగ్గె నన క్షీణదశ కగు ♦ డబ్బు బద్దు
 పొల్లు దబ్బర తాటోటు ♦ బొంకు తవళి
 కల్ల జూ దన నన్మతంబు ♦ వేల్పు వెలయు
 నిలుకడ యనంగ నిరతాఖ్య ♦ నెగడు సాంబ. 49

టీ. నైకము, తోడెము, నన్నము, అన్నువ, బిల్లు, నలిపెము, చిఱు,
 లేత, కొలఁది, అలఁతి, అసదు, లేజీ - ౧౨ స్వల్పమునుట. పెను, గొప్ప,
 బలు, పేరు, పెద్ద, దొడ్డ, గనము - 2 ఎక్కువమైనది. తోరము, హొమ్ము,
 గమకము, ఒమ్ము - ౪ స్థూలమైనది. డస్సె, కుందె, ముడింగె,
 తాకెను, ఉబ్బడఁగెను, మ్రగ్గె, క్రుంగె, దొంగె, సగ్గె,
 స్రుక్కె, తగ్గెను - ౧౧ క్షీణదశనొందెను. డబ్బు, బద్దు, పొల్లు, దబ్బర.
 య. డబ్బు, తాటోటు. య. టాటోటు, బొంకు, తవళి. య. తవళి,
 కల్ల, జూదు-౧౨ నిజముకానిది. నిలుకడ=నిరతము.

నీ. ఎంచె గణుతిచేసె ♦ నెన్నికనిడె నెన్నె
 ననఁగ గణించుట ♦ కమరుఁ దాల్చి
 నైరణ యోర్పన ♦ శాంతతపే శ్శగు
 నెమ్మి నెమ్మది హాయి ♦ నిమ్మశంబు
 నాఁగ నిరాతంకనామము లగు వెడ
 యలయిక బడలిక ♦ యలపు సేద

యనగ శ్రమాఖ్యై లౌ ♦ నగ్గలం బాయెను
 మేరతప్పెను మట్టుమీటె మించె
 తే. వెక్కసం బయ్యె నుఱవయ్యె ♦ గ్రీక్కితీసెను
 ననగ నుత్కృష్ట మనుట కౌ ♦ నావరించె
 నిండె నెగడె వెలసె బర్వె ♦ నిగిడె ననగ
 వ్యాప్త మయ్యె ననెడి వేళ్ళ ♦ కలరు సాంబ. 50

టీ. ఎంచెన్, గణుతిచేసెన్, ఎన్నికనిడెన్, ఎన్నెన్-ర లెక్క
 పెట్టెను. తాల్తి. రూ, తాల్తిమి, నైరణ. రూ. సయిరణ, ఓర్పు. రూ. ఓరు
 పు - ౬ కాంతత. నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱు+మది), హాయి, నిమ్మళము - ౪
 నిర్భయము. వెడ, అలయక, బడలిక, అలపు, సేద-గి శ్రమము. అగ్గలం
 బాయెను, మేరతప్పెను, మట్టుమీటెను, మించెను, వెక్కసమయ్యెను, ఉఱ
 వయ్యెను, గ్రీక్కితీసెను - ౭ సాంద్రమయ్యెను. ఆవరించెను, నిండెను,
 నెగడెను, వెలసెను, వర్వెను, నిగిడెను-౬ వ్యాపించెను.

నీ. అవసడి యూడిక ♦ యాఱడి సడి అట్టు
 నగడు దూఱన నింప ♦ కమరు మాల్చి
 యలవాటు వాడుక ♦ యలవడు టనఁ బొల్కు
 బరిచయాభిఖ్యలు ♦ పన్నిదంబు
 పందెము జూద మనం దగు ద్యూతంబు
 నిబ్బది నిక్కము ♦ నిలువరంబు
 నిజము నిక్కువ మన ♦ నెగడు సత్యముపేల్లు
 గోర్వంక నెలకూన ♦ గోటినాటు
 తే. నా సఖత్వ మగును దంతత్వములు
 కెరలు పలునొక్కు వాతెఱుకెంపు పెదవి

గంటి కెమ్మైవిగుటి యనఁ గొంగిలి యనఁ

గవుఁగి లనఁగ నాలింగనాభ్య లగు సాంబ. 51

టీ. అవనడి, ఆడిక, ఆఱడి, సడి, అట్టు, అగడు, దూఱు-2 నిండు.
మార్చి. రూ. మాలిమి, అలవాటు, వాడుక, అలవడుట-గి అభ్యాసము.
పన్నిదము, పంచెము, జూదము (ప్ర. ద్యూతము.)-3 ద్యూతము. నిబ్బడి,
నిక్కము, నిలువరంబు, నిజము, నిక్కువము-గి సత్యము. గోర్వంక. రూ.
గోరువంక, నెలకూన, గోటినాటు - ౪ సఖ్యతము. పలునొక్కు, వాతె
అకెంపు, పెదవిగంటి, కెమ్మైవిగుటి- ౪ దంతక్షతము-సురతసమయమందలి
దంతములకాటు. కొంగిలి, కవుఁగిలి - ౨ ఆలింగనము చేసికొనుట.

నీ. నాగకేసరులు చెన్నంగులు కురువులు

భోజనప్రియములు ♦ రాజనమును

గన్నేరు లిప్పపూల్ ♦ గంగాజలంబులు

మట్టకారులు పూలమంజరీలు

పెద్దవంకలు పాలవెల్లులు ముత్తైపు

సరులు సంభావులు ♦ చంద్రవంక

లేనుఁగుకొమ్మలు ♦ మానికములు వన్నె

పూలు సీతాభోగము లన శాలి

తే. ధాన్య మెసఁగును దూము ముంత ముకుసంబు

బల్ల కుం చన సోల తవ్వ పడి యడ్డ

గరిసె పుట్టి నెలగ మెడా ♦ కల మనంగ

ధాన్యములు గొల్చువానికి ♦ దగును సాంబ. 52

టీ. నాగకేసరులు, చెన్నంగులు, కురువులు, భోజనప్రియములు, రాజ
నములు, గన్నేరులు, ఇప్పపూలు, గంగాజలంబులు, మట్టకారులు, పూలమం
జరీలు, పెద్దవంకలు, పాలవెల్లులు, ముత్తైపుసరులు, సంభావులు, చంద్రవం

కలు, ఏనుఁగుకొమ్మలు, మానికములు, వన్నెపూలు, సీతాభోగములు - ౧౯ ధాన్యభేదములు. తూము, ముంత, ముకుసంబు, బల్ల, కుంచము, సోల, తవ్వ, పడి, అడ్డ, గరిసె, పుట్టి, నెలగ, మెడా, కలము - ఈ ౧౪ ను ధాన్యములను గొల్పుమానములు - సాధనములు.

క. ఇవ్వునుజవర్ణఁ జేసితి

సమృదమున దీని వినిన ♦ జనులు భళా చొ

క్క మృనఁగా నెంతయు నన

ఘ మృనఁగా మహిని వెలయుఁ ♦ గావుత సాంబా. 53

తా. సంతసముతో దీనిని వినినమనుజులు బలె యిది లెస్సగా నున్నది యనునట్లు ఈమానవవర్ణను పైఁజెప్పినతెలుఁగునఁ జేసితిని. ఓసాంబమూర్తి! యీవర్ణ గమని పుడమి వెలయునుగాక.

మానవవర్ణ సమాప్తము.

— స్థా వ ర వ ర్ణ. —

క. శ్రీవరదాయక పాయక

దేవరనామాంకితముగఁ ♦ దేటపఱచెదన్

స్థావరవర్ణను గవితా

భావరసజ్ఞు లెద మెచ్చుఁ ♦ బశుపతి సాంబా. 54

తా. సంపద్యుక్తుఁడయిన యోవరదాతా! పశుపతీ! సాంబమూర్తి! కవిత్వభావరసజ్ఞు లగుకవులు మనసునందు మెచ్చునట్లు, స్థావరవర్ణను తమపేర నంకితముచేసి చెప్పఁచున్నాను; ఆపథరింపుము.

సీ. ఇలతాల్పు గట్టు గుంబులి కొండ మల తిప్ప

యన శైలనామంబు ♦ లమరు మంచు

టిలతాల్పు వడకుగుబ్బలి దుగ్గికన్నయ్య
 గట్లరాయఁడు బేసికంటిమామ
 చలికొండ వలిమల • పులుచూలితాత నా
 హిమగిరినామంబు • లెసఁగుఁ బసిఁడి
 గట్టు వేల్పులమన్నిపట్టు క్రొన్నెలదారి
 సింగిణి యన మేరుశిఖరివొల్పు
 తే. విసపుమేతరి బలుఁబెంకి • వెండికొండ
 తెలిమల యనంగ రజతాద్రి • తేజరిల్లు
 బటువుమల తుదగ ట్టనఁ • బరఁగుఁ జక్ర
 వాళగిరిపేళ్ల త్రిభువనవంద్య సాంబ.

55

టి. ఇలతాల్పు=భూమిని మ్రోయునది, గట్టు, గుబ్బలి, కొండ, మల,
 తిప్ప-౬ పర్వతము. మంచుటిలతాల్పు (మంచు+ఇలతాల్పు-టుగాగమము)=
 హిమవంతమగు పర్వతము, వడకుగుబ్బలి=చలిగలపర్వతము, దుగ్గికన్నయ్య=
 పార్వతికీదండ్రీ, గట్లరాయఁడు=పర్వతములకురాజు, బేసికంటిమామ=శివు
 నికిమామ, చలికొండ=చల్లనిపర్వతము, వలిమల=మంచుగలపర్వతము, పులు
 చూలితాత=తెల్లనందుఁబుట్టిన కుమారస్వామికీదండ్రీదండ్రీ-మాతామహుఁడు-
 ౮ హిమవత్పర్వతము. పసిఁడిగట్టు=బంగారుపర్వతము, వేల్పులమన్నిపట్టు=
 దేవతలకు వాసస్థానము, క్రొన్నెలదారిసింగిణి=బాలచంద్రుని శిరస్సునఁ దాల్చి
 నవానికి-చంద్రహాళీశ్వరునికి ద్రిపురసంహారమున విల్లురూపుధరించినది. 3
 మేరుపర్వతము. విసపుమేతరి బలుఁబెంకి=హాలాహలమును భక్షించినశివునికి
 ముఖ్యస్థానము, వెండికొండ=వెండిపన్నెగల పర్వతము, తెలిమల=తెల్లనిపర్వ
 తము-3 కైలాసపర్వతము. బటువుమల=గుండ్రనిపర్వతము, తుదగట్టు=కడ
 పటికొండ - ౨ చక్రవాళపర్వతము.

సీ. కవ్యపుమల తరింగ ట్టన మందరం
 బడరుఁ దూరుపుమల • పొడుపుఁదిప్ప
 మొదటికొండ యనంగ • నుదయాచలం బొప్పుఁ
 బడమటిమల క్రుంకుపుడమితాల్పు
 నా నస్తగిరి కగు • తాయి తా కల్లన
 బ్రస్తరాఖ్య దలిర్పుఁ • బల్లె యూరు
 కుప్పం బనంగ గ్రామ • మొప్పును బ్రోలు వీ
 డనఁ బట్టణముపేరు • లలరుచుండు

తే. నిరపు టెంకి యునికి యిక్క • యిల్లు గీము
 మనికి పట్టు బిడారు కొంప యిలు నెలవు
 నట్టు రా వన మందిర • నామము లగు
 శంబరాహితమదభిదా • డంబ సాంబ.

56

టీ. కవ్యపుమల=దేవతలకుఁ గప్పమైనకొండ, తరిగట్టు=క్షీరసముద్రమును బిరికినకొండ-౨ మందరపర్వతము. తూరుపుమల=తూర్పుదిశనుండు కొండ, పొడుపుఁదిప్ప=సూర్యుఁ డుదయించుకొండ, మొదటికొండ=తూర్పుననుండు కొండ - 3 ఉదయపర్వతము. పడమటిమల = పడమటిదిశనుండెడి కొండ, క్రుంకుపుడమితాల్పు=సూర్యుఁ డస్తమించెడి భూధరము - ౨ అస్తమానపర్వతము. తాయి, తా, కల్లు - 3 శిల. పల్లె. రూ. పల్లియ, డోరు, కుప్పము-3 గ్రామము. బ్రోలు, వీడు-౨ పత్తనము. ఇరవు, టెంకి, ఉనికి, ఇక్క, ఇల్లు, గీము (ప్ర. గృహము), మనికి, పట్టు, బిడారు, కొంప, ఇలు, నెలవు, నట్టు, రావు (అన్యదేశము), రూ. తావు - ౧గి నివాసము.

సీ. టెంకాయచె ట్టన • టేమ్మాను నారిక
 డం బన నారికేశంబు దనరుఁ

దాడనఁ దాళ మా ♦ దాళిమ్మ దానిమ్మ
 యన దాడిమియుఁ బొన్న ♦ పొన యనంగఁ
 బున్నాగముఁ దనర్చు ♦ గన్నేరు గన్నెరు
 నాఁగను గరవీరఁ నామము లగు
 రేఁగు రే నన బదరికిఁ జెల్లు మారేడు
 బిలువ మనఁ దనర్చు ♦ బిల్వమునకు
 తే. జమ్మి జం బన శమి యగుఁ ♦ జంపకంబు
 దనరు సంపెఁగ సంపఁగె ♦ యనఁగ నెల్లి
 యుసిరి యుసిరిక యన థాత్రి ♦ కొప్పు రాగి
 యనఁగ లా వన నశ్వత్థ ♦ మొనరు సాంబ. 57

టీ. టెంకాయచెట్టు. రూ. టెంకాయచెట్టు, టేమ్రాను. రూ. టే
 మ్రాను, నారికడంబు-3 నారికేళవృక్షము. తాడు-౧ తాటిచెట్టు. దాళిమ్మ,
 దానిమ్మ-౨ దాడిమివృక్షము. పొన్న, పొన - ౨ పున్నాగవృక్షము. గన్నే
 రు, గన్నెరు - ౨ కరవీరవృక్షము-కస్తూరిపట్టెచెట్టు. రేఁగు, రేను-౨ బదరీ
 వృక్షము. మారేడు, బిలువము- ౨ బిల్వవృక్షము. జమ్మి, జంబు-౨ శమివృ
 ళ్లము. సంపెఁగ, సంపఁగె. రూ. సంపఁగి- ౨ చంపకవృక్షము. నెల్లి, ఉసిరికి
 ఉసిరిక - 3 ఆమలకవృక్షము. రాగి. రావి - ౨ అశ్వత్థవృక్షము.

సీ. అత్తి మేడి యనంగ ♦ నాదుంబరం బొప్పు
 మావి మామి డన నామ్రము దనర్చు
 వెలఁగ వెలంగ నా ♦ వెలయుఁ గపిత్థంబు
 మల్లె మల్లియ నాఁగ ♦ మల్లిక యగు
 జాజి జాది యనంగ ♦ జాతి యా నేరేడు
 నేరేడు నా జంబు ♦ నెగడుచుండుఁ

బాదిరి కలిగొట్టు ♦ నాఁ దగుఁ బాటలి
 పొగడ పొవ డన నొప్పను వకుళము
 తే. మ్రాఁకు మ్రాను చెట్టనఁగ ద్రుమంబు చెలఁగు
 తీఁగ తీఁగియ లతకూన ♦ తీఁగె యనఁగఁ
 దనరు లతవేరు పూవులు ♦ ననలు విరులు
 పువ్వు లలరులు నా సుమంబు లగు సాంబ. 58

టీ. అత్తి, మేడి - ౨ అత్తిచెట్టు. మాచి, మామిడి - ౨ చూతవృక్షము. వెలఁగ, వెలంగ - ౨ కపిత్థవృక్షము. మల్లియ, మల్లె - ౨ మల్లెతీఁగ. జాజి, జాది-౨జాతీలత. నేరేడు, నేరేడు-౨జంబూవృక్షము. పాదిరి, కలిగొట్టు- ౨ పాటలివృక్షము. పొవడ, పొగడ - ౨ వకుళవృక్షము. మ్రాఁకు, మ్రాను, చెట్టు- ౩ వృక్షసామాన్యము. తీఁగ. రూ. తీవ, తీఁగియ. రూ. తీవియ, లతకూన (ఇది మిశ్రపదము.), తీఁగ. రూ. తీవె - ౨ లత. పూవులు. రూ. పూలు, ననలు, విరులు, పువ్వులు. రూ. పువులు, అలరులు-౨ పుష్పములు.

నీ. మొక్క మోటికి మోసు ♦ మోక మొలక యన
 నంకురస్థామంబు ♦ లలరు నిగురు
 తలిరు చిగురు నాఁగఁ ♦ దగుఁ బల్లవాఙ్మయలు
 కొన తుద యన నగ్రమునకుఁ బొల్పు
 దొట తొలి తొట్టి నాఁ ♦ దరుకొటరం బొప్ప
 దమ్మి తామ రనఁ గంజమ్మ పరఁగు
 దొగ తొవ కలు వనఁ ♦ దగు నుత్పలమునకు
 దట్టంబు జొంపంబు ♦ తలుచు జీబు
 తే. గుమురు తంపర యన నిబిడము దనర్చు
 మొగడ మొగ్గ యనం దగు ♦ ముకుళమునకు

నిఘంటుకాండంబునకుఁ బేరు ♦ లెసఁగు చెఱుకు

కనులుగలమ్రాను తియ్యమ్రా ♦ ననఁగ సాంబ. 59

టీ. మొక్క, మోటిక, మోసు, మోక, మొలక - ౫ అంకురము.

ఇగురు, తలిరు, చిగురు - 3 పల్లవము. కొన, తుద ౨ అగ్రము. తొఱు,

తొలి, తొఱ్ఱి - 3 కొటరము-వృక్షమునందలిరంధ్రము. తమ్మి, తామర-౨

కమలము. తొగ, తొవ, కలువ. రూ. కల్వ - ౪ ఉత్పలము. దట్టము, జొం

పము, తఱుచు, జీబు, గుమురు. రూ. గుబురు, తంపర - 2 దట్టమైనది.

మొగడ, మొగ్గ - ౨ ముకుళము. చెఱుకు, కనులుగలమ్రాను = గణుపులుండు

నట్టివృక్షము, తియ్యమ్రాను - 3 చెఱుకుగడ.

సీ. తెలుపు తెల్లన తెల్ల ♦ తెలి తెల్ల వెలి యన

ధవళవర్ణ మెసంగుఁ ♦ దొవరు తొగరు

కెంజాయ యెఱు పెఱ్ఱి ♦ కెం పన రక్తవ

ర్ణమగు నల్లన కఱి ♦ నల్ల కప్పు

నలు పన నీలవర్ణము పొల్చుఁ జామనఁ

బసరుచా యన శ్యామ ♦ మెసఁగుచుండు

నలిది పసు పనంగ ♦ నగుఁ బీతవర్ణంబు

తేట నున్నన నున్న ♦ తెలివి నునుపు

తే. నిద్ద మన స్నిగ్ధత కెసంగు ♦ నిగ్గు డాలు

మినుకు మిన మించు నిగ తల్కు ♦ మెఱుఁగు చికిలి

కళుకు జిగి రంగు మెఱ పనఁ ♦ బొలుచుఁ గాంతి

నొడ్డు దరి గట్టనఁగఁ గూల ♦ మొనరు సాంబ. 60

టీ. తెలుపు, తెల్లన, తెల్ల, తెలి, పెల్ల, వెలి-౬ శుక్లవర్ణము. తొవ

రు, తొగరు, కెంజాయ (ప్ర. కెంపు+చాయ), ఎఱుపు, ఎఱ్ఱి, కెంపు-౬

రక్తవర్ణము. నల్లన, కఱి, నల్ల, కప్పు, నలుపు-౫ నీలవర్ణము. చామన, పసరు

చాయ-౨ నలుపు తెలుపు గలిసినవర్ణము. ఆభిది, భసుపు-౨ పీతవర్ణము. తేట, నున్నన, నున్న, తెలివి, నునుపు, నిద్దము (ప్ర. స్నిగ్ధము.)-౬ నిర్మలత్వము. నిగ్గు, డాలు, మినుకు. రూ. మినుక్కు, మిన, మించు, నిగ, తభుకు. రూ. తభుక్కు, మెఱుంగు, చికిలి, కభుకు, జిసి, రంగు, మెఱుపు-౧గి కాంతి. ఒడ్డు, దరి, గట్టు-౩ తీరము.

సీ. ఆణి చినుకుఁబూస ♦ పాణి సుప్పాణి ము
 తైము ముత్తియంబు ముత్య మనఁ దనరు
 మాత్కికాఖ్యలు కెంపు ♦ మానికము రతన
 మనఁగ మాణిక్యాహ్వాయంబు లలరుఁ
 బగడము పవడం బనఁగ విద్రుమము పొల్పుఁ
 బక్కిరాయనితాయి ♦ పచ్చ యనఁగ
 మరకతము దలిర్పు ♦ మగతాలు మూలతా
 లన వజ్రము లగుఁ బుల్లంటుతాయి
 తే కప్పతాయి యనఁగ నీల ♦ మొప్పఁ బిల్లు
 పూరి చిగిరింత యేత్రింత ♦ పానుఁగు గడ్డి
 గఱిక పచ్చిక వెణుతురు ♦ కనపు తుంగ
 విడవలి యనఁ దృణాఖ్యలు ♦ వెలయు సాంబ.

61

టీ. ఆణి, చినుకుఁబూస, పాణి, సుప్పాణి, ముత్తైము, ముత్తియము, ముత్యము-2 ముక్తాఫలము. కెంపు, మానికము, రతనము (ప్ర. రత్నము.)-3 మాణిక్యము. పగడము, పవడము-౨ వ్రవాళము. పక్కిరాయనితాయి, పచ్చ - ౨ మరకతమణి. మగతాలు, మూలతాలు-౨ వజ్రములు. పుల్లంటు తాయి, కప్పతాయి-౨ ఇంద్రనీలమణి. పిల్లు, పూరి, చిగిరింత, ఏత్రింత, పానుఁగు, గడ్డి, గఱిక, పచ్చిక, వెణుతురు, కనపు (ప్ర. ఘాసము.), తుంగ, విడవలి-౧-౨ తృణభేదములు.

సీ. ఎల్లి చుట్టువు గొడు ♦ గెండమలు వనంగ
 ఛత్రంబు దనరు ధ్వజంబుపేళ్లు
 తెక్కము తెక్కెము ♦ తెక్కియము సిడంబు
 పడగ డా లనఁ జెల్లు ♦ నిడివి నిడుద
 సోగ నిడుపు చాఁపు ♦ నాఁగ దీర్ఘమున కౌ
 మఱుంగు చా టోలము ♦ మఱు వనంగ
 దగుఁ బిఠానాఖ్యలు ♦ జగతి జగిలె తిన్నె
 యరుఁ గన వేదిక ♦ కమరు నేల

తే. ఇల పుడమి మన్ను బువి పంటవలఁతి యనఁగ
 ధరణి కగు విప్పు వెడలుపు ♦ విరివి పఱపు
 వెడఁద యన విస్తరాఖ్యలు ♦ వెలయుఁ బైరు
 ససి యనఁగ సస్యనామము ♦ లెనఁగు సాంబ. 62

టీ. ఎల్లి, చుట్టువు, గొడుగు, ఎండమలుపు (గు)-ర ఛత్రము. తెక్కము, తెక్కెము, తెక్కియము, సిడము, పడగ (ప్ర. పతాక.), డాలు-
 ౬ ధ్వజము. నిడివి, నిడుద, సోగ, నిడుపు, చాఁపు - ౫ దీర్ఘమైనది. మఱుంగు, చాటు, టోలము, మఱుపు - ౪ మూత. జగతి, జగిలె, తిన్నె, ఆరుగు-౪ వేదిక-తిన్నె. నేల, ఇల, పుడమి (ప్ర. పృథివి), మన్ను, బువి (ప్ర. భువి), పంటవలఁతి = పంటలిచ్చు నాఁడుది - ౬ భూమి. విప్పు, వెడలుపు. రూ. వెడల్పు, విరివి. రూ. విఠివి, పఱపు, వెడఁద - ౭ వైకాల్యము. పైరు, ససి - ౨ సస్యము.

సీ. మోడు మొరడు మొద్దు ♦ మోటన స్థాణు వౌ
 బొటియ కలుఁగు బొక్క ♦ బొంద లోయ
 యన బిలాఖ్యలు చెల్లు ♦ నడుసు బురద తొంపి
 యస లనఁ బంకాఖ్య ♦ లెనఁగు మడుఁగు

మడు వన ప్రాద మొప్పు • బొడ వన నున్నతం
 బగు గోడ యనంగు గుడ్డంబు పొల్పు
 సోరణగం డ్లన • మీటు గవాక్షము
 మాడుగుల్ మిద్దెలు • మచ్చు లనంగ

తే. దారుని ర్నితగృహము లొ • దరకసంబు
 బత్తళిక పొది దొన యన • బరంగు దూణి
 పెట్టి మందసమును పెట్టె • పెట్టియ యన
 బేటికాభిఖ్య లగు గుణపేటి సాంబ.

63

టీ. మోడు, మొరడు, మొద్దు, మోటు-ర స్థాణువు - కొమ్మలులేని
 చెట్టు. బొడియ, కలుగు, బొక్క, బొంద, బొయ-గి బిలము. అడును,
 మరద, అంపి, ఆసలు - ర వంకము. మడుగు, మడువు - ౨. ప్రాదము.
 పొడవు - ౧ ఉన్నతము. గోడ-౧ గుడ్డము. సోరణగండ్లు - ౧ గవాక్షము,
 మాడుగులు, మిద్దెలు, మచ్చులు-౩ కొయ్యతో గట్టినయిండ్లు. తరకసము.
 బత్తళిక, పొది, దొన - ర అమ్మలపొది. పెట్టి, మందసము, పెట్టె, పెట్టి
 య-ర పేటిక.

సీ. ఎన బోడు మాదిరి • యీడు పురుడు మాదిరి
 సాటి పాటి తరంబు • దీటు చినుసు
 సరి యుద్ది ప్రతి దిన్ను • సవతు పోలిక దొర
 జత యనంగు సదృశమున కెసంగు
 బల్లకి పల్లకీ • పాలకి పాల్కి నా
 బల్లంకికాఖ్యలు • పరంగు లాలి
 యుయ్యాల యుయ్యేల • యూయేల తొట్ల బో
 ల యనంగ దోలి కా • హ్యయము లెసంగు

తే. గంకటియు మంచ మనఁ జెల్లు ♦ ఖట్వమునకుఁ
 బీట పలక యనఁగ నొప్పు ♦ బీతమునకు
 బరణియుఁ గరాట మనుపేళ్లు ♦ భరణి కమరు
 నిచ్చెన యనఁగ నిశ్రేణి ♦ నెగడు సాంబ.

64

టీ. ఎన, జోడు, మాదిరి, ఈడు, పురుడు, మద్ది, సాటి, పాటి,
 తరము, దీటు, దినుసు, సరి, ఉద్ది, ప్రతి, దిన్ను, నవతు, పోలిక, దొర, ఇత-
 ౧౯ సమానములనుట. పల్లకి, పల్లకి, పాలకి, పాల్కి - ౪ పల్లకి. లాలి,
 ఉయ్యాల. రూ. ఉయ్యాల - ఉయ్యల, ఉయ్యెల. రూ. ఉయ్యెల-ఉయ్యల-
 ఉయ్యెల-ఉయ్యల, తొట్ల, జోల - ౧౧ డోలిక. కంకటి, మంచము - ౨
 ఖట్వము. పీట, పలక-౨ ఆసనము. బరణి, కరాటము - ౨ కాటుకభరణి.
 నిచ్చెన - ౧ నిశ్రేణి - ఎక్కుసాధనము.

సీ. ఉలి యు క్కిను మనఁగ ♦ నొనరు నయస్సంజ్ఞ
 చెంబు రాగి యనఁ దామ్రం బెసంగుఁ
 దగరము కరుగు డనఁగ సీసము రహించు
 కాంస్యంబు వర్తిల్లు ♦ గం చనంగఁ
 ద్రపునామ మమరుఁ బిత్తలి యిత్తలి యనంగఁ
 గుండలు చట్లు మూఁకుళ్లు బుడ్లు
 కడవలు బానలు ♦ పిడతల్ వెసల్లన
 భాండముల్ తగు నాచు ♦ పాచి యనఁగ

తే. శైవలం బగు నూతులు ♦ బావు లనఁగ
 వెలయుఁ గూపంబులకు గుంట ♦ కొలను కొలకు
 తిరుకొళం బన సరసికి ♦ బరఁగు వాఁక
 యేలు వంక వాఁ గనఁ జేరు ♦ లెసఁగు సాంబ.

65

టీ. ఉలి, ఉక్కు, ఇనుము - 3 అయము - లోహము. చెంబు (ఇది ద్రావిడము.), రాగి - 1 తామ్రమనులోహము. తగరము, కరుగుడు - 1 సీసము. కంఠు - 1 కాంస్యము. పిత్తళి, ఇత్తళి. రూ. ఇత్తడి - 3 త్రపు పనులోహము. * కుండ, చట్టి, మూఁకుడు, బుడ్డి, కడవ, బాన, పిడత, వెసరు - 1 మంటికుండలలోభేదములు. నాఁచు, పాఁచి - 1 నైవాలము. పాఁచితీగ. నూయి, బావి - 1 బావి. గుంట, కొలను, కొలఁకు, తిరుకొ శము (ఇది ద్రావిడపదము.) - 1 సరస్సు. వాక, ఏఱు, వంక, వాగు - 1 నది.

సీ. మీల్ మీలు చేపలు ♦ మీనులు తెఱగంట్లు
మచ్చెము లనఁ జెల్లు ♦ మత్స్యములకుఁ
దాఁబేలు తామేలు ♦ నాఁ బొల్పుఁ గూర్చము
నెం ద్రెండ్రకా యన ♦ నెసఁగుఁ గర్పి
యోడ కల మనంగ ♦ నొనరు నావకు వాన
జడి ముసు రనఁగ వర్షమున కలరు
వానతాల్ వడగండ్లు ♦ నా నొప్పుఁ గరకలు
నిసు మన నిసు కన ♦ నిసు వనంగ

తే. మెఱయు నై కతనామముల్ ♦ కురుజులేనె
పుట్టలేనియ పెరలేనె ♦ పువ్వుదేనె

* కుండ=సాధారణపాత్రము. చట్టి=నోరువెడల్పుగానుండుగిన్నెవంటిపాత్రము. మూఁకుడు = మూతపెట్టెడిపాత్రము. బుడ్డి = నోరుసన్నగను బొడుపుగాను నుండుపాత్రము. కడవ=నీళ్లు మొదలగునవి తోఁడుబింద. బాన=నోరు చిన్నదిగను కడుపు పెద్దదిగను నుండుకుండ. పిడత = చిన్నగిండి చెంబువంటి పాత్ర. వెసరు=వండుటకుఁ దగినపాత్ర.

జాంటితేనియ యనఁ దగు ♦ సుమరసంబు

శంబధరనుతసుగుణక♦దంబ సాంబ.

66

టీ. మీను (దీనికి బహువచనము మీలు, మీల్, మీనులు), చేవ, తెరిగన్ను, మచ్చెము (ప్ర. మత్స్యము.) - ౪ మత్స్యము. తాచేలు, తామేలు - ౨ కూర్మము. ఎండ్రీ, ఎండ్రకాయ - ౨ కర్కాటకము. పిడ, కలము - ౨ నావ. వాన, జడి, మునురు - ౩ వర్షము. వానతాలు, వడగండ్లు - ౨ వర్షోపలములు. ఇనుము, ఇనుపు, ఇనుక - ౩ సికత. కురుజులేనె, పుట్టలేనె, పెరలేనె, పువ్వుదేనె (పువ్వు+లేనె) = పుష్పములయందలిలేనె, జాంటితేనె - ౫ మకరందము.

సీ. జముకాణము తివాసి ♦ జంబుకాణ మనంగఁ

గంబళాఖ్య లగు బంగారు హొన్ను

జాళువా పుత్తడి ♦ మేలిమి బంగరు

పసిండి పొన్ను కడాని ♦ పైండి యుదిరి

యన సువర్ణము వొల్పు ♦ నవరంజి కుందనం

బనఁ దప్తకనక మాఁ ♦ దునుక తునియ

చిదురుప చిదురు నాఁ ♦ జెలఁగు ఖండమునకుఁ

బొది ప్రోగు వామియుఁ ♦ బ్రోవు తిట్ట

తే. కుప్ప యన రాశి కగు సజ్జ ♦ యుప్పరిగయు

మహాలు మేడ యనంగ హార్ష్య మగుఁ ద్రోవ

దారి తెన్ను తెరు వనఁ బంబు వెలయు

రవ రజం బన లవముపే ♦ శ్లఘను సాంబ.

67

టీ. జముకాణము, తివాసి, జంబుకాణము - ౩ కంబళము. బంగారు,

హొన్ను, జాళువా, పుత్తడి, మేలిమి, బంగరు, పసిండి, పొన్ను, కడాని, పైండి. రూ. పయిండి, ఉదిరి - ౧౨ సువర్ణము. అపరంజి, కుందనము - ౨ పుటము

జేసినబంగారము. తునుక, తునియ, చిదురుప, చిదుర-ర ఖండము. పొది, ప్రాగు, వామి, ప్రావు, తిట్ట, కుప్ప - ౬ రాశి. సజ్జ, ఉప్పరిగ, మహాలు (ఇది యన్యదేశ్యము.), మేడ - ౪ మార్త్యము. త్రోవ, దారి, తెన్ను, తెరువు-౪ మార్గము. రవ, రజము-౨ కొంచెము.

సీ. అడవి కాన యనంగ ♦ నటవికిఁ దగు హాసు

తోట సింగారపుఁదోట నంద

వన మనంగను నుపవన మొప్పు నడబావి

డిగ్గియ దొరు వన ♦ దీర్ఘిక తగుఁ

బవ్వళింపుబిడారు ♦ పడుకటి ల్లనఁ గేళి

గృహ మగు బోనపుటిల్లు వంట

యిల్లు సువారంపుటి ల్లనఁ బాకమం

దిరము రాజిలు దగఁతీర్పు చల్ల

తే. పంది లనఁ జలిపంది లఁనం దనర్పు

సలిలశాలాభిధలు నీరుఁచల్ల నీరు

మజ్జిగయు జలతక్రనామములు వినన

కట్టి వీవన యన వృంతక మగు సాంబ.

68

టీ. అడవి (ప్ర. అటవి.), కాన (ప్ర. కాననము.)-౨ అరణ్యము.

హాసుతోట, సింగారపుఁదోట, నందవనము-3 ఉద్యానము. నడబావి,

డిగ్గియ. రూ. డిగ్గ, దొరువు - 3 దిగుడుబావి. చవ్వళింపుబిడారు, పడకటిల్లు

(పడక+తిల్లు) - ౨ శయనగృహము. బోనపుటిల్లు(బోనము+తిల్లు)=అన్నము

పాకముజేయునట్టి యిల్లు, వంటయిల్లు, సువారంపుటిల్లు (సువారము+తిల్లు)=

పంటకైనయిల్లు-మహానసము-పాకశాల. దగఁతీర్పు, చల్ల పందిలి, చలిపందిలి.

3 పానీయశాల. నీరుచల్ల, నీరుమజ్జిగ-౨ నీటితోఁగూడిన మజ్జిగ. వినకట్టి,

వీవన - ౨ తాళవృంతము.

క. భువి నీస్థావరవర్ధను

సవరణప్రాసినను వినినఁ జదివిన యమ్మా

నవులను విద్యామతివై

భవశాలులఁ గా నొనర్పు • పశుపతి సాంబా. 69

తా. పుడమియందు ఈస్థావరవర్ధను చక్కగా వ్రాసినవారును, వినిన వారును, చదివినవారును నీయమగ్రహమువలన విద్య, మతి, కలిమియుఁ గలవారగునట్లు చేయుము.

స్థావరవర్ధ సమాప్తము.

తిర్యగ్వర్ధు.

క. శ్రీగౌరీపతి నీవై

బా గౌరీతి రచియింతుఁ • బటుకవితాధా

రాగతిఁ దిర్యగ్వర్ధును

వేగమె నిగిడించి ప్రోవఁవే శ్రీసాంబా. 70

తా. కాంతియుతుండవయిన ఓగౌరీనాయకా! నీకంకితముగాచక్కని తైలిన దిట్టమైన కవిత్వధార మెరియఁ దిర్యగ్వర్ధును వేగిరముగా రచియించెదను. దానిని వేగిరముగాఁ గొనసాగించి కాపాడుము.

సీ. నెఱసరి సింగంబు • తెఱమొగము మెకంబు

మెకములదొర జడఁమెకము బొబ్బ

మెకము వెడఁదనోటిఁమెకము గుబ్బలిపట్టి

గుట్ట మేనుంగులఁగొంగ యనఁగఁ

జెలఁగు సింహమువేల్గ • పులి చాఱలమెకంబు

దెరువుఁగాపరి పసిఁతిండిపోతు

మువ్వన్నె మెక మనఁ ♦ బొలుపొందు వ్యాఘ్రంబు

వావురము పటాణి ♦ వారువంబు

తే. జిక్కి మావు గుఱ్ఱము తేజి ♦ యెక్కిరింత

తత్తడి రవాలు నడగఁడు ♦ కత్తలాని

తురికి బాబా యనఁగ నొప్పు ♦ దురగమునకుఁ

గొమ్మనఁగఁ దనమేరు శృంగమ్ము సాంబ.

71

టీ. నెఱసరి=శౌర్యముగలది, సింగము (ప్ర. సింహము.), తెఱమొగము=మెకము=విరివియొముగల మృగము, మెకములదొర=మృగరాజు, ఇడమెకము=కేసరములుగలది, బొబ్బమెకము=గొప్పనాదముచేయుమృగము, వెడఁదనోటిమెకము = విశాలముఖము గలమృగము, గుబ్బలిపట్టిగుఱ్ఱము = పర్వతపుత్రికి (పార్వతికి) వాహనము, ఏనుఁగులగొంగ = గజశ్రువు-సింహము. పులి, చాఱలమెకము=గీతలుగలమృగము, తెరువుగాఁపరి=మార్గమునఁ గాచియుండునది, పసితిండిపోతు = పసులను భక్షించునది, మువ్వన్నె మెకము=ముఁడువర్ణములు (నలుపు, తెలుపు, పసుపు) గల మృగము - గివ్యాఘ్రము. వావురము, పటాణి, వారువము. రూ. వార్వము, జిక్కి, మావు, గుఱ్ఱము, తేజి. రూ. తేజీ, ఎక్కిరింత. రూ. ఎకిరింత, తత్తడి, రవాలు, నడగఁడు, కత్తలాని. పా. కత్తళఁడు, తురికి, బాబా-గర అశ్వము. శృంగము-సింగము.

సీ. సిద్ధిమేనిమెకంబు ♦ గబ్బుచెంపమెకంబు

గొప్పయజ్ఞమెక మెక్కుడుమెకంబు

గౌరు చెయ్యిగలమెకము రెండుత్రాగు డే

నుఁగు పలుగొమ్ములు ♦ దగినమెకము

హత్తి బల్లలమెకం ♦ బన దంతివే శృంగుఁ

బుట్టకూటిమెకంబు ♦ బొచ్చుమెకము

వెనుచూపుమెక మెల్లు ♦ వెలిసోటిమెక మన
 భల్లూకనామముల్ ♦ పరంగు గొరిజ
 తే. గొరిసె యన ఖర మమరును ♦ గోరనంగ
 నఖము తగు జోడనలు రవనడలు నడ్డ
 వేడెములు పర్వులనఁ జొట్టు ♦ వేడెములనఁ
 బంచధారలనామముల్ ♦ పరంగు సాంబ.

72

టీ. సి బై మేనిమెకము=పొడలుగలమేనితోఁ గూడినమృగము, గబ్బు
 చెంపమెకము = మదగంధముగలమృగము, గొప్పయజ్ఞమెకము=పెద్దపాదము
 లుగల మృగము, ఎక్కుడుమెకము=రాజులెక్కిడిమృగము, గొరు, చెయ్యి
 గలమెకము=తొండముగలమృగము, రెండుత్రాగుడు = రెండుమాటులుత్రా
 గునది-ద్విపము, ఏనుగు. రూ. ఏనిక, పలుగొమ్ములు దగినమెకము=పండ్ల
 కొమ్ములుగాఁగల మృగము, హత్తి (ప్ర. హస్తి), బల్లమెకము=గొప్పతల
 గలమృగము-౧౩ గజము. పుట్టకూటిమెకము=పుట్టకూటిని (చీమగుడ్డతోఁ
 గూడిన పుట్టమంటిని)దినమృగము, బొచ్చుమెకము=పిడలినిండుగ వెండ్రుకలు
 గల మృగము, వెనుచూపుమెకము, ఎల్లు, వెలిసోటిమెకము-గి ఎలుగు
 గొడ్డు. గొరిజ, గొరిసె - ౨ గిట్ట-ఖరము. గోరు-నఖము. జోడనలు=ధారి
 తకములు, రవనడలు=ఆస్కరితములు, అడ్డవేడెములు=రేచితము, పర్వులు=
 పుత్రములు, చుట్టువేడెములు=వల్లితములు-గి గుఱ్ఱముయొక్క నడకభేదములు.

సీ. పసి గిడ్డి మొద వాపు ♦ పసరము తొడు కనఁ
 బశువువేళ్లగు గిబ్బు ♦ బసవఁ డాల
 పోతు నాఁబోతు మూఁపురముదా ల్పెద్దు ము
 క్కంటిమా వన వృషాఖ్యలు దనర్చు
 గోడె గిత్త యనంగఁ ♦ గొఱలు నుకొఱలు
 క్రేపు పడ్డయు దూడ ♦ లేగ పెయ్య

యన వత్సనామంబు ♦ లలరును నెనుపెంటి
 బట్టె నా మహిషికి ♦ బరంగు దుంత
 తే. దున్న పో తన మహిషమా ♦ దొడ్లు తొట్టు
 పట్టు లనంగ గోస్థానముల్ ♦ పరంగు మంద
 కదుపు పదు వనఁ జెలంగు గోగణము పాగ
 లాయ మన నొప్పు వాజిశాలకును సాంబ.

73

టీ. పసి, గిడ్డి, మొదవు, ఆవు, పసరము, తొడుకు-౬ పశువు. గిబ్బ, బసవడు, ఆలపోతు, ఆఁబోతు, మూఁపురముదాల్పు, ఎద్దు, ముక్కంటిమావు = శివునివాహనమైనది - ౭ వృషభము. కోడె, గిత్త - అచిన్నయెద్దు-ఉత్తము. క్రేపు, పడ్డ, దూడ, లేంగ, పెయ్య - గి ఆవుదూడ-వత్సము. ఎనుపెంటి (ఎనుము+పెంటి), బట్టె-అనుహిషి-గేదె. దుంత, దున్న, పోతు - ౩మహిషము. దొడ్డి, తొట్టుపట్టు - ౨ పసులకొట్టము. మంద, కదుపు, పదుపు - ౩ ఆవులగుంపు. పాగ. పా. పాగా, లాయము - ౩ ఆశ్వశాల.

సీ. సింగంబుగొంగ దచ్చియడుగులమెక మ
 నంగ శరభాఖ్య లౌ ♦ దగరు జంట
 మొగమువేలుపుతేజి ♦ పొట్టేలు గొఱియపో
 తేడిక యన మేష ♦ మెసంగు నిట్టి
 నులికొమ్మమెక మన ♦ వెలయుఁ గృష్ణమృగంబు
 జింక లే డన మృగి ♦ చెలంగుఁ బిల్లి
 చీలి యనంగ మాఁజ్జాల మాఁ గుందేలు
 చెవులపో తనంగ రంజిలు శశంబు
 తే. నొంటె లొట్టిపిట్ట యనంగ ♦ నుష్ట మమరుఁ
 గణిలి కణఁ జనఁ దనరు గోకర్ణమృగము

పిక్కుమెక మెండ్రీమేతరి ♦ నక్క బుద్ధి
మెక మనంగ జంబుకాఖ్యలు ♦ మెఱయు సాంబ. 74

టీ. సింగపుగొంగ = సింహమునకువిరోధి, దచ్చియడుగులమెకము = ఎసిమిదికాళ్ల మృగము-౨ శరభమృగము. తగరు, ఇంటమొగమువేలుపులేజి = రెండుముఖములుగల వేల్పునకు(అగ్నికి)వాహనము, పొట్టేలు, గొఱియపోతు. రూ. గొట్టేపోతు. ఏడిక - ౫ మేషము. ఇట్టి, నులికొమ్ముమెకము = మెలికలు దిరిగినకొమ్ములు గలమృగము - ౨ కృష్ణమృగము. జింక, లేడి. రూ. లేటి-౨ అడుజింక. పిల్లి, చీలి - ౨ మార్దాలము. కుందేలు, చెవులపోతు-౨ శశము. ఒంటె. రూ. ఒంటియ, లొట్టిసిట్ట. రూ. లొట్టిసిట్ట-లొట్టిసిట్ట-లొట్టిసిట్ట. పా. లొట్టియ-లొట్టె-లొట్టినుంగు-౩ ఉష్టము. కణితి. రూ. కడితి, కణజు. రూ. కడజు-ర గోకర్ణమృగము. పిక్కుమెకము = పంచన చేయుమృగము, ఎండ్రీమేతరి = ఎండ్రకాయలనుదిననది, నక్క, బుద్ధిమెకము- ర జంబుకము.

సీ. కొమ్మతెంకిమెకంబు ♦ తిమ్మడు వెకిరింత
కొంతి నాఁ గపివేళ్లు ♦ కొఱలుచుండు
జల్లితొకమెకంబు ♦ సవరంపుమెక మనఁ
జమరికిం జనుఁ బంది ♦ చప్పరింత
కొమ్మకాఁ డూటమెకమ్ము వేపులమిత్తి
ము సైలమేపరి ♦ మోటుమెకము
వాలుమెకంబు రోబంటరి యెంటరి
ముట్టెమెకము పీటవెట్టుమెకము

తే. ఏకలము గుర్ధరిం తన ♦ నెనఁగు దంష్ట్ర
పొడమెకము దుప్పి యనఁ బొలుపడరు రామ
మృగము మనుఁబో తనఁగ ఋశ్యమృగము దనరు
బల్లి గౌ శన ముసలికి ♦ బరఁగు సాంబ.

టీ. కొమ్మటెంకిమెకము=చెట్లకొమ్మలె యునికీపట్టుగాఁగల మృగము-
 శాఖామృగము, తిమ్మఁడు, వెకిరింత=తన్నెచ్చరించువారిని వెక్కిరించునది,
 తోఁతి. రూ. క్రోఁతి - గి వానరము. జల్లితోఁకమెకము=పలుచనివెండ్రుకలు
 తోఁకయందుఁ గలమృగము, సవరంపుమెకము=సవరములకైనమృగము-అ
 చమరమృగము. పంది, చప్పరింత=చప్పరించితినునది, కొమ్మకాఁడు=కొమ్మ
 గలది, ఊటమెకము=దృఢమైనమృగము, వేపులమిత్తి = కుక్కలకుకత్తువు,
 ముత్తెలమేపరి = తుంగగడ్డలనుదినునది, మోటుమెకము=*మోటువయోగింపఁ
 బడుమృగము, వాలుమెకము=పూరమైనమృగము, రోబంటరి, ఒంటరి, ముట్టె
 మెకము = ముట్టెగలమృగము, పీఁటవెట్టుమెకము=పల్లముత్రవ్వికూర్చుండు
 మృగము. ఏకలము, గుర్గురింత=గుఱగుఱయని చప్పుడుచేయునది-గర అడవి
 పంది-వరాహము. పొడమెకము, దుప్పి - అ రామమృగము. మనుఁబోతు-
 గ ఋశ్యమృగము. బల్లి, గొలి - అ బల్లి.

సీ. తోఁడేలు గొఱియల*సూ డన వృక మొప్పు
 ముంగిస వెంట్రువ * ముంగి యనఁగ
 బభ్రువు తగుఁ గొక్కు * పందికొ క్కన మూషి
 కనుఁ బొల్పు గాడిద * గాలిగాఁడు
 చలువగుఱ్ఱము తేవు*జక్కి యన ఖరాఖ్య
 లగు మొలుఁగుడు జాగి*లమ్మ గుక్క
 వేపి నా శునకంబు * వెలయును దొండ యూ
 సరవెల్లి యనఁ దగు * సరటమునకుఁ
 తే. జిట్టెలుక యన బాలమూ*షికకుఁ బొల్పు
 నుడుము తేళ్ల మేపరి యన * నొనరు చుండు

*మోటు-అనఁగా పందికెడుట మనుష్యాకారముగా నిలిపిన కపట

లత్యము.

10 కృష్ణదేవరాయలసర్వ వాచానిలయము

నవని గౌధేరనామధేయములు మహిత
సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

76

టీ. తోడేలు, గొటియలనూడు = గొట్టెలకు శత్రువు - ౨ వృక
ము. ముంగిస, వెంట్రువ, ముంగి - ౩ నకులము. కొక్కు, పందికొక్కు - ౨
మూషికము. గాడిద, గాలిగాఁడు, చలువగుట్టము = చాకలి చలువచేసినబట్టలు
మోయువాహనము, తేవుజక్కి = చాళిరేవునందుండుగుట్టము - ౫ భరము.
మొయిగుండ, జాగిలము, కుక్క, వేపి - ౪ శునకము. తొండ, ఊసరవ్వెల్లి -
౨ సరట. చిట్టెలుక (చిటు+ఎలుక) = చిన్న ఎలుక - ౧ చుంచు. ఉడుము, తేళ్ళ
మేపరి - ౨ ఉసుము - గౌధేరము.

నీ. తంతువాయ మగుఁ బాదట్టుపురుగు సన్న

పిల్లి సాలీఁ డన ♦ రాళ్ళరాసి

గాఁడు గరిమిడియెల్ల యన నాఖువు దగు

నెఱకలు చట్టుపల్ ♦ గలులు తెక్క

లనఁ బక్షములు పొల్పు ♦ లావు లీఁక లనంగఁ

బర్ణంబు తగు గువ్వ ♦ పక్కి పిట్ట

పులుఁ గనఁ బక్షికి ♦ వెలయు మదికొలంకు

పులుఁగు తెల్లనిపిట్ట ♦ నలువతేజి

తే. పాలు నీరును వెలిసేయుపక్కి యంచ

యన మరాళంబు తగుఁ గెంపుకనులపుల్లు

తలిరుమేతరి సాకుడుపులుఁగు మావి

కొమ్మయిలుపుల్లు కోవెల ♦ కోయి లనంగఁ

బరభృతమునామధేయముల్ ♦ పరఁగు సాంబ.

77

టీ. పాదట్టుపురుగు. రూ. పాదొట్టుపురుగు = ఇండ్లలోపలి వాసము
లకు పట్టెలకు పట్టెడుబూసిని గలిగించుపురుగు, సన్నపిల్లి, సాలీఁడు - ౪ సాలె

పురుగు. తాళ్ళరాసిగాఁడు, గరిమిడియెలుక-గొప్పయెలుక. ఎఱకలు, చట్టు
పలు, గఱులు, తెక్కలు - ర పక్షములు. లావులు, ఈకలు-ఈకలు-
బర్జములు. గువ్వ, పక్కి (ప్ర. పక్షి.), పిట్ట, పులుఁగు-ర పక్షి. మదికొలండ్ల
పులుఁగు = మానససరస్సునందలిపక్షి, తెల్లనిపిట్ట=తెల్లవర్ణముగలపక్షి, నలువ
లేజి=బ్రహ్మవాహనము, పాలునీరును వెలిసేయుపక్కి, అంచ-గి హంసము.
కెంపుకనులపుల్ల = ఎఱ్ఱనికన్నులుగలపిట్ట, తలిరుమేతరి=చిగుర్లు తినునది,
సాఁకుడుపులుఁగు=ఇతరులచే-కాకులచే సాఁకఁబడుపక్షి-పరభృతము. మావి
...పుల్ల=మీమిడికొమ్మయందు వసించుపిట్ట, కోవెల, కోయిల-౬ కోకిలపక్షి.

సీ. పచ్చతెక్కలపుల్ల ♦ పచ్చవిల్లునిలేజి

పలుకులపులుఁగు నాఁ ♦ జిలుక చిల్క

యనఁగ శుకాభిఖ్య ♦ లగు బట్టికాఁడు గో

ర్వంక గోరింక గోరంక యనఁగ

శారికాహ్వయము లెసంగు నట్టువపిట్ట

నెమ్మి జుట్టుఁబులుఁగు ♦ నెమిలి నమిలి

పురివిప్పియాడెడిపులుఁగు కన్నులుగల

పులుఁ గన బర్హికి ♦ వెలయుచుండు

తే. జంటపిట్ట బటువుగువ్వ ♦ జక్కవ యనఁ

గోకనామంబు లగు మంచుగ్రోలుపుల్ల

నిప్పులను మ్రింగుపులుఁగు వెన్నెలపులుఁ గన

నమరును జకోరనామధేయములు సాంబ.

78

టీ. పచ్చతెక్కలపులుఁగు=ఆకుపచ్చనితెక్కలుగలపిట్ట, పచ్చవిల్లుని
లేజి=మన్నధునివాహనము, పలుకులపులుఁగు=మాటాడుపక్షి, చిలుక, చిల్క-
గి శుకము. బట్టికాఁడు, గోర్వంక. రూ. గోరువంక, గోరింక, గోరంక-
గి శారిక. నట్టువపిట్ట=నాట్టమాడుపక్షి, నెమ్మి, జుట్టుఁబులుఁగు=జుట్టుగలపక్షి-

శిఖి, నెమలి. రూ. నెమిలి, నమిలి, పురివిప్పియాడెడిపులుగు=సింఘము విచ్చి
యాడుపక్షి, కన్నులు గలపులుగు=నయనమువంటి యాకృతిగల పురిగె
పక్షి - ౮ మయూరము. జంటపిట్ట=ఆలుమగలు గలిసియుండుపక్షి, బటువు
గువ్వ=గుండ్రనిపక్షి, జక్కవ - 3 చక్రవాకము. మంచుగ్రోలుపులుగు =
మంచుపానముచేయుపక్షి, నివ్వలను మ్రింగుపులుగు, వెన్నెలపులుగు - 3
చకోరపక్షి.

సీ. విరితేనెత్రావుడు ♦ మరునల్లె బమిపుర్వు
తుమ్మెద తేటి ముద్దుగలకాళ్ళ
పురు గన భ్రమరంబు ♦ పాలుచు లకోరిలు
బకదారు లొడ్డిలు ♦ పల్లటీలు
పావురములు నేలపల్లటీల్ కూకీలు
పావురా లంతరపల్లటీలు
సురటీ లనంగ బొల్పును గలరవములు
కొక్కెర కొంచయు ♦ గొక్కరాయి

తే. యనగ గ్రాంచాఖ్య లగు గొంగ ♦ యన బకంబు
జాలె జలకట్టె యణుజు వేసడము లగుడు
జావడము వారణము బైరి ♦ సాళువంబు
కనిసెరము చెంచడము డేగ ♦ యనగఁ దనరు
శ్వేననునకు మునీశ్వరాధీన సాంబ.

79

టీ. విరితేనెత్రావుడు=పూవులతేనెను బానముచేయునది, మరునల్లె=
మన్నఘని కల్లెత్రాటివంటిది, బమిపుర్వు, తుమ్మెద, తేటి, ముద్దుగలకాళ్ళపు
రుగు=మూడుజంటల (ఆణు) కాళ్ళపురుగు - పట్నదము-౬ భ్రమరము.
లకోరిలు, బకదారులు, ఒడ్డిలు, పల్లటీలు, పావురములు, నేలపల్లటీలు, కూకీలు,

పావురాలు, అంతరపల్లటీలు, నురటీలు - ౧౦ కపోతములు. కొక్కెర, కొంచ, కొక్కరాయి-3 క్రొంచపక్షి. కొంగ - ౧ బకము. జాలె. రూ. జాలియ, జలకట్టె. రూ. జలకట్టియ. పా. నెలకట్టె, అణుణ. రూ. అడుణ, వేసడము, లగుడు, జావడము, వారణము, బైరి. రూ. బయిరి, సాభువము. రూ. సాళ్ళము, కనినెరము, చెంచడము, డేగ - ౧౦ శ్యేనభేదములు.

సీ. కరువలిమేతరి ♦ కంటివిన్కరి పాము

పుట్టకాఁపరి త్రాఁచు ♦ చుట్టుపురుగు
విసముతాలుపు చిల్వ ♦ బుసపుర్వు నా భోగి
వెలయుఁ జిలువతోడు ♦ వెన్నుపాన్ను
తడవులనిడువఁడు ♦ తరిగట్టుత్రాఁడన
నహిపతి కగు నజ్జయలుఁగువులుఁగు
కోడి పుం జన నొప్పు ♦ గుక్కుటనామముల్
గుడ్లగూబ పగటిగ్రుడ్డి గూబ

తే. యనఁగ ఘూకాభిధానంబు ♦ లగు లకుముకి
మీనవల్లంకి పొదలిక ♦ మీలగొంగ
యనఁగఁ జను వర్తితకుఁ బేరు ♦ లమరు దివ్వె
యార్పు మిడు తన శలభాఖ్య ♦ లమరు సాంబ.

80

టీ. కరువలిమేతరి = గాలిని భక్షించునది, కంటివిన్కరి = చక్షుశ్రవము, పాము, పుట్టకాఁపరి=పుట్టయందు వాసముచేయునది, త్రాఁచు, చుట్టుపురుగు = చుట్టకొని యుండుకీటము, విసముతాలుపు = విషముధరించునది, చిల్వ. రూ. చిలువ, బుసపుర్వు=బుసకొట్టుపురుగు-౧౦ పాము-సర్పము. చిలువతోడు=పాములకుతోడు, వెన్నుపాన్ను=విష్ణువునకు శయనమైనవాడు, తడవులనిడువఁడు = చిరకాలము జీవించియుండువాడు, తరిగట్టుత్రాఁడు = మంధరవర్షతమనకుఁ గవ్వపుఁద్రాడయినది - ర ఆది శేషుడు. అజ్జయలుఁగు

పులుగు = చరణాయుధము, కోడి, పుంజు - 3 ముక్కలు. గుడ్డగూబ
 వగటిగ్రుడ్డి = దివాంధము, గూబ - 3 ఘాతము. లకుముకి, మినవల్లంకి,
 పొదలిక, మిలగొంగ = చేపలకువైరి-3 పిచ్చుక. దివ్వెయార్పు=దీపము
 చల్లార్చినది, మిడుత - ౨ శలభము.

సీ. కాటుకపిట్ట కూకటిగువ్వ యేట్రంత

పులుగులగదుమరి ♦ పోలిగాడు

నాగ భరద్వాజనామముల్ తగు గబ్బి

లము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు

రా యనంగను దైలపాయి కాఖ్యలు చెల్లు

మ్రానుదొలుచుపిట్ట ♦ మ్రానుపోటు

వనంగ దార్వాహూటమున కగు బెగ్గుర

మన సారసమున ♦ కలరు నీరు

తే. కట్టె నీరుపా మన నలగర్ద మలరు

బుడమిచెవి పాములబిడారు ♦ పుట్ట యనంగ

మించు వల్లికనామముల్ ♦ మెట్టు తాప

మెట్టిక యన సోపానాఖ్య ♦ మెఱయు సాంబ. 81

టీ. కాటుకపిట్ట, కూకటిగువ్వ, ఏట్రంత, పులుగులగదుమరి=పక్షు
 లను సంహరించునది, పోలిగాడు. రూ. పోలడు-౬ భరద్వాజపక్షి. గబ్బి
 లము. రూ. గబ్బిడము, గబ్బిడా. రూ. గబ్బిలా, గబ్బిడాయి. రూ. గబ్బి
 లాయి, చీకురా. రూ. చీకురువాయి-౮ తైలపాయిక. మ్రానుదొలుచుపిట్ట,
 మ్రానుపోటువు-౨ వడ్రంగిపిట్ట. బెగ్గురము - ౧ సారసపక్షి. నీరుకట్టె, నీరు
 పాము-౨ నీటిలో వసించుపాము-ఆలగర్దము. పుడమిచెవి=భూమికర్ణము,
 పాములబిడారు = సర్పగృహము, పుట్ట - 3 వల్లికము. మెట్టు, తాప,
 మెట్టిక. రూ. మెట్టిక - 3 సోపానము.

సీ. గుమికాడు కాకి నాఁ ♦ గొఱలుఁ గాకముపేళ్లు

గ్రద్ద యనంగ గృధ్రంబు వెలయు

జరగు గుబ్బిలికాడు ♦ సకినాలు వెలయించు

పక్కి పగటిచీకు ♦ వైడికంటి

యనఁ గనకాక్షికి ♦ దనరు జవాది జ

వ్వాజి యనంగ సాంకవము దనర్చు

కస్తూరి వీణెయుఁ ♦ గస్తూరి యనఁ బొల్పు

మృగనాభి చట్టపుమెకము పునుఁగుఁ

తే. బిల్లి యొత్తెడుపిల్లి నాఁ ♦ బేళ్లు వెలయు

గంధిలమునకుఁ జాతకాఖ్యలు దనర్చు

వానకోయిల మబ్బునీరానుపిట్ట

యనఁగఁ గైలాసశైలవిహార సాంబ.

82

టీ. గుమికాడు=కూటముచేర్చునది, కాకి - ౨ వాయసము. గ్రద్ద.

రూ. గ్రద్ద - ౧ గృధ్రము. గుబ్బిలికాడు. రూ. గుబ్బిలి, సకినాలు...

పక్కి=శకునములను దెలుపుపక్షి, పగటిచీకు=పగలుకన్నులుదెలియనిది, వైడి

కంటి = బంగరుపంటికన్నులుగలది-గీ కనకాక్షి. జవాది. రూ. జవ్వాది-

జవ్వాదు, జవ్వాజి. రూ. జవాజి - ౧ సంకుమదము - ఒకసుగంధద్రవ్యము.

కస్తూరి, వీణె. రూ. వీణెయ, కస్తూరి-కమ్మగమదము-ఒకదినుసు సుగంధద్ర

వ్యము. చట్టపుమెకము-పునుఁగుచట్టముగల మృగము, పునుఁగుబిల్లి (పునుఁ

గు+పిల్లి), ఒత్తెడుపిల్లి-3 ఒకజాతిపిల్లి. వానకోయిల, మబ్బునీరానుపిట్ట=

మేఘజలమును ద్రావెడుపక్షి - ౨ చాతకపక్షి.

సీ. పొడకోడి కానపుం ♦ జడవిపుం జన వన

కుక్కుటం బగు బొల్లికోడి నీరు

కోడి యనఁగ జలఁకుక్కుటంబు దలిర్పు
 పిట్ట పిచ్చిక యూరఁబిచ్చిక యనఁ
 దగుఁ జటకమున కౌఁ దాఁటరి చలికాపు
 కప్ప యనఁగ భేకఁ మొప్ప జలగ
 నల్లత్రాగు డన రాజిల్లు జలూకము
 మొగటిపురువు గోడపురువు నల్లి
 తే. నాఁగ మత్కుణ మగు నీవఁ యీఁగ యనఁగ
 మక్షికకు నొప్ప ములుపుర్వుఁ మంటితిండి
 తే లనఁగ వృశ్చికంబు వర్తిల్లు తొచ్చు
 పురుగు దోమన మశకంబు పరఁగు సాంబ. 83

టీ. పాడకోడి, కానపుంజ, అడవిపుంజ-3 వనకుక్కుటము. బొల్లి
 కోడి, నీరుకోడి-౨ నీటియందు వసించుకుక్కుటము. పిట్ట, పిచ్చిక, ఊరఁ
 బిచ్చిక (ఊరఁక+పిచ్చిక) - 3 ఒకదినుపిట్ట-చటకము. దాఁటరి=దుము
 కునది, చలికాపు-వర్షాకాలమునఁ జలికిఁ బుట్టునది, కప్ప - 3 మండూకము.
 జలగ, నల్లత్రాగుడు-రక్తపానము చేయునది-౨ జలూకము. మొగటిపురువు,
 గోడపురువు = గోడయందుఁ బ్రాకునట్టిపురుగు, నల్లి - 3 మత్కుణము.
 ఈఁగ, ఈవ - ౨ మక్షిక. ములుపుర్వు=కొండిగలపురుగు, మంటితిండి=
 మన్ను భక్షించునది, తేలు - 3 వృశ్చికము. తొచ్చుపురుగు=అడుసుమీఁద
 చాలుపురుగు, దోమ - ౨ మశకము.

క. ప్రీతిని భవదంకిత మా

నీతిర్యగ్వర్ధు జగముఁ లెన్నఁగ లోకా

తీతం బై పూతం బై

ఖ్యాతం బై ధరను వెలయుఁ గావుత సాంబా.

తా. ఓ సాంబమూర్తి! నేను భక్తితో నీకంకితముగా నొనర్చిన యా
తిర్యగ్వర్గు లోకులందఱు గొనియాడునట్లు మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయి పావనమై,
లోకాతీతమై పుడమియందు వెలుగును గాక.

తిర్యగ్వర్గు సమాప్తము.

నా నా ర్థ వ ర్గు.

క. శ్రీనాయకసాయక వా
ణీనాయకముఖ్యవినుత ♦ నీపేరిట నే
నానార్థవర్గుఁ జేసెద
నానార్థము లొసఁగి ప్రోవు ♦ ననుఁ గృప సాంబా. 85.

తా. త్రిపురసంహారమయంబున విష్ణువును దూపునుగాఁ జేసికొన్న
వాఁడా! బ్రహ్మదిదేవతలచేఁ బొగడఁబడువాఁడా! నీకంకితముగా నానార్థ
వర్గును రచించెదను. నీవు నాకన్నిసంపదల నొసఁగి కాపాడుము.

నీ. గుణమున కాటుకుఁ ♦ గోవు నా విలసిల్లు
గోతికి శాఖి కౌఁ ♦ గొమ్మ యనఁగ
శకలంబునకును మాటకు బలు కన మించు
నిసువును గోవు నౌఁ ♦ బసి యనఁగఁ
గఱికిఁ బైపూరికిఁ ♦ గ ప్పనఁ జెన్నొందుఁ
గొట్టుకుఁ గడమ కౌఁ ♦ గొఱుతె యనఁగ
మగగుట్టమునకు గుల్మమున కౌ గుం డన
నెలకు జాబిల్లి కౌ ♦ నెల యనఁగ
తే. నూటకును జేవకుఁ దనర్పు ♦ నూట యనఁగ
వేఁడుటకుఁ గాఁకకుఁ దలిర్పు ♦ వేఁడి యనఁగ

నంకమునకు బిడ్డకును గం ♦ దనఁగఁ బరఁగు
లలితమునిమానసాబ్జరొ ♦ లంబ సాంబ.

86

టీ. 1 కొఱు=అల్లెల్రాడు, ఆట. 2 కొమ్మ = అడుది, చెట్టుకొమ్మ.
3 పలుకు=తునుక, మాట. 4 పసి=బాలుఁడు, పసరము. 5 కప్పు = నల్లన,
ఇంటిపైకప్పు. 6 కొఱుత=కొఱు, తక్కువ. 7 గుండు-మగగుఱ్ఱము, గుల్ల
ము. 8 నెల=మాసము(30 దినములు.), చంద్రుఁడు. 9 డోట=బలము, నీటి
యూట. 10 వేడి (వేడుధాతువు-క్వార్థకము)=వేడుకొని యనుట,
ఉష్ణము. 11 కందు=కళంకము, బిడ్డఁడు.

నీ. ఈతచెట్టును లోఁతు ♦ నీత యనఁ జెలంగు
నజ్జకుఁ గ్రింది కౌ ♦ నడు గనంగ
మాల్కికి నడత కి ♦ మ్మగు నలవా టన
నమ్మకు నవ్వ కౌ ♦ నవ్వ యనంగ
గొడుగును మఱునాఁడు ♦ నలరు నెల్లి యనంగ
నెట్టకుఁ దిండి కౌ ♦ నెర యనంగ
విరికి నొప్పటకును ♦ వెలయు నల రనంగఁ
బేరును దండ యకా ♦ బే రనంగ

తే. నది యనుటకు భంగమున కౌ ♦ నల యనంగ
నాత్రమునకు పృత్రమున కౌ ♦ నక్కఱ యన
నాలమునకుఁ బలుకుట కౌ ♦ నని యనంగ
నంబరధునీలసజ్జటా ♦ డంబ సాంబ.

87

టీ. 1 ఈత=ఈతచెట్టు(ఇది సమాసపదముయొక్క యొకభాగము,
దీనికి ప్రాతిపదికము.), నీటియందుఈడుట. 2 అడుగు=పాదము, క్రిందిభా
గము. 3 అలవాటు=మాలిమి, స్వభావము. 4 అవ్వ=తల్లి, తాతతల్లి, తల్లితల్లి.

5 ఎల్లి = గొడుగు, మఱునాడు-రేపు అనుట. 6 ఎఱ (శకటరేఫము) = ఎఱుపు, ఎర (లఘురేఫము) = ఆహారము. 7 ఆలరు = పుష్పము (నామము.), ఒప్పు (క్రియ.). 8 పేరు = దండ, నామధేయము. 9 అల = ఆయనుట (విణ), తరంగము. 10 అక్కఱ = ఆశ్రము (అలఘురేఫము), అక్కర యను నొక వృత్తము (లఘురేఫము.). 11 అని = (అనుధాతువు క్షార్థకము. అవ్య.) చెప్పి, యనుట, యాధము నామము.

సీ. ములికికి జెలువుకోపునకు నల్లనఁ బొల్పు
 నైదును దాను నే నన రహించు
 జెవిసొమ్మనకును దంతువుకు బోగనఁ జెల్లు
 బురిటికి సాటికి బురు డనఁ దగు
 నడవికి జూడమి కగుఁ గాన యనఁ బొల్పు
 గల్లును తొయియుఁ గల్లనంగఁ
 గంచుకొమ్మనకు శృంగమున కౌ గొమ్మనఁ
 బాచికి దొంగ కౌ నాఁ చనంగఁ

తే. గరువలికి దయ్యమునకు నౌ గాలి యనఁగ
 ఘటికయును దల్పుమల్కునౌ గడియ యనఁగ
 నూటికిని మర్దనమున కౌ నూఁ అనంగ
 జటులదై తేయమదై లశంబ సాంబ.

88

టీ. 1 అల్లు. రూ. అలుఁగు = బాణము, చెఱువుకట్టయొక్క కొనభాగము. 2 ఏను = విదు, 'నేను' అనుదానికి రూపాంతరము. 3 పోగు = కర్తృభూషణము, దారము. 4 పురుడు = ఆశౌచము (జాతము), సమానము. 5 కాన = అడవి, కనుధాతువు తుమున్నర్థకము (చూచుటకు అనుట). 6 కల్లు = తొయి, మద్యము. 7 కొమ్మ = కంచుతోఁ జేయఁబడినయొక వాద్యవిశేషము, శృంగము. 8 నాఁచు = పాఁచి, దొంగ. 9 గాలి = గాడ్పు, దయ్యము. 10 గడి.

య=ఘటిక (24 నిమిషములకాలము), తలుపుగొట్టెము. 11 నూలు=పదిపదులు (నామము.), బండమీద సోకవస్తువును రాచుట.

సీ. కడుపుగడ్డయుఁ దూము ♦ నడరు బల్ల యనంగ
 విఱివికి శయ్య కౌఁ ♦ బఱ పనంగ
 గొముదికిని మ్రొక్కు ♦ కగు వెన్నెల యనంగ
 బగలును గంటు నౌఁ ♦ బగ లనంగ
 నంగళ్లు నొకపోగు ♦ నగును జేట యనంగ
 నెమలికి మైత్రి కౌ ♦ నెమ్మి యనంగ
 బసుపుతావికి వీధి ♦ కెసగు వాడ యనంగ
 జలికిని గాలి కౌ ♦ వలి యనంగ

తే. బట్టునకుఁ గొ మ్మనుటకు నౌఁ ♦ బట్టనంగ
 భేదమునకు మూలమున కౌ ♦ వేఱనంగ
 సలమునకు వృద్ధునకుఁ దగుఁ ♦ బం డనంగ
 దాసహృదయకౌసారకౌ♦దంబ సాంబ.

89

టీ. 1 బల్ల = కడుపులోనిగడ్డ, తూము. 2 పఱపు (పఱచుధాతువు కృదంతము)=పాన్పు, వైశాల్యము. 3 వెన్నెల=జ్యోతిష్మ-చంద్రునికాంతి, నమస్కారము. 4 పగలు(ఏకవచనము-పగ)=విరోధములు, దినము (ఈయర్థంబున. 'పగలు'అనునదే ఏకవచనము.) 5 పేట=ఆంగళ్లవరుస, ఒకనూలిపోగు. 6 నెమ్మి=నెమిలి, స్నేహము. 7 వాడ=పసుపువాసన, వీధి. 8 పలి=చలి, గాలి. 9 పట్టు=పట్టువస్త్రము, పూనికి, తీసికొనుము అనుట (ఈయర్థమున నిది క్రియ). 10 వేలు (అలఘురేఫము)=భేదము, వేరు(లఘురేఫము)=చెట్టు వేరు. 11 పండు=ఫలము, ముసలివాడు.

సీ. సాముకూటమునకు ♦ సరస కౌ గరిడి నా
 సౌరును ములికి యకౌ ♦ దీ రనంగ

హాయశాలకును బాగ ♦ కమరుఁ బాగా యన
 మావి కామ్రమున కా ♦ మావి యనఁగఁ
 గాహళి కొకచెట్టు ♦ కలరు బూరుగు యన
 జడితికి విరతి కా ♦ వడి యనంగ
 హొన్నున కుపకృతి ♦ కొనరు మేల్తి యనంగ
 మురువును సొగసు నొ ♦ మురు వనంగ
 తే. గభుకునకుఁ గంపకొట కా ♦ వెలుఁ గనంగ
 మాను మనుటయుఁ దరువు నొ ♦ మా ననంగఁ
 జేవడికిఁ బోలిక కెసంగుఁ ♦ కైవడి యన
 డమరుశూలపాశాంకుశాడంబ సాంబ.

90

టీ. 1 గడి=సాముచేయుచోటు, సమీపము. 2 తీరు=కాంతి, బా
 లము-ములికి. 3 పాగా=లాయము, తలగుడ్డ. 4 మావి=గుట్టము, మామిడి
 చెట్టు. 5 బూరుగ=కాల్తా లీవృక్షము (బూరగ), వాద్యభేదము. 6 వడి=వే
 గము, పద్యమందలియతి. 7 మేలిమి (మేల్తి)=బంగారము, ఉపకారము.
 8 మురువు (మురుగు)=చేతికడియము, అందము. 9 వెలుగు=ప్రకాశము,
 వెలుగు=పశువులుగాకుండుటకై చేలచుట్టునాటుకంప (ఈయర్థమున అర
 నున్న లేదు). 10 మాను=విడుచు (క్రియ.), చెట్టు (నామము.). 11 కైవడి=
 చేతియురవడి (సమస్తనామపదము), పోలిక (అవ్యయము).

సీ. ఘూకంబునకుఁ జెవిగనాబ కా గూ బన
 శిశువును బులియు నొఁ ♦ జిలుతె యనంగ
 సంధ్యవార్చుటకు సంజకు సందె యనఁ బొల్పుఁ
 బక్షియుఁ దరువు నొఁ ♦ బాల యనంగ
 నొకమ్రాకునకు వాతెఱకు మోవి యనఁ జెల్లు
 రిక్కయు బొట్లు నొఁ ♦ జొక్క యనంగఁ

గూరకు శ్వాసానఃకుఁ జెలంగు నూర్పున
 హెచ్చు నెక్కుటయు నొక నెక్కు డనఁగఁ
 తే. గుచమునకుఁ దల్పుచీలకు యగుబ్బ యనఁగఁ
 బక్కకును గుణవమున. కౌ యగు గనంగ
 దళసరికిఁ బర్ణమునకు నొక దళ మనంగ
 శంబరాంకకపర్ణావలంబ సాంబ.

91

టీ. 1 గూబ=గుడ్డగూబ, చెవిలోపలిరంధ్రము. 2 చిఱుత=బిడ్డ, పు
 లి. 3 సంఘ=సంధ్యావందనము, సంధ్యాకాలము. 4 పాల=పాలపక్షి, పా
 లచెట్టు, క్షీరికవృక్షము. 5 మోవి=వృక్షవిశేషము, పెదవి. 6 చుక్క=న
 క్షత్రము, తిలకము. 7 ఊర్పు=కాకము, ఊపిరి. 8 ఎక్కుడు=అధికము, ఎ
 క్కుట. 9 గుబ్బ=స్తనము, తలుపుచీల. 10 బడుగు=చిక్కినవాడు, పీనుఁ
 గు. 11 దళము (దేశ్యము)=దట్టమైనది, (సంస్కృతము) ఆకు.

సీ. లే పన మెత్తకు యేపుటకుఁ దనర్పు
 డాలనఁగాఁ గాంతి యడలుఁ బరఁగు
 నా డనఁ దగు నాదియమునకు నీమకు
 మిం చన జడలకు యిమిలుట కగు
 మోడి నా నల్కకుఁ బైడితున్నకుఁ జెల్లు
 బారన బార యిరాటు నొనరు
 దండ నాఁ జెంతకు యదామంబున కెసంగు
 సరి యన దండకు యసమమున కగుఁ
 తే. దోర మనఁగను స్థూలము యనోముదార
 మమరు నాఁ జీత్రిగయును మాఁగారునగును
 గ్రుడ్డనఁగ నండమున కంధకునకుఁ బొసఁగు
 నంబరతరంగిణీజటాడంబ సాంబ.

92

టీ. 1 లేపు=పాన్పు (నామము.), లేపుట (క్రియ). 2 డాలు=కాంతి పెక్కెము. 3 నాడు=ఆదినము (ఆరసున్న యున్నది.), నాడు=దేశము (ఆరసున్న లేదు.). 4 మించు = మెఱుపుదీగె (నామము), మీఱుట (క్రియ). 5 మోడి=కోపము, బంగారుతునుక. 6 బార=చాచినరెండు చేతులపొడుపు, పండ్రెండు 7 దండ = సమీపము, పూవులదండ. 8 సరి = దండ, సాటి 9 తోరము=లావయినది-నోముదారము. 10 ఆఱు = ఒకసంఖ్య - ఏడునొక్కటి, రోమాసఖి. (కాయర్థమున ఆరు అని రూపము.) 11 గ్రుడ్డు = అడము-గుడ్డివాడు.

నీ. కొప్పనంగను వింటిఁకొనకును గబరి కా
నెన్ను నా నెన్నున • కెన్నుట కగు
న బ్బనంగను దండ్రీ • కగపడమికిఁ జెల్లు
నప్ప యనఁగఁ దండ్రీ • కక్క కమరుఁ
గలు పన మడిలోనికసపును బెరుగు నొ
బా సన నానకు • భాష కలరు
డ బ్బన గివ్వకు • డంబంబునకుఁ బొల్పు
మే లన మరులకు • మెచ్చున కగుఁ

తే. బా లగును తీరమునకును • భాగ్యమునకుఁ
గమ్మ యనఁ బత్రికకుఁ జెవికమ్మ కెనయుఁ
బాప యన బిడ్డకును గనుఁబాప కెనయుఁ
దాపసోత్తమవినుతికదంబ సాంబ.

93

టీ. 1 కొప్పు=వింటికొన, స్త్రీలకొప్పు. 2 ఎన్ను=కంఠి (నామము), కలంచు (క్రియ). 3 అబ్బ=కండ్రీ(కళ), దొరకఁగా (ద్రుతాంశము-అబ్బక అని రూపము.), 4 అప్ప=తండ్రీ, అక్క. 5 కలుపు = చేనిలోనికసపు, పెరుగు. 6 బాస=భాష, ప్రమాణము. 7 డబ్బు = డంబము, ధనము, గమ్మ.

9 మేలు=కోరిక, మెచ్చుకొనుట. 9 పాలు=క్షీరము, భాగము. 10 కమ్మ=చెవిసాము, కాబు. 11 పాప=బిడ్డడు, కంటిపాప.

సీ. పెర యనఁగాఁ దేనెపెరకు వింతకుఁ బొల్పు

మెఱుఁ గనఁ గాంతికిఁ మించున కగు

బండ నాఁ దిట్టుకుఁ బలుగుతాతికిఁ జెల్లు

బంతి నాఁ జెందును బంక్తియు నగుఁ

పెరుఁ గన దధికిని వృద్ధికిఁ దనఁగారు

వేట నా గొఱియకు వేట కమరు

వెలి యన బయటికి వెల్లనకుఁ దనర్చు

వీడన వదలును వీడు నలరు

తే. మ బృహదగ మందుసొక్కును మబ్బును నగు

బులు గనఁగ లాంఛనమునకుఁ బులుగు కొదవు

నా లనఁగ గోవులకు భార్య కతిశయిల్లు

శంబరాహితమదభిదాడంబ సాంబ.

94

టీ. 1 పెర (ల. రే.) = లేనెత్తె, పెఱ (అల. రే.)=అన్యము.

2 మెఱుఁగు=కాంతి, మెఱుపు. 3 బండ=తిట్టు, పలుగుతాయి. 4 బంతి =

చెండు, వరుస. 5 పెరుఁగు = దధి (అరసున్న), వృద్ధియగు (అరసున్న లేదు

క్రియ). 6 వేట=వేటాడుట, గొట్టె. 7 వెలి=బయలు, తెలుపు. 8 వీడు

=వదలు (క్రియ), వట్టణము (నామ.). 9 మబ్బు = మందుసొక్కు, మేఘ

ము. 10 పులుఁగు=పక్షి, గుఱుకు (అరసున్న లేదు). 11 అలు=గోవులు (బహు

వచనము), భార్య (ఏకవచనము).

సీ. గురు వన నొజ్జకుఁ బరువునకుఁ జెలంగు

నారి నా యల్లెకు నాతి కెనయు

నూ రనఁ బల్లెకు ♦ నూరువునకుఁ బొల్పుఁ
 దమి యన రాత్రికిఁ ♦ దమికి నమరుఁ
 గరి యన దంతికిఁ ♦ గప్పునకుఁ దనర్పుఁ
 జింత నాఁ దింత్రిణి ♦ చింత యొనరు
 మూల యనఁగఁ గోణమునకు రిక్కకుఁ జెల్లు
 మను వన బ్రతుకును ♦ మనువును నగుఁ
 తే. గూట మన శిఖరమునకు ♦ గుంపున కగు
 జాతి యన నన్వయమునకు ♦ జాతి కెనయుఁ
 బురి యనఁగ నెమ్మిత్తోకకుఁ ♦ బురికిఁ దనరు
 సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

95

పదము.	సంస్కృతమైనపుడు.	తెనుఁగయినపుడు.
1 గురువు	ఉపాధ్యాయుఁడు	పరువు
2 నారి	స్త్రీ	అల్లెత్రాడు
3 ఊరు	తొడ	గ్రామము
4 తమి	రాత్రి	కోరిక
5 కరి	ఏనుఁగు	కఱివలుపు
6 చింత	విచారము	చింతచెట్టు
7 మూల	నక్షత్రము	కోణము
8 మనువు	ఒకరాజు	బ్రదుకు
9 కూటము	కొండకొన	గుంపు
10 జాతి	జాతిపువ్వు	కొలము
11 పురి	పట్టణము	నెమలిపించుము.

క. నిస్తులలక్షణకవి యగు

కస్తూరీరంగసుకవి ♦ ఘటియించినయీ

సిస్తగునాంధ్రనిఘంటు ప్ర

శస్తంబై వెలయుఁగాత ♦ జగతిని సాంబా.

96

తా. ఓ సాంబమూర్తీ! సాటిలేని లక్షణవేత్త యగు కస్తూరీరంగ
సుకవి రచించిన యామేలగునిఘంటువు పుడమిని ప్రసిద్ధ మై వెలయును
గాక.

క. ఈరుచిరాంధ్రనిఘంటు మా

హారూఢి వహించి మించి ♦ యారవిశేషభూ

తారక మై తారక మై

తారక మహాఁ గాత సుకవితతులకు సాంబా.

97

తా. ఓ సాంబమూర్తీ! ఈయుపయుక్తమయిన తెలుఁగునిఘంటువు
మిక్కిలి వన్నె కెక్కి, యన్నినిఘంటువులను మీటి, సూర్యచంద్రనక్షత్రము
లున్నంతవఱకును సుకవిజనులకు పదార్థసందియములను దీర్చి కడలేర్చినచై
శాశ్వతమయి యుండునుగాక.

నాసార్థపర్ణ సమాప్తము.

సాంబనిఘంటువు సమాప్తము.

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువు

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
అ.	అగపడెను	51 అడిదము	65
అంగడి	66 అగ్గమయ్యెన్	51 అడియాలము	47
అంగద	57 అగ్గలంబాయెను	71 అడుగు	44, 100
అంగమచ్చము	47 అగ్గి	17 అడుగుకైదు...	} 9
అంగలార్పు	57 అగ్గించెను	61 అడుదారి	
అంచ	93 అచటన్	64 అడుగుతాటించెన్	61
అంచలేజిపాలంతి	10 అచ్చంపు...జాణ	8 అడుగు...గలఁడు	8
అంజ	44 అచ్చటన్	64 అడుజు	94
అంటుగైకొనియెను	52 అచ్చరలు	25 అడుసు	80
అంఘెను	51 అచ్చు	68 అడ్డ	73
అండ	62 అచ్చెరువు	47 అడ్డగించెను	52
అంతరవల్లటిలు	94 అచ్చోన్	64 అడ్డవేడెములు	88
అందగాఁడు	34 అచ్చటన్	,, అబుజు	94
అందున్	64 అటన్	,, అలివ	46
అందెను	51 అటమరించెను	51 అత్తమిల్లెను	49
అంపతి	67 అట్ట	66 అత్తి	77
అంపెను	64 అజ్జపులుగు	95 అదరము	42
అకడన్	,, అడంచెను	56 అదరు	65
అక్క	30 అడలు	59 అదలించెను	58
అక్కజము	47 అడవి	85 అదిగో	64
అక్కడన్	64 అడవికాఁపు	33 అదిమొదలు	57
అక్కర	100 అడవిద్రిప్పురీఁడు	,, అదినుక	,,
అక్కతి	53, 100 అడవిపుంజు	97 అదె	64
అక్కు	42 అడిగిన...యావు	25 అనఁగన్	} 69
అగడు	71 అడిగొట్టు	35 అనపుడున్	

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
అని	55, 101 అరబార...బిడ్డడు	10 అవసడి	7
అనిఁబడ్డ...ఘోష	13 అరసెను	61 అవ్వ	100
అనిచెన్	64 అరికఁజెను	52 అశది	7
అనుఁగు	30 అరిగెను	54 అశుకు }	61
అనెను	49 అరిది	47 అశ్కు }	61
అన్న	30 అరుఁగు	80 అసదు	70
అన్నగళ	33 అరుగుచెంచెను }	58 అసలు	80
అన్నింటికిండికాడు	17 అరుచెంచెను }	అ.	
అన్నులతహాన	46 అరుసము	49 అఁబోతు	89
అన్నవ	70 అఱచెను	51 అకసము	26
అపరంజి	84 అఱచెయ్యి	43 అట	100
అప్ప	30, 105 అఱుత }	44 అడన్	64
అప్పననేసెను	49 అఱ్ఱు }	అడెను	49
అబ్బ	30 అల	27, 101 అడిక	72
అబ్బురము	47 అలఁత	67 అఱి	79
అబ్బెను	51 అలఁతి	70 అత్తరము }	59
అబ్బము	47 అలపు	70 అత్తము }	59
అమరువాఁడు	34 అలయిక	70 అనవాలు	47
అమవస }	అలరు	62, 100 అనాఁడున్ని-	57
అమాస }	26 అలరులు	77 అనుకొనెను	52
అమ్మ	30 అలరునిలుకానియన్న	9 అనెను	52, 54
అమ్మ	67 అలవడుట }	71, 100 అమనిచెలి	12
అయిదు	54 అలవాటు }	అమిదము }	68
అయిదువరాలు	30 అలుఁగు	101 అముదము }	68
అయ్య	30 అలుక	22 అమెత	65
అయ్యడన్	64 అల్లు	101 అరిగించెను	48
అరచట్ట	65 అల్లదిగో	64 అరసెను	61
అరపది	54 అల్లె	66 అరు	105
అరదము	67 అల్లెదె	64 అరెగోల	67

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
ఆరోగణమొనర్చె	} 46 ఇత్తిగమోముల బలి	11 ఈకలు	ఈ. 93
ఆరోగణమొనర్చె			
ఆర్పు	66 ఇనుము	83 ఈగ	97
ఆఱడి	71 ఇనుమడి	53 ఈగి	50
ఆఱు	54, 105 ఇన్నడి	ఈగె	65
ఆఱుకొల్లపురుగు	94 ఇప్పపూలు	72 ఈడు	82
ఆలకించెను	49 ఇబ్బడి	53 ఈత	100
ఆలబోతు	89 ఇమ్మడి	ఈద	18
ఆలము	55 ఇరవు	75 ఈరాఱు	54
ఆలించెను	49 ఇరుగడలు	ఈరైదు	54
ఆలు	30, 106 ఇరుగెలకులు	ఈవ	97
ఆవంకన్	64 ఇరుగ్రేవలు	64 ఈవి	50
ఆపరించెను	71 ఇరుచెనలు	ఉ.	ఉంపడము 58
ఆపు	89 ఇరుప్రక్కలు		
ఆసగలది	41 ఇరుమైలలు	ఉక్కురి	35
ఇ.	} ఇరువంకలు	ఉక్కు	58, 83
		90 ఉక్కులి	46
ఇంగలము	17 ఇర్వంకలు	80 ఉడుగక	60
ఇంటికిఁగాకపోయె	52 ఇణ్ణి	74 ఉడుము	92
ఇంటివాఁడు	33 ఇల	75 ఉడ్డ	54
ఇంటి	46 ఇలతాల్పు	38 ఉడ్డకేలుగలాఁడు	7
ఇంపు	49, 57 ఇలు	30 ఉదిరి	84
ఇక్క	64, 75 ఇలుబిడ్డ	75 ఉదుటు	58
ఇగురు	78 ఇల్లాలు	25 ఉద్దములు	66
ఇచ్చ	57, 61 ఇల్లు	84 ఉద్ది	82
ఇడుచు	59 ఇవము	27 ఉనిగి	75
ఇతము	57 ఇనుక	ఉప్పరము	26
ఇత్తడి	} ఇనుమంకలేడి	84 ఉప్పరిగ	83
ఇత్తలి	3 ఇనుము		
ఇత్తిగ	54 ఇనువు		

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
ఉబ్బడంగెను	70 ఎ.	ఎన్నెడు	60
ఉయాల	ఎంచెన్	61, 71 ఎన్నికనిడెను	71
ఉయాల	ఎండ	26 ఎన్ను	105
ఉయ్యల	82 ఎండమణువు	80 ఎన్నెన్	71
ఉయ్యాల	ఎండ్ర మేతరి	90 ఎపుడు	60
ఉయ్యాల	ఎకిమిడు	37 ఎప్పటికిని	
ఉయ్యాల	ఎకిరింత	87 ఎప్పుడు	60
ఉఱవయ్యెను	71 ఎక్కటి	55 ఎమ్మెకాడు	34
ఉఱకెను	55 ఎక్కిరింత	87 ఎర	100
ఉఱమెను	58 ఎక్కుడు	104 ఎఱ	100
ఉఱపు	55 ఎక్కుడు మెకము	88 ఎఱకలు	93
ఉలక	49 ఎక్కువ	ఎఱుపు	78
ఉలి	83 ఎచ్చు	63 ఎఱ్ఱ	78
ఉలివు	51 ఎడకాడు	36, 38 ఎలనాగ	46
ఉవిద	46 ఎడద	42 ఎలమి	48
ఉసిరి	76 ఎడపక	60 ఎలుకలు	93
ఉసిరిక }	ఎడవారు	36 ఎలుగు	88
ఉఱ.	ఎడత్రోవకాపరి	38 ఎలువు	
ఉఱట	100 ఎడఁబాసెను	51 ఎల్లు	60
ఉఱటమెకము	91 ఎడసెను	51, 57 ఎల్లప్పుడు	
ఉఱ్ఱుల	66 ఎత్తరంపు...వట్రిండు	15 ఎల్లి	80, 100
ఉఱయల	ఎడ 42, 57, 65 ఎల్లిదము		49
ఉఱయాల	82 ఎడమచ్చగలసామి	7 ఎసంగ	62
ఉఱయాల	ఎదుట	64 ఎ.	
ఉఱయాల	ఎద్దు	89 ఏకతము	53
ఉఱఁబిచ్చిక	97 ఎస	82 ఏకలము	91
ఉఱు	75, 107 ఎససెన్	58 ఏగు చెంచెన్	58
ఉఱ్ఱు	104 ఎనిమిది	54 ఏగను	59, 54
ఉఱసరవెల్లి	92 ఎనుపెటి	89 ఏత్రింత	96

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
విడిక	96	విండు	క.		
విడు	54	వికటి	53	కంకటి	82
విడ్డెన్	50	విక్కడు		కంచము	50
విడ్డెలు	55	విక్కడు		కంచు	83
వితెంచెను	58	వికింతవేడి	27	కంటివిస్కరి	95
వినాడు	60	విచ్చెము	63	కంటు	55
వనిక	88	విడమెలు	69	కండచక్కెర	69
వను	54, 101	విడయందు	37	కందు	31, 100
వనుగు	88	విడలు	40	కందు...నీడు	14
వనుంగులగొంగ	86	విడ్డిలు	94	కటికలు	}
వనుంగుకొమ్మలు	73	విడు	79, 66	కటికలు	
విప్రొద్దు	60	విత్తెడుపిల్లి	97	కట్టువిడుపు	52
విరాలు	30	విద్ద	62	కడ	26
విఱు	83	వినరు	62	కడఁజు	90
విఱులమగఁడు	23	విప్ప	62, 101	కడకేఁగెన్	52
విలక	37	విము	70	కడగండ్లు	59
వితెన్	57	వియ్యారి	46	కడపటైన	64
	వి		వి.	కడను	63
				కడలియల్లుడు	7
విదు	54	విగిరము	48	కడలివెన్న	14
	వి.	విడ	84	కడవలు	83
వింజలి	53	విరము	"	కడవసము	43
వింటరి	91	విరుపు		కడవారు	36
వింటికాఁడు	33	విర్పు	71	కడాని	84
వింటిపల్లుదొర	4	విల		కడిది	90
వింటిపందె...కాఁడు	33	విలము	48	కడుపు	42
			80	కణఁజు	90
వింటియ	}			కణితి	"
వింటె		90	వి.	కత్తలాని	87

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
కత్తగుండు	67 కప్ప...మరుండు	11 కలము	84, 73:
కత్తి	65 కప్ప ప్రోవరి	17 కలసెను	51, 58
కత్తెరదొంగ	38 కప్పదేవ...న్న	20 కలికి	46
కదలిక	47 కప్పము తైదువ	9 కలిగొట్టు	77
కదలెను	55 కప్పతాయి	79 కలుంగు	81
కదుపు	60, 89 కప్రము	59 కలుంగు...పాము	4
కన్	41 కబ్బపు సేతరి	32 కలుపు	69, 105.
కనులు	48 కమరు	66 కలుములగ...డ	12
కనియెను	52 కమ్మ	106 కలుములచెలి	9.
కనిసెరము	95 కమ్మ విల్లుండు	12 కలువ	78
కను	41 కయి	42 కలువడము	45.
కనుంగొనెను	52 కయ్యము	55 కలుచలనూడు	13
కనుబొమ	42 కర	47 కల్కండ	69.
కనులుగలమ్రాను	78 కరాటము	82 కల్లి	57.
కనెను	52 కరి	107 కల్ల	70.
కన్నగాండు	38 కరుగుండు	13 కల్లరి	35.
కన్నది	30 కరువలి	17 కల్లకిండు	38
కన్నయ్య	30 కరువలిమేతరి	95 కల్లు	75, 101
కన్నాకు	69 కఱకం...కము	14 కల్వ	78
కన్నియ	30 కఱకంసకలయేలు	21 కవ	53:
కన్ను	41 కఱకంసరాణి	10 కవుంగిలి	72
కన్నులు...పులాంగు	94 కఱి	73 కవ్విడి	22
కన్నుల...విల్లుండు	12 కఱివల్లుపుండ	20 కప్పపుమల	75
కన్నె	30 కఱివేల్పు	7 కప్పపుమలదాల్పు	7
కపురము	59 కఱ్ఱి	22 కపపు	79.
కప్ప	78 కఱిసేస్తె	7 కస్తీ	59
కప్పము	63 కలను	55 కస్తూరి	97
కప్ప	97, 100 కలపదారి	20 కస్తూరి	"
కప్పటై...టి	6 కలపదాల్పులు	29 కభాసము	43:

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కభుకు	79	కంఠేనక త్రియ	39	కూకలు	94
కా.		కంఠేనకాడు	36	కూటము	107
కాంచెను	52	కండలు	83	కూటు	60
కాపులు	29	కందనము	84	కూటువ	60
కాడిమాను	68	కందు	63	కూడు	49
కాకి	97	కందెను	70	కూడెన్	51
కాటుకపిట్ట	96	కందెలు	90	కూన	31
కాన	35, 101	కందేలు	90	కూర్కిడెను	48
కానపుంజ	97	కుక్క	92	కూర్చియిచ్చుమిటారి	39
కాని	65	కుచ్చితుండు	35	కూర్చువాడు	36
కానిక	68	కుడిచెను	48	కూలెను	59
కానుక	68	కుడుముదాల్పు	4	కూళ	34
కాన్క	64	కుత్తుక	44	కె.	
కాపాడెన్	56	కుప్ప	85	కెంగేలు	42
కాయకన్మేటి	19	కుప్పము	75	కెంజాయ	78
కార్పూరి	37	కుబుసము	65	కెంపు	78, 79
కాళ్ళ చేనడచెను	61	కురుజులేనె	84	కెంపుకనులపులుంగు	92
కీ.		కురువులు	72	కెడసెను	59
కిమరించెను	64	కుఱంగలి	62	కెమ్మెవి	42
కిత్తు	17	కుఱుచ	32, 63, 65	కెమ్మెవిగుఱి	72
కినుక	48	కుఱుపు	43	కెలను	72
కిన్క	48	కుఱ్ఱ	31	కే.	
కీ.		కూ.		కేలు	42
కిలుగంటు	40	కూకటి	40	కే.	
కిలుడి	40	కూకటిగువ్వ	96	కే	42
కు.		కూత	51	కేదువు	65
కుంక	58	కూతకైదువు	19	కేపు	67
కుంచము	73	కూతురు	31	కేలాటకాడు	35

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
కై వడి	103 కొమిక	39 కోర్కె	61
కై వారమునరించెను	61 కొప్పు	46, 100 కోల	67
కై సరుఁడు	32 కొప్పు... మెకము	91 కోవెల	93
కో.	కొమ్ము కాఁడు	91	కా.
కొంగ	95 కొమ్ము	101 కాఁగిలి	72
కొంగు	68 కొఱఁత	100 కాను	41
కొంచ	95 కొఱలు	62 కచ్చు	61
కొంచువల... కాఁడు	11 కొఱవితాల్పు	25 కచ్చుటించెను	55
కొంచెము	63 కొలఁకు	83 కచ్చుఱన్	60
కొండ	74 కొలఁది	70 కచ్చెను	47
కొండఁతెక్క... దణి	16 కొలను	83 కక్కలు	32
కొండాడెను	61 కొలము	60 కీక్కిఱినెను	71
కొండికవాఁడు	31 కొలారుబండి	67 కీడి	22
కొంప	75 కొలిమి	44 కీడిచెలితేరు	21
కొక్కరాయి	95 కొల్ల గాఁడు	38 క్షంక	52, 59
కొక్కు	92 కొల్లారుబండి	67 క్షంకు... తాల్పు	75
కొక్కెర	95 కొల్పు	50 క్షంగను	70
కొట్టెను	51	క్షేపు	89
కొడుకు	31 కోఁతి	91 కొన్నెల... సింగిటి	74
కొడ	63 కోక	44 కొమ్ముడి	40
కొదవ	63 కోచ	95 కొన్నెద	40
కొద్ది	63 కోడి	89 కొఁతి	91
కొన	78 కోడె	34 కొలెను	54
కొనియాడెన్	61 కొడెకాఁడు		
కొప్పు	41, 67, 105 కోపు	67, 68, 100	గ.
కొమరాలు	39 కొమటి	29 గంగాజలములు	72
కొమరిత	31, 39, 46 కొయిల	93 గంజా	58
కొమరు	62 కొర	50 గంజి	53
కొమరుఁడు	31 కొరిక	61 గండు	58

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
గంతుకొనె	59 గణులిచేసె	71 గా.	
గంధపు...కాడు	18 గడిమె	58 గాడు	45
గంబురము	59 గద్ద	97 గాంజ	58
గంబురా	59 గద్దించెను	58 గాడిద	92
గంబూర	59 గద్దియ	68 గాడ్	92
గంబూరా	59 గద్దవ	43 గాడ్పు	18
గగురుపాతె	49 గడ్డి	68 గాడ్పుటరదపుదొర	12
గగురుపొడిచె	49 గనము	70 గాణ	35
గగుర్పొడిచె	49 గన్నెరు	76 గాన్తుపిండి	68
గగురుపొడిచె	49 గన్నేరులు	72, 76 గాము	25
గజముచ్చు	38 గబ్బిడా	96 గామిలదొర	6
గట్టి	59 గబ్బిడాయి	96 గాలి	18, 25, 101
గట్టిమనసువాడు	39 గబ్బిలా	96 గాలిగాడు	92
గట్టివాని	32 గబ్బిలాయి	96 గాలితండ్రి	26
గట్టివైసుది	39 గబ్బు...మెకము	88 గి.	
గట్టు	74 గబ్బు...సామి	4 గింఁటెము	44
గట్టురాకొమరితె	9 గమకము	70 గిట్ట	88
గట్టురాకొమరునికా	గమి	60 గిడిగిడి	50
చిననేర్పరి	23 గయ్యలి	32 గిడ్డ	32
గట్టయేలికమనుమడు	11 గరాసు	35 గిడ్డి	89
గట్టరాయడు	74 గరిడి	62, 103 గిత్త	89
గడ	65 గరిత	46 గిన్నె	50
గడము	43, 35 గరిమిడియెలుక	93 గిబ్బరాతు	5
గడి	47 గరిసె	73 గిబ్బసిపాయి	19
గడిదొంగ	38 గరుడిరాతు	7 గిబ్బి	89
గడియ	162 గఱిక	79 గిఱక	32
గడించుచాన	39 గణులు	39 గిలుకుపలుకు	59
గడుసరి	35, 55 గలిబిలి	51 గి	
గడ్డి	79 గవురు	88 గిటదగించె	56

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
గీము	75 గుఱుతు	17 గొఱియసోతు	90
గు.	గుఱ్ఱము	87 గొఱ్ఱపాతు	90
గుంజిల్లు పెట్టించుకొను	గువ్వ	95 గొల్లియన	68
మేటి	4 గుళ్ళకూబ	96 గొల్లెన	68
గుంట	83 గూ.	గో.	
గుండు	100 గూడారము	68 గోటినాటు	72
గుంపు	60 గూబ	96, 104 గోడ	81
గుణ	32 గే.	గోడపురువు	98
గుఱ్ఱవేల్పు	4 గలుపు...లాండు	22 గోడు	57
గుఱ్ఱవేల్పుతండ్రి	6 గలుపుమనెక	64 గోణముదారి	33
గుడారము	68 గే.	గోలి	46
గుడారు	68 గేదె	89 గోరము	89
గుడ్డకూబ	96 గేను	33 గోరంక	93
గుడెతొల్పు	17 గో.	గోరంట	69
గుడ్డి	45 గొంతు	గోరింక	93
గుఱురు	75 గొంతు	44 గోరు	88
గుబ్బ	104 గొడుగు	80 గోరువంక	93, 72
గుబ్బలి	74, 97 గొనము	62 గోర్వంక	72
గుబ్బలు	45 గొనము	66 గోల	31
గుబ్బలిపట్టిగుఱ్ఱము	87 గొప్ప	70 గోవాండు	34
గుబ్బలి	97 గొప్పబొజ్జగలాండు	4 గో.	
గుబ్బలికాండు	97 గొప్ప...మొకము	87 గోద	43
గుబ్బెత	46 గొబ్బనెక	47 గోరు	88
గుమి	60 గొబ్బలు	50 గోలి	91
గుమికాండు	97 గొరిజ	88 గో.	
గుమురు	78 గొరిసె	88 గొ.	
గురువు	107 గొరువంక	,, గొక్కనెక	47
గుర్గురింత	91 గొఱిజ	68 గుడ్డి	34
గుఱకగొనియె	49 గొఱియలనూడు	92 గుడ్డు	105

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
గ్రద్ద	97 చనెను	54 చి.	
చ.	చన్నులు	45 చింత	107
చండ్లు	45 చప్పరింత	91 చిందము	19
చందమామ	14 చప్పడు	51 చికిలి	79
చందు	14, 26 చమురు	68 చిక్కు-పడెక	5
చందునయ	23 చలికాపు	97 చిక్కెక	51
చందువా	45 చలికొండ	73 చిగిరింత	79
చంద్రవంకలు	72 చలిదాయ	13 చిగురాకువిలుకాడు	12
చంపె	56 చలిపందిలి	85 చిగురు	78
చక్కదనము	35 చలివెల్లు	14 చిగురుబోడి	36
చక్కాడె	56 చలునగుఱ్ఱము	93 చిచ్చు	17
చక్కి	62, 64 చలువజోలి	14 చిట్టెలుక	92
చక్కు-పడగ	54 చల్ల	92 చిదుర	85
చక్కెర	69 చల్లపందిలి	85 చిదురువ	85
చక్కెరవింటిజోడు	12 చచ్చుక	49 చిద్రువ	85
చచ్చె	59 చా.	చినుకుబూస	79
చట్టపుమెకము	97 చాగఱ్ఱలాండె	49 చిన్న	31
చట్టము	48 చాచు	80 చిన్నిపు	50
చట్టుపలు	93 చాగము	50 చిరుత	31
చట్టి	83 చాగరతనము	25 చిఱు	70
చదలు	26 చాచులు	45 చిఱుత	31, 104
చదలువాక	22 చాటు	45 చిఱుతోడ	43
చదలుఱొడుపు	25 చాన	80 చిలుక	93
చదివె	56 చామ	45 చిలుకు	67
చదులలేజి	53 చామన	46, 39 చిలుకకాకు	12
చదువరులు	62 చాయ	78 చిలుకలకొలికి	46
చను	62 చాయ	64 చిలుకత్తు	67
చనుదెంచెను	58 చాయ పెనిమిటి	13 చిలుమునాలు	31
చనులు	45 చాఱులమెకము	87 చిలువ	95

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చిలువజం దెములమేటి	4	చుట్టుకొనెన్	51	చెట్టులు	66
చిలువపానుపుదంట	7	చుట్టువాలు	19	చెప్పెను	49
చిలువబోనంపు	బులుగు	చుట్టువు	80	చెయి	42
రాతు	11	చుట్టువేడెములు	88	చెయ్యిగలమొకము	88
చిలువమేతరి	21	చులుక	49	చెయ్యిలు	48
చిలువకేఱుడు	95	చుల్	45	చెఱుగు	78
చిల్	93	చుల్ల	45	చెఱుగు	45. 68
చిల్వ	95	చుల్లి	41	చెఱుగు	68
చివురు	78	చూ.		చెఱుగుమానెన్	52
చివ్వ	55, 65	చూశ్చి		చెలగు	62
చీకటిగొంగ	13	చూపు		చెలి	32, 46
చీకటులమి	14	చె.		చెలిక్కాడు	31
చీకు	34	చెంగనాలు	50	చెలిమరి	31
చీకురాయి	94	చెండిసాను	35	చెలియ	46
చీకురువాయి	96	చెండె	56	చెలియలు	30
చీర	44	చెంచడము	94	చెలుపు	62
చీలి	90	చెంక	90	చెల్లి	31
చు		చెంచెన్	51	చెల్వ	61
చుంగ	68	చెంప	42	చెల్లె	30
చుంచుకురులు	40	చెంబు	43	చెల్లెలు	30
చుక్క	10	చెక్కెలి	42	చెరిటి	36
చుక్కలగమికాడు	14	చెక్కు	77	చెవియొక్కె	49
చుక్కలత్రోవ	26	చెట్టు	40	చెవులు	41
చుక్కలు	27	చెడిచె	35	చెవులపాతు	90
చుట్టపురుగు	95	చెడుగు	65	చే.	
చుట్టములు		చెదరు	35	చేతలు	48
చుట్టలు	36	చెనటి	72	చేప	84
చుట్టలు		చెన్నంగులు	62	చేకూర్పు	50
చుట్టు	59	చెన్ను		చేగ	58

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చేటపీనులదణి	4	చా.		జగిలె	80
చేటు	59	చా		53 జటి	59
చేడియ	46	చాక		49 జడ	58
చేపడెన్	51	చాకము		53 జడదారి	19
చేమొడ్పు	50	చాదంతి		23 జడదారికన్నాప	14
చేయి	42	చావంచ		53 జడదారి... శోడి	16
చేర	44	చావంచ...దంట		12 జడలదారి	33
చేరు	68	చావంచ...పేబు		5 జడమెకము	86
చేరువ	60, 62	జ.		జడి	84
చేర్వ	62	జంట		53 జడిలి	47
చేవ	59	జంట...లేజి		90 జడిసామి	18
చేవాడికాడు	38	జంటపిట్ట		జడుపు	65
చొ.		జంత		94 జత	82
చొకా	62	జంబు		32 జతవీడె	58
చొకాటము	62	జంబుకాణము		76 జన్నంపుదిందులు	23
చొకారము	62	జక్కవ		84 జన్నంపుఁబగవాఁడు	5
చొక్క		జక్కవచంటి		94 జన్నిగట్టులు	28
చొక్కటము		జక్కవపగవాఁడు		46 జమిలి	53
చొక్కము		జక్కవలయంటు		14 జమిడి	
చొక్కా	62	జక్కి		13 జమిలితల్లులబిడ్డ	4
చొక్కాటము		జక్కిని		జమిడి...మేటి	12
చొక్కారము		జక్కులదొరసేస్తి		87 జమిడిపీచోపులు	69
చొచ్చెన్	}	64 జక్కులపాదుసా		34 జముకాణము	84
చొఱుబాఱెన్		జగడము		5 జముఁడు	17
చొ.		జగతి		19 జమునగొంగ	21
చొటు	64	జగముకన్ను		55 జమునదోడు	17
చొట	31	జగము...మేటి		80 జమునయ్య	13
				13 జమ్మి	76
				8 జరిగను	55

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
జలకట్టియ } జలకట్టె } జలఁగ	95 జావడము జాళువా 97 జాళువా... కాఁడు	95 జేన 84 జ్ఞా.	44
జల్లిలోఁకమెకము జవరాలు జవాబి } జవాది }	91 జి. 39, 46 జింక 91 జింకగు... లంతి జింకతాలుపు 30, 46 జిగి	5 జ్ఞాంపము జ్ఞాహరు 90 జ్ఞాహరువు } 18 జ్ఞో	78 50
జవ్వని జవ్వజి } జవ్వది }	జిడ్డు... బొట్టియ 97 జియ్య జిరాయి	14 జ్ఞాఁక 79 జ్ఞాడనలు 9 జ్ఞాడు 37 జ్ఞాత 67 జ్ఞాతము }	62 88 53, 67, 82 50
జవ్వదు } జళుకు జా.	65 జిలుగు జిల్లు }	70 జ్ఞాతి జ్ఞాత జ్ఞాతి 78 జ్ఞాహరు జ్ఞాహరువు }	27 22 53 50
జాగిలము జాగిలి జాగు జాజరకాఁడు జాజి జాణ జాలి జాది జాను జానుగులు జాబిల్లి జాబిల్లియల్లుఁడు జాతెను జాలరి జాలియ జాలె	92 జి. 50 జీబు 63 జ్ఞా. 83 జాంటిచేనె 77 జాట్టు 31 జాట్టుపులుఁగు 107 జాలిమి 77 జ్ఞా. 62 జ్ఞాదము 41 జ్ఞాజము } 14 జ్ఞాదు 12 జ్ఞాదు 63 జ్ఞా. 33 జేజే 95 జేజేగిడ్డి 95 జేజేతెనియరదము.	84 ట. 41 టకటొంకు 91 టక్కరి 65 టాటోటు టింగణ 72 టెంకనాలు టెంకాయచెట్టు 72 టెంకి టెక్కెము 50 టెక్కియము 24 టెక్క 27 టెక్కము	35 35 35, 70 32 50 76 75 80 59 80

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
ఘేమాను	75 తగిలెను	51 తమ్ముడు	30
త.	తగు	62 తరంగ	27
తవలి	35 తగులుకొనెను	51 తరకసము	81
తవలికాఁడు	35, 70 తగులువడియెను	51 తరము	82
తావు	75 తగువాఁడు	31 తరిగట్టు	75
డ.	తగ్గు	63 తరిగట్టుశ్రాడు	95
డగ్గరి	62 తగ్గెను	10 తరువాతన్	63
డప్పి	50 తటాయించెను	52 తఱచు	78
డబ్బర	70 తట్టి	50 తఱిమెను	52
డబ్బ	70, 105 తడఁబడెను	64 తల	42
డబ్బర	50 తడవు	63 తలఁపు	57
డస్సెక్	70 తడవులనిడుపడు	95 తలఁపుచూచి	12
దాలు	79, 105 తడవెను	61 తలఁపుమానికము	25
డింకవేసెను	59 తడుపు దాలుపు	33 తలఁపుమా...గలవాఁ	
డిగియ	తత్తడి	87 డు	16
డిగ్గ	85 తత్తడి...దంట	19 తలకట్టు	69
డిగ్గ	95 తనంత...నతఁడు	8 తలచమురు	68
డొంక	65 తనరు	62 తలవాఁడు	57
డొంకెక్	70 తన్నెను	61 తలవాఁ...చెలువ	10
డొక్క	42 తపసి	34 తల్లిమము	48
త.	తమకము	57 తలిరు	78
తండ్రి	30 తమలము	61 తలిరుమేతరి	93
తంపర	78 తమి	57, 107 తలిరువిల్లుడు	12
తక్కువ	63 తమ్మలము	61 తలుపు	53
తగరము	83 తమ్మి	78 తలఁపు...రాతు	8
తగరు	90 తమ్మికంటి	7 తల్ని	58
తగరు...సాని	17 తమ్మిగద్దియదోటి	9 తల్లి	30
తగవుల...తండ్రి	8 తమ్మిదాయ	13 తల్లితల్లి	9
		14 తల్లివేస...దంట	21

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
తవలికాడు	38 తావదము	68 తీగియ	77
తవలి	70 తావళము	68 తీగ	77
తవిలెను	51 తావిమోపరి	18 తీట	66
తవ్వ	73 తావు	64, 75 తీరు	62, 67, 103
తలియ	50 తి.	తీర్పరి	37
తగుగు	79 తిక్క	36 తీవ	77
తగు	79 తిగ	53 తీవంచ	53
తా.	తిగకంటి...దొర	19 తీవంచ...దిట్ట	8
తాకెన్	70 తిగ... పెంకి	13 తీవియ	77
తాచెన్	61 తిగ... దేవర	17 తీవ	77
తాబేలు	84 తిగప్ర... గాడు	6 తు.	
తాటి...దణితల్లి	22 తిట్ట	85 తుంగ	69
తాటి...బలియందు	21 తినె	48 తుంట	85
తాటోటు	70 తిన్నన	62 తుంటవిత్...దు	
తాడు	76 తిన్నయ	80 తుంటి	12
తాక	8 తిన్నె	80 తుద	43
తాతపనటివెలి	22 తిప్ప	74 తుదగట్టు	76
తానము చేసెను	52 తిప్పడు	91 తుటుము	74
తాప	96 తియ్య	62 తుడిగొ...రులు	60
తాపికలై	39 తియ్యవైసవిల్లుడు	12 తుడిచుక్క...మిటి	29
తాసివాడు	36 తియ్యమూను	78 తుడిదిక్కు...పెంకి	20
తామర	78 తిరుగొళము	83 తునిమెను	19
తామరమూలి	8 తిరుగ్గ	60 తునియ	56
తామరపొక్కిలివాడు	7 తిర్వళిక	27 తునుక	85
తామేలు	84 తిలకించెను	52 తున్న	85
తామూఱుయ్యెక్	64 తివాసి	84 తుపాసి	37
తాలిమి	71 తి.	తుప్పెద	94
తాల్లి	71 తీగ	77 తురి	87
తాల్పెను	52 తీగ		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తుఱుము	41	తెఱవ	46	తొ.	
తులువ	35	తెలి	78	తొంటిబాసలు	28
తూఁగొనెను	64	తెలికపిండి	68	తొండ	92
తూపు	67	తెలిదీవిమన్నీడు	7	తొగ	78
తూము	73	తెలిమల	74	తొగచెలికాడు	14
తూరుపుమల	75	తెలి మోముపక్కి	21	తొగరు	78
తూఁతెను	64	తెలియ	50	తొట్ల	82
తూలించెను	55	తెలివి	79	తొడ	44
తె.		తెలుపు	78	తొడలే...దోడు	21
తెంకాయచెట్టు	75	తెఱ	50	తొడవులు	69
తెంపరి	55	తెల్ల	78	తొడుకు	89
తెంపి	58	తెల్లజక్కి	24	తొడుసు	58
తెక్కలికాడు	38	తెల్లన	78	తొతు	38
తెగటార్చెను	56	తెల్లనిసిట్ట	93	తొమ్మిది	54
తెగులు	68	తెల్ల మొదపు	25	తొయ్యలి	46
తెన్ను	85	తెల్లి	78	తొరంగ	59
తెప్పెరగొడుకు	22	తెవులు	68	తొఱ	78
తెప్పెర	18	తే.		తొఱ్ఱ	78
తెప్పెచెలి	17	తేగము	50	తొఱ్ఱుపట్టు	89
తెర	27	తేజి	87	తొలంగెను	55
తెరలెను	59	తేజీ	87	తొలి	78, 63
తెరువాటుకాడు	38	తేట	64	తొలిచదువు	28
తెరువు	85	తేటి	94	తొలిజాతివారు	28
తెరువుగాపరి	87	తేనె	83	తొలివేల్పు	25
తెర్వు	85	తేమాను	76	తొలివేల్పువగతురు	24
తెఱగుటి	24	తేరు	67	తొలుక	63
తెఱగుటి మ్రోకులు	25	తేఱును	59	తొల్లి	63
తెఱగుండ్లు	84	తేలు	97	తొవ	78
తెఱ...మొకము	87	తేళ్ల మొచరి	92	తొవరు	78

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
త్రో.		దగళా		6 దిటవరి	35
తోడేలు	92	దగ్గఱ		62 దిట్ట	31, 35, 37, 55
తోబుట్టువు	30	దచ్చి		54 దినుసు	82
తోడబుట్టువ	30	దచ్చి... మెకము		90 దిన్న	82
తోడితోడలు	30	దట్టము		78 దిమ్ము	60
తోడు	30	దడి		37 దివటీలు	68
తోడుపాటు	55	దనము		69 దివియ	"
తోడెము	70	దప్పి		50 దివ్వటీలు	"
తోరము	70, 105	దబ్బర		70 దివ్వె	27
తోలు	43	దబ్బిలి		35 దివ్వెచమురు	68
తోలెను	51	దయ్యము		25 దివ్వెయార్పు	96
త్ర.		దరి		79 దిప్పి (దిట్టి)	41
త్రాచు	95	దళము		104 దీ.	
త్రాచుమేతరి	18	దళవాయి		37 దీటు	82
త్రాగను	54	దళాయి		37 దీవటి	68
త్రావెను	54	దవుడ		41 దీవి	50
త్రిప్పెను	55	దా.		దు.	
త్రిప్పరించు	17	దాటరి		97 దుండగము	65
తుంగను	59	దాడిమ్మ		76 దుంత	89
తుంచెను	56	దాది		38 దుగ	53
త్తెన్నెను	59	దానిమ్మ		76 దుగ... పాదుసా	37
తోవ	85	దాపు		62 దుగినడు	8
ద.		దారి		85 దుగ్గికన్నయ్య	74
దంట	31, 53	దాళిమ్మ		76 దుడుకు	65
దండ	62, 68, 105	ది.		దుత్త	44
దండు	60	దిక్కు		26 దుతాయి	65
దక్కిన... మేటి	17	దిగులు		65 దునెదారి	37
దగతీరు	85	దిగ్గియ		8- దున్న	89

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
దుప్పటము }	67 దోపతి	58 నలుపు	62
దుప్పటి }	67 దోపకారి	35 నల్ల	78
దుప్పి	71 దా.	నల్లత్రాగుడు	97
దుబ్బ	45 దాడ	41 నల్లన	78
దురము	55 న.	నల్లనయ్య...బిడ్డ	29
దువ	53 సంటు	32 నల్లనయ్యరవాలు	21
దువ్వ...జాణ	18 నక్క	90 నల్లి	97
దూ.	నగవు	50 నవ	66
దూడ	89 నగు	50, 62 నవలా	42
దూప	50 నట్టు	75 నవాతు	69
దూబ	35 నట్టువప్పిట్ట	94 నవు }	50
దూరు	72 నడగఁడు	87 నవ్వు }	
దూల	81, 66 నడబావి	85 నా.	
దెన	26, 59 నడిమిదిన్నె	50 నాఁ	} 69
దేనము	55 నడుము	నాఁ	
దొ.	ననబోఁడి	41 నాఁ	} 38, 83, 101
దొడ్డ	70 ననలు	46 నాఁ	
దొడ్డు	89 ననువుకాఁడు	77 నాఁ	} 57
దొన	81 నమలె	35 నాఁ	
దొర	32 నమిలి	48 నాఁ	
దొరశెన్	51 నమ్మి	94 నాఁ	105
దొరకో...నన్నాసి	38 నరలు...పెద్దలు	94 నాఁ	57
దొరసెక్	51 నలు	24 నాఁ	72
దొరువు	85 నలుకుడు	53 నాఁ	39
దో.	నలుపు	51 నాఁ	105
దోఁపుడుకాఁడు	38 నలువ	78 నాఁ	29
దోమ	97 నలువలేజి	8 నాఁ	} 62
దోయి	44, 53 నలువరాణి	93 నాఁ	
		10 నాఁ	

పదము.	పుట.పదము.	పుట.పదము.	పుట.
నాన	48 నిద్దర...డలు	24 నుదురా...జీడు	8
నాయన	30 నిష్పచ్చరము	59 నుదురు	41
నారసము	67 నిష్ప	17 నునుపు	79
నారి	66, 107 నిష్పల...లుండు	94 నున్న	
నారికడము	76 నిబ్బది	72 నున్నన	
నాలుగు	53 నిష్కళము	70 నులుగు	27
నావుడు	69 నిలకడ	70 నులుపు	
ని.	నిలువరము	72 నులుము సేసెను	56
నింగి	26 నిలువె...లాండు	16 నులి...కము	90
నింగిచూలి	18 నిలెను	52 నులిచెను	56
నిండెను	71 నిన్వెతి	47 నులిమెను	
నిక్కము	72 నినుపు	34, 31 నూ.	
నిక్కపు...న్నీడు	8 ని.	నూయి	83
నిక్కువము	72 నీటిబిడ్డండు	17 నూనె	68
నిక్కునీనులమాపు	24 నీటిమోహరి	27 నూనెముడి	40
నిగ	79 నీటియొడయండు	17 నూలు	102
నిగిడెను	71 నీటుకాండు	34 నె.	
నిగ్గు	79 నీరుకట్టియ	96 నెగడి	25
నిచ్చ	60 నీరుకట్టె	96 నెగడెను	61, 71
నిచ్చలు	82 నీరుకొడి	97 నెత్తి	42
నిచ్చెన	72 నీరుచల్ల	85 నెన్నడుము	41
నిజము	72 నీరుపాము	98 నెన్నదురు	
నిజోగి	37 నీరుమజ్జిగ	85 నెన్నోనలు	
నిడివి	80 నీరువట్టు	50 నెపము	48
నిడుద	80 నీర్తె	59 నెమకెను	61
నిడుపు	79 నీర్లుపానినొనియె	52 నెమలి	94
నిద్దము	49 ను.	నెమిలి	94
నిద్దరగొనియె	నుగ్గాడెను	56 నెప్పుది	17
నిద్దరవోయె			

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
నెమ్మి	17, 94, 102	నా.	పక్కరాయనితాయి 79
నెమ్మేను	40 నొగ	68 పగ	55
నెయ్యి	68 నొడివెను	49 పగటిగుడ్డి	} 96
నెఱకలు	40 నొప్పి	76 పగటిపీకటి	
నెఱసరి	87 నొసలు	41 పగటిజోలి	13
నెఱాలు	40	నో.	పగడము 79
నెల	14, 26, 100 నోరు	41 పగతులు	} 36
నెలఁత	46	ప.	
నెలఁతుక	} 72 పంచదార	69 పగలు	26, 55, 102
నెలహూన		58 పగలునే...వలంతి	13
నెలచెలియలు	9 పంచెను	68 పచ్చ	79
నెలజూడు	13 పంజులు	14 పచ్చతొక్కలపుల్లు	93
నెలదారి	6 పంట...దొర	80 పచ్చనిలుకాడు	12
నెలపు	75 పంటవలంతి	102 పచ్చనిలునిలేజి	93
నెల్లి	76 పండు	49 పచ్చిక	79
నెవ్వ	59 పండుకొనెను	పజిదొర	8
నో.	పండుగ	పజ్జ	62
నే	68 పండుగు	65 పటాణి	87
నేడు	37 పండువు	పట్టి	31
నేయి	68 పండులు	42 పట్టు	75, 102
నేరేడు	77 పండెను	49 పడఁతి	46
నేరెడ్లలు	50 పండ్రెండు	54 పడకటిల్లు	85
నేరెడు	77 పండ్లు	42 పడకవేసెను	49
నేర్పరి	31 పంద	61 పడక	80
నేల	80 పంది	91 పడపుఁజాన	39
నేలపల్లజీలు	94 పందికొత్కు	92 పడనుటిదొర	27
నేల...టలు	29 పంచెము	72 పడనుటిమల	75
నేలపేల్పులు	28 పంచెను	64 పడవాలు	37
నేస్తి	32 పక్క	93 పడవాళ్లు	32

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పడి	73	పరికించెను	61	పవడము	48
పడుచు	31	పరిమార్చెను	56	పవలు	79
పడ్డ	89	పరుగెత్తెను	54	పవతులు	26
పణిహారులు	33	పరువము	34	పవ్వళింపుబిడారు	36
పత్త	45	పరువు	47	పవ్వళించెను	85
పదవి	57	పరువెత్తెను	54	పసదనము	48
పది	54	పర్వలు	88	పసరము	89
పదినూతి...వాలు	19	పర్వెను	71	పసరు	78
పదిపదు...నీడు	16	పఱచెను	54	పసరుచాయ	78
పదివే...దిట్ట	7	పఱపు	80, 102	పసాదము	48
పదునొకండు	54	పఱుపు	48	పసి	89, 100
పదుపు	60	పలక	82	పసిండి	84
పదుపు	89	పలికెను	49	పసిండిగట్టు	74
పనిచెక్	64	పలు	44	పసిండివలు...ల్పు	7
పనిచెఱుపువాడు	4	పలుకు	100	పసివాడు	31
పనినినియెను	59	పలుకులజపరాలు	10	పసిబోతు	87
పనులు	48	పలుకులపులుగు	93	పసుపు	79
పన్నిదము	72	పలుకులకల్లుమేటులు	24	పశ్యము	} 50
పన్పుండెను	48	పలునొక్కు	72	పశ్యము	
పబువు	37	పలునులు	60	పశ్యరము	
పబ్బము	65	పలుప	35	పా.	
పయట	45	పలు...మెకము	88	పాగ	} 89, 102
పయిడి	84	పల్కెను	49	పాగా	
పయ్యద }	45	పల్లకి }	82	పాలి	83
పయ్యెద }	18	పల్లకి }	94	పాటకుడు	36
పయ్యెర	62	పల్ల టీలు	75	పాటి	82
పరంగు	56	పల్లియ	44	పాణి	79
పరాలు	60	పల్లె	75	పాదట్టుపురుపు	92
పరి		పల్లె		75 పాదిరి	77

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
పాదుసా	37 పాపురములు }	94 పీసాళి	35.
పాదొట్టుపురుపు	92 పాపురాలు }	94 పిల్లారి	4.
పానుపు }	48 పాసెను	51 పీ.	
పాన్పు }	వి.	పీచమడంచెను	56.
పాప	31 పించమడంచెను	56 పీట	82
పాపలంగనుతావు	45 పిండు	60 పీటవె...మెకము	91
పాపోసులు	66 పిక్క	43 పు.	
పాము	95 పిక్కరి	35 పుంజు	96.
పాములబిడారము	96 పిక్కుచేసెను	64 పుంజు దారివెద్ద	4.
పాయ	64 పిక్కుమెకము	90 పుచ్చటిక	48
పాయము	34 పిచ్చిక }	97 పుచ్చడిక	48.
పాయపాసులు	66 పిచ్చుక }	పుచ్చె	44.
పారులు	29 పిచ్చుకుంటి	37 పుచ్చెను	64
పారువ	41 పిట్ట	93, 97 పుచ్చెను	96.
పాఱుఁబోతు	61 పిడత	83 పుట్ట	95.
పాఱెను	54 పిడికిలి	44 పుట్టకాఁచరి	84
పాల	31, 104 పిడుగు	25 పుట్టలేనె	44
పాలకి	82 పిత్తలి	83 పుట్టము	88.
పాలవెల్లులు	72 పిన్న	63 పుట్ట...మెకము	73.
పాలనుడు	35 పిన్నటక్	31 పుట్టు	32.
పాలిండ్లు	45 పిఱికి	63 పుట్టుమొండి	7.
పాలు	106 పిఱుకు	61 పుట్టువడుగు	80.
పాలు...పక్కి	93 పిఱుకు	43 పుడమి	96
పాలిక్	82 పిల్లల...పేట	45 పుడమిచెలి	7.
పావలు	66 పిల్లి	56 పుడమినంటు	23.
పావాలు	66 పిల్లు	45 పుడమిము...కోక	50.
పావుకోళ్లు	66 పిసాచి	89 పుడుకు	84
		79 పుత్తడి	84.
		25 పుత్తలి	

పదము.	పుట	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పుత్రంచెను	64	పూవులు	77	పెరుగు	69, 105
పునుక	44	పె.		పెరుగు	106
పునుకదారి	5	పెంక	36	పెరుమాళ్లు	7
పునుగుబిల్లి	97	పెంచె	56	పెరుమాళ్లు...బుగ్గ	22
పుయిలూట	48	పెండ్లాము	30	పెల్లుదనము	63
పురి	107	పెచ్చు	63	పే.	
పురివిప్పి...పులుగు	93	పెట్టి	81	పేడి	33
పురివిచ్చెను	51	పెట్టియ	81	పేట	102
పురుడు	82, 101	పెట్టు	50	పేదటికము	59
పుటియ	44	పెట్టుమాను	25	పేయ	59
పుట్టె	44	పెట్టుమా...దొర	16	పేరంటాలు	34
పులకలెత్తెను	49	పెట్టె	81	పేరిమి	57
పులి	87	పెడచెయ్యి	43	పేరు	68, 70
పులుగు	93, 106	పెడబొట్టు	66	పే.	
పులుగురాయుడు	21	పెకరులసామి	70	పెగొనెను	58
పులుగుల...మరి	96	పెదవి	42	పెంట	45
పులుగు	47, 106	పెదవిగంటి	22	పెండి	84
పులుచూలితాత	74	పెద్ద	30, 70	పెండికంటి	96
పుల్ల	47	పెద్దకడుపువేల్పు	4	పెదలి	46
పుల్లంటుకాయ	79	పెద్దమెయి పొడ	4	పెరు	80
పువులు	77	పెద్దనిదురపోయె	59	పే.	
పువ్వుచేసె	84	పెద్దవంకలు	72	పొ.	
పువ్వులు	77	పెనఁకువ	55	పొంత	62
పూ.		పెనఁగును	51	పొంతు	64
పూద	31	పెనిచెక్	58	పొందాను...ట	22
పూరి	79	పెనిమిటి...బోడి	9	పొందు	32
పూలమంజరీలు	72	పెను	70	పొందె	51, 58
పూలు	77	పెరవారు	36	పొక్కిలి	41
		పెరసెక్	56	పొగడ	77

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
పొగడెను	61 పో.	ప్రా.	
పొగరుమార్చెను	56 పొగు	101 ప్రాదు	13, 26.
పొట్టి	32, 42 పొటరి	55 ప్రాదుకూన	17
పొట్టెలు	90 పొట్టాట	55 ప్రాదుజంట	14.
పొట్టెలు	90 పొతు	89 ప్రో.	
పొడకోడి	97 పొతు...రాతు	17 ప్రోగు	85.
పొడమెకము	91 పొయెను	59 ప్రోచెను	56.
పొడల...దాల్చు	5 పొరు	55 ప్రొడ	31, 39
పొడవు	81 పొలండు	96 ప్రోయాలు	46.
పొడుగు	81 పొలిక	82 ప్రోలు	75
పొడుపుండిప్ప	81 పొలిగాడు	96 ప్రోవు	85.
పొత్తుటాలు	75 పొనీకయంకెచేసెను	52 బ.	
పొదలిక	39 పో.	బంగరు	
పొది	96 పొజు	60 బంగారము	84
పొదివెను	81, 85 ప్ర.	బంగారు	
పొన	47 ప్రతి	82 బంగి	58.
పొనగు	76 ప్రా.	బంటు	55.
పొనుగు	62 ప్రాతపలుకులు	28 బండ	106
పొన్న	79 ప్రాబలుకులదణి	8 బంతి	106.
పొన్న	76 ప్రాబల్కుసొమ్ము	13 బందు	67
పొమ్మనియెక్	84 ప్రాచి	83 బందుగులు	36.
పొలఁతి	64 ప్రాపు	62 బకదారులు	94
పొలదిండి	46 ప్రామినుకులు	28 బచ్చు	29.
పొలయలక	17 ప్రాయము	34 బటుది	50
పొలుపు	57 ప్రాయేణు	23 బటువుకైజోదు	7
పొల్లు	62 ప్రె.	బటువుగువ్వ	94
పొవడ	70 ప్రెగడ	37 బటువుమల	74
	77 ప్రెగడ	బటువువాలు	19.

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
బట్ట	44 బాగు	57 మరద	81
బట్టలు	32 బాబారు	66 ముల్ల	45
బట్టు	బాతు	48 ములి	80
బట్టుకాండ	94 బాద	57, 68 మువ్వ	48
బడలిక	71 బానలు	83 ముసపుర్వ	95
బడుగు	104 బాబా	87 బూ.	
బత్తులిక	1 బార	44, 54, 105 మూచి	25
బద్ది	70 బార... వేల్పు	13 మూరంగమ్మ	29
బమిపుర్వ	94 బారు	60 మూరుగ	103
బమ్మ	8 బావులు	83 బే.	
బమ్మతండ్రి	7 బాస	105 బెగ్గరము	96
బమ్మచారి	33 బానట	55 బెడెద	59
బయకాండ	36 బాళికాకా	64 బెత్త	44
బయలు	26, 27 బి.	బెదరు	65
బయిరవాసము	58 బిద్దెను	59 బెల్లము	44, 69
బయిరి	95 బిలుసము	76 బెస్తలు	32
బరణి	82 బిల్లవాలు	19 బే.	
బట్టి	89 బి.	బేరజము	35
బలు	70 బీశు	65 బేరులు	29
బల్లలమొకము	88 బీద	33 బేసికస్సామి	6
బల్ల	73, 102 బీదల... బాద	18 బేసికం... మామ	74
బల్లి	91 బు.	బే.	
బల్లెము	65 బుజము	44 బేరవాసము	58
బనరము	55 బుడుకాండ	31 బేరి	95
బవిరి	59 బుడుత	బొ.	
బసవండు	89 బుడ్డి	83 బొంది	40
బా.	బుద్ది	90 బొక్క	81
బాచలు	27 బుద్దిమొకము	41 బొచ్చుమొకము	88
బాగాలు	61 బుయ్య		

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
బొజుగు	31 మంచుగోలుపులుగు	94 మబ్బు	27, 57
బొజ్జ	42 మంచుటిలదాల్పు	74 మబ్బు...పిట్ట	97
బొడ్డు	41 మంచుమలల్లుడు	6 మబ్బు...దాయ	18
బొబ్బమెకము	87 మంచెను	56 మబ్బు...వెల్లి	23
బొమ	43 మంటిలిండి	98 మది	57
బొట్టి	42 మంతనము	58 మది...పులుగు	93
బొటియ }	81 మంద	89 మద్దతు }	55
బొట్టె }	మందలించెను	49 మనసరి }	
బొట్టికోడి	97 మందసము	81 మనసు	57
బొనుకు	48 మందల	68 మనికి	75
బో.	మగఁటిమి }	58 మనికిఁజూడు	33
బోగపుఁజేడియ	40 మగతనము }	మనిచెను }	56
బోజనప్రియములు	72 మగని...గువ	10 మనిపెను }	
బోటి	46 మగతాయి	79 మనుబోతు	91
బోడ	33 మగడించెను	55 మనువు	107
బోనపుటిల్లు	85 మగుడఁ	60 మన్నిగొనియె	56
బోనము	48 మగువ	46 మన్నఁడు	37
బోనముకత్తె	35 మచ్చరి	38 మమత	57
బోయ	33 మచ్చులు	81 మన్ను	80
బోయీలు	32 మచ్చెములు	84 మయిల	52
బోసేసెను	48 మజ్జిగ	69 మరల	60
బ్రదికించెను	56 మట్టుకారులు	72 మరల్చె	54
బ్రంగెను	59 మట్టుమీఁతను	71 మరియాద	47
మ.	మడి	52 మరుఁడు	12
మంచము	మడియించెను }	56 మరుగొంగ	6
మంచి	82 మడిపెను }	మరుకల్లి	9
మంచిది	57 మడిసెను	58 మరులేరు	18
మంచు	65 మడుగు }	మరునయ్య	7
	25 మడుపు }	52, 81, 106 మరునల్లె	94

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
మరునిల్లు	41 మావి	77, 103 మీ.	
మరుమామ	14 మావిడి	77 మీఁజెయ్య	43
మరులు	56 మావి...పులుగు	93 మీనవల్లిక	} 96
మఱి	60 మాపు	87 మీనవల్లంకి	
మఱుగు	80 మానకమ్మ	57 మీను	84
మఱువు	80 మి.	మీనులు	84
మల	74 మించు	79, 105 మీలదొంగ	69
మలిపెను	56 మించులు	27 మీలవేటరి	33
మల్లియ	77 మించెను	71 మీలు	} 84
మల్లె	మింటిచెట్టులు	25 మీల్	
మస్త	57 మింటిత్తోవరులు	24 మీనములు	42
మహలు	87 మింటిస్తోల్సామి	16 మీనరము	69
మా.	మింటిలొ...కాడు	23 ము.	
మాటలజ...గడు	8 మిండోర	93 ముంగల	64
మాటలల్లువాడు	32 మిండడు	35 ముంగి	} 92
మాడుగులు	31 మిక్కిలి	63 ముంగిన	
మాడువులు	మిగులక	46 ముంగురులు	40
మాదిరి	82 మిటూరి	55 ముంత	73
మాది	మిడమాసి	96 ముందట	} 64
మానికము	79 మిడుత	17 ముందర	
మానికములు	73 మిత్తి	5 ముందు	
మాను	103 మిత్తిమిత్తి	5 ముకు	42
మాపు	52 మిద్దెలు	81 ముకునము	73
మామమామ	23 మిను	79 ముక్కంటి	6
మాయదారి	38 మిను	5 ముక్కంటితొలిపట్టి	4
మారేడు	76 మినుకొట్టుదేవర	79 ముక్కంటిపం...వర	4
మార్తూరు	36 మినుకు	ముక్కంటిమాపు	89
మాలిమి	72 మినుక	27 ముక్కంటియములపొది	23
మాలి	మిన్న		

పదము.	పుట. పదము.	పుట పదము.	పుట.
ముక్త-రిటిసంగాతి	19 మునిఁగెను	52 మూఁతి	41
ముక్కు	42 మునికోటి	67 మూఁర	44
ముగిలి...దుప	31 మునిముచ్చు	31 మూల	41, 107
ముగియించెను	56 మును	63 మూఁతాయి	79
ముగిసెను	53 మునుపు	63 మూలఁజేఁడు	18
ముగద	31, 46 మున్నీటిపట్టి	14 మూవ	34
ముట్టయ్యెను	52 మున్నీరు	23 మే.	
ముట్టెమెకము	92 మున్ను	63 మెక...దొర	87
ముడిఁగెను	70 ముమ్మెన...మేటి	6 మెక్కెను	48
ముడికాఁడు	35 మురుగు	62, 103 మేటిక	
ముడ్డి	43 మురుపు	మెట్టిక	96
ముడిఁగెను	70 మురికి	67 మెట్టు	
ముత్తెము	79 ములుఁగోల	” మెట్లు	66
ముత్తియము	ములుపుర్వు	98 మెడ	44
ముత్తెపునరులు	72 ముల్లుఁగోల	67 మెడా	73
ముత్తెరువులాఁడి	22 ముష్టన్నె మెకము	67 మెతుకు	48
ముత్తెదువ	34 ముసలి	39 మెత్త	”
ముత్యము	79 ముసుకు	57 మెయి	40
ముదము	49 ముసురు	84 మెఱుంగు	
ముదిత	46 ముస్తెలమేఁపరి	91 మెఱుపు	27, 79, 106
ముదివివాఁడు	మూ.	మెలఁకువయ్యె	49
ముదిసినవాఁడు	39 మూ	54 మెసవెను	48
ముదుకఁడు	మూఁకుడు	83 మే.	
ముదుసలి	మూఁగ	34 మే	41
ముద్దరాలు	31 మూఁగి	41 మేటి	55
ముద్దియ	31, 46 మూఁపు	29 మేడి	74, 58
ముద్దుగుమ్మ	46 మూఁపు...ల్పు	29 మేడి	77
ముద్దుపురుగు	94 మూఁడవ...తఁడు	84 మేను	40
ముక్	63 మూఁడు		

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
మేను...మేటి	18 మొగటిపురువు	95 మో.	
మేర	47 మొగుపు	50 మోకాళ్లు	43
మేరదప్పెను	71 మొగులు తెన్ను	26 మోక	78
మేలిచ్చుపులుగు	21 మొగులు తోడు	18 మోచెను	52
మేలిమి 48, 62, 84, 103	మొగ్గ	78 మోటమెకము	98
మేలిమిబొ...దారి	9 మొట్టిక	96 మోటిక	71
మేలు 48, 75, 106	మొట్టిక	మోటు	35, 81
మేలుకట్టు	45 మొట్టికాయలమెప్పు	4 మోడి	48, 105
మేలుతరము	69 మొత్తము	60 మోడు	35, 81
మేలుపులకండము	69 మొత్తను	64 మోడుపు	} 50
మేల్కొనియెను	49 మొదటికొండ	75 మోడ్పురి	
మేల్దాపగ	39 మొదటిజాతిదొర	9 మోడెక్	64
మేల్బంతి	69 మొదటిది...దారి	16 మోవరులు	32
మే	మొదటివాడు	30 మోము	41
మే	40 మొదటివేలుపు	4 మోర	"
మేమతిచెను	64 మొదటిహత్తి	23 మోవి	43, 104
మేమరుగు	మొదపు	89 మోసపుచ్చెను	64
మేమర్చు	67 మొద్దు	81 మోసరి	38
మేమఱుపు	మొన	66 మోసు	78
మేమోజానరెవ్వను	49 మొనకాడు	27 మ్ర.	
మేలు	52 మొయిలు	16 మ్రగ్గెను	70
మొ.	మొయిలుసామి	81 మ్రాకు	77
మొండికట్టె	38 మొరగు	51 మ్రానిదొ...పిట్ట	96
మొండెము	66 మొరలిడెక్	91 మ్రానిపోటువు	13, 96
మొకము	మొలుగుడు	78 మ్రాను	77
మొగము	41 మొలక	18 మ్రొక్కు	50
మొగ్గ	మొసలి...రాతు	మ్రొక్కుల...సామి	13
మొగడ	78 మొసలివాయంట్ల	మ్రొడు	35
	తాల్పు		

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
మౌల	64 రూ.	రో.	
ర.	రూక	69 రో	59
రంగు	79 రూపు	35 రోకలితాల్పు	21
రక్కసి	17 రూపుమాపెను	56 రోచెల్వ	40
రక్కసులగొంగ	8 రె.	రోబంటరి	91
రక్కసులు	19 రెంటత్రాగుడు	88 రోనెను	61
రజము	85 రెండవ...పులు	29 రౌ.	
రతనము	79 రెండు	53 రాతు	33
రతనాలపంట	23 రెండొకటి	,, అ.	
రవ	85 రెట్టి	,, అంగులాడి	40
రవనడలు	88 రే.	అంతు	51
రవవలుకు	59 కే	26 అట్టు	72
రవళి	51 కేగు	76 తా.	
రవాలు	87 కేజ్జోతి	14 తా	75
రా.	కేద్రిమ్మటిడు	38 తాంగ	32
రా	37 కేను	76 తాయి	75
రాగి	83, 76 కేయి	26 తాళ్ల...గాడు	93
రాచవారు	29 కేయింతియాలు	23 తెక్కలు	93
రాజనములు	72 కేయిద్రిమ్మలు	25 తెల్లకాన్ను	11
రాణి	29, 30 కేత్రేడు	14 తెల్లకాన్ను...తల్లి	22
రాతిరి	26 కేవుజక్కి	92 తేడులు {	29
రాయడు	37 కేవెల్లు	14 తేలు }	
రాయలు	రొ.	అంపి	80
రారాజు	19	అొచ్చుపురుగు	97
రావి	76 రొక్కము	69 అొమ్మ	42
రి.	రొక్కములతేడు	19 ల.	
రిక్కరక్కనుమిత్తి	11 రొద	51 లంజె	39
రిక్కలు	27 రొప్పెను	52 లంజెకాడు	34

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
లండి	35 లేజీమ	70 వ.	
లకుముకి	96 లేటి	90 వంక	65, 78
లకోరి	94 లేడి }	వంకర	65
లకోరీలు	94 లేపు	48, 104 వంగసము	
లగుడు	95 లేను	46 వంగడము }	60
లచ్చి	10 లేమి }	59 వంటయిల్లు	85
లచ్చికోడలు	10 లేమిడి }	వంత	57
లచ్చితండ్రి	23 లేవఁజాలనివాఁడు	37 వక్కాకు	60
లచ్చియన్న	14 లేవడి	59 వగ	57
లజ్జ	48 లో.	వగకాఁడు	34
లతకూన	77 లాటిపిట	వగలాడి	46
లా.	లాటిపిట్ట	వచ్చెను	58
లాదివారు	36 లాట్టి	వడిరుఁడు	37
లాయము	89 లాట్టిపిట్ట	90 వట్టువాలు	19
లాలి	82 లాట్టియ	వడఁకుగుబ్బలి	74
లావు	66 లాట్టి	వడగండ్లు	83
లావులు	93 లాట్టినుఁగు	90 వడచక్రియెకిమీడు	19
లాహిరి	57 లో.	వడముడి	21
లెద్ది నెలఁకుక	10	వడసెంచెన్	64
లుచ్చ	35 లోఁబడెను	51 వడి	46, 103
లుాటి	65 లోచెయ్యి	43 వడికాఁడు	55
లేస్స	58 లోనయ్యెన్	51 వదలెను	62
లే.	లోనన్ }	వద్ద	62
లేఁగ	89 లోన్ }	27 వనట	57
లేఁగాను	41 లోను	63 వన్నెకాఁడు	34
లే }	లోపలన్	వయసు	34
లేక }	70 లోయ	27 వయసుచెల్లినది	39
లేచెను	49 లోవాఁడికాఁడు	81 వరపుడు	38
		38 వఱలు	61

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
వలంఠి	31 వారణము	95 విరాళి	57
వలపు	57 వారువము	87 విరేనెత్తాపుడు	94
వలమురి	19 వార్షము	53 విరివి	80
వలఁతొడు	12, 39 వార్షము	87 విరులు	77
వలి	18, 25, 102 వాఱాయము	60 విటివి	80
వలిపెము	70 వాలు	65 విల్	67
వలిమల	74 వాలుమొకము	91 విలు	67
వలువ	44 వాల్లంటి	38 విలువ	59
వల్లె	65 వాపురము	87 విలువరమ్ముడు	40
వల్లెత్తా...వాడు	18 వి.	విల్లు	67
వా.	వింజామరము	69 విననకట్టి	85
వా	41 వింత	47 వినపుమేతరి	6
వాఁక	83 వింతవారు	36 వినపుమే...టెంకి	74
వాఁగు	83 విందులు	36 వినముదాల్పు	95
వాఁడిగలవాఁడు	55 విచ్చేసెను	58 వీ.	
వాఁకిలి	52 విడవలి	79 వీఁపు	43
వాఁత్రచ్చెను	49 విడియము	61 వీడు	75, 106
వాఁతఱిచెను	51 వీన్	26 వీడెను	51, 63
వాడ	102 విననివాఁడు	36 వీడెము	} 61
వాడుక	72 వినయెను	49 వీడ్వము	
వాఁతెఱి	43 విన	26 వీడ్వడెను	64
వాఁతెఱిగెంపు	72 వినవాఁక మోఁచరి	6 వీణియ	} 97
వాన	84 వినవాఁక...పులు	29 వీణె	
వానకోయిల	97 విన్నవించెను	49 వీణెకాఁడు	36
వానతాయి	84 విన్నాణము	62 వీనిచ్చెను	49
వాసీఁడు	19 విన్న	24 వీనులు	41
వాసోయెను	51 విన్నోలు	80 వీటిఁడి	36
వామి	80 విప్ప	16 వీవన	85
వాయి	41 విప్ప తెప్పలఁతొడు		

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
వె.	వెనకయ్య వెనుకయ్య	11 వెలంగ	77
వెంగలి	36 వెనుక	63 వెలయాల	39
వెంట్టన	29 వెనుకచెయ్య	43 వెలలంబన్నె	51
వెండికొండ	74 వెనుకమేను	43 వెలలె	60
వెండికొండదునీడు	6 వెను...మెకము	88 వెలనె	71
వెండియ్యె	61 వెన్క	63 వెలి 27, 78, 106	
వెండుకలు	40 వెన్నాన	55 వెలిగుక్క	59
వెంబరలాడె	55 వెన్న	43 వెలిచొరవరి	40
వెంబరవిత్తు	వెన్నుడు	7 వెలి...మెకము	88
వెకలి	36 వెన్నుదంట	22 వెలుంగ	103
వెక్కనమయ్యెను	71 వెన్నునిటెంకి	23 వెలుగు	
వెక్కిరింత	91 వెన్నునియడుగు	62 వెలుపల	27
వెచ్చకాడు	35 వెన్నునివలకన్న	13 వెలువడియె	60
వెచ్చన	27 వెన్నునివల...వారు	27 వెల్ల	73
వెజ్జ	64 వెన్నునెడమకన్న	14 వెల్లగారు...టిండు	16
వెడంగు	36 వెన్నుపడగ	21 వెల్లయ్యంగు	23
వెడ	71 వెన్నుమ...నీడు	22 వెల్లాటకపై	39
వెడద	80 వెన్నుపాన్న	95 వెనరు	83
వెడద...మెకము	87 వెన్నెల	30, 102 వెల్లంగొట్టెను	52
వెడమోడి	57 వెన్నెలపులుగు	94 వెన్నెను	54, 60
వెడలించెను	51 వెన్నెలరాయండు	14 వె.	
వెడలుపు	80 వెరవరి	31, 37 వేంచేసెను	56
వెడలెను	60 వెఱ	65 వేండ్రము	26
వెడవిల్తుండు	18 వెఱంగు	47 వేట	106
వెణుతురు	79 వెఱపు	65 వేటకాడు	33
వెఱ	57 వెఱ్ఱి	36 వేడి	100
వెఱ (ద) కెను	61 వెలంగ	77 వేడులు	36
వెనకయ్య	4 వెలంది	వేసి	99
వెనకయ్యకల్లి	10 వెలందుక	46 వేపులమిల్లి	91

పదము.

పుట. పదము.

పుట. పదము.

వేగంటికచ్చేరి	24 వేల్పుటెంకి	25 సంపంగియ	}	76
వేగంటికొమరుండు	22 వేల్పుటేరు	22 సంపంగ		
వేగంటికొంగలు	25 వేల్పుదణ...తండు	6 సంపెంగ		
వేగంటినైదోడు	7 వేల్పుదళవాయి	11 సంబావులు		78
వేగ	47 వేల్పుదాయలు	25 సకి		46
వేగరులు	32 వేల్పుదెరువు	26 సకినాలపిట్ట		97
వేగిరము	47 వేల్పుల...పట్టు	74 సకియ	31,	46
వేగులు	32 వేల్పులు	24 సగము		64
వేడుక	49 వేల్పుసు...డిది	23 సగ్గెను		70
వేడుకచెలి	39 వేల్పు	13 సజ్జ		85
వేడ్క	49 వేసడము	95 సడలెను		63
వేడ్కకాండు	59 వేలు	40 సడి		72
వేడెను	47 వేలెను	63 సత		54
వేడెమొనరించెను	41 వేసెను	64 సత...నీడు		17
వేనలి	13 స.	సతపేరు...ప్రొడ		13
వేయి...దిట్ట	55	సత్తి...వలంతి		11
వేరము	102 సంకు	19 సత్తువ		66
వేరు	102 సంకుదారి	7 సదమదంబుసేసెను		53
వేలు	51 సంగడికాండు	31 సద్దు		51
వేలువడెను	40 సంగడిండు	సన్నపిల్లి		92
వేలు	24 సంగతి	సన్నము		70
వేలుపుటెంకి	11 సంజ	20 సన్నాసి		33
వేలుపుటేలు...కొ	16 సంతరించెను	53 సమసెను	53,	59
దుకు	20 సంతసము	49 సయికము		69
వేలుపుపెద్ద	23 సంతోసము	సరగు		47
వేలుపుల...జోడు	25 సంచె	104 సరదు		47
వేల్పుగారు				
వేల్పుచెలులు				

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
సరము	67, 68 సాభవము	95 సుపాణి	79
సరస	62 సాశ్వము	95 సుపాణి	79
సరి	82, 105 సి.	సుగటిపీఠపుట్టు	18
సలాము	50 సింగపు...చాన	10 సురటీలు	95
సవతు	82 సింగపు...గొంగ	90 సువారపుట్టిలు	85
సవరంపుమొకము	91 సింగము	87 సూడిదె	68
ససి	80 సింగాణి	67 సూడు	55
సా.	సింగారపుడోట	85 సూరలు	64
సాంకుడు	38 సింగారి	46 సె.	
సాంకుడుపులుగు	93 సింగిణి	67 సెజ్జ	48
సాంకెను	56 సింగిణి	40 సెలకట్టు	96
సాంబాలు	64 సిక	40 సెలకట్టు	96
సాకు	48 సిక	48 సెలక	73
సాటి	32 సిగ్గు	80 సేద	71
సాదము	48 సిడము	48 సైకము	70
సాని	33 సిబ్బిలి	68 సైరణ	71
సాపడియెను	45 సిబ్బెము	88 సా.	
సామి	37 సిబ్బె...మొకము	59 సాంపు	48
సాము	64 సిరము	73 సాంగనై నవాడు	34
సారాయి	68 సిరి	59 సాట్ట	65
సారె	60 సీతాభోగములు	25 సాబగు	35
సారీడు	92 సు.	18 సామ్మసిరె	64
సావాసము	55 సుకురుసినులు	19 సామ్మలు	69
సాహిణి	3 సుడిగొట్టు		
సాహేము	37 సుడివాలు		

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

145 -

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
సో.	సోయగము	35 హత్తై	51
	సోరణగండ్లు	81 హరివాణము	51
సోఁకు } సోఁకుడు }	25 సోల	73 హాయి	71
సోఁకుబూచి	11 సొర	62 హెచ్చు	66
సోఁకుమూ...దణి	10 స్రుక్కెను	70 హొన్న	84
సోగ	87 హ.	హొమ్మ	70
సోబె	68 హజ్జ	44 హొయలుబండి	67
సోమా...జాణ	18 హత్తి	87 హొసుతోట	85

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

	ప్రతి 1-కి ద్వు. అ.	
అచ్చ తెనుగు రామాయణము, శుద్ధప్రతి	...	1 4.
అడవిపల్లెలు	...	0 8
అధ్యాత్మ రామాయణము, పద్యము, కొత్తకూర్పు	...	1 8.
అనంతనిధందము, ఛందోదర్శణము	...	0 14.
అనిరుద్ధచరిత్రము	...	0 8
అప్పకవీయము, విపులమైనవిమర్శతో చక్కగముద్రితము	...	2 8
అంబరీషోపాఖ్యానము, సటిక	...	0 4
ఆముక్తమాల్యద, సటిక	...	3 8.
ఆంజనేయదండకము, హనుమద్దండకము	...	0 2
ఆంధ్ర భాగవతము, చక్కనిప్రతి	...	6 0
డిటో అత్యుత్తమప్రతి 2 సంపుటములు	...	8 0
ఆంధ్ర భారతము, 7 సంపుటములప్రతి	...	15 12
డిటో 3 సంపుటములప్రతి	...	15 0.
ఆది, సభాపర్వములు గలసంపుటము	...	2 4.
ఆరణ్యపర్వము	...	2 4
విరాటోద్యోగపర్వములు	...	2 4.
భీష్మద్రోణపర్వములు	...	2 4.
కర్ణశల్యసౌప్తిక శ్రీపర్వములు	...	2 4
శాంతిపర్వము	...	2 4.
ఆనుశాసనిక, అశ్వమేధ, ఆశ్రమవాస, మాసల, మహాప్రస్థానిక, స్వర్గారోహణపర్వములు	...	2 4.
ఆంధ్ర భారతవిమర్శనము	...	0 8
ఆదిపర్వము, పెద్దచ్చు, చిన్ననైజా	...	1 8.
అనందరంగరాట్నందము	...	1 8

ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణము, కావ్యతీర్థ జనమంచి, శేషాద్రిశర్మ	...	12	0
కృతము, 3 సంపుటములు	...	14	0
డిటో 7 సంపుటములు	...	0	2
ఆంధ్రభాషాభూషణము	...	0	12
ఆంధ్రభాషార్ణవము	...	0	12
ఆంధ్రనామసంగ్రహము, శేషము, సాంబనిఘంటువు	...	1	0
డిటో కాళిక్తోబైండు	...	0	8
ఆంధ్రచంద్రాలోకము, సటీక	...	2	0
ఉత్తరరామాయణము, మేలుప్రతి, చక్కనికూర్పు, కాళిక్తోబైండు	...	1	8
ఉత్తరహరివంశము	...	1	8
కవికర్ణరసాయనము	...	2	4
కళాపుష్పాదయము	...	1	8
కాశీఖండము, క్రొత్తకూర్పు	...	0	4
కుచేలోపాఖ్యానము, సటీక, (భాగవతము)	...	0	6
డిటో గట్టుప్రభువుకృతము	...	0	8
కృష్ణరాయవిజయము	...	0	10
గజేంద్రమోక్షము, సటీక, కాళిక్తోబైండు	...	7	8
గోపీనాథరామాయణము, 2 సంపుటములు	...	1	4
చాటుపద్యమణిమంజరి, ప్రథమభాగము	...	1	10
డిటో రెండవభాగము, మేలుప్రతి	...	1	2
చెన్నబసవపురాణము	...	1	0
శైమినిభారతము	...	0	12
తారాశశాంకవిజయము, చక్కనికూర్పు	...	0	2
తెనుగుసమన్యలు	...	2	0
దశావతారచరిత్ర, నూతనముద్రితము	...	0	1
దసరాపద్యములు	...		

సరసభూపాలీయము, అట్టబైండు	...	0	10
నలాపాఖ్యానము, సటిక	...	0	6
నలచరిత్ర, ద్విపద	...	0	14
నిర్వచనోత్తరరామాయణము	...	0	12
నిరంకుశోపాఖ్యానము	...	0	6
సీతిపద్యసంగ్రహము, సటిప్పణము	...	0	4
సీలానుందరీపరిణయము	...	0	4
నృసింహపురాణము	...	1	0
పంచతంత్రము, నారాయణకవిది	...	0	12
డిటో వేంకటనాథరాజకవికృతము	...	1	8
దశకుమారచరిత్రము, పద్యకావ్యము, కేతనకవికృతము	...	1	4
ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, క్రొత్తకూర్పు	...	0	10
పారిజాతాపహరణము, చిన్ననైజ	...	0	8
అహోరథరథిండుము	...	1	0
బిల్వణీయము, చక్కనికూర్పు	...	0	8
భాస్కరరామాయణము	...	4	0
భోగినీదండకము	...	0	1
భోజరాజీయము, అనంతమాత్యకృతము	...	1	2
మనుచరిత్ర, సటిక, వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిగారివ్యాఖ్యానముతో చిన్ననైజన మేలుకాగితములమీద స్ఫుటమైన అక్షరములతో			
చక్కగముద్రితము	...	2	0
మార్కండేయపురాణము, మారనకృతము	...	1	12
మొల్ల రామాయణము, చిన్ననైజ	...	0	10
రత్నపరీక్ష, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	3
రసికజనమనోభిరామము	...	0	12
రంగనాథరామాయణము, ద్విపద	...	3	8
రంగరాయచరిత్రము	...	0	8
రాఘవపాండవీయము, సటిక	...	2	4
రాజయోగసారము, ద్విపద	...	0	4

ప్రతి 1-కి రూ. ఆ.

రాజశేఖరవిలాసము	...	0	8
రామరాజీయము, చక్కనిప్రతి	...	0	12
రామాభ్యుదయము	...	1	4
రుక్మిణీకల్యాణము, సటిక, చక్కనిప్రతి	...	0	10
రుక్మిణీపరిణయము, శుద్ధప్రతి	...	0	8
రుక్మాంగదచరిత్ర, వికాదశీమాహాత్మ్యము	...	0	10
రూపలి, రాజపుత్రస్త్రీసాహసపుకథ, శ్రీనివాసమండనారాయణమూర్తిది	...	0	8
లంకావిజయము, (రావణదమ్మియము), సటిక,			
సిండిప్రోలు అక్షణకవికృతము	...	1	4
వసుచరిత్ర, సటిక, అనేకనూతనాంశములుగల చక్కని శ్రొత్తకూర్పు	...	4	0
వసుచరిత్ర విమర్శనము, శ్రీచినసీతారామస్వామి శాస్త్రికృతము,			
అత్యద్భుతములగు శ్రొత్తవిషయము లనేకము లిందుగలవు.	...	1	0
వసిష్ఠజనకసంవాదము	...	0	8
విక్రమార్కచరిత్ర, జక్కనకవిప్రణీతము	...	1	4
విజయవిలాసము, చేమకూర వేంకటకవికృతము	...	0	8
విదురసీతి, సటిక, ఆంధ్రభారతములోనిది	...	0	5
వీరభద్రవిజయము, బమ్మెర పోతరాజకృతము	...	0	12
వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, తరిగొండవేంకటప్పది	...	1	0
వేమనపద్యములు, చక్కనికూర్పు	...	0	6
డిటో జౌనుదొరగారి ఇంగ్లీషుతో	...	1	4
డిటో 2700 పద్యములు, కాలికోలైందు	...	1	12
వేమనపద్యములు, 2700 పద్యములు, తాత్పర్యసహితము, ఇందుగ్రంథ			
విమర్శ, కవిజీవితము మొదలగునవి చేర్చబడినవి, చక్కని			
శ్రొత్తకూర్పు	...	3	8
వైశ్యపురాణము	...	1	4
వైజయంతీవిలాసము	...	0	8
శతకంతరామాయణము, శ్రొత్తకూర్పు	...	0	10
శకుంతలాపరిణయము, కృష్ణకవికృతము	...	0	12

శశిరేఖాపరిణయము, అప్పప్పకవికృతము	...	0	12
శివలీలాదిలాసము, కూచిమంచి తిమ్మకవిప్రణీతము	...	0	6
శ్రీ నాథునివీధినాటకము	...	0	2
శృంగారనైషధము, శ్రీ నాథకవిది, కొత్తకూర్పు	...	1	0
శృంగారశాకుంతలము, పినవీరభద్రకవిది	...	0	12
సహస్రకంఠరామాయణము	...	0	12
సప్తమస్కంధము, సాధారణప్రతి, (భాగవతము)	...	0	6
సారంగధరచరిత్రము, చేమకూర వేంకటకవికృతము	...	0	10
సానందోపాఖ్యానము, శ్రీ శివరామకవివిరచితము	...	1	0
సీతారామాంజనేయసంవాదము, సటీక, అనేక నూతనాంశములు			
చేర్చి చిన్నపైజానముద్రించివారము.టీక, వివరణము మిక్కిలి			
విభులము. ఈవఱకు ప్రకటితమైన ప్రతులకన్న బాగుగనున్నది,			
సాధారణప్రతి	...	2	0
డిటో మేలు కాకితములు, గిల్లుపేరు, కాలికోబైండు	...	3	8
సులక్షణసారము, సటీక	...	0	10
హరవిలాసము, శ్రీ నాథకవి	...	0	12
హరివంశము, కొత్తకూర్పు	...	3	0
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవిప్రణీతము	...	0	12
హంసమంశతి, నాగాయణామాత్యప్రణీతము	...	0	14
భక్తిరసశతకసంపుటము మొదటి సంపుటము	...	2	0
,, రెండవ సంపుటము	...	2	0
ఆంధ్రనాయకశతకము	...	0	4
ఉద్దండరాయశతకము	...	0	2
ఓంటిమిట్టరఘువీరశతకము	...	0	2
కలువాయుశతకము, సటీక	...	0	4
కవిచౌడప్పశతకము	...	0	2
కాళహస్తిశతకము	...	0	2
కాళహస్తిశ్లోరశతకము, ధూర్జటికవిది	...	0	2
,, శ్రీ నాగవ్రాణి కుప్పస్వామయ్యగారిది	...	0	4

ప్రతి 1-కి చూ. అ.

కామేశ్వరీశతకము	...	0	2
కుమారిశతకము, సటిక	...	0	3
కుక్కుటేశ్వరశతకము	...	0	3
కృష్ణశతకము	...	0	2
గొట్టుముక్కలరాజగోపాలశతకము	...	0	2
చంద్రశేఖరశతకము	...	0	2
చాణక్యశతకము	...	0	3
చిత్తబోధశతకము, సటిక	...	0	2
చెన్నమల్లుసీసములు	...	0	2
జగన్నాయకశతకము	...	0	2
జానకీనిరశతకము	...	0	2
జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము	...	0	4
దాశరథిశతకము, సటిక	...	0	2
దేవకీనందనశతకము	...	0	2
నారాయణశతకము	...	0	3
నృసింహశతకము	...	0	3
పార్థసారథిశతకము, పానకాలరాయవిరచితము	...	0	3
ప్రసన్నరాఘవశతకము	...	0	2
భక్తచింతామణిశతకము	...	0	2
భద్రాద్రిరామశతకము	...	0	4
భాస్కరీశతకము, సటిక	...	0	2
మహిజామనోహరశతకము	...	0	2
మహిషాసురమర్దనిశతకము	...	0	1
మాతృశతకము	...	0	2
మాధవశతకము	...	0	3
మానసబోధశతకము, సటిక	...	0	2
మారుతిశతకము	...	0	2
ముకుందశతకము	...	0	2
రఘువీరశతకము	...	0	2
రఘులిలకశతకము	...	0	2

ప్రతి 1-కి రూ. ఆ.

రమానాయకశతకము	...	0	2
రంగేశశతకము	...	0	4
రమాధీశ్వరశతకము	...	0	2
రాజగోపాలశతకము	...	0	4
రాజశేఖరశతకము	...	0	2
రామశతకము, జయంతి కామేశంపంతులు	...	0	2
రామలింగేశశతకము	...	0	3
రామతారకశతకము	...	0	4
రామప్రభుశతకము	...	0	2
రామరాఘవశతకము	...	0	2
రామరామశతకము	...	0	2
యశోదాపతిశతకము	...	0	2
రేఖాల రాజలింగశతకము	...	0	4
లావణ్యశతకము	...	0	4
వృషాధిపశతకము	...	0	2
విశ్వనాథశతకము	...	0	4
వేణుగోపాలశతకము	...	0	4
శివముకుందశతకము	...	0	2
శివశతకము	...	0	2
శ్రీశైలమల్లేశ్వరశతకము	...	0	2
శిఖినరసింహశతకము, (శకునకాస్త్రము)	...	0	4
సదానందయోగిశతకము	...	0	2
సర్వేశ్వరశతకము	...	0	2
సంపగిమన్నశతకము	...	0	2
సింహాద్రి సారసింహశతకము	...	0	3
సీతాపతిశతకము	...	0	2
సుమలిశతకము, సటీక	...	0	3
సూర్యనారాయణశతకము	...	0	2

వావిళ్ల రామస్వామికౌస్తులు అండ్ సన్స్,

292, ఎన్.ఎస్.రోడ్, చెన్నపురి. ఈ.